
0 0001 00396106 5

VIRTUE
LIBERTY AND
INDEPENDENCE

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBUS
BONORUM & MALORUM
LIBRI QUINQUE.

EX RECENSIONE

JOANNIS DAVISII,

COLL. REGIN. CANTAB. PRAESIDIS,

Cum Ejuſdem ANIMADVERSIONIBUS,

Et NOTIS integris

PETR. VICTORII, P. MANUCII, JOACH. CAMERARII, D. LAMBINI, AC FULVII URSINI.

EDITIO SECUNDA:

CANTABRIGIAE,

TYPIS ACADEMICIS.

Sumptibus CORN. & J. CROWNFIELD, & J. & P. KNAPTON Bibliopolarum.

MDCCXLI.

LECTORI

S. P. D.

JOANNES DAVISIUS.

LICET *opus ipsum, quod* de Finibus Bonorum & Malorum *concinnavit* TULLIUS, *eximias laudes ab omnibus meritum sit eruditis; tamen accidit ut Index volumini praepositus nonnullis haud arriserit.* [1] CAELIUS *enim* CALCAGNINUS *eam sententiam tenuit, ut hosce libros* de FINE bonorum & malorum *multo commodius inscripturum fuisse* CICERONEM *pronuntiârit. Sed, quemadmodum* [2] JACOBUS GRIFOLUS *optimo jure reposuit,* " *cum plures*

[1] Disquis. I. in libros *Ciceronis* de Offic.

[2] Ad *Calcagnini* Disquis. I. pag. 186.

" *sint Philosophorum Scholae nec eundem Finem*
" *sibi proponant, cumque de omnibus* CICERO
" *scripturus esset,* [1] *ut constat; recte* de Finibus
" *&* *non* de Fine *pulcherrimum illud opus in-*
" *scripsit."*

Ast aliam litem movet J. C. SCALIGER, *cujus haec sunt verba:* [2] Omnis Finis est in genere Bonorum. Quocirca non decuit M. TULLIUM vocem hanc tam ad mala quam ad bona retulisse in suorum librorum inscriptione. *Verum, ut libere dicam, toto caelo errat vir acutissimus, dum neque vim, quam* Fini *tribuit* CICERO, *nec usum loquendi satis attendit. Nam vocabulo* Finis τὸ οὗ ἕνεκα *non significatur: id enim certe vel est vel videtur esse bonum, nec humanae naturae convenit ut rem quamlibet tum temporis appetamus & consequi nitamur, cum plus eam detrimenti vel incommodi quam jucunditatis aut emolumenti nobis allaturam censeamus.* Τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες, *ut olim dixit* * ARISTOTELES. *Noster certe,* [3] *quod passim monet,* finem *pro summo vel ultimo vel extremo ponit, & nihil impedit quo minus, ut est* summum ex rebus expetendis, *ita sit* extremum malorum. *Immo res sic se prorsus habet; nam* [4] perspicuum est bonorum

[1] Id ipse *Cicero* testatur Fin. I, 4.

[2] De Subtil. Exerc. CCL. pag. 726, ed. Wechel.

* Polit. I, 1. Vide sis & Ethic. Nicom. lib. I. capp. 1, 4.

[3] Vide Fin. I, 4, 9. III, 7, 14

[4] Acad. II, 42, 43.

finibus

finibus malorum fines esse contrarios. *Quare si voluptas cum honestate, quod* CALLIPHO *voluit, sit bonorum finis, dolor cum vitiositate finis est malorum: sin ad indolentiam & honestatem cum* DIODORO *bonorum summa referatur, molestiae dubio procul & vitiositati est assignanda malorum summa: idemque judicium de reliquis hac in re Philosophorum sententiis ferendum. Nec solus* TULLIUS *tali potestate verbum* Finis *donavit, sed & alii plures.* SENECA *Epist.* LXXVIII. *pag.* 312. Tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si *fines bonorum ac malorum* cognoverimus. Ita demum nec vita taedio erit nec mors timori. APULEIUS *Apol. pag.* 426. Utrum igitur putas majorem curam decoris suscipiendam —— de finibus agrorum litiganti, an *de finibus bonorum & malorum* docenti? *Quin etiam* [1] Stoici τελικῶν κακῶν *meminerunt, eaque* τοῖς ποιητικοῖς *adjuncta* τὴν κακοδαιμονίαν ᾿ΑΠΟΤΕΛΕΙ͂Ν *statuêre.* SCALIGER *itaque pater sibi plus quam par erat tribuit, cum Latinos scriptores Latine loqui docendos putaverit. In eodem tamen errore versatus est* [2] M. A. MURETUS.

Cum vero disertissimus ille vir, quae sint librorum de finibus ὑποθέσεις, *luculenter exposuerit, & unum vel alterum* CICERONIS σφάλμα *notave-*

[1] Vide *Diogenem* Laërtium VII, 97. & ibi *Menagium*.

[2] Var. Lect. XVII, 1.

rit;

rit; nos ejus verba mutuabimur. Quinque ſunt, [1] *inquit*, ut notum eſt, illius libri *de Finibus*, quibus explicatae & excuſſae veterum Philoſophorum, ſed praecipue Epicuri, Stoicorum & Peripateticorum de ſummo bono ſententiae continentur. [2] Et prima quidem diſputatio, qua Epicuri ſententia examinatur, habita fingitur in Cumano CICERONIS, cum eo L. TORQUATUS & C. TRIARIUS ſalutandi CICERONIS cauſſa veniſſent, neque quiſquam praeterea alius intereſſet. [3] Secunda autem in Tuſculano LUCULLI inter CICERONEM ipſum & M. CATONEM, cum ſe illi in LUCULLI Bibliothecam ſine arbitris abdidiſſent. At tertia Athenis in Academia, cum ibi eſſent una M. Q. & L. CICERONES, & ATTICUS, & is, cui diſputandi partes tribuuntur, M. PISO. Certe igitur aperte conſtat, tres illas diſputationes & locis & temporibus & perſonis eſſe diſtinctas. Et tamen, perinde ac ſi unus & idem, iiſdem ſuperſtitibus praeſentibus, ut in Formulis dicebant, & adverſus Epicurum & adverſus Stoicos diſputaſſet, ita Piſo loquens inducitur, [4] *Quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum*, & quae ſequuntur. Haec ſi CICERO ipſe in

[1] Var. Lect. XIV, 20.
[2] Haec primo ſecundoque libro continetur.
[3] Tertium quartumque librum occupat altera, quae pro Stoicis contraque Stoicos diſſerit.
[4] Fin. V, 8.

pro-

prooemio ejus libri ex ſua perſona diceret, ferri poſſent: a PISONE quidem quomodo apte & convenienter dici queant, neque video, neque videre quemquam puto. Sed certe CICERO, cum illa ſcriberet, oblitus erat non ſe, ſed PISONEM loqui. Quod ei tum quoque contigiſſe arbitror, cum eodem in libro [1] verſus HOMERICOS, quibus Sirenes ULIXEM alloquuntur, PISONEM ſibi tribuentem ac vindicantem facit. Non enim dubium eſt quin eos CICERO ſuos, ut erant, videri voluerit. *Hactenus quidem* MURETUS, *recte prout arbitror & vere.*

Ut autem hi libri CICERONIS, *quantum mea cura praeſtare potuit, emendatiores prodirent; praeter Codices quos laudarunt alii, praeterque conjecturas ex ingenio natas, adjutoribus octo MSStis uſi ſumus,* ELIENSIBUS *duobus,* BALLIOLENSI, [2] MEADIANO, PARISINIS *tribus, eoque quem ſervat Collegii Corporis Chriſti, quod eſt Cantabrigiae, Bibliotheca. Quin & Editiones nonnullas minus obvias conſuluimus,* VENETAM *ſcilicet* MCCCCLXXI. ASCENSIANAM MDXI. *praeſertim autem* VICTORIANAM Rob. Stephani MDXXXVIII. *nam ceteras magis proletarias haud memoro; quales ſunt quas curarunt* P. MANUCIUS, D. LAMBINUS,

[1] Cap. XVIII.

[2] Suum *Tullii* de Fin. MStum mecum communicavit *Rich. Meadius*; Pariſinorum vero collationem ſuppeditavit *Joan. Walkerus.* Horum praeſtantiſſimorum virorum utrique me multum debere ſemper profitebor.

J. M.

J. M. BRUTUS, ALDUS *nepos*, & JANUS GRUTERUS. *Illam vero quae Lutetiae cum Commentario* GULIELMI MORELII *prodiit* [1] *A. D.* MDXLV. *nullus vidi; licet ei comparandae diligenter ſtuduerim. At* M. A. MURETI *notas, quae divulgatae ſunt Ingolſtadii* MDCII. *non multum quaeſivi, cum, niſi peſſima quaeque decerpſerit* Cl. VERBURGIUS, *nihil tanto nomine dignum repraeſentarent. Vale, Lector, & conatibus noſtris fave.*

Dabam CANTABRIGIAE
Kalendis Martiis
MDCCXXVIII.

[1] Annum 1546. hujus editionis natalem facit Cl. *Fabricius* Bibl. Latin. I, 8. Ego tamen *Aeg. Menagium* ſequor, qui de *Gulielmo Morelio* non pauca dixit Anti-Bajuleti Part. I. §. LXVIII. pag. 226, ſeqq. eumque, ſi lubet, vide.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
AD
BRUTUM
LIBER PRIMUS.

NON eram nescius, Brute, cum, quae summis ingeniis exquisitaque doctrina philosophi Graeco sermone tractavissent, ea Latinis litteris mandaremus, fore, ut hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. Nam quibusdam, & iis quidem non admodum indoctis, totum hoc displicet, *philosophari*. Quidam autem [1] non id tum reprehendunt, si remissius agatur: 1

[1] sed

[1] *Non id* tum *reprehendunt*, si *remissius agatur*] Vulgo *tam reprehendunt:* quod cum loco non conveniret, illam particulam delendam pronuntiârunt *Gruterus* & *Guyetus*. Parisini tres, C. C. C. Elienf. Med. aliique Codices habent *tantum reprehendunt:* unde nostram conjecturam secuti, dedimus *tum reprehendunt*. *Cicero* ad Quintum Fratrem III, 9. *De Felicis testamento* tum *magis querere*, si *scias*. *Ovidius* Metam. VII, 32.

Hoc ego si *patiar*, tum *me de tigride natam*,
Tum ferrum & scopulos &c.

Ac alibi passim. Vide *Godesc. Stewechium* de Partic. L.L. pag. 427. *Davies*.

[1] *Sed*

[1] ſed tantum ſtudium, tamque multam operam in eo ponendam non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruditi Graecis litteris, contemnentes Latinas, qui ſe dicant in Graecis legendis operam malle conſumere. Poſtremo aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc ſcribendi, etſi ſit elegans, perſonae tamen & dignitatis eſſe negent. Contra quos omnes dicendum breviter exiſtumo: quamquam Philoſophiae quidem vituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo a nobis Philoſophia defenſa & conlaudata eſt, cum eſſet accuſata & vituperata ab Hortenſio. Qui liber cum & tibi probatus videretur & iis quos ego poſſe judicare arbitrarer; plura ſuſcepi, veritus ne movere hominum ſtudia viderer, retinere non poſſe. Qui autem, ſi maxume hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quan-

[1] *Sed* tam multum *ſtudium tamque multam operam*] Ita eſt in MSStis; quamvis ad orationis magis venuſtatem pertineat ſi ita legatur, quam ad ſententiam. URSINUS. *Ibid.* Quos MSStos hujus lectionis fidejuſſores habuerit *Urſinus*, neſcio. Cuncti ſane noſtri *tantum ſtudium* merito repraeſentant. *Davies.*

[2] *Quod ſemel admiſſum*] Libri veteres habent *quod ſemel jam miſſum*: quod improbare non poſſum. Videtur enim tranſlatio eſſe a telo miſſo, quod ſemel miſſum, retrahi non poteſt. Talia ſunt & verba: *Nam ſemel emiſſum*, ut ait ille, *manet irrevocabile verbum.* Lambin.

Ibid. Eſt *Horatii* verſus lib. I. Epiſt. XVIII, 71. ſed parum accurate laudatus. Vulgo legitur *quod ſemel jam miſſum*: ac ita Pariſini tres, Med. & Balliol. Elienſ. habet *quod ſemel jam admiſſum.* MS. C. C. C. & Ven. 1471. *quod ſemel admiſſum*; nec aliter edidi; ſicut etiam *Manucius*

quandam temperantiam poſtulant in eo, [2] quod ſemel admiſſum coerceri reprimique non poteſt: ut propemodum juſtioribus utamur illis qui omnino avocent a philoſophia, quam iis qui rebus infinitis modum conſtituant; in reque eo meliore, quo major ſit, mediocritatem deſiderent. Sive enim ad Sapientiam perveniri poteſt; [3] non paranda nobis ſolum ea, ſed fruenda etiam eſt: ſive hoc difficile eſt; tamen nec modus eſt ullus inveſtigandi veri, niſi inveneris; & quaerendi defatigatio turpis eſt, cum id quod quaeritur ſit pulcherrimum. Etenim ſi delectamur cum ſcribimus; quis eſt tam invidus, qui ab eo nos abducat? ſin laboramus; quis eſt qui alienae modum ſtatuat induſtriae? Nam, ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non volt

[1] *Fo-*

cius & *Aldus* nepos priores fecerant. Ab equis eſt ducta metaphora, qui dicuntur *admiſſi*, cum concitantur ut velocius eant. *Cicero* de Fin. II, 19. *Equo* admiſſo *in mediam aciem Latinorum irruebat*. *Pedo Albinovanus* Eleg. I, 320.

Terruit admiſſos *ſanguinolentus equos.*

Ac ita paſſim. Vide ſis *Ovidium* Metam. VI, 237. *Alb.* quidem *Rubenius* ad *Senecae* de Ira III, 6. legit *quod ſemel immiſſum*; eaque locutio ſatis eſt latina; non tamen eſt hoc in loco *Ciceroni* tribuenda, quia Codices aliam non minus Latinam ſuppeditant. *Davies.*

[3] *Non paranda nobis ſolum ea, ſed fruenda etiam eſt*] Vulgo *non paranda nobis ſolum* ea, *ſed fruenda etiam* ſapientia eſt. Cum autem vox penultima ſit otioſa, nec in Elienſi compareat, eam nos furcillis ejecimus; quod etiam *Lambinus* ex conjectura faciendum putaverat. *Idem.*

 [1] *Fo-*

[1] *Fodere, aut arare,* [2] *aut aliquid ferre denique;* non enim illum ab induſtria, ſed ab inliberali labore deterret: ſic iſti curioſi, quos offendit
2 noſter minime nobis injucundus labor. His igitur eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe Latina ſcribta dicunt contemnere. In quibus hoc primum eſt, in quo admirer; cur in graviſſimis rebus non delectet eos patrius ſermo, cum iidem fabellas Latinas ad verbum de Graecis expreſſas non inviti legant. Quis enim tam inimicus pene nomini Romano eſt, qui Ennii Medeam, aut Antiopam Pacuvii ſpernat aut rejiciat? [3] qui ſe iiſdem Euripidis fabulis delectari dicat, [Latinas litteras oderit?] Synephebos ego, inquit, potius Caecilii, aut Andriam Terentii, quam utramque Menandri legam? [4] A quibus tantum diſſentio, ut, cum So-

[1] *Fodere aut arare,* &c.] *Terentius* Heaut. Act. I. Sc. I, 17. *Davies.*

[2] *Aut aliquid ferre denique*] Quidam libri non habent *denique.* Lambin.

[3] *Qui ſe iiſdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas* litteras *oderit?*] *Litteras* delet *Gulielmius*; alii in *factas* mutant. Sed alia ratione ſanandus eſt Cicero. Elienſ. unus *quique ſe.* Tres autem voces ultimas neſcit Pariſ. ſec. Totum itaque locum ſic lego: *Quis enim tam inimicus paene nomini Romano eſt, qui Ennii Medeam aut Antiopam Pacuvii ſpernat aut rejiciat,* quique *ſe iiſdem Euripidis fabulis delectari dicat? Synephebos* &c. Hac de re vide ſis *Agellii* judicium Noct. Attic. II, 23. *Davies.*

[4] *A quibus* tam *diſſentio*] *Tantum diſſentio* rectius eſt in MSto. Ursin. Ibid. *Tantum* dant Pariſini tres, Elienſ. C. C. C. & Balliol. cum pluribus editis; eoſque ſecutus id retinui. *Dav.*

[5] *Ferreum ſcriptorem* &c.] Sic Licinii verba diſpoſui, cum ſint ſeſquitrochaïcus; ut etiam vidit

Sophocles vel optume ſcribſerit Electram, tamen male converſam Attilii mihi legendam putem. De quo Licinius,

[5] *Ferreum ſcribtorem: verum opinor: ſcribtorem tamen,*
Ut legendus ſit. ——

Rudem enim eſſe omnino in noſtris Poetis, aut inertiſſimae ſegnitiae eſt, aut faſtidii delicatiſſimi. Mihi quidem nulli ſatis eruditi videntur, quibus noſtra ignota ſunt. [6] An,

Utinam ne in nemore ——

nihilo minus legimus, quam hoc idem Graecum: quae autem de bene beateque vivendo a Platone diſputata ſunt, haec explicari non placebit Latine? Quod ſi nos non interpretum fungimur munere, ſed tuemur ea, quae dicta ſunt ab iis quos probamus, eiſque noſtrum

vidit G. *J. Voſſius* de Poët. Latin. pag. 232. *Scaligeri* Codex habebat *ferreum ſcriptorem, verum*, ut *opinor*, exſcriptorem *tamen*. Unde vir ille ſummus Append. ad Conj. in *Varronem* pag. 190. reponit

Ferreum ſcriptorem opinor, verum excriptorem tamen,
Ut legendus ſit.

Ego cur quid mutetur haud intelligo. *Idem.*

[6] *An*, Utinam ne in nemore] Sic ſcriptum reperi in duobus codicibus MSStis; pro quo alii habent *At*, Utinam *&c.* Atque hoc modo legendum eſſe viderat jam *Muretus* annotationibus in Philipp. XIV. *Lambin.*

Ib. *An*, Utinam ne in nemore] Vulgo *at*, *utinam* &c. nec aliter noſtri Codices, niſi quod Pariſ. unus *aut* exhibeat. Certiſſima tamen videbatur *Mureti* conjectura, quam fecit ad Philipp. XIV. cap. 5. quamque cum *Lambino* recepimus. Porro hoc eſt Ennianae Medeae principium, quod ſaepe laudant *Cicero* & alii. Vide *Hieronymum Columnam* ad Fragm. pag. 197. *Davies.*

ſtrum judicium & noſtrum ſcribendi ordinem adjungimus; quid habent, cur Graeca anteponant his, quae & ſplendide [1] dicta ſint, neque ſint converſa de Graecis? [2] Nam ſi dicent, ab illis has res eſſe tractatas; ne ipſos quidem Graecos eſt cur tam multos legant, [3] quam legendi ſunt. Quid enim eſt a Chryſippo praetermiſſum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mneſarchum, Panaetium, multos alios, in primiſque familiarem noſtrum Poſidonium. Quid? Theophraſtus mediocriterne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? quid? Epicurei num deſiſtunt de iiſdem, de quibus & ab Epicuro ſcribtum eſt & ab antiquis, ad arbitrium ſuum ſcribere? Quod ſi Graeci leguntur a Graecis [[4] iiſdem de rebus alia ratione compoſitis;] quid eſt
3 cur noſtri a noſtris non legantur? Quamquam ſi plane ſic verterem Platonem aut Ariſtotelem, ut verterunt noſtri Poetae fabulas; [5] male, credo, mererer de meis civibus, ſi ad eorum cog-

[1] *Dicta* ſint] Vulgo *ſunt*, quod parum convenit. Nos igitur Elienſ. C. C. C. Balliol. aliofque MSStos ſequimur. *Dav.*

[2] *Nam ſi* dicent] Sic recte Pal. pr. & Pariſini duo: ſic etiam *Lambinus* edidit. Vulgo *dicerent*. Perperam. *Idem.*

[3] *Quam legendi ſunt*] Elienſ. pr. *quam legendi legunt*. Reliqui Codices receptam lectionem ſervant, quae non videtur tentanda. Nam *legendi ſunt* idem valet quod *leguntur*. De qua hujuſmodi *participiorum* poteſtate videas licet *Fr. Sanctium* & *Jac. Perizonium* Minervae I, 15. *Idem.*

[4] *Iiſdem de rebus alia ratione compoſitis*] Haec elegantiam Tullii non redolent, & a Pariſ. ſec. abſunt; quapropter ea, velut adſcititia, delenda cenſeo. *Idem.*

[5] *Male, credo, mererer*] Vel haec

cognitionem divina illa ingenia transferrem! Sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto. Locos quidem quoſdam, ſi videbitur, transferam, & maxume ab his quos modo nominavi; cum inciderit, ut id apte fieri poſſit: ut ab Homero Ennius, Afranius a Menandro ſolet. Nec vero, ut noſter Lucilius, recuſabo, quo minus omnes mea legant. [6] Utinam eſſet ille Perſius! Scipio vero & Rutilius multo etiam magis: quorum ille judicium reformidans, Tarentinis ait ſe, & Conſentinis, & Siculis ſcribere. [7] Facete is quidem, ſicut alias: ſed [8] neque tam docti tum erant, ad quorum judicium elaboraret; & ſunt illius ſcribta leviora, ut urbanitas ſumma adpareat, doctrina mediocris. Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te, ne Graecis quidem cedentem in philoſophia, audeam ſcribere? Quamquam a te ipſo, id quidem facio, provocatus gratiſſimo mihi libro, quem ad me *De virtute* miſiſti. Sed ex eo credo qui-

haec εἰρωνικῶς ſunt intelligenda, vel legendum *non male, credo, mererer*, prout exhibent MSS. Scalig. & Elienſ. ſec. *Idem.*

[6] *Utinam* eſſet *ille Perſius*] Ita eſt in MSto, cum in vulgatis deſit verbum *eſſet*. URSIN. *Ibid.* Ut voluit *Urſinus*, ſic exhibent Gruteriani noſtrique Codices. De Perſio, qui Lucilii tempore doctiſſimus fuit habitus, vide *Ciceronem* in Bruto cap. XXVI. & quae collegit *Fr. Douza* Fragm. Lucil. pag. 13. *Davies.*

[7] *Facete is quidem, ſicut* alias] *Alia* habet MSStus liber, quod magis placet. URSINUS. *Ibid.* Omnes noſtri ſtant a recepta lectione, quae non eſt movenda. *Davies.*

[8] Neque *tam docti* tum *erant*] Sic Balliol. Elienſ. Med. aliique MSSti. Vulgo *nec tam docti tunc erant*. Idem.

quibusdam usu venire, ut abhorreant a Latinis, quod inciderint in inculta quaedam & horrida, de malis Graecis Latine scribta deterius. Quibus ego adsentior, [1] dummodo de iisdem rebus ne Graecos quidem legendos putent. Res vero bonas verbis electis graviter [2] ornateque dictas quis non legat? nisi qui se plane Graecum dici velit. [3] Ut a Scaevola est Praetore salutatus Athenis Albucius: [4] quem quidem locum cum multa venustate & omni sale

[1] *Dummodo de iisdem rebus*] Vulgo *dummodo* a se *de iisdem rebus*. Sed binas illas voculas non agnoscunt Parisini tres, Eliens. uterque, C.C.C. Med. & Balliol. nec eas repraesentant Ven. 1471. *Ascensius*, aut *Victorius*, quapropter expungendas duximus. *Davies.*

[2] *Ornateque* dictas] Libris omnibus invitis, qui habent *dictatas*, *dictas* legendum censeo. *Lambin.*

Ib. *Ornateque* dictas] Vulgo *dictatas*; unde Gulielmius *tractatas* reposuit. *Lambini* vero conjecturam diserte firmant Paris. pr. tert. quos sequimur. *Davies.*

[3] *Ut a Scaevola est* Praetore] Sic recte dederunt *Paullus Manucius* & *Aldus* nepos; nam Scaevola, Praetor erat, non Albucius. Vulgo tamen, *ut a Scaevola est* Praetor *salutatus Athenis Albucius.* Inepte quidem ut *Pighius* & alii multi dudum monuerunt. *Idem.*

[4] *Quem quidem* jocum *cum multa venustate & omni sale* ridet *Lucilius*] Ita corrigendus est hic locus ex fide veteris exemplaris; in vulgatis enim, pro *jocum* & *ridet*, inepte scriptum est *locum* & *idem*. Ursin.

Ib. *Quem quidem* locum *cum multa venustate & omni sale* idem *Lucilius*] Ursinus ex veteri Codice legit *quem quidem* jocum *cum multa venustate & omni sale* ridet *Lucilius.* Omnino male. Legerim *quem quidem* LUSIT *cum multa venustate & omni sale idem Lucilius. Lusit*, irrisit; quae frequens est ejus verbi potestas. Vide modo *Ciceronem* de Orat. II, 45. *Davies.*

[5] *Ponti, Tritanni*] Sic ex MSStis recte nunc legitur; licet horum secundus, *Tritannus*, non *Tritannius* ut *Lambino* placuit, vocabatur. *Plinius* H. N. lib. VII. §. 19. *Eximiis viribus* Tritannum *in gladiatorio ludo Samnitium*

ſale idem Lucilius: apud quem praeclare Scaevola,

Graecum te, Albuci, quam Romanum atque Sabinum,
Municipem [5] *Ponti, Tritanni, centurionum,*
Praeclarorum hominum ac primorum, ſigniferûmque,
Maluiſti dici. Graece ergo Praetor Athenis,
Id quod maluiſti, te, cum ad me accedis, ſaluto.
Χαῖρε, *inquam, Tite:* [6] *lictores, turma omnis, cohorſque,*
[1] Χαῖρε

nitium armatura celebrem, filiumque ejus militem magni Pompeii, & rectos & tranſverſos cancellatim toto corpore habuiſſe nervos &c. Vide ſis & *Solinum* pag. 7. ed. Salmaſ. De Pontio ſic *Tullius* de Senect. cap. 10. *Nec vos quidem* T. Pontii *Centurionis vires habetis. Num idcirco eſt ille praeſtantior?* Quae verba laudat etiam *Nonius* in *praeſtare.* Pontium quendam, *qui pro Caeſaris partibus excubabat,* memoravit *Valerius Maximus* lib. III. cap. VIII, 7. & hunc eum eſſe, de quo *Cicero* locutus eſt, cenſent *Colerus* & *Torrenius.* Sed temporum ratio prorſus repugnat, nec in noſtro Catonem Majorem verba facere ſatis advertebant eruditi illi viri. *Idem.*

[6] *Lictores omneſque cohorſque,* Χαῖρε] Quae proxime antecedunt verba ex perſona Scaevolae ſunt: haec autem, *Lictores omneſque cohorſque,* Χαῖρε, ab ipſo Lucilio pronuntiantur; cum dicat, poſt Scaevolae verba lictores ejuſdem cohortemque praetoriam, quo magis Graeca ſalutatione Albucius eluderetur, exclamaſſe ſimul omnes, Praetoris exemplo, Χαῖρε. Erat autem hoc tempore adoleſcens Albucius; de quo ſic in Bruto [cap. XXXV.] *Doctus etiam Graecis T. Albucius, vel potius paene Graecus. Loquor ut opinor: ſed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adoleſcens.* Eundem in Oratione de Provinciis Conſ. [cap. VII.] Graecum hominem, non quod in Graecia natus ſed quod Athenis educatus, *Cicero* appellat his verbis: *Cujus amici hac conſolatione utuntur, etiam T. Albucio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe. Quod eſt primum diſſimile. Res in Sardinia cum maſtrucatis latrunculis a propraetore una coborte auxiliaria geſta, & bellum cum maximis Syriae gentibus, tyrannis,* con-

[1] *Χαῖρε, Tite: hinc hostis mî Albucius, hinc inimicus.*

Sed jure Mucius. [2] Ego autem satis mirari non queo, unde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium. Non est omnino hic docendi locus: sed ita sentio, & saepe disserui, Latinam linguam non modo non inopem,

consulari exercitu imperioque confectum. Deinde Albucius, quod a Senatu petebat, ipse sibi in Sardinia ante decreverat: constabat enim Graecum hominem ac levem in ipsa provincia quasi triumphasse. Itaque hanc ejus temeritatem Senatus, supplicatione denegata, notavit. Haec adjungenda existimavi, quo pateret illustrius, Praetorem, non Albucium ut a nonnullis creditum est, sed Scaevolam fuisse: cum Albucius & adolescens Athenis & propraetor in Sardinia, non in Achaia, fuerit; Scaevola autem hic Praetor sit appellatus cum dixerit Cicero, *A Scaevola est Praetore salutatus Athenis Albucius.* Nec dubito, quin *Praetor* Scaevola & a Cicerone & a Lucilio appelletur, non quod Praeturam gerens in provinciam exierit, quod antea saepe factum erat bellis urgentibus, sed quod Propraetor Achaiam regeret. Itaque & Cicero *Praetorem* Quinctum fratrem suum vocat, qui tamen Praetura jam in urbe functus, Asiam Propraetor administrabat. Idem Scaevola lib. I. de Orat. [cap. 17.] *Cum,* inquit, *ego Praetor Rhodum venissem.* Hic est enim Q. Mucius augur, gener C. Laelii, socer L. Crassi oratoris, accusatus postea repetundarum ab hoc Albucio, ut legitur in Bruto [cap. XXVI.] Quam accusationem spectavit Lucilius Poëta in illo versu

— Hinc hostis Muci Albucius, hinc inimicus.

Vixit eodem tempore alter Q. Mucius, sed is Pontifex maximus, non augur, fuit, collega L. Crassi in Consulatu, Asiamque rexit menses novem. Lib. V. ad Attic. Ep. 17. & lib. III. & lib. I. Fam. Ep. 9. *P. Manucius.*

[1] *Chaere, Tite: hinc hostis mi Albucius, hinc inimicus*] Hanc lectionem etsi veram judicabam, nolui tamen non & Venetam indicare, Χαῖρε: *hinc hostis Muti Albutius.* Camerarius.

Ib. Χαῖρε, *Tite. Hinc Muci jam Albucius hinc inimicus*] Hic versus in omnibus libris vulgatis corruptus est; ego eum, antiquae scripturae vestigia secutus,

opem, [3] ut vulgo putant, ſed locupletiorem etiam eſſe, quam Graecam. Quando enim, [4] ne nobis dicam, aut Oratoribus bonis, aut Poetis, poſtea quidem quam fuit quem imitarentur, ullus orationis vel copioſae vel elegantis ornatus defuit? Ego vero, cum forenſibus operis, laboribus, periculis, [5] non deſeruiſſe

tus, emendavi: quemadmodum & ſecundum: in quo *Ponti* & *Tritanni* ſunt generandi caſus, pro *Pontii*, *Tritannii*, a rectis *Pontius*, *Tritannius*. Verba autem haec, *hinc Muci jam Albucius* &c. hanc ſententiam continent: ex hoc Mucii Albucius, ex hoc, inquam, jam factus eſt inimicus. *Lambin.*

Ib. Χαῖρε· *hinc hoſtis Muci*] Scribendum Χαίρετε· eſt enim ad lictores oratio, quos ſalutat Praetor Scaevola, *Lictores turma omni' cohorſque.* Cum autem in veteribus libris ſcriptum ſit *chorusque*; inde conjici poteſt, in antiquioribus fuiſſe *chorſque*, quomodo in antiquis etiam denariis inciſum reperitur. URSIN. *Ibid.* Egregie falſus eſt *Urſinus* cui placet Χαίρετε, quaſi lictores turmamque ſalutaſſet Praetor Scaevola: finguntur enim hi viri Titum Albucium Graece ſalutaſſe. Vera prorſus eſt recepta lectio quam firmat Elienſ. unus, nam Pariſini tres, C. C. C. Med. & Balliol. una cum *Gruterianis* MSStis exhibent, Χαῖρε *Tite: hinc hoſtis* Muti *Albutius, hinc inimicus.* Eam tamen ſcripturam reſpuit metri ratio. *Davies.*

[2] *Ego autem* ſatis *mirari non queo*] Sic edidere *P. Manucius*, *D. Lambinus*, & *Aldus* nepos. Vulgo deeſt *ſatis*; nec hanc voculam agnoſcunt *Victoriani*, *Gruteriani*, noſtrive MSSti, ut eam ſola videatur intruſiſſe conjectura. An legendum? *Ego autem* divinare *non queo.* An potius? *Ego autem mirari non deſino.* Eligat Lector: nam ſive rationem, quam recepi, ſequatur; ſive harum alterutram; bene ſe habebit oratio. *Idem.*

[3] *Ut vulgo* putant] Sic Elienſ. pr. & optime quidem. Vulgo *putarent*. Idem.

[4] Ne *nobis dicam*] Ita *Lambinus.* Vulgo *vel nobis dicam*, eamque lectionem retinent MSSti, quae tamen eſt incommoda. Forte *nil de nobis dicam.* Vide noſtrum pro Murena cap. XIII. *Idem.*

[5] *Non* deſeruiſſe *mihi videor praeſidium*] Elienſ. pr. & Med. *non defuiſſe.* Qui codices eo ducunt, ut ſcribatur *non defugiſſe*. Idem.

ruisse mihi videor praesidium, in quo a populo Romano locatus sum; debeo profecto, quamtumcunque possim, in eo quoque elaborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores cives mei, nec cum istis tanto opere pugnare, qui Graeca legere malint; ([1] modo legant illa ipsa nec simulent) & iis servire, qui vel utrisque litteris uti velint, vel, si suas habent,
4 illas non magno opere desiderent. Qui autem alia malunt scribi a nobis, aequi esse debent, quod & scribta multa sunt, sic ut plura nemini e nostris, & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter haec quae de Philosophia litteris mandamus legere adsueverit, judicabit nulla ad legendum his esse potiora. Quid est enim in vita tanto opere quaerendum, quam cum omnia in Philosophia, tum id, quod his libris quaeritur, quid sit finis, quid extremum, quid ultimum, quo sint omnia bene vivendi recteque faciendi consilia

[1] *Modo legant illa* ipsa] Forsan *illa ipsi*. Davies.

[2] Summa *dissensio*] Vulgo *magna*. Lectionem vero nostram praestant Paris. tres, Eliens. uterque, Med. & Balliol. Nec aliter Ven. 1471. Ascens. & Victor. olim dederunt. *Idem.*

[3] *Quis alienum putet*] *Victorius* edidit *quid alienum putem*; quam quidem rationem, si MSStis nitatur, vulgatae praetulerim. *Idem.*

[4] *Partus ancillae sitne in fructu habendus*] *Ulpianus* Digg. lib. VII. Tit. I. leg. 68. *Vetus fuit quaestio*, an partus ad fructuarium pertineret? *Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere.* Vide sis & *Justinianum* Inst. lib. II. Tit. I. leg. 37. *Idem.*

[5] *Explicatam esse* iis litteris *arbitramur*] *Iis libris* est in MSto & ita videtur legendum. URSIN. *Ibid.* Eliens. etiam primus habet

ſilia referenda? quid ſequatur natura, ut ſummum ex rebus expetendis? quid fugiat, ut extremum malorum? Qua de re cum ſit, inter doctiſſimos [2] ſumma diſſenſio; [3] quis alienum putet ejus eſſe dignitatis, quam mihi quiſque tribuit, quod in omni munere vitae optumum & veriſſimum ſit, exquirere? An, [4] *Partus ancillae ſitne in fructu habendus*, diſſeretur inter principes civitatis, P. Scaevolam, M'. Manilium? ab hiſque M. Brutus diſſentiet? quod & acutum genus eſt, & ad uſus civium non inutile: noſque ea ſcribta, reliquaque ejuſdem generis & legimus libenter & legemus; haec, quae vitam continent omnem, negligentur? Nam, ut ſint illa vendibiliora, haec uberiora certe ſunt: quamquam id quidem licebit iis exiſtumare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quaeſtionem *de finibus bonorum & malorum*, fere a nobis [5] explicatam eſſe his litteris arbitramur: in quibus, quantum

habet *his libris*; & *iis libris* reſcribendum conjecit *Lambinus*: ſed legendum *his litteris*, ut edidimus, auctoribus Pariſinis duobus, Med. & Ven. 1471. Nam *litterae* libros ſcriptos ſignificant. Noſter Tuſc. I, 1. *Non quia Philoſophia Graecis & litteris & doctoribus percipi non poſſet.* Ubi Vatic. pariter *libris*. *Quintilianus* Inſt. lib.V. cap.XI. p. 315. *Quamvis inferiora omnia praeceptis ſuis ac* litteris *credunt.* *Tertullianus* Apol. cap. XIV. *Converſus ad* litteras *veſtras, quibus informamini ad prudentiam & ad liberalia officia, quanta invenio ludibria?* Idem de Teſtim. animae cap. I. *Qui velit ex* litteris *receptiſſimis quibuſque Philoſophorum vel Poëtarum —— teſtimonia excerpere Chriſtianae veritatis.* Plura collegimus ad lib. II. de Divin. cap. 2. quae, ſi libet, vide. *Davies.*

[1] *De-*

tum potuimus, non modo quid nobis probaretur, ſed etiam quid a ſingulis philoſophiae diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus. Ut autem a facillimis ordiamur, prima veniat in medium Epicuri ratio, quae pleriſque notiſſima eſt; quam a nobis ſic intelleges expoſitam, ut ab ipſis, qui eam diſciplinam probant, non ſoleat adcuratius explicari: verum enim invenire volumus, non tamquam adverſarium aliquem convincere. Adcurate autem quondam a L. Torquato, homine omni doctrina erudito, [1] defenſa eſt Epicuri ſententia de Voluptate; a meque ei reſponſum, cum C. Triarius, in primis gravis & doctus aduleſcens, ei diſputationi intereſſet. Nam cum ad me in Cumanum ſalutandi cauſſa uterque veniſſet; pauca primo inter nos de litteris, quarum ſummum erat in utroque ſtudium: deinde Torquatus, Quoniam nacti te, inquit, ſumus aliquando otioſum, certe audiam, quid ſit quod Epicurum noſtrum non tu quidem oderis, ut fere faciunt qui ab eo diſſentiunt, ſed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum vidiſſe verum, maxumiſque erroribus animos hominum liberaviſſe, & omnia tradidiſſe, [2] quae pertinent ad bene beateque viven-

[1] *Defenſa eſt Epicuri ſententia de voluptate*] Διαφυλάττειν τὴν γνώμην dicunt Graeci. *Urſin.*

[2] *Quae* pertinent] Vulgo *pertinerent*; contra quam jubent Pariſini tres, Elienſ. uterque, Med. ac Balliol. *Davies.*

[3] *Minus eo delectari*] Sic Pariſ. pr. tert. & ita *Victorius*, *Manucius*, *Lambinus* ac *Aldus* nepos

vivendum. Sed existumo, te, sicut nostrum Triarium, [3] minus eo delectari, quod ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit: nam illuc quidem adduci vix possum, ut ea, quae senserit ille, tibi non vera videantur. Vide quantum, inquam, fallare, Torquate: oratio me istius philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod volt, & dicit plane quod intellegam; & tamen a philosopho, si adferat eloquentiam, non asperner; si non habeat, non admodum flagitem: re mihi non aeque satisfacit, & quidem locis pluribus: sed quot homines tot sententiae; falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit? te enim judicem aequum puto; modo quae dicat ille bene noris. [4] Nisi tu Phaedrum, inquam, mentitum aut Zenonem putas, (quorum utrumque audivi, cum mihi nihil sane praeter sedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri sententiae satis notae sunt: atque eos, quos nominavi, cum Attico nostro frequenter audivi; cum miraretur ille quidem utrumque, Phaedrum autem etiam amaret: cotidieque inter nos ea, quae audiebamus, conferebamus: neque erat umquam controversia quid ego intellegerem,

pos ediderunt. Vulgo *minus* ab *eo delectari*; nec aliter exhibent plerique Codices; quod tamen hoc in sensu non est Latinum. *Idem.*

[4] *Nisi* tu *Phaedrum*] Sic edidi, *Victorium* secutus. Plurimi Codices, *hic mihi*, vel *hic nisi, Phaedrum*. Vulgo *nisi mihi Phaedrum*. Sed cum pronomen illud bis

tellegerem, ſed quid probarem. [1] Quid igitur eſt, inquit? audire enim cupio quid non
6 probes. [2] Principio, inquam, in Phyſicis, quibus maxume gloriatur, [3] primum totus eſt alienus. [4] Democrito adjicit, perpauca mutans, ſed ita, ut ea, quae corrigere volt, mihi quidem depravare videatur. Ille atomos, quas adpellat, id eſt, [5] corpora individua propter ſoliditatem, cenſet in infinito inani, in quo nihil nec ſummum, nec infimum, nec medium, [6] nec ultimum, nec extremum ſit, ita ferri, ut concurſionibus inter ſe cohaereſcant: ex quo efficiantur ea, quae ſint, quaeque cernantur,

bis in verbis proxime ſequentibus repetatur, hic a *Tullii* manu fuiſſe non videbatur. *Davies.*

[1] *Quid igitur eſt, inquit? audire enim cupio* quid *non probes*] Sic editi ſcriptique libri. *Cicero* tamen, niſi fallor, reliquit, *Quid igitur eſt, inquit, (audire enim cupio)* quod *non probes.* Idem.

[2] *Principio, inquam,* primum *totus eſt alienus*] Pariſ. ſec. *Potius inquam.* Med. *Principio* enim, *inquam.* Sed nihil juvant. Vel ſupervacaneum vel corruptum videtur hoc vocabulum *primum*; cujus vim voce *principio* prius expreſſerat. Dein quî poſſunt ullae eſſe *Epicuri propriae ruinae,* ſi *totus eſt in Phyſicis alienus?* Elienſ. pr. habet, *Principio, inquam, in Phyſicis, quibus maxime gloriatur,* maxime *eſt alienus.* Ac ita quidem ſcrupulus omnis omnino tollatur. Sed cum reliqui libri non faveant, is videri queat interpolatus. Itaque lego *Principio, inquam, in Phyſicis* —— propemodum *totus eſt alienus.* Natum eſt ex compendiaria ſcriptura vitium. *Idem.*

[3] *Primum totus eſt alienus*] Nihil dicit a ſe, ſed ab aliis, ut a Democrito, petitum. Non eſt ſuus, ſed alienus. Nihil dicit ſuum, ſed omnia aliena. *Lambinus.*

[4] *Democrito* adjicit, *perpauca mutans*] *Democrito* adhaereſcit, *perpauca mutans.* Ita eſt in MSto apud me libro. Et paullo poſt *citimum* pro *extremum.* Urſin.

Ib. *Democrito* adjicit] C. C. C. & Ven. 1471. *adjecit.* Unde reſcribendum cenſebam *Democrito*

nantur, omnia: eumque motum atomorum nullo a principio, ſed ex aeterno tempore intellegi convenire. Epicurus autem, in quibus ſequitur Democritum, non fere labitur: quamquam utriuſque cum multa non probo, tum illud in primis, quod cum in rerum natura duo quaerenda ſint, unum, quae materia ſit ex qua quaeque res efficiatur; alterum, quae vis ſit quae quidque efficiat: de materia diſſeruerunt; vim et cauſſam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune vitium: illae Epicuri propriae ruinae. Cenſet enim, eadem illa individua & ſolida corpora ferri ſuo deorſum

crito accedit. Cum vero Pariſ. pr. tert. habeant *Democrito addicit*, nunc lego *totus eſt alienus. Se Democrito addicit* &c. ac ita fere Cl. *Th. Bentleius. Lactantius* Div. Inſt. lib. II. cap. XVII, 11. *Eſt enim piaculum maximum addicere ſe poteſtati eorum.* Et lib. VII. cap. VII, 6. *Cum aliquam ſectam probaverint*, eique ſe addixerint. Sic paſſim noſter, aliique ſcriptores. *Davies.*

[5] *Corpora individua propter ſoliditatem, cenſet*] Ita recte dederunt *Victorius* & *Brutus*: nam *Lambinus*, *Aldus* nepos, & recentiores perperam repraeſentant *corpora individua, propter ſoliditatem cenſet*: non enim *propter ſoliditatem in infinito inani feruntur* Atomi, ſed illa corpuſcula propter ſoliditatem ſunt individua. *Lucretius* I, 486.

Sed quae ſunt rerum primordia, nulla poteſt vis
Stringere: nam ſolido *vincunt ea corpore demum.*

Vide ſis & *Laertium* X, 44. *Idem.*

[6] *Nec ultimum nec extremum ſit*] Ejuſdem plane ſunt poteſtatis *ultimum* & *extremum*. *Fulv.* quidem *Urſinus* in ſuo MSto fuiſſe teſtatur *nec ultimum nec* citimum *ſit. Citimum* eſt proximum. Vide *Nonium* in *cituma.* Eam tamen lectionem conjecturae potius quam libro cuipiam deberi putaverim: nam reliqui, niſi fallor, omnes receptam ſervant; quae mihi videtur parum ſincera. Lego *nec* primum *nec extremum ſit.* Opponi ſibi ſolent hae voces; neque a Codicibus multum recedit emendatio, quam

ſum pondere ad lineam: [1] hunc naturalem eſſe omnium corporum motum. [2] Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, ſi omnia [3] deorſus e regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, numquam fore, ut atomus altera alteram poſſet adtingere; [4] itaque adtulit rem commenticiam: declinare dixit atomum perpaullum, quo nihil poſſet fieri minus:

quam lectoribus expendendam propono. *Cicero* Tuſc I, 26. *Omnia ſupera, infera,* prima, ultima, *media videremus.* Davies.

[1] *Hunc naturalem eſſe omnium* corporum *motum*] *Omnium* ponderum *motum* legendum puto. *Camerar.*

[2] *Deinde* ibidem *homo acutus*] Lego *deinde* idem *homo acutus*; nam ſecunda vocula loco, quemadmodum reor, haud convenit. *Davies.*

[3] Deorſus *e regione*] Vulgo *deorſum.* Nos Palatinum primum, optimum & vetuſtiſſimum librum, ſequimur. *Cicero* N. D. I, 25. *Ait atomum, cum pondere & gravitate* directa deorſus *feratur, declinare paullulum.* Sic enim nos ex MSStis edidimus. *Idem.*

[4] Itaque *attulit rem commenticiam*] Suſpicor *itaque* abundare. P. Manucius. *Ibid.* Adverbium *itaque* abundare videtur; delendumque omnino, quia abeſt a vetere libro; ejiciente etiam ſententia. *Urſin.*

Ib. Itaque *adtulit rem commenticiam*] Prima vox *P. Manucio* videbatur abundare; dein eam fide veteris libri, quem obſequentiſſimum habuit, & poſtulante ſententia, *Fulv. Urſinus* ejiciendam cenſuit. *Lambinus* autem reponit, *ita attulit rem commenticiam.* Nihil tamen eſt mutandum: nam Latiniſſimi ſcriptores poſt ἐπεμβολὴν paullo longiorem hujuſce generis vocabula ſolent immittere. *Livius* II, 12. *C. Mucius adoleſcens nobilis, cui indignum videbatur populum R. ſervientem, quum ſub Regibus eſſet, nullo bello nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe; liberum eundem populum ab iiſdem Etruſcis obſideri quorum ſaepe exercitus fuderit:* Itaque *magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam* ratus *&c.* Qui locus huic eſt geminus germanus. Nec diſſimilis eſt accuratiſſimo *Gronovio* laudatus *Juſtini* locus XII, 14. *Auctor inſidiarum Antipater fuit, qui, cum cariſſimos amicos ejus interfectos videret; Alexandrum Lynciſtam, generum ſuum occiſum;*

nus: ita effici complexiones, & copulationes, [5] & adhaeſitationes atomorum inter ſe: ex quo efficeretur mundus, omneſque partes mundi, quaeque in eo eſſent. Quae cum res tota ficta ſit pueriliter, [6] tum ne efficit quidem quod volt: nam & ipſa declinatio ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum ſine cauſſa: [7] quo nihil turpius phyſico, [8] quam fieri ſine cauſſa

ſum; *ſe magnis* &c. IGITUR *ad occupandum Regem Caſſandrum filium dato veneno ſubornat.* Pariter *Lactantius* lib. III. c. XVI, 7. *Sed profecto, quia nihil boni ad vitam adferebant; nec ipſi decretis ſuis obtemperaverunt; nec quiſquam per tot ſaecula inventus eſt qui eorum legibus viveret; abjicienda eſt* IGITUR *omnis philoſophia* &c. De hac Epicuri ſententia vide *Lucretium* II, 216, ſeqq. ac *Ciceronem* de Fato cap. X. *Davies.*

[5] *Et adhaeſiones* atomorum] Nonnulli libri habent *adhaeſitationes.* Ego nihil muto. LAMBIN. *Ibid.* At mutare debuit; *adhaeſitationes* enim repraeſentant Pall. ſex, Pariſ. tres, Elienſ. uterque, C. C. C. & Balliol. *Davies.*

[6] *Tum ne efficit* quidem *quod volt*] Noſtri MSSti ſummo conſenſu dant, *tum ne efficit quod volt*; ac ita Ven. 1471. & editio Victoriana. Nec incommodus eſt is loquendi modus, ut patet ex iis quae congeſſit *Th. Munckerus* ad *Hygini* Fab. CCXX. Adi ſis & Cl. *Burmannum* ad *Petronii* cap. XLVII. ac ad *Quinctiliani* Inſt. Orat. VI, 1. *Idem.*

[7] *Quo nihil turpius phyſico,* &c.] Haec verba, quae reperiuntur deinceps in omnibus libris vulgatis, & quibuſdam etiam manuſcriptis, *quam fieri ſine cauſa quidquam dicere,* ego funditus delenda cenſeo, ut aliena, & ſupervacanea, & in libris melioribus non comparentia; quod & *Manucio* videtur. *Lambinus.*

[8] *Quam fieri ſine cauſa quidquam dicere*] Haec videntur abundare, ut otioſa, & ſine cauſa inculcata: id enim turpe Phyſico eſt, dicere atomum declinare ſine cauſa. Hoc per ſe recte habet, & concinnum eſt. Praeterea ſi quid addatur, frigebit. *P. Manucius.*

Ib. *Quam fieri ſine cauſſa quicquam dicere*] Haec delenda ſtatuunt *P. Manucius, D. Lambinus* & *Fr. Guyetus.* Puto tamen eſſe melius ut cum *J. M. Bruto* legas, *quum nihil turpius Phyſico* *quam*

caussa quicquam dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, e regione inferiorem locum petentium, sine caussa eripuit atomis: nec tamen id, [1] cujus caussa hoc finxerat, adsecutus est. Nam [2] si omnes atomi declinabunt, nullae umquam cohaerescent: sive aliae declinabunt, aliae suo nutu recte ferentur; primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quae recte, quae oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus haeret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem Physici, credere aliquid esse minimum: quod profecto numquam putavisset, si a Polyaeno, familiari suo, Geometriam discere maluisset, quam illam etiam ipsum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in Geometriaque perfecto: huic bipedalis fortasse: [3] tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paullo

quam fieri sine caussa quicquam dicere; quod & olim mihi venerat in mentem. *Davies.*

[1] *Cujus caussa* hoc *finxerat*] Vulgo *haec*. Nos Eliens. sec. & Paris. tert. sequimur. *Hoc*, scilicet Atomum sine caussa declinare. *Idem.*

[2] Si *omnes atomi declinabunt* ———— sive *aliae declinabunt*] Bene quidem *Lambinus* reponit SIVE *omnes atomi declinabunt*,— SIVE &c. Nos paullo melius, certe propius ad Codices, SI *omnes Atomi declinabunt* ———— SIN *aliae* &c. *Idem.*

[3] *Tantum enim esse censet quantus videtur* &c.] Vide nos ad Acad. II, 26. *Idem.*

[4] *Quae sequitur, sunt tota Democriti*] Quidam legi volunt *quae sequuntur*. Ego *quae sequitur* malo: & ita reperi scriptum in libris MStis & ita habent

paullo aut majorem, aut minorem. Ita quae
mutat, ea corrumpit: [4] quae ſequitur, ſunt
tota Democriti; atomi, inane, imagines, quae
idola nominant, [5] quorum incurſione non ſo-
lum videamus, ſed etiam cogitemus, infinitio
ipſa, quam ἀπειρίαν vocant, tota ab illo eſt:
tum innumerabiles mundi, qui & oriantur &
intereant cotidie: quae etſi mihi nullo modo
probantur; tamen Democritum laudatum a
ceteris, ab hoc, qui eum unum [6] ſecutus eſt,
nollem vituperatum. Jam in altera philo- 7
ſophiae parte, quae eſt quaerendi ac diſſe-
rendi, quae λογικὴ dicitur, iſte veſter, plane,
ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus
eſt. Tollit definitiones: nihil de dividendo
ac partiendo docet: non, quomodo efficiatur
concludaturque ratio, tradit; non, qua via
captioſa ſolvantur, ambigua diſtinguantur, o-
ſtendit: judicia rerum in ſenſibus ponit; qui-
bus ſi ſemel aliquid falſi pro vero probatum
ſit,

bent omnes vulgati. Opponitur autem illo membro *quae mutat:* nam *quae ſequitur* interpretor quae probat. *Lambinus.*

Ib. *Quae* ſequitur] Elienſ. ſec. *quae ſequuntur*; & ita, teſte *Lambino*, quidam legi volunt. Ac illi quidem recte, mea ſententia. Nam cum ſint in quibus ducem Democritum non habeat; fieri non poteſt, ut *quae ſequitur* ſint tota Democriti. Vide N. D. I, 26. *Davies.*

[5] Quorum *incurſione non ſolum videamus, ſed etiam cogitemus*] Lego *quarum*, ſcilicet imaginum; ut habet *Nonius* in *infinitio*. Is autem ſcriptor & plerique MSSti dant *incurſionem*. Male prorſus. Vide lib. I. N. D, capp. 18, 37, 38, 39. *Idem.*

[6] *Secutus* eſt] Sic Elienſ. pr. Recte. Quod ideo noto, quod relis

ſit, ſublatum eſſe omne [1] judicium & veri & falſi putat. [2] * * * * * * * *

DEEST NONNIHIL * * * *

[3] Confirmat autem illud vel maxume, quod ipſa natura, ut ait ille, adſciſcat & reprobet, id eſt, voluptatem & dolorem: ad haec, & quae ſequamur & quae fugiamus, refert omnia: quod quamquam Ariſtippi eſt, a Cyrenaiciſque melius liberiuſque defenditur; tamen ejuſmodi eſſe judico, ut nihil homine videatur indignius. Ad majora enim quaedam nos natura genuit & conformavit, ut mihi

reliqui MSSti dent *eſſet*; ut etiam *Victorius* edidit. *Davies.*

[1] *Judicium & veri & falſi putat*] Vulgo deeſt vocula ſecunda quam ſuppeditarunt MSSti Pariſini. Porro ſequebatur, *In tertia vero parte quae eſt de vita & moribus, in conſtitutione finis, nil generoſum ſapit atque magnificum.* Cum tamen haec eſſe ſubditicia doceant omnes Codices, (abſunt enim a Victorianis, Lambinianis, Gruterianis, Gronovianis noſtriſque) nec ea non repudianda cenſuerint viri docti; ſtultum prorſus Emblema, quod hiatui complendo non eſt, delendum judicavi. *Idem.*

[2] *In tertia vero parte* &c.] Hoc totum, quod reperitur in libris vulgatis, ab hoc loco *In tertia vero parte* &c. uſque ad *confirmat autem* &c. non reperi in libris noſtris manuſcriptis; quae credibile eſt a docto aliquo eſſe aſſuta. Nam cum certum ſit, hic aliquid deeſſe in libris manuſcriptis, neque difficile admodum ſit, quid deſit, conjicere; hoc totum ille, quiſquis fuit, non inepte ſupplevit: niſi forte in alio meliore exemplari reperitur. Ego in noſtris libris manuſcriptis non reperi, neque ullam reperi lacunam. *Lambinus.*

[3] *Confirmat* autem *illud* &c.] Vulgo deeſt *autem*, quod *Ciceroni* reddunt Pariſ. ſec. Balliol. Med. Elienſ. uterque, ſimul ac editio Victoriana. Tametſi vero quae lacunam proxime ſequuntur, certam medicinam fere reſpuant, reponendum tamen ſuſpicor, *Confirmat* autem *illud vel maxime, quod ipſa natura, ut ait ille, aſciſcat & reprobet* id eſſe *voluptatem & dolorem* &c. De re ipſa vide *Maximum Tyrium*

mihi quidem videtur: ac fieri poteſt, ut errem; ſed ita prorſus exiſtumo, neque eum Torquatum, qui hoc primus cognomen invenerit, aut torquem illum hoſti detraxiſſe, [4] ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis tertio conſulatu conflixiſſe [5] apud Veſerim propter voluptatem. Quod vero [6] ſecuri percuſſerit filium, privaviſſe ſe etiam videtur multis voluptatibus, cum ipſi naturae patrioque amori praetulerit jus majeſtatis atque imperii. Quid? [7] L. Torquatus, is, qui conſul cum Cn. Octavio fuit, cum illam

Tyrium Diſſ. XXXIII. *Davies.*

[4] *Ut aliquam ex eo perciperet* corpore *voluptatem*] Alii *corporis voluptatem.* Pariſ. pr. tert. *Ut aliquam ex eo* corpore *perciperet voluptatem.* Incerta vocis illius tam lectio quam poſitio facit ut, ea deleta, reſcribam *ut aliquam ex eo perciperet voluptatem.* Idem.

[5] *Apud* Veſuvium] Ven. *Veſerim.* Utrumque recte legi poteſt: nam ita *Livius* lib. VIII. [cap. 8.] de hoc praelio, *Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuvii montis, qua via ad Veſerim ferebat.* Camerar.

[6] *Securi percuſſerit filium*] Vulgo *filium percuſſerit*; ſed illum ordinem ſervant Elienſ. uterque, Balliol. C. C. C. Med. Ven. 1471. & editio *Victorii.* Ad hanc autem hiſtoriam reſpicit *Virgilius* Aen. VI, 825.

——— *Saevumque* SECURI *Aſpice Torquatum* ———

Ubi Servius: *Hic ad urbem pergens praecepit filio ut tantum caſtra tutaretur: ille provocatus ab hoſtibus, nacta occaſione, victoriam conſecutus eſt. Reverſus poſtea pater laudavit fortunam populi R. ſed filium, ut dicit Livius,* fuſtuario necavit. *Ergo* ſaevum ſecuri, *ſaevum jure occidendi, non ferri genere; nam* ſecuri *non animadvertit in filium.* At nec reliqua pars iſtius hiſtoriae recte traditur, filiumque Manlii ſecuri percuſſum fuiſſe docet *Livius.* Illum vide VIII, 6, 7. Adi ſis, inter alios, & *Agellium* IX, 13. Ac *Pſeudo Hegeſippum* de Haloſi Jud. III, 24. p. 368. *Davies.*

[7] *L. Torquatus*] T. Torquatum Cn. Octavio collegam dant Faſti Conſulares ad A. U. C. DLXXXVIII. ut forſan & hic ita ſit reponendum. *Davies.*

 [1] Quem

illam ſeveritatem in eo filio adhibuit, [1] quem in adoptionem D. Silano emancipaverat, ut eum, Macedonum legatis adcuſantibus, quod pecunias praetorem in provincia cepiſſe arguerent, cauſſam apud ſe dicere juberet, reque ex utraque parte audita, pronunciaret, [2] eum non talem videri fuiſſe in imperio, quales ejus majores fuiſſent; & in conſpectum ſuum venire vetuit; numquid videtur tibi de voluptatibus ſuis cogitaviſſe? Sed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optumus quiſque pro patria & pro ſuis ſuſcipit, ut non modo

[1] *Quem in adoptionem D. Silano emancipaverat*] Ad hanc indicandam adoptionem in denario argenteo D. Silani impreſſus eſt torques, Manliae Torquatorum familiae uſitatum inſigne, de quo abunde ſcripſimus in libro de Familiis Romanorum. *Urſin.*

[2] *Eum non talem* videri *fuiſſe* &c.] Utebantur hoc verbo judices, ut ſupra dixit in Lucullo [cap. XLVII.] *Quaeque jurati judices cognoviſſent, ut ea non eſſe facta ſed ut* videri *pronuntiarunt.* Et orat. in Piſonem [cap. XL.] *Tum tu ipſe de te, feciſſe* videri *pronuntiaſti.* Et libro V. accuſat. [in Verrem cap. 6.] *Feciſſe* videri *pronuntiavit.* Sed admonendus eſt lector, me in omnibus libris manuſcriptis, quibus quidem uſus ſim, ſcriptum reperiſſe pro *videri*, partim *fidei*, partim *fideri*. Ac *fidei* quidem rejiciendum prorſus eſt: ſed *fideri* fortaſſe non item: nam Aeolicum digamma, quod pronuntiatur fere ut *v* conſonans, ſpeciem gerebat litterae *f*. Ita ut *videri* & *fideri* unum ſint. *Lambin.*

[3] *Dolores denique quoſvis ſuſcipere malit quam deſerere ullam officii partem*] Elienſ. pr. *doloreſque quoſvis.* Ut vero libere dicam quod mihi videtur; haec ultra modum ridicula ſunt & *Cicerone* prorſus indigna. Delirus enim ſit neceſſe eſt qui dixerit, *Dolorem optimus quiſque pro patria & pro ſuis ſuſcipit, ut dolores quoſvis ſuſcipere malit quam deſerere ullam officii partem.* An vir omnium ſaeculorum ingenioſiſſimus & eloquentiſſimus ita ſcriberet? Nefas eſt vel ſuſpicari. Haec autem verba

modo nullam captet, ſed etiam praetereat omnes voluptates; [3 dolores denique quoſvis ſuſcipere malit, quam deſerere ullam officii partem:] ad ea, quae hoc non minus declarant, ſed videntur leviora, veniamus. Quid tibi, Torquate? quid huic Triario litterae, quid hiſtoriae cognitioque rerum, quid Poetarum evolutio, quid tanta tot verſuum memoria voluptatis adfert? Nec mihi illud dixeris: Haec enim ipſa mihi ſunt voluptati; & erant illa Torquatis. 4 Numquam hoc ita defendit Epicurus: 5 neque vero tu, aut quiſ-

ba ſi tollas, recte procedit oratio; quapropter Gloſſematis omnino ſunt damnanda; cujus rei nos uncis indicium facimus. *Davies.*

4 *Nunquam hoc ita defendit Epicurus, neque* vero *tu*] Quis eſt vel mediocriter intelligens qui mendoſum illud *vero tu* non exiſtimet? Cui porro correctionem quaerenti ſine aliqua librorum ope liceat divinare? Dicam tamen quod ſentio. Placeret *Metrodorus,* niſi longius a litteris diſcederem; quod inſtituti mei non eſt. Saepe autem cum Epicuro Metrodorus, quaſi ejus collega, a *Cicerone* nominatur, ut de Fin. lib. II. ter, & Tuſc. II. Lib. I. de Nat. Deorum bis, & lib. III. de Offic. Quibus ex locis, & ex *Laërtio* praeterea, licet intelligere, neminem cum Epicuro aptius quam Metrodorum poſſe conjungi, qui ejuſdem adjutor & paene auctor fuerit ſententiae. *P. Manucius.*

5 *Neque vero tu, aut quiſquam eorum* &c.] Libri veteres habent *neque vero Troji, aut quiſquam* &c. quod, quid ſibi velit, quaero. Putabam legendum conjectura facta ex hac vitioſa ſcriptura *Troii, neque vero* Thorius, *aut quiſquam* &c. Commemorat enim L. Thorium Balbum voluptarium lib. II. [cap. 20.] his verbis: *Is ita vivebat, ut nulla tam exquiſita poſſet inveniri voluptas, qua non abundaret: erat & cupidus voluptatum, & cujuſvis generis ejus intelligens, & copioſus: ita non ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie ſit ob remp. interfectus* &c. Sed quaerat

quisquam eorum, qui aut saperet aliquid, aut ista didicisset. Et, quod quaeritur saepe, [1] cur tam multi sint Epicurei; sunt aliae quoque caussae, sed multitudinem hoc maxume adlicit, [2] quod ita putat dici ab illo, recta & honesta quae sint, ea facere ipsa per se laetitiam, id est, voluptatem. Homines optumi non intellegunt totam rationem everti, si ita se res habeat: nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur, ista sua sponte & per se esse jucunda; per se esset & virtus & cognitio rerum, quod minime ille volt, expetenda. Haec igitur Epicuri non probo, inquam. De cetero, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior (est enim,

rat potius lector ingeniosus, quid pro hac voce sit hic reponendum. Ego, repraesentata antiqua scriptura, officio meo functus sum. *Lambin.*

Ib. *Neque vero tu aut quisquam eorum, qui aut saperet aliquid aut ista didicisset*] Cum nonnulli libri prae se ferant *neque vero troii*; *P. Manucio* placuit *neque Metrodorus*, Lambino *neque vero Thorius.* Vulgo *neque vero tu*, Triari, *aut quisquam eorum.* Triarius autem non fuit Epicureus sed Stoicus. Vide lib. II. cap. 35. Ea de caussa vocem *Triari*, fide MSti Balliolensis, praetermisi. Quin & *Gruterus* sic, ut edidimus, lectum voluit. Dum autem de uno vel altero verbo litigant interpretes; haec omnia *Guyetus* habuit suspecta. Sed immerito quidem. *Davies.*

[1] *Cur tam multi* sint *Epicurei*] Vulgo *sunt*, quod non patitur linguae Latinae ratio. Ita tamen editiones quas inspexi, praeter illam *J. M. Bruti* 1574. *Idem.*

[2] *Quod ita* putat] Eliens. sec, *putant*; quod optimis scriptoribus post nomina *multitudinis* usitatum. Infra II, 16. *Ferret ad* plebem, vellentne *de ea re quaeri.* Ubi *Lambinus* reponit *velletne*: sed frustra. *Seneca* Oedip. vs. 160.

Rupêre *Erebi claustra profundi*
Turba *sororum face Tartarea.*

Ovidius Metam. I, 92.

— *Nec*

enim, quod ita tibi videri neceſſe eſt, non ſa-
tis politus his artibus, quas qui tenent *eru-
diti* adpellantur) aut ne deterruiſſet alios a ſtu-
diis: quamquam te quidem video minime eſſe
deterritum. Quae cum dixiſſem, magis ut 8
illum provocarem quam ut ipſe loquerer; tum
Triarius leniter arridens, Tu quidem, in-
quit, totum Epicurum paene e philoſopho-
rum choro ſuſtuliſti. Quid ei reliquiſti, [3] niſi
te, quoquo modo loqueretur, intellegere quid
diceret? [4] Aliena dixit in phyſicis, nec ea ipſa,
quae tibi probarentur: ſi qua in his corrigere
voluit, deteriora fecit: diſſerendi artem nullam
habuit: voluptatem cum ſummum bonum di-
ceret, primum in eo ipſo parum vidit: de-
inde

—*Nec ſupplex* turba timebant
Judicis ora ſui ———
Ac vſ. 172.
Plebs habitant *diverſa locis*—
Iterum vſ. 244.
Dicta Jovis pars *voce* probant-
Sic innumeris in locis & hic & alii. Vide ſis *Nic. Heinſium* ad Faſt. III, 189. *Davies.*

[3] *Niſi te* quoquo id *modo loqueretur*] Sic legendum, non ut vulgo, *quoque ut id modo*. Lamb.

Ib. *Niſi te* quoque, ut id *modo loqueretur*] Maffei liber *quoque modo*; haud prorſus emendate, ſed ut vitii tamen nihil pene ſuperſit: nam, una litera immutata, locus reſtituitur; nempe ſi ſic legas: *Niſi te*, quoquo *modo loqueretur* &c. Dicit autem *quoquo modo loqueretur*, ut pene etiam oſtendat, ne in verbis quidem Ciceroni Epicurum ſatisfeciſſe, non modo in ſententiis. *P. Manucius.*

Ib. *Quoquo* is *modo loqueretur*] Ita legendum, cum in vulgatis ſit *id* pro *is*. Urſin.

Ib. *Quoquo modo loqueretur*] Sic recte *Gruterus* ex Pal. primo. Ac ita repraeſentat Elienſ. ſec. *Davies.*

[4] *Aliena dicit in Phyſicis, nec ea ipſa quae tibi* probarentur: ſed *ſi quae in his corrigere voluit, deteriora fecit*] Scribe ex antiquo Codice, *aliena dicit in Phyſicis, nec ea ipſa quae tibi* probentur; & *ſi quae* &c. *Urſinus.*

Ib. *Aliena* dixit] Eſt a Pal. primo. Vulgo *dicit*; quod reſpuunt *praeterita* quae ſequuntur. *Dav.*

[1] Ille

inde hoc quoque alienum: nam ante Aristippus, & [1] Ille melius: [2] addidisti ad extremum, etiam indoctum fuisse. [3] Fieri, inquam, Triari, nullo pacto potest, ut non dicas, quid non probes ejus, a quo dissentias: quid enim me prohiberet Epicureum esse, si probarem quae ille diceret? cum praesertim illa perdiscere, ludus esset. Quamobrem dissentientium inter se reprehensiones non sunt vituperandae: maledicta, contumeliae, [4] tum iracundae contentiones, concertationesque [[5] in disputando] pertinaces, indignae mihi philosophia videri solent. Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, adsentior: neque enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundia aut pertinacia recte disputari potest. Sed ad haec, nisi molestum est, habeo quae velim. [6] An me, inquam, nisi te audire vellem, censes haec dicturum fuisse? [7] Utrum igitur, inquit, percurri

[1] Ille melius. *Etenim quasi detractis de homine sensibus*] Supervacanea sunt haec verba, neque locum hic habere possunt: nam ex argumentis sunt, quibus probare conabatur Epicurus voluptatem esse summum bonum. Dicit enim paullo infra [cap. IX.] *Etenim, quoniam, detractis de homine sensibus, reliqui nihil est; necesse est, quid aut secundum naturam aut contra sit, a natura ipsa judicari.* Maffei liber, *Et detractis de homine sensibus:* aliud antiquum exemplar, *Etenim quoniam detractis de homine sensibus:* ut & ipsa varietas mendi suspicionem afferat. *P. Manucius.*

[2] *Addidisti ad extremum* &c.] Ante haec verba, libri vulgati habent haec, *etenim, quasi detractis de homine sensibus*, quae ex suo loco, qui est pagina proxime sequente, huc in alienum immigrarunt. Ea funditus sustuli, cum praesertim in MSStis sola vox *detractis*, eaque in nonnullis

curri omnem Epicuri diſciplinam placet, an de una voluptate quaeri, de qua omne certamen eſt? Tuo vero id quidem, inquam, arbitratu. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maxumam: de Phyſicis alias, & quidem tibi & declinationem iſtam atomorum, & magnitudinem ſolis probabo, & Democriti errata, ab Epicuro reprehenſa & correcta permulta: nunc dicam de voluptate; nihil ſcilicet novi, ea tamen, quae te ipſum probaturum eſſe confidam. Certe, inquam, pertinax non ero; tibique, ſi mihi probabis ea quae dices, libenter adſentiar. Probabo, inquit, modo iſta ſis aequitate quam oſtendis: ſed uti oratione perpetua malo, quam interrogare aut interrogari. Ut placet, inquam. Tum dicere exorſus eſt. Primum igitur, inquit, ſic agam, 9
ut ipſi auctori hujus diſciplinae placet: conſtituam, quid & quale ſit id de quo quaerimus:

lis cum litura compareat. LAMBIN. *Ibid.* Recte *Lambinus*; eas enim voces neſcit Pal. pr. licet in noſtris ſint omnibus. *Davies.*

[3] *Fieri, inquam, Triari*] Vulgo *o Triari*; ſed interjectionem fide Pal. primi delevimus. *Idem.*

[4] *Tum* iracundae *contentiones*] Vulgo *tum* iracundiae, *contentiones*; unde nos reſcribendum putabamus *tum* iracundia & *contentiones*. *Lambinus* autem conjecit, *tum* iracundae *contentiones*; eamque rationem, quam diſerte praeſtant Pariſ. pr. tert. nunc ſecuti ſumus. *Idem.*

[5] *In diſputando*] Haſce voces neſcit Pariſ. ſec. & omnino ſpuriae videntur; quapropter eas uncis circumdedimus: *Idem.*

[6] An *me, inquam*] Vulgo *at me, inquam*. Lectionem vero quam recepimus exhibent Pariſ. ſec. & Elienſ. unus, eaque commodior videtur. Simile mendum vidimus ſupra cap. 2. *Idem.*

[7] *Utrum igitur*, inquit] Vulgo praetermittitur vox ultima, quam

mus: non quo ignorare vos arbitrer, ſed ut ratione & via procedat oratio. Quaerimus igitur, [1] quid ſit extremum & ultimum bonorum: quod omnium Philoſophorum ſententia [2] tale debet eſſe, [3] ut ad id omnia referri oporteat; ipſum autem nuſquam. Hoc Epicurus in *voluptate* ponit, [[4] quod ſummum bonum eſſe volt] ſummumque malum in *dolore*. Idque inſtituit docere ſic: [5] Omne animal, ſimulatque natum ſit, voluptatem adpetere, eaque gaudere, ut ſummo bono; dolorem adſpernari, ut ſummum malum, &, quantum poſſit, a ſe repellere: idque facere nondum depravatum, ipſa natura incorrupte atque

quam nos ex tribus Pariſinis addidimus. *Davies.*

[1] *Quid ſit extremum & ultimum bonorum*] Vulgo *quid ſit extremum*, quid *ultimum bonorum*; ſed Palatini primi bonitas in cauſſa fuit cur eum hic exprimendum putaverim; nam *extremum & ultimum* paſſim junguntur. Vide lib. V. cap. 6. & *Arnobium* lib. III. pag. 153. lib. V. pag. 234. *Idem.*

[2] *Tale debet eſſe ut ad id omnia*] *Stobaeus* Ecl. Ethic. lib. II. p. 162. Τέλος ἐςὶν ἐφ᾽ ὃ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ πρατ7όμενα καθηκόντως τὴν ἀναφορὰν λαμβάνει, αὐτὸ δὲ ἐπ᾽ ὐδενός. Lege ἐπ᾽ ὐδὲν, prout laudat etiam *Lipſius* Manud. ad Philoſ. Stoic. II, 13. *Idem.*

[3] *Ut ad id omnia referri oporteat, ipſum autem nuſquam*] *Ariſtoteles* lib. I. ad Nicom. [cap. VII.] Ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ᾽ αὑτὸ αἱρετὸν αἰεὶ, καὶ μηδέποτε δι᾽ ἄλλο. *Urſin.*

[4] *Quod ſummum bonum eſſe volt*] Haſce voces, excepta prima, neſcit Pariſ. ſec. Et plane quidem ſupervacaneae ſunt ac a Sciolis intruſae. Totus autem locus ita legendus eſt. *Hoc Epicurus in voluptate ponit, ſummumque malum in dolore*: nam vulgo dant *ſummumque malum dolorem*. Nec id *Walkerum* noſtrum fugit. *Davies.*

[5] *Omne animal ſimul atque natum ſit* &c.] *Diogenes* Laertius lib. X. §. 137. Ἀποδείξει δὲ χρῆται

atque integre judicante. Itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quam ob rem voluptas expetenda, fugiendus dolor sit: sentiri hoc putat, ut, calere ignem, nivem esse albam, dulce mel; [6] quorum nihil oportere exquisitis rationibus confirmare, tantum satis esse admonere: interesse enim inter argumentum conclusionemque rationis, & inter mediocrem animadversionem atque admonitionem: altera, occulta quaedam & quasi involuta aperiri; altera, prompta & aperta judicari: etenim quoniam, detractis de homine sensibus, [7] reliqui nihil est; necesse est, quid aut [8] ad naturam aut contra sit, a natura ipsa [9] judicari.

[1] Ea

ται (ὁ Ἐπίκουρος) τοῦ τέλος εἶναι τὴν ἡδονὴν τῷ τὰ ζῶα ἅμα τῷ γεννηθῆναι τῇ μὲν εὐαρεστεῖσθαι, τῷ δὲ πόνῳ προσκρούειν φυσικῶς καὶ χωρὶς λόγου. *Sextus* Empiricus Pyrrhon. Hypot. lib. III. cap. XXIV. §. 194. Ὅθεν καὶ οἱ Ἐπικούρειοι δεικνῦναι νομίζουσι, φύσει αἱρετὴν εἶναι τὴν ἡδονήν· τὰ γὰρ ζῶα φασιν ἅμα τῷ γενέσθαι ἀδιάστροφα ὄντα ὁρμᾷν μὲν ἐπὶ τὴν ἡδονὴν, ἐκκλίνειν δὲ ἀλγηδόνας. Vide sis eundem contra Mathem. lib. XI. §. 96. *Maximum* Tyr. Diss. XXXIII. ubi partes Epicuri tuetur, & nostrum infra II, 13. *Idem.*

[6] *Quorum nihil* oportere] Vulgo *oporteret*; Med. *oportet*. Sed cum oratio postulet *oportere*, nos *Brutum* & *Aldum* nepotem secuti sic edidimus. *Idem.*

[7] *Reliqui nihil est; necesse* est] Lego *necesse esse*, cum haec a superioribus pendeant. *Idem.*

[8] *Ad naturam*] Sic optimi Codices & in his Paris. pr. tert. nam Eliens. pr. Balliol. pluresque libri tam manu quam typis exscripti dant *secundum naturam*; quae quidem lectio videtur ex interpretatione nata. *Idem.*

[9] *Judicari*, voluptatem & per se expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum] In Ven. haec verba prorsus non leguntur: & de marginali annotatione in ipsum auctoris scriptum invasisse apparet. *Camerarius.*

[1] *Etenim*

[1] Ea quid percipit aut quid judicat, quo aut petat aut fugiat aliquid, praeter voluptatem & dolorem? Sunt autem quidam e noſtris, qui haec ſubtilius velint tradere, & negent ſatis eſſe, quid bonum ſit aut quid malum, ſenſu judicari: ſed animo etiam ac ratione [2] intellegi poſſe, & voluptatem ipſam per ſe eſſe expetendam, & dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendum: itaque aiunt hanc quaſi naturalem atque inſitam in animis noſtris ineſſe notionem, ut alterum eſſe adpetendum, alterum adſpernandum ſentiamus. Alii autem (quibus ego adſentior) cum a Philoſophis compluribus permulta dicantur, cur nec voluptas in bonis ſit numeranda nec in malis dolor; non exiſtumant oportere nimium nos cauſſae confidere, ſed & argumentandum, & adcurate diſſerendum,

[1] *Etenim quid percipit & quid judicat*] Antiquus liber habet, *at quid percipit aut quid judicat*. Urſin.

Ib. Aut *quid judicat*] Vulgo *& quid judicat*. Nos Elienſ. utrumque, Pariſ. pr. tert. Med. & editionem Victorianam noſtrae lectionis damus auctores. *Davies*.

[2] *Intelligi poſſe, & voluptatem ipſam per ſe eſſe expetendam &c.*] Ego hic a *Camerario* diſſentio, qui putat, hoc totum, *& voluptatem per ſe eſſe expetendam & dolorem per ſe eſſe fugiendum*, ſubdititium eſſe. LAMBIN. *Ibid.* Immerenti *Camerario* dicam, quod *Gruterus* etiam vidit, impegit *Lambinus*: nam cum plerique MSSti ſimul ac editi poſt verbum *judicari* ſubdant, *voluptatem etiam & per ſe expetendam eſſe, & dolorem eſſe per ſe fugiendum*; haec delenda jure cenſuit vir ille doctus; nec in editione Veneta *Petri Victorii* reperiuntur: ſimilia autem verba, quae ſequuntur *intelligi poſſe* tam in ea quam in aliis omnibus locum ſuum tenent. *Davies*.

[3] *Inventore veritatis*] Similiter Epicurus *Pater veri* dicitur

ſerendum, &, rationibus conquiſitis, de voluptate & dolore diſputandum putant. Sed 10
ut perſpiciatis, unde omnis iſte natus ſit error voluptatem adcuſantium doloremque laudantium, totam rem aperiam; eaque ipſa, quae ab illo [3] inventore veritatis & quaſi architecto beatae vitae dicta ſunt, explicabo. Nemo enim ipſam voluptatem, quia voluptas ſit, adſpernatur, aut odit, aut fugit; ſed [4] quia conſequuntur magni dolores eos qui ratione voluptatem ſequi neſciunt: neque porro quiſquam eſt qui dolorem ipſum, quia dolor ſit, amet, conſectetur, adipiſci velit; ſed quia nonnumquam ejuſmodi tempora incidunt, ut labore & dolore magnam aliquam quaerat voluptatem. Ut enim ad minima veniam, quis noſtrûm exercitationem ullam corporis ſuſcipit

tur *Petronio* cap. 132. Et apud *Lucretium* III, 9. legerim,

Tu pater & veri *inventor, Tu patria nobis*
Subpeditas praecepta ——

non ut vulgo *rerum*. Vide ſupra cap. 5. *Idem*.

[4] *Quia conſequuntur* &c.] Epicurus in Epiſtola ad Menoeceum: Ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο (ἡδονὴ) καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἱρούμεθα· ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὰν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας &c. Exſtant apud *Laërtium* lib. X. §. 129. *Seneca* de Otio ſapientis cap. XXXII. Dicit *Epicurus*, *aliquando ſe receſſurum a voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit poenitentia aut dolor minor pro graviore ſumetur*. Et recte quidem,

Φεῦγ' ἡδονὴν, φέρουσαν ὕστερον βλάβην,

praecepit *Menander* apud *Stobaeum* Serm. VI. p. 79. Nec minus appoſite *Maximus* Tyrius Diſſ. XXXIII. Κἂν ταῖς τῶν

pit laborioſam, niſi ut aliquid ex ea commodi conſequatur? quis autem vel eum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit eſſe, quam nihil moleſtiae conſequatur, vel illum, qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla pariatur? At vero eos & adcuſamus & juſto odio digniſſimos ducimus, qui blanditiis praeſentium voluptatum deliniti atque corrupti, quos dolores & quas moleſtias excepturi ſint, occaecati cupiditate non provident: ſimilique ſunt in culpa, qui officia deſerunt mollitia animi, id eſt, laborum & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis eſt & expedita diſtinctio; nam libero tempore, cum ſoluta nobis eſt eligendi optio, cumque nihil inpedit, quo minus id, quod maxume placeat, facere poſſimus; omnis voluptas adſumenda eſt, omnis dolor depellendus: temporibus autem quibuſ-

πόνων ὁμιλίαις οὐδεὶς πονεῖ πόνου ἐρῶν, (ἦ γὰρ ἂν εἴη ὁ δυσεραστότερος) ἀλλάττεται δὲ τοὺς παρόντας πόνους — ἡδονῆς. Vide Tuſc. lib. V. c. 33. *Davies.*

[1] *Et aut officiis debitis, aut rerum neceſſitatibus*] Hoc totum alienum, & ab aliquo indocto inculcatum eſſe puto. *Lambin.*

Ib. *Et aut officiis debitis aut rerum neceſſitatibus*] Hoc totum *Lambinus* alienum putabat. *Gruterus* autem legit, *id eſt aut officiis debitis aut rerum neceſſitatibus.* Quid vero ſint *debitae rerum neceſſitates* haud equidem intelligo. Forte reſcribi queat, *ut aut officiis* impedientibus *aut rerum neceſſitatibus.* Haec ſane videtur *Tullii* mens; ſed an ejus manum aſſecutus ſim neſcio. *Davies.*

[2] *Aut in liberos & in ſanguinem ſuum*] Vulgo *aut in liberos* aut *in ſanguinem ſuum.* Cum vero *ſanguis* hoc in loco non aliud quam *liberos* denotet; eo quo dedimus modo legendum. *Lactantius* de iis qui recens natos oblidunt ſic loquitur Div. Inſtit. lib. VI. cap. XX, 20. *Exſpectet vero aliquis, ut aliena* ſan-

quibuſdam, [1] & aut officiis debitis aut rerum neceſſitatibus, ſaepe eveniet, ut & voluptates repudiandae ſint & moleſtiae non recuſandae. Itaque earum rerum hic tenetur a ſapiente delectus, ut aut rejiciendis voluptatibus majores alias conſequatur, aut perferendis doloribus aſperiores repellat. Hanc ego cum teneam ſententiam; quid eſt cur verear, ne ad eam non poſſim adcommodare Torquatos noſtros? quos tu paullo ante cum memoriter, tum etiam erga nos amice & benevole conlegiſti. Nec me tamen laudandis majoribus meis corrupiſti, nec ſegniorem ad reſpondendum reddidiſti: quorum facta quemadmodum, quaeſo, interpretaris? Siccine eos cenſes aut in armatum hoſtem inpetum feciſſe, [2] aut in liberos & in ſanguinem ſuum tam crudeles fuiſſe, [3] nihil ut de utilitatibus, nihil ut de com-

ſanguini *parcant qui non parcunt* ſuo. Et paullo poſt de filium ſuum exponente §. 22. *Qui etiamſi contingat ei quod voluit, ut alatur; addixit certe* ſanguinem ſuum *vel ad ſervitutem vel ad lupanar*. Alia non deſunt exempla quorum nonnulla proferam. *Ovidius* Metam. V, 514.

Proque meo veni ſupplex tibi, Juppiter, inquit,
Sanguine, *proque tuo* ——

Et Faſt. VI, 487.

Intumuit Juno, rapta quod pellice natum
Educet: at ſanguis *ille ſororis erat*.

Tibullus lib. I. Eleg. VII, 71.

Te ſemper natamque tuam te propter amabo.
Quicquid agat, ſanguis *eſt tamen illa tuus*.

Vide *Senecam* Herc. Fur. vſ. 309, 1021. *Idem*.

[3] *Nihil ut de* utilitatibus, *nihil ut de commodis ſuis cogitarent*] *Lambinus* reſcribendum cenſuit *nihil ut de* voluptatibus *nihil ut de commodis* &c. quod, ut arbitror, *utilitates* & *commoda* ſignificatione non mul-

 tum

commodis ſuis cogitarent? At id ne ferae quidem faciunt, [1] ut ita ruant itaque turbent, ut earum [2] motus & inpetus quo pertineant non intellegamus. Tu tam egregios viros cenſes tantas res geſſiſſe ſine cauſſa? Quae fuerit cauſſa mox videro: interea hoc tenebo; ſi ob aliquam cauſſam iſta, quae ſine dubio praeclara ſunt, fecerint; virtutem his ipſam per ſe cauſſam non fuiſſe. Torquem detraxit hoſti: [3] & quidem ſe texit ne interiret. At magnum periculum adiit: in oculis quidem exercitus. Quid ex eo conſecutus eſt? laudem & caritatem; quae ſunt vitae ſine metu degendae praeſidia firmiſſima. Filium morte multavit: ſi ſine cauſſa, nollem me

tum differant. At has voces alibi conjunxit *Cicero*. Sic etiam *Lactantius* Div. Inſt. lib. VI. cap. VI, 22. *Qui nihil putant* utile, *nihil* commodum, *niſi quod teneri manu poteſt*. Et lib. VII. cap. IV, 5. *Ex quo nullam* utilitatem, *nullum* commodum *ſperet*. Haec, ut opinor, emendatione nihil opus eſſe ſatis oſtendunt. Si vero ſecus eſſet, voces *nihil ut de utilitatibus* omittunt Pal. ſec. & C. C. C. ut expungendae potius viderentur quam conjectura tentandae. *Davies*.

[1] *Ut ita ruant, itaque turbent, ut* &c.] Sic reperi ſcriptum in omnibus veteribus codicibus, & ita ſine dubio legendum, non, ut vulgo, *atque turbentur*, ſeu *itaque turbentur*: nam *turbare* hoc loco, ut & ſaepe alibi, valet *turbas facere*, ſeu *excitare*. *Plautus* Menaechm. [Act. III. Sc. II, 21.] *Adibo ad hominem: nam* turbare *geſtio*. Idem Moſtell. [Act. V. Sc. I, 11,] *Facio idem, quod plurimi alii, quibus res timida, aut turbida eſt: Pergunt* turbare *uſque ut ne quid poſſit conquieſcere*. Lambin.

Ib. *Ut ita ruant itaque* turbentur] Ven. *turbent*: ut Moſtellaria [Act. III. Sc. I, 15.] *Pergam turbare porro*, id eſt, turbas dare. *Camerar*.

[2] *Motus & impetus quo pertineant non* intelligamus] Noſter hic

me ab eo ortum [4] tam inportuno tamque crudeli: sin ut dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam, exercitumque in gravissimo bello animadversionis metu contineret; saluti prospexit civium, qua intellegebat contineri suam. Atque haec ratio late patet: in quo enim maxume consuevit jactare vestra se oratio, tua praesertim, qui studiose antiqua persequeris, claris & fortibus viris commemorandis eorumque factis non emolumento aliquo sed ipsius honestatis decore laudandis, id totum evertitur eo delectu rerum, quem modo dixi, constituto, ut aut voluptates omittantur majorum voluptatum adipiscendarum caussa, aut dolores suscipiantur majorum dolorum

hic quoque, ut Victorius & Gruterus, *turbent:* sed praeterea *intelligantur*. Videtur ordinaria loquendi ratio exigere *intelligatur*; sed ita solet Tullius. Secunda Agraria: *Ea ne accidere possent, consilio meo & ratione provisa sunt*, id est, provisum est. Et prima: *Sapienti parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati sunt*, ἀντὶ τοῦ indicatum est. Seneca Epist. XIV. *Tria praestanda sunt ut vitentur*, pro praestandum est. Lib. III. Fin. cap. 7. *Ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem vivendi data esse appareant*. J. FR. GRONOVIUS. *Ibid.* Cum *J. Fr. Gronovii* MSto diserte facit C. C. C. eaque dubio procul est recte loquendi ratio. Verum siquidem Parisini tres, Eliens. uterque, Med. simul ac praestantissimi quique Codices habeant *intelligamus*, immota stet illa lectio. *Davies*.

[3] *Et quidem se texit ne interiret*] Haec *Guyeto* Ciceroniana non videntur; isque locum sic legit, *Torquem detraxit hostis & magnum periculum adiit. At in oculis quidem exercitus. Quid ex eo consecutus est?* Ego vero nullus adsequor cur vel ista verba suppositicia censeantur, vel quicquam, nolentibus MSStis, hic innovetur. *Idem*.

[4] *Tam importuno*] *Importunus* impotentem, violentum, intolerabilem

11 lorum effugiendorum gratia. Sed de clarorum hominum factis inlustribus & gloriosis satis hoc loco dictum sit: erit enim jam de omnium virtutum cursu ad voluptatem proprius disserendi locus. Nunc autem explicabo, voluptas ipsa quae qualisque sit, ut tollatur error omnis inperitorum; intellegaturque ea, quae voluptaria, delicata, mollis habeatur disciplina, quam gravis, quam continens, quam severa sit: non enim [1] hanc solam sequimur, quae suavitate aliqua naturam ipsam movet & cum jucunditate quadam percipitur sensibus, sed [2] maxumam illam voluptatem habemus quae percipitur omni dolore detracto: nam quoniam, cum privamur dolore, ipsa liberatione

tolerabilem bonis auctoribus denotat, ut exemplis docuere *J. Fr. Gronovius* ad *Senecam* de Benef. IV, 3. & ad *Ciceronis* Fam. XII, 12. ac *J. G. Graevius* ad IX, 21. *Davies.*

[1] *Hanc solam sequimur quae suavitate aliqua*] *Guyetus*, interposita voce, legit *hanc solam sequimur* voluptatem, *quae suavitate aliqua naturam ipsam movet.* Sed additamento nihil est opus; nam satis luculentus est hic orationis ordo, *nunc autem explicabo voluptas ipsa quae qualisque sit: non enim hanc solam sequimur quae* &c. mediis κατὰ παρενθήκην interpositis. *Idem.*

[2] *Maximam illam voluptatem* habemus] *Grutero* videtur *habemus* positum pro *avemus*; aut, eodem judice, vox tota tolli poterat. Et hoc & illud pessime. *Habemus*, censemus, existimamus. *Cicero* N. D. I, 17. *Insculpsit in mentibus, ut eos aeternos & beatos* haberemus. Et III, 36. *Atque hoc quidem omnes mortales sic* habent, *externas commoditates a Diis se habere.* Sed adeo nota est haec verbi potestas, ut exempla colligere sit putidum. Sic autem scripsit Epicurus: Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Vide *Laërtium* lib. X. §. CXXXIX, 3. *Agellium* II, 9. *Plutarchum* Tom. II. pag. 1088. & *Sextum Empiricum* advs. Mathem. lib.

tione & vacuitate omnis moleſtiae gaudemus; omne autem id, quo gaudemus, voluptas eſt, [3] ut omne quo offendimur, dolor; doloris omnis privatio recte nominata eſt voluptas. Ut enim cum cibo & potione fames ſitiſque depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiae conſecutionem adfert voluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſſionem efficit voluptatis. Itaque non placuit Epicuro medium eſſe quiddam inter dolorem & voluptatem. Illud enim ipſum, quod quibuſdam medium videtur, [[4] cum omni dolore caret] non modo voluptatem eſſe, verum etiam ſummam voluptatem: quiſquis enim ſentit quemadmodum ſit adfectus, eum neceſſe eſt aut in voluptate

lib. I. cap. XIII. §. 273, 283. *At privationem doloris ſummum bonum putare, non plane Peripateticorum ac Stoicorum ſed Clinicorum Philoſophorum eſt.* Verba ſunt *Lactantii* Div. Inſt. lib. III. cap. VIII, 10. *Idem.*

[3] *Ut omne quo offendimur*] Vulgo *ut omne* id *quo offendimur.* At *id* neſciunt Elienſ. uterque, Med. Balliol. C. C. C. aliique MSSti ſimul ac editio *Victoriana.* Idem.

[4] *Cum omni dolore caret*] Maffei liber, *cum omni dolore careret.* Fortaſſe *Omni dolore carere* legendum eſt: etſi video ſcriptum paullo poſt, *Quod dolore caret, id in voluptate eſt.* P. Manucius.

Ib. *Cum omni dolore caret*] Sic C. C. C. & Elienſ. uterque: nam Pall. Pariſini tres, Med. & Balliol. *cum omni dolore careret*; unde, deleta prima vocula, *P. Manucius* & *D. Lambinus* emendant *omni dolore carere.* Hanc διόρθωσιν probat *J. Fr. Gronovius,* qui teſtatus eſt primoris illius verbi nullum in membrana ſua veſtigium dari, quique de hujuſmodi locutionibus egit ad *Senecae* Epiſt. XXIV. Nec dubium videtur quin recte judicarit vir acutiſſimus; niſi forſan hoc totum, *cum omni dolore caret* vel *careret,* Gloſſematis loco ponatur; quod equidem probabilius exiſtimo. *Davies.*

tate esse, aut in dolore: [1] omnis autem privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem: ut postea variari voluptas distinguique possit; augeri amplificarique non possit. At etiam Athenis, ut a patre audiebam, facete & urbane Stoicos irridente, [2] statua est in Ceramico Chrysippi sedentis porrecta manu: quae manus significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum, Numquidnam manus tua sic adfecta, quemadmodum adfecta nunc est, desiderat? Nihil sane. At, si voluptas esset bonum, desideraret. Ita credo. Non est igitur voluptas bonum. Hoc ne statuam quidem dicturam pater aiebat, [3] si loqui posset: conclusum est enim contra Cyrenaicos satis acute: nihil ad Epicurum: nam si

[1] Omnis *autem privatione doloris*] Vulgo *omni*. Nos autem *Lambinum* sequimur. Paullo supra: *Vacuitate* omnis *molestiae gaudemus*. Sic Epicuro ΠΑΝΤΟΣ τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις, non πᾶσα, prout ante vidimus. Respicit autem noster ad illius philosophi verba, quae leguntur apud *Laertium* lib. X. §. CXLIV, 18. Vide & *Plutarchum* in libro *non posse suaviter vivi secundum Epicurum*, Tom. II. pag. 1088. C. *Dav.*

[2] *Statua est in Ceramico Chrysippi sedentis porrecta* manu, *quae* manus *significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum*] Animadverti nonnunquam veteres eodem verbo bis eodem in loco usos esse, ut *eo die, qui dies fuit IV. Kal.* & *eo loco, qui locus*: cujus generis exempla & apud hunc nostrum & apud Caesarem maxime in Commentariis non pauca licet invenire. Ejusdem generis videri potest hoc *porrecta manu, quae manus*. Ego tamen *manus* puto ab aliquo esse additum, qui fortasse vereretur, ne ad statuam potius quam ad manum illud *quae* referretur. Sed quoniam utro modo legas manet eadem sententia, si quis aliter sentiat, cum eo non contenderim. *P. Manucius.*

ſi ea ſola voluptas eſſet, quae quaſi titillaret ſenſus, ut ita dicam, & ad eos cum ſuavitate adflueret & [4] inlaberetur; [5] nec manus eſſe contenta poſſet nec ulla pars vacuitate doloris ſine jucundo motu voluptatis: ſin autem ſumma voluptas eſt, ut Epicuro placet, nihil dolere; primum tibi recte, Chryſippe, conceſſum eſt, nihil deſiderare manum, cum ita eſſet adfecta: ſecundum non recte, ſi voluptas eſſet bonum, fuiſſe deſideraturam: idcirco enim non deſideraret, quia, quod dolore caret, id in voluptate eſt.
ret, id in voluptate eſt. Extremum autem 12
eſſe bonorum voluptatem [6] ex hoc facillime perſpici poteſt: conſtituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem & animo & corpore voluptatibus, nullo dolore nec inpediente,

[3] *Si loqui poſſet: concluſum eſt enim*] Elienſ. Med. C. C. C. & Pariſini tres exhibent *ſi loqui poſſet* verum: *concluſum eſt* &c. Vel iſta vox emblema librariorum eſt cenſenda; vel legi queat *ſi loqui poſſet*. Et vere: *concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute*. Sic erunt poſteriora Torquati filii, qui patris dicterium confirmat approbatque. Vide *Ciceronem* pro Archia cap. X. *Davies.*

[4] *Illaberetur*] Scripſerim potius *allaberetur*; quod ad editionem *Lambinianam* pro varia lectione notatum video. *Idem.*

[5] *Nec manus eſſe contenta poſſet* nec *ulla* pars *vacuitate doloris*] Vulgo *nec manus eſſe contenta poſſet* ulla *vacuitate doloris*; unde *Gulielmius* legebat *illa vacuitate doloris*. At cum Pal. ille primus, liber optimus, det *nec manus eſſe contenta poſſet* nec ulla par *vacuitate doloris*; recte vidit Cl. *Th. Bentleius* reponendum *nec ulla pars*; id quod recepimus. Ad Elienſ. ſec. marginem notabatur, Alii *ut ulla pars vacuitate*. Forſan voluit *aut ulla pars*. Utcunque ſit, *pars* jam non eſt conjectura, ſed varia lectio. *Idem.*

[6] *Ex hoc* facillime *perſpici poteſt*] Sic Pariſini tres, Elienſ. uter-

ente, nec inpendente; quem tandem hoc ſtatu praeſtabiliorem aut magis expetendum poſſumus dicere? ineſſe enim neceſſe eſt in eo, [1] qui ita ſit adfectus, & firmitatem animi nec mortem nec dolorem timentis; quod mors ſenſu careat, [2] dolor in longinquitate, levis, in gravitate, brevis ſoleat eſſe; ut ejus magnitudinem celeritas, diuturnitatem adlevatio conſoletur. Ad ea cum accedit, ut neque divinum numen horreat, nec praeteritas voluptates effluere patiatur earumque adſidua recordatione laetetur; quid eſt quod huc poſſit,

uterque nec non editio Victoriana. Vulgo *facile*. Davies.

[1] *Qui ita ſit adfectus, & firmitatem animi*] Primae quatuor voces, ut *Gruterus* putat, additamentum librarii reſipiunt. Mihi ſecus videtur. Sed illud *&* nihil habet quod hic agat. Itaque lego, *Ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit adfectus, firmitatem animi* &c. At *Guyetus* haec omnia, *ineſſe enim neceſſe eſt in eo* —— *quod melius ſit accedere*, quae fuit hominis temeritas, *Ciceronis* eſſe negat, vel hic locum non habere pronuntiat. *Idem.*

[2] *Dolor in longinquitate levis, in gravitate brevis ſoleat eſſe*] Apud *Laertium* lib. X. §. 140. Epicuri verba ſe ſic habent: Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν συνεχῶς ἐν τῇ σαρκί· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄκρον τὸν ἐλάχιστον χρόνον πάρεστι. Vide ſis & §. 33. *Plutarchus* de Audiendis Poëtis pag. 36. hoc effatum ſic refert, Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγεθος οὐκ ἔχουσιν. De eo multa veterum loca collegit Cl. *Gatakerus* ad *Antonini* VII, 33. *Idem.*

[3] *Quod melius ſit*, accedere] Sic emendavi ex antiquis codicibus, Memm. Cujaciano, Huraltino, & Puteanino: in quibus omnibus plane ſcriptum eſt *accedere*, non ut in vulg. *accidere*. LAMBIN. Ibid. *Victorius* olim recte dederat, *quod* huc *poſſit quod melius ſit* accedere; nec aliter duo Palatini. *Lambinus* habet *quod* huic *poſſit* — accedere. Ac ita Med. Balliol. Elienſ. pr. & C. C. C. *Davies.*

[4] *Fore levius* aliquando] Malim *aliquanto*, quod habent duo Pall. Med. & C. C. C. *Idem.*

5 *Nulla*

ſit, [3] quod melius ſit, accedere? Statue contra aliquem confectum tantis animi corporiſque doloribus, quanti in hominem maxumi cadere poſſunt, nulla ſpe propoſita, [4] fore levius aliquando, [5] nulla praeterea neque praeſenti neque exſpectata voluptate; quid eo miſerius dici aut fingi poteſt? Quod ſi vita doloribus referta maxume fugienda eſt; ſummum profecto malum eſt vivere cum dolore: [[6] cui ſententiae conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum cum voluptate vivere:] [7] nec enim habet noſtra mens quicquam, ubi con-

5 *Nulla* praeterea *nec praeſenti nec exſpectata voluptate*] Moneo lectorem ex ingenio repoſitum a me *praeterea* pro *praeterita*; quod erat in omnibus libris, quos quidem ego viderim. Hanc mihi *Cicero* ipſe, quo loco infra Torquato reſpondet, correctionem oſtendit, cujus verba recitabo: *At quam,* inquit lib. II. [cap. 19.] *pulchre dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis & maximis voluptatibus, nullo nec praeſenti nec futuro dolore; ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore, nulla adjuncta nec ſperata voluptate.* P. Manucius.

Ib. *Nulla* praeterea neque *praeſenti* neque *exſpectata voluptate*] Mirum quod *P. Manucius* ex ingenio repoſitum praedicet *praeterea* pro *praeterita*; cum *praeterea* ſit in omnibus Palatinis, Pariſinis tribus, Elienſi utroque, C. C. C. Med. & Balliol. Nos *neque* bis pro *nec* fide MSStorum reſtituimus. *Dav.*

6 *Cui ſententiae conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum cum voluptate vivere*] Id in antecedentibus egerat *Cicero*; quapropter haec verba a mala manu fuiſſe vehementer ſuſpicor. Quin & ante me V. C. *Joan. Walkerus* ita ſtatuit. *Idem.*

7 *Nec enim habet mens noſtra quicquam*] *Lambinus*, ſuffragante *Guyeto*, ſupplet, *nec enim habet mens noſtra* aliud *quicquam.* Nec, ut opinor, aliter fieri debuit. Scio *Phaedrum* dixiſſe lib. II. Epil. vſ. 17.

Nec quicquam poſſunt niſi meliores carpere.

Plureſque loci ſunt a viris doctis adducti, ut *aliud* intelligi poſſe

consiſtat, tamquam in extremo: omneſque & metus & aegritudines ad dolorem referuntur: nec praeterea eſt res ulla, [1] quae ſua natura aut ſollicitare poſſit aut angere. Praeterea & adpetendi & refugiendi & omnino rerum gerendarum initia proficiſcuntur aut a voluptate aut a dolore; quod cum ita ſit, perſpicuum eſt omnes rectas res atque laudabiles eo referri, ut cum voluptate vivatur. Quoniam autem id eſt vel [2] ſummum bonorum, vel ultimum, vel extremum, quod Graeci τέλος nominant, quod ipſum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes; fatendum eſt, ſummum eſſe bonum jucunde

13 vivere. Id qui in una virtute ponunt, & ſplendore nominis capti, quod natura poſtulet non intellegunt; errore maxumo, ſi Epicurum

poſſe ſuadeant: nec ab iis diverſus abeo, ſi modo τὸ *niſi* vel *quam* ſequatur. Hic autem id ſubaudiri nequit, ut equidem puto. Quare probanda videtur ea quam dixi conjectura. *Dav.*

[1] *Quae* ſua ſede *naturam aut ſollicitare poſſit, aut frangere*] Libri MSSti habent *poſſit aut tangere:* quos in hoc non ſequor: in eo ſequor, quod habent, *quae ſua ſede naturam aut ſollicitare*, id eſt, ſuo loco commovere ac depellere. Lambin. *Ibid.* Omnes noſtri *quae ſua natura aut ſollicitare poſſit aut tangere* vel *frangere* vel *augere.* Sed *Gruterus Victorium* ſecutus *angere* recte dedit. *Davies.*

[2] *Summum* bonorum] Vulgo *ſummum bonum*; quod nolunt Pariſ. ſec. Elienſ. uterque, Med. Balliol. & editio *Victoriana.* Idem.

[3] *Virtutes niſi voluptatem efficerent*] Statuebat Epicurus διὰ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς δεῖν αἱρεῖσθαι οὐ δι᾽ αὑτάς· ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγιείαν. Vide *Menagium* ad *Laertii* X, 138. & infra V, 31. *Idem.*

[4] *Et* praviſſimis *animi doloribus*] Omnes, quos vidi, codices MSS. habent, & puriſſimis *animi*

eurum audire voluerint, liberabuntur: iſtae enim veſtrae eximiae pulchraeque [3] virtutes niſi voluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles aut expetendas arbitraretur? Ut enim Medicorum ſcientiam non ipſius artis, ſed bonae valitudinis cauſſa probamus: & gubernatoris ars, quia bene navigandi rationem habet, utilitate, non arte laudatur: ſic Sapientia, quae ars vivendi putanda eſt, non expeteretur ſi nihil efficeret; nunc expetitur, quod eſt tamquam artifex conquirendae & comparandae voluptatis. Quam autem dicam voluptatem, jam videtis, ne invidia verbi labefactetur oratio mea: nam cum ignoratione rerum bonarum & malarum maxume hominum vita vexetur, ob eumque errorem & voluptatibus maxumis ſaepe priventur, [4] & duriſſimis

animi doloribus. Mendoſe, quis negat? aut quis dubitat? ſed hoc tamen celatum lectorem nolui, ut ex hac vitiata ſcriptura, integram, ſi poſſit, eliciat atque exprimat. Quid ſi legamus, *&* duriſſimis *animi doloribus?* quid ſi, *&* graviſſimis *animi doloribus?* Sed quid ſi dicamus, antiquam ſcripturam eſſe rectam & ſinceram? & *puriſſimos animi dolores* hic a Cicerone eſſe dictos, ut puriſſimas, & liquidiſſimas & ſinceriſſimas animi voluptates? Conſideret lector: ego enim nihil affirmo. *Lambin.*

Ib. Duriſſimis *animi doloribus*] Vulgo *praviſſimis*; ac ita Pall. tert. quint. C.C.C. Med. & Balliol. unde pronum fuit emendare *graviſſimis*. Cum vero cuncti *Lambiniani*, Pariſini tres, totidemque *Gruteriani* repraeſentent *puriſſimis*; nullus equidem dubito quin legendum ſit *duriſſimis*, ut diſerte Pal. ſec. quem ſequor. *Lucretius* III, 461.

Suſcipere immanes morbos durumque *dolorem.*

Virgilius Aen. V, 5.

—Duri *magno ſed amore* dolores
Polluto ———

Quin & *Tullium* ſic alibi locutum ſcio. *Durum*, ſi *Nonio* fides, *immite*

riſſimis animi doloribus torqueantur; ſapientia eſt adhibenda, [1] quae & terroribus cupiditatibuſque detractis, [2] & omnium falſarum opinionum temeritate dempta, certiſſimam ſe nobis ducem praebeat ad voluptatem: ſapientia enim eſt una, quae maeſtitiam pellat ex animis, quae nos exhorreſcere metu non ſinat; qua praeceptrice, in tranquillitate vivi poteſt, omnium cupiditatum ardore reſtincto: cupiditates enim ſunt inſatiabiles: quae non modo ſingulos homines, ſed univerſas familias evertunt; totam etiam labefactant ſaepe rempublicam. Ex cupiditatibus [3] odia, diſſidia, diſcordiae, ſeditiones, bella naſcuntur: nec hae ſeſe foris ſolum jactant, nec tantum in alios caeco inpetu incurrunt; ſed intus etiam in animis incluſae inter ſe diſſident atque diſcordant, ex quo vitam amariſſimam neceſſe

immite nonnunquam denotat. *Davies.*

[1] Quae *& terroribus*] Pariſini tres, Med. & Elienſ. pr. *quod & terroribus.* Haud male, ſi pro *conjunctione cauſali* ſumatur. *Idem.*

[2] *Et omnium falſarum opinionum temeritate derepta*] *Derepta* (ſic enim habent omnes codices manuſcripti) id eſt, demta, detracta. *Lambinus.*

Ib. *Et omnium falſarum opinionum temeritate* direpta] Placet *dirempta*, ut eſt in libro MSto. *Urſin.*

Ib. *Opinionum temeritate* derepta] *Victorius* edidit *direpta*, quo modo dant Elienſ. uterque, Med. C. C. C. & Balliol. At *Lambinus* ex ſuis MSStis *derepta. Lucretius* IV, 35.

Quae quaſi membranae ſummo de corpore rerum
Dereptae *volitant ultro citroque per auras,*

Virgilius Georg. II, 242.

Colaque praelorum fumoſis deripe *tectis.*

Plura *Nic. Heinſius* ad *Ovidii* Metam. III, 42. Cum tamen id *deripiatur*, quod vi cauſſaque detra-

ceſſe eſt effici: [4] ut ſapiens ſolum, amputata
circumciſaque inanitate omni & errore, na-
turae finibus contentus, ſine aegritudine poſſit
& ſine metu vivere. Quae eſt enim aut uti-
lior, aut ad bene vivendum aptior partitio,
quam illa, qua eſt uſus Epicurus? [5] qui u-
num genus poſuit earum cupiditatum, quae
eſſent & naturales & neceſſariae; alterum,
quae naturales eſſent, nec tamen neceſſariae;
tertium, quae nec naturales, nec neceſſariae.
Quarum ea ratio eſt, ut neceſſariae nec opera
multa nec inpenſa expleantur: ne naturales
quidem multa deſiderant, propterea quod ipſa
natura divitias, quibus contenta ſit, & para-
biles & terminatas habet: inanium autem cu-
piditatum nec modus ullus nec finis inveniri
poteſt. Quod ſi vitam omnem perturbari vi- 14
demus errore & inſcientia; ſapientiamque
eſſe

detrahatur externa; propter uſum *Tullii* legerim *dempta*: ſic enim diſerte Pariſini tres, quibus morem geſſimus. *Davies.*

[3] *Odia*, diſcidia, *diſcordiae*] Sic habent omnes noſtri libri veteres: quos quare non ſequerer, cauſſa nulla viſa eſt. Diſcidium autem valet χωϱισμὸν, diſtractionem, ſeparationem, a verbo *diſcindo*, ut & alias ſaepe; & alibi diximus. *Lambin.*

Ib. *Odia* diffidia, *diſcordiae*] Sic C. C. C. & Elienſ. uterque: quod probum eſſe demonſtrant ea quae paullo poſt ſequuntur, *In animis incluſae inter ſe* diſſident *atque diſcordant.* Sic & cap. 18. *Animus a ſe* diſſidens, *ſecumque* diſcordans. Ac ita paſſim. Vulgo *diſcidia*, quod loco non convenit. De *diſſidio diſcidio*que vide *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* XXV, 18. *Davies.*

[4] *Ut ſapiens* ſolum] Lego *ſolus*, quod etiam *Lambino* placuit. *Idem.*

[5] *Qui unum genus poſuit earum cupiditatum*] Vide *Aeg. Menagium* ad *Diogenis Laërtii* X, 149. Adi ſis & §. 127, 130. *Idem.*

[1] *Et*

esse solam, quae nos a libidinum inpetu [1] & a formidinum terrore vindicet, & ipsius fortunae modice ferre doceat injurias, & omnes monstret vias, quae ad quietem & tranquillitatem ferant; quid est cur dubitemus dicere, & sapientiam propter voluptatem expetendam, & insipientiam propter molestias esse fugiendam? Eademque ratione ne Temperantiam quidem propter se expetendam esse dicemus, sed quia pacem animis adferat, & eos quasi concordia quadam placet ac leniat. Temperantia est enim, quae in rebus aut expetendis aut fugiendis, ut rationem sequamur, monet: nec enim satis est judicare, quid faciendum, non faciendumve sit; sed stare etiam oportet in eo, quod sit judicatum. Plerique autem, quod tenere atque servare id, quod statuerunt, non possunt, victi & debilitati, objecta specie voluptatis, tradunt se libidinibus constringendos, [2] nec, quid eventurum sit, provident, ob eamque caussam propter voluptatem & parvam & non necessariam, & quae [3] vel aliter pararetur, & qua etiam carere possent sine dolore, tum in morbos graves, tum in damna, tum in dedecora incurrunt;

[1] *Et* a *formidinum terrore*] Vulgo deest vocula secunda, quam, Parisinorum trium & Med. consensu, *Tullio* restituimus. *Davies.*

[2] *Nec quid* proventurum *sit provident*] *Nec quid* porro eventurum *sit provident* legitur in MSto & sine dubio melius. Ursin. *Ibid.* Codd. fere *proventurum*

currunt; ſaepe etiam legum judiciorumque
poenis obligantur. Qui autem ita frui vo-
lunt voluptatibus, ut nulli propter eas dolores
conſequantur; & qui ſuum judicium retinent,
ne voluptate victi faciant id, quod ſentiunt
non eſſe faciendum; hi voluptatem maxumam
adipiſcuntur, praetermittenda voluptate. Iidem
etiam dolorem ſaepe perpetiuntur, ne, ſi id
non faciant, incidant in majorem. Ex quo
intellegitur, nec intemperantiam propter ſe fu-
giendam eſſe; temperantiamque expetendam,
non quia voluptates fugiat, ſed quia majores
conſequatur. Eadem Fortitudinis ratio repe- 15
rietur: nam neque laborum perfunctio, ne-
que perpeſſio dolorum, per ſe ipſa adlicit; nec
patientia nec adſiduitates nec vigiliae nec ea
ipſa, quae laudatur, induſtria, ne fortitudo
quidem: ſed iſta ſequimur, ut ſine cura me-
tuque vivamus, animumque & corpus, quan-
tum efficere poſſimus, moleſtia liberemus.
Ut enim mortis metu omnis quietae vitae
ſtatus perturbatur; & ut, ſuccumbere dolo-
ribus, eoſque humili animo inbecilloque ferre,
miſerum eſt; ob eamque debilitatem animi,
multi parentes, multi amicos, nonnulli pa-
triam

turum. At Pal. pr. & Elienſ. ſec. *eventurum* recte dant. Hoc tamen non Latinitatis ſed *κακοφωνίας* vitandae cauſſa ſtatuo, ne librorum iſtorum praeſtantiam memorem. Vide nos ad *Caeſaris* B. G. VII, 29. *Davies.*

[3] *Vel aliter pararetur*] Pariſ. ſec. *quae vel aliter* ſic *pararetur.*

triam, plerique autem se ipsos penitus perdiderunt: sic robustus animus & excelsus, omni est liber [1] cura & angore, cum & mortem contemnit, qua qui adfecti sunt, in eadem caussa sunt qua antequam nati; & ad dolores ita paratus est, ut meminerit, maxumos morte finiri, parvos multa habere intervalla requietis, mediocrium nos esse dominos; ut, si tolerabiles sint, feramus, sin minus, aequo animo e vita, cum ea non placeat, tamquam e theatro, exeamus. Quibus rebus intellegitur, nec timiditatem ignaviamque vituperari, nec fortitudinem patientiamque laudari suo nomine; sed illas rejici, quia dolorem pariant; [2] has optari, quia voluptatem.

tur. Forte *quae vel aliter* sibi *pararetur.* Davies.

[1] *Cura & angore, cum mortem contemnit*] Sane in his verbis mendum inesse prope certum est: & lectio Ven. mihi nequaquam displicet *Et* rigore animi etiam *mortem contemnit.* Camerar. *Ibid.* Male, ut opinor. Quid enim? An diceret *Tullius, Excelsus animus rigore animi mortem contemnit?* Haudquaquam. Non igitur mendi damnanda est lectio quam MSSti retinent, quaeque prorsus est commoda. *Davies.*

[2] *Has optari*] Eligi. Vide *Nonium* in *optare.* Idem.

[3] *Sed contra semper alit aliquid tum vi sua*] Veteres codices mihi hic suspicionem mendi commovent: quorum alii habent, *sed contra semper* alit quid *tum* &c. alii *sed contra semper aliquid tum* &c. sine ullo verbo. *Lambinus.*

Ib. *Sed contra semper alit* aliquid] *Quid* pro *aliquid* est in MSto. Et paullo post legendum *quas natura* non *depravata desideret.* Ursin. *Ibid.* Veteres scilicet editi particulam negantem nesciebant: quam *Lambinus* deesse vidit, quamque *Gruterus* ex Pal. pr. & Scaligerano revocavit. Eliens. sec. *natura* nondum *depravata.* Non male. *Davies.*

[4] *Semper alit* aliquid *tum vi sua atque natura* quod *tranquillet animos*] MSSti *semper aliquid*

tem. Juſtitia reſtat, ut de omni virtute ſit 16
dictum; ſed ſimilia fere dici poſſunt: ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas eſſe docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli nec diſtrahi poſſint: ſic de juſtitia judicandum eſt; quae non modo numquam nocet cuiquam, [3] ſed contra [4] ſemper alit aliquid tum vi ſua atque natura, quod tranquillet animos; tum ſpe, nihil earum rerum defuturum, quas [5] natura non depravata deſideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia ſemper animum excruciant, & ſemper ſollicitant turbulentaeque ſunt: [6] ſic * * * cujus in mente conſedit, hoc ipſo, quod adeſt, turbulenta non poteſt [1] fieri,

quid tum, vel *ſemper alit quid tum vi ſua* &c. Si tamen vel hos vel editos ſequamur, parum recte procedere videtur oratio. Legendum credo, *ſemper alit* quod *cum vi ſua atque natura tranquillet animos, tum ſpe, nihil* &c. omiſſa vocula quae lenitatem *Ciceronis* impedit. *Idem.*

[5] *Natura depravata deſiderat*] *Octavius Pantagathus* legendum putat, *natura deſiderat*. Improbitas vero, *quemadmodum*. Quae mihi non placet opinio: tantum in verbo *depravata* tollendo. *P. Manucius.*

[6] *Sic* injuſtitia *cujus in mente conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta non poteſt* non eſſe] Locus hic in Aldinis editionibus depravatus, ita ex MSStis exemplaribus eſt corrigendus. *Urſin.*

Ib. *Sic cujus in mente conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta non poteſt fieri, & ſi vero molita quippiam eſt* &c.] Locus eſt a librariis peſſime habitus, eumque conjecturis ſuis tentarunt eruditi. *Lambinus* edidit *ſic* ſi *cujus in mente* injuſtitia *conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta non poteſt* non *fieri*. *Fredericus* autem *Gronovius* mitiore medicina repoſuit, *ſic* cum vis *in mente conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta non poteſt* non *fieri*. Ubi *vim* pro injuſtitia poſitam cenſet. *Tullius* tamen ambiguae ſaltem ſignificationis vocem hoc in loco vix, ut opinor, adhi-

[1] fieri, [2] & ſi vero molita quidpiam eſt, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet id fore ſemper occultum. Plerumque inproborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo atque fama, [3] tum adcuſator, tum judex: multi etiam, ut te conſule, ipſi ſe indicaverunt. [4] Quod ſi qui ſatis ſibi contra hominum conſcientiam ſepti eſſe & muniti videntur, Deorum tamen horrent, eaſque ipſas ſollicitudines, quibus eorum animi [5] noctesque

adhiberet. *Gruterus* urit ſecatque, totum locum ſic conſtituens, *quemadmodum temeritas & libido & ignavia, ſi cujus in mente conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta eſt: ſi vero molita quippiam* &c. Denique Cl. *Clericus* Art. Crit. P. III. §. 1. cap. XVI, 10. vitii nihil in his verbis ineſſe cenſet. Mihi vero fidem non facit vir doctiſſimus, licet prioris membri ſenſum videatur adſecutus. Nunc varias lectiones videamus. Elienſ. ſec. dat *ſic cujus in mente conſedit* juſtitia, *hoc ipſo* &c. Idem Codex, Pariſ. unus, & alter *P. Manucii* repraeſentant, *etſi vero* impietas *molita quippiam eſt.* Itaque, non ſpreta MSStorum ope, legerim, *ſic* ſi *cujus in mente conſedit* juſtitia, *hoc ipſo quod adeſt, turbulenta non poteſt* ea *fieri: ſi vero* impietas *molita quippiam eſt, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet id fore ſemper occultum.* Recte proculdubio dicitur *impietas quippiam moliri.* Tales enim locutiones apud *Phaedrum* ſingulis fere paginis occurrunt. De re ipſa ſic *Lucretius* V. 1153.

Nec facile eſt placidam ac pacatam degere vitam
Qui violat factis communia foedera pacis:
Etſi fallit enim Divûm genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet.

Vide ſis & III, 1027, ſeqq. ac *Menagium* ad *Laërtii* X, 151. cujus collectaneis addatur etiam *Plutarchus* Tom. II. pag. 1090. C. *Davies.*

[1] *Fieri*] Ea mens. *Ferri* legerem. *P. Manucius.*

[2] *Etſi vero molita quippiam eſt*] *Etſi vero* impietas *molita* &c. antiquus liber. *Idem.*

[3] *Tum accuſator, tum* judex] Pal.

ctesque diesque exeduntur, a Diis inmortalibus supplicii caussa inportari putant. Quae autem tanta ex inprobis factis ad minuendas vitae molestias accessio fieri potest, quanta ad augendas, cum conscientia factorum, tum poena legum odioque civium? Et tamen in quibusdam neque pecuniae modus est, neque honoris, neque imperii, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum; quas nulla praeda umquam inprobe parta [1] minuit,

Pal. pr. *index*, ac ita *Lambinus* edidit. At sententiae ductus alterum *Grutero* videtur requirere. Jure quidem ac merito: nihil enim differunt *accusator* & *index*; praeterquam quod judices sunt qui malefacta vindicant. Epicurus *κυρίων δοξῶν* XXXVII. apud *Laërtium* X, 151. Ἡ *ἀδικία οὐ καθ' ἑαυτὸν κακὸν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὲρ τῶν τοιούτων* ΕΦΕΣΤΗΚΟ'ΤΑΣ ΚΟΛΑΣΤΑ'Σ. Vide *Lactantium* de Ira Dei cap. XVII, 6,7. *Dav.*

4 *Quod si qui satis sibi contra hominum conscientiam septi*] Gratia sit Palatino primo, cujus auctoritate locum belle redintegravi: ita enim is scriptum habet omnibus literis, neque recedunt alii Pall. nisi quod sec. ac quart. habeant *quod si qui satis cum hominum sibi contra scientiam*: quint. ac sext. *satis cum hominum sibi contra conscientiam*. [Sic & Eliens. pr. & Balliol. At sec. *animis hominum*. C. C. C. cum Pall. quint. & sext. facit. Med. *satis* animi cum hominum *sibi contra* &c.] Vulgabatur prius, *Quod si qui satis* opibus hominum *sibi contra conscientiam septi esse & muniti videntur*; *Deorum tamen horrent*. *Victorius* deinde interseruit de suo, *Deorum tamen* numen *horrent*; [Ita prior edidit *Ascensius*] quod postea pleraeque sunt secutae editiones. Male. Imposuit librariis *conscientia* significatione minus frequentata: qua tamen iterum usus est lib. II. infra cap. 9. *Ut hominum conscientia remota* &c. Centies ita usurpat *Tacitus*, alii. *Gruterus*.

5 *Noctesque diesque*] Sic edidit *Victorius*, ac ita dant Parisini tres, Med. & Eliens. sec. nam pr. *noctes diesque*. Vulgo *noctes atque dies*, quod habent C.C.C.

[1] minuit, sed auget potius atque inflammat; ut coercendi magis quam dedocendi esse videantur. Invitat igitur vera ratio bene sanos ad justitiam, aequitatem, fidem: [2] neque homini infanti aut inpotenti injuste facta conducunt; qui nec facile efficere possit quod conetur, nec [3] obtinere, si effecerit: & opes vel fortunae vel ingenii, liberalitati magis conveniunt; qua qui utuntur, benivolentiam sibi conciliant, &, quod aptissimum est ad quiete vivendum, caritatem; praesertim cum omnino nulla sit caussa peccandi. [4] Quae enim cupiditates a natura proficiscuntur, facile explentur sine ulla injuria; quae autem inanes sunt, his parendum non est: nihil enim desiderabile concupiscunt, plusque in ipsa injuria detrimenti est, quam in iis rebus emolumenti,

& Balliol. libri non admodum vetusti. *Davies.*

[1] *Minuit*, sed auget *potius* atque *inflammat*] *Gruterus* ex Pal. primo dedit, *minuit*; *potius inflammat*. Voces autem quas delevit exhibent fere MSSti simul ac editi veteres, nec, cur iis non pareatur, intelligo. Ratio certe, quam secutus sum, *Guyeto* placuit. *Idem.*

[2] *Neque homini* infanti aut *impotenti — magis conveniunt*] Nescio quibus furiis agitatus *Guyetus* haec esse suspicatur adulterina. Ille tamen ipse vidit id quod reliquos Interpretes fugit, *infanti* scilicet hic locum non esse, & rogat an *injusto* sit reponendum. Non puto. Videor equidem bene conjecisse, *neque homini* infami *aut impotenti* &c. Vulgo *atque impotenti*, contra quam jubent Parisini tres, Med. Eliens. uterque, C. C. C. & editio Victoriana. *Idem.*

[3] *Obtinere*] In tenendo perseverare, retinere, conservare. Sic infra II, 22. *Non metuet autem, sive celare poterit, sive opibus magnis, quicquid fecerit*, OBTINERE. *Caesar* B. G. I, 17. *Si jam principatum Galliae obtinere non possint. Curtius* lib. III,

lumenti, quae pariuntur injuria. Itaque ne juſtitiam quidem recte quis dixerit per ſe ipſam optabilem, ſed quia jucunditatis vel plurimum adferat: nam diligi & carum eſſe, jucundum eſt, propterea quia tutiorem vitam & voluptatem efficit pleniorem: itaque non ob ea ſolum incommoda, quae eveniunt inprobis, fugiendam inprobitatem putamus, ſed multo etiam magis, quod cujus in animo verſatur, numquam ſinit eum reſpirare, numquam adquieſcere. Quod ſi ne ipſarum quidem virtutum laus, in qua maxume ceterorum philoſophorum exſultat oratio, reperire poteſt exitum, [5] niſi dirigatur ad voluptatem; voluptas autem eſt ſola, quae nos vocet ad ſe & adliciat ſuapte natura; non poteſt eſſe dubium, quin id ſit ſummum atque extremum bono-

III. cap. IV, 5. *Proditos ſe rati, ne conſpectum quidem hoſtis ſuſtinere voluerunt, cum vel pauciores locum* obtinere *potuiſſent.* Iterum lib. X. cap. VI, 8. *Cogitandum ut victoriam partam inter hos, de quibus parta eſt,* obtinere *poſſimus.* Alia ſuppeditabit exempla *J. Fr. Gronovius* ad *Livii* III, 36. *Idem.*

[4] *Quae enim cupiditates a natura proficiſcuntur, facile explentur —— pariuntur injuria*] Epicurus apud *Stobaeum* Serm. XVII. p. 157. Χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα· τὰ δὲ δυσπόριστα, οὐκ ἀναγκαῖα. Et pag. 159. Οὐ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἔξωθεν, ἀλλ' ἡ περὶ τὰς κενὰς δόξας ὄρεξις. Idem apud *Laërtium* X, 130. Τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπόριστόν ἐστι· τὸ δὲ κενὸν, δυσπόριστον. Vide ſis & §. 144. Κυρίων δοξῶν XV. ac ibi *Menagium.* Quales vero ſint cupiditates φυσικαὶ & ἀναγκαῖαι docebit §. 149. Haec autem & quae paullo poſt ſequuntur, *itaque non ob ea — numquam acquieſcere,* mira prorſus & intoleranda temeritate *Guyetus* νοθείας damnat. *Idem.*

[5] *Niſi* dirigatur *ad voluptatem*] *Lambino* placuit *dirigantur,*

bonorum omnium, beateque vivere nihil aliud
17 ſit niſi cum voluptate vivere. Huic certae ſtabilique ſententiae quae ſint conjuncta, explicabo brevi. Nullus in ipſis error eſt finibus bonorum & malorum, id eſt, in voluptate aut in dolore: ſed in his rebus peccant, cum, e quibus haec efficiantur, ignorant. Animi autem voluptates & dolores naſci fatemur e corporis voluptatibus & doloribus. Itaque concedo, quod modo dicebas, [1] cadere cauſſa, ſi

ut ad *virtutes* referatur. Cum vero commoda ſit recepta lectio, *niſi dirigatur* virtutum laus *ad voluptatem*; nihil, adverſantibus libris, mutarim. *Davies.*

[1] *Cadere cauſa, ſi qui* &c.] Hoc loco libri manuſcripti corrupti ſunt, qui habent partim *cedere cauſae*, partim *cedere cauſa*. Nam vulgati, in quibus eſt *cadere cauſa*, quamvis eos ſecutus ſim, non ſunt tamen omni ex parte incorrupti, Quorſum enim dicat, eos Epicureos *cadere cauſa*, qui aliter exiſtiment? niſi forte idcirco quod Epicureorum rationes, & decreta, in controverſiam, & quaſi in judicium vocata ſint. Verumtamen cum hunc locum cum illo, cui hic reſpondet, & ad quem referendus eſt, conſidero, in eam ſententiam adducor ut legendum putem *cadere cauſam:* nam locum illum reſpicit Torquatus, qui eſt ſupra [cap. VII.] *Homines optimi non intelligunt totam rationem everti, ſi ita ſe res habeat.* Ex illo igitur loco arbitror hic legendum *cauſam cadere:* nam *cauſam cadere* & *rationes everti* idem fere valent. Quamvis autem uſitate dicatur *cauſa cadere* is, qui litem perdit: (hoc autem loquendi genus e re forenſi & judiciali natum eſt) tamen videtur mihi hoc loco M. Tullius hoc ſentire atque hoc velle, fore ut cauſa & rationes Epicureorum evertantur & corruant, ſi verum ſit, & ſi fateantur Epicurei, recta & honeſta per ſe eſſe jucunda. Quod ſi quis contendat ex vulgata & uſu recepta conſuetudine eandem ſententiam exprimi poſſe, hoc modo: Concedo, ſi qui e noſtris aliter exiſtimant, hoc eſt, ſi exiſtimant animi voluptatem, non autem corporis, aut e corpore ortam, eſſe ſummum bonum, eos *cadere cauſa*, id eſt, eos eſſe victos, ac damnatos, & nihil habere, quo Epicuri decreta tueri poſſint; denique Epicuri partes deſerere, & ad alias

si qui e nostris aliter existumant; quos quidem video esse multos, sed inperitos. Quamquam autem & laetitiam nobis voluptas animi, & molestiam dolor adferat; [2] eorum tamen utrumque & ortum esse e corpore, & ad corpus referri: [3] nec ob eam caussam non multo majores esse voluptates & dolores animi quam corporis. Nam corpore nihil, nisi praesens & quod adest, sentire possumus: animo autem, & praeterita & futura: [4] ut enim

alias transfugere. *Lambin.*

Ib. *Cadere causa*] Omnes Pall. & e nostris septem habent *cedere causae*. Sic de Legg. III, 15. *Vi opprimi in bona causa est melius quam cedere malae.* Et cap. 18. *Impedire enim bonam rem melius quam concedi malae.* Sed ibi diversus est sensus. Eliens. sec. *redire causae.* Reponi queat, *prodere causam.* Sed, ut dicam quod sentio, vix est sollicitanda recepta lectio; nam *cadere causa* passim dicunt non modo JCti, sed & *Tullius* aliique; nec novum est librarios in una vel altera literula deerrare. Vide *Turnebum* Adversf. XXV, 2. *Dav.*

[2] *Eorum tamen utrumque*] Noster N. D. I, 40. de Epicureis. *Nullam enim novistis nisi profectam a corpore & redeuntem ad corpus animi voluptatem.* *Clemens Alexandrinus* Strom. lib. II. pag. 498. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος πᾶσαν χαρὰν τῆς ψυχῆς οἴεται ἐπὶ πρωτοπαθούσῃ τῇ σαρκὶ γενέσθαι. Graviter *Plutarchus* in libro non posse suaviter vivi secundum Epicurum Tom. II· pag 1088. E. Εἰ δὲ ἀκούεις αὐτῶν (Ἐπικουρείων) μαρτυρουμένων καὶ βοώντων ὡς ἐπ' οὐδενὶ ψυχὴ τῶν ὄντων πέφυκε χαίρειν καὶ γαληνίζειν πλὴν ἐπὶ σώματος ἡδοναῖς παρούσαις ἢ προσδοκωμέναις, καὶ τοῦτο αὐτῆς τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἆρα οὐ δοκοῦσι σοι διεράματι τοῦ σώματος χρῆσθαι τῇ ψυχῇ; Vide sis & pag. 1089. E. ac advs. Colotem p. 1125. B. & infra lib. II. cap. 27. *Idem.*

[3] *Nec ob eam causam non multo majores &c.*] *Diogenes Laërtius* X, 137. Οἱ Κυρηναϊκοὶ χείρους τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας λέγουσι τῶν ψυχικῶν —— ὁ δὲ (Ἐπίκουρος) τὰς ψυχικάς· τὴν γοῦν σάρκα διά τὸ παρὸν μόνον χειμάζειν, τήν δὲ ψυχήν καὶ διά τὸ παρελθὸν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. Οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονάς εἶναι τῆς ψυχῆς. Vide Tusc. V, 33. & *Senecam* de vit. beat. cap. VI. *Idem.*

[4] *Ut enim aeque doleamus* ——

enim aeque doleamus animo, cum corpore dolemus; fieri tamen permagna acceſſio poteſt, ſi aliquod [1] aeternum & infinitum inpendere malum nobis opinemur: quod idem licet transferre in voluptatem, ut ea major ſit, ſi nihil tale metuamus. Jam illud quidem perſpicuum eſt, maxumam animi aut voluptatem aut moleſtiam plus aut ad beatam aut ad miſeram vitam adferre momenti, quam eorum utrumvis, ſi aeque diu ſit in corpore. Non placet autem, detracta voluptate, aegritudinem ſtatim conſequi, niſi in voluptatis locum dolor forte ſucceſſerit; at contra, gaudere noſmet omittendis doloribus, etiam ſi voluptas ea, quae ſenſum moveat, nulla ſucceſſerit: eoque intellegi poteſt, quanta voluptas non dolere ſit. Sed ut iis bonis erigimur quae exſpectamus; ſic laetamur iis quae recordamur. Stulti autem malorum memoria torquentur: [2] ſapientes bona praeterita grata recordatione renovata delectant. Eſt autem ſitum in nobis, ut & adverſa quaſi perpetua oblivione obruamus, & ſecunda jucunde ac ſuaviter meminerimus. Sed cum ea, quae praeterierunt, acri animo & adtento intuemur,

ſi aeque diu ſit in corpore] Haec omnia velut adulterina ſuppoſiticiaque rejicit *Guyetus*, hac de cauſſa merito temeritatis inſimulandus. *Davies.*

[1] *Aeternum & infinitum impendere* malum] Sic recte Codices: nam vulgo *malorum* perperam legitur. *Idem.*

[2] *Sapientes bona praeterita*] Hac de re fuſius agit noſter Tuſc. III, 15, 16, 17. Omnino vide

mur, tunc ſit, ut aegritudo ſequatur, ſi illa
mala ſint; laetitia, ſi bona. O praeclaram 18
beate vivendi, & apertam, & ſimplicem, & directam viam! cum enim certe nihil homini poſſit melius eſſe, quam vacare omni dolore & moleſtia, perfruique maxumis & animi & corporis voluptatibus; videtiſne, quam nihil praetermittatur, quod vitam adjuvet, quo facilius id, quod propoſitum eſt, ſummum bonum conſequamur? Clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus eſſe deditum dicitis, [3] *non poſſe jucunde vivi, niſi ſapienter, honeſte, juſteque vivatur; nec ſapienter, honeſte, juſte, niſi jucunde.* Neque enim civitas in ſeditione beata eſſe poteſt, nec in diſcordia dominorum domus: quo minus animus a ſe ipſe diſſidens, ſecumque diſcordans, guſtare partem ullam liquidae voluptatis & liberae poteſt; atqui pugnantibus & contrariis ſtudiis conſiliiſque ſemper utens, nihil quieti videre, nihil tranquilli poteſt. Quod ſi corporis gravioribus morbis vitae jucunditas inpeditur; quanto magis animi morbis inpediri neceſſe eſt? Animi autem morbi ſunt cupiditates [4] inmenſae & inmanes divitiarum, gloriae,

vide *Plutarchum* Tom. II. pagg. 1088, 1089. *Idem.*

[3] *Non poſſe jucunde vivi, niſi* &c.] Graece, Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. Vide *Diogenem Laërtium* X, 132, 140. Adeatur & *Seneca* de vita beat. cap. X. *Idem.*

[4] *Immenſae & immanes*] Vulgo *immenſae & inanes*. Nos autem

riae, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. Accedunt aegritudines, molestiae, maerores, qui animos exedunt conficiuntque curis, hominum non intellegentium, nihil dolendum esse animo, quod sit a dolore corporis praesenti futurove sejunctum: nec vero quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat: [1] nemo igitur eorum non miser. [2] Accedit etiam mors, quae, quasi saxum Tantalo, semper inpendet; tum superstitio, qua qui est inbutus, quietus esse numquam potest. Praeterea bona praeterita non meminerunt, praesentibus non fruuntur, futura modo exspectant: quae quia certa esse non possunt, conficiuntur & angore & metu; maxumeque

autem lubentes exhibemus quod suppeditant Paris. pr. tert. Eliens. uterque, C. C. C. Balliol. & editio *Victoriana*. Vide *Nonium* in *immane*. Davies.

[1] *Nemo igitur est non miser*] *Eorum non miser* habet MStus liber. *Ursin.*

Ib. *Nemo igitur* eorum *non miser*] Sic *Ursini* Codex. Vulgo *nemo igitur* est *non miser:* quo modo plane deest aliquid; nam sapientem semper beatum esse decrevit Epicurus. Vide cap. 19. *Davies.*

[2] *Accedit etiam mors — numquam potest*] Haec laudat *Nonius* in *imbuere*. Quod ad saxum spectat Tantalo impendens, vide nos in Tusc. IV, 16. *Idem.*

[3] *Ecce autem alii minuti & angusti*, aut *omnia semper desperantes*] Inducenda videtur particula *aut*, quae abest a MSto Codice. *Ursin.*

Ib. *Minuti & angusti* aut *omnia semper desperantes*] *Gulielmius*, applaudente *Grutero*, reponit *minuti & angusti* animi, *omnia semper desperantes*. Ursinus autem illud *aut* delet, fide, prout ait, MSti. Nostri certe Codices nihil mutant; nisi quod Med. *ut omnia*. Fatendum tamen *omnia semper desperantes* ab *angustis* illis & *minutis* non alios esse. Quapropter legendum *minuti & angusti* & *omnia semper desperantes*, ut habet *Nonius* in *minutum*; nec aliter edidimus. *Dav.*

[4] *Ma-*

xumeque cruciantur, cum ſero ſentiunt, fruſtra ſe aut pecuniae ſtuduiſſe, aut imperiis, aut opibus, aut gloriae: nullas enim conſequuntur voluptates, quarum potiendi ſpe inflammati multos labores magnoſque ſuſceperant. 3 Ecce autem alii minuti & anguſti & omnia ſemper deſperantes, aut malevoli, invidi, difficiles, lucifugi, 4 maledici, monſtroſi; alii autem etiam amatoriis levitatibus dediti, 5 alii petulantes, alii audaces, protervi, iidem intemperantes, & ignavi, numquam in ſententia permanentes: quas ob cauſſas in eorum vita nulla eſt intercapedo moleſtiae. Igitur neque ſtultorum quiſquam beatus, neque ſapientum non beatus. Multoque hoc melius nos veriuſque quam

4 *Maledici, moroſi*] Sic edendum jam olim curavi, rejecta vulgata ſcriptura, a qua non diſcrepat antiqua, *monſtroſi*: nam profecto *monſtroſi* hic locum habere non poteſt; *moroſi* vero maxime. *Lambinus.*

Ib. *Maledici,* monſtroſi] *Lambinus,* conjecturam ſuam ſecutus, edidit *maledici, moroſi.* Nulla vero mutandi fuit cauſa; nam receptam lectionem ſervat etiam *Nonius* in *minutum*; niſi quod ille *monſtruoſi,* prout etiam nonnulli MSSti. Nec refert utrum *monſtroſi* legas an *monſtruoſi.* Dav.

5 *Alii audaces, protervi, iidem intemperantes*] Locus ſuſpectus: nam *audaces* cum protervis, petulantibus, intemperantibus & ſimilibus nihil habent inter ſe commune: *audaces* enim ſunt, ſicarii, percuſſores, parricidae: protervi, petulantes, &c. ſunt libidinoſi & voluptarii homines. Quare, deletis duabus vocibus *alii audaces,* ſic legi velim, *alii petulantes, protervi, intemperantes, iidem ignavi, numquam in ſententia permanentes.* Lambin.

Ib. *Alii petulantes, alii audaces, protervi,* iidem *intemperantes, & ignavi*] Non intelligo quî fieri poſſit ut idem ſit & *audax* & *ignavus*. Pariſ. pr. tert. *protervi id eſt intemperantes*: at ſec. omiſſa voce, *protervi, intemperantes.* Lego *alii petulantes, alii audaces, protervi, intemperantes,* aut *ignavi, nunquam* &c. Audax teme-

quam Stoici: illi enim negant bonum quicquam esse, nisi nescio quam illam umbram, quod adpellant honestum non tam solido quam splendido nomine; virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beate vivendum seipsa esse
19 contentam. Sed possunt haec quadam ratione dici, non modo non repugnantibus verum etiam adprobantibus nobis; sic enim ab Epicuro sapiens, semper beatus inducitur: finitas habet cupiditates; neglegit mortem; de Diis inmortalibus sine ullo metu vera sentit; non dubitat, si ita melius sit, migrare de vita; his rebus instructus semper est in voluptate: neque enim tempus est ullum, quo non plus habeat voluptatum quam dolorum; nam & praeterita grate meminit, & praesentibus

temerarium denotat; ignavus autem torpidum segnemque. Vide *Nonium* in *audacia* & *ignavum*. Davies.

[1] *Exiguam dicit fortunam intervenire sapienti; maximasque* ab eo *& gravissimas res consilio* ipsius *& ratione administrari*] Voces *ab eo* Morelius, ut auctor est *Guyetus*, abesse testatur a libris vetustioribus, & ideo rejiciendas censet. Et in Eliensi quidem primo non leguntur. Nec, ut videtur, immerito. Quin & deleto pronomine *ipsius*, scripserim, *maximasque & gravissimas res consilio & ratione administrari*. Consilium & ratio λογισμὸν denotant opponunturque fortunae. Epicuri verba se sic habent: Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα Ὁ ΛΟΓΙΣΜΌΣ διῴκηκε καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον τοῦ βίου διοικεῖ καὶ διοικήσει. Exstant apud *Laërtium* X, 144. suntque Κυρίων δοξῶν XVI. Ex his suppleri potest *Stobaeus* Eclog. Ethic. pag. 199. Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα λογισμὸς διῴκηκε, καὶ τὸν βίον ἢ συνεχῆ χρόνον.

tibus ita potitur, ut animadvertat quanta ſint ea quamque jucunda, neque pendet ex futuris, ſed exſpectat illa, fruitur praeſentibus; ab iiſque vitiis, quae paullo ante conlegi, abeſt plurimum; &, cum ſtultorum vitam cum ſua comparat, magna adficitur voluptate: dolores autem, ſi qui incurrunt, numquam vim tantam habent, ut non plus habeat ſapiens quod gaudeat, quam quod angatur. Optume vero Epicurus, quod [1] *exiguam* dicit *fortunam intervenire ſapienti: maxumaſque* [*ab eo*] *& graviſſimas res conſilio* [*ipſius*] *& ratione adminiſtrari:* [2] *neque majorem voluptatem ex infinito tempore aetatis percipi poſſe, quam ex hoc percipiatur,* [3] *quod videamus eſſe finitum.* [4] In Dialectica autem veſtra nullam vim exiſtumavit eſſe nec ad melius vivendum [5] nec ad commodius

σον. Lege καὶ κατὰ τοῦ βίου τὸν συνεχῆ χρόνον διοικεῖ καὶ διοικήσει. Vide nos ad Tuſcul. V,9. *Idem.*

2 *Neque majorem voluptatem*] Graece ſic Epicurus: Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ πεπερασμένος. Apud *Laërtium* X, 145. *Idem.*

3 *Quod* videamus *eſſe finitum*] C. C. C. *videmus.* Ut opinor, bene. *Idem.*

4 *In Dialectica autem nullam vim*] Epicureos Dialecticam ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζειν obſervat *Laërtius* X, 31. Vide *Ciceronem* N. D. I, 32. & *Sextum Empiricum* advſ. Mathem. lib. VII. §. 14. *Idem.*

5 *Nec ad commodius differendum. Ea ſcientia & verborum vis & natura orationis, & conſequentium repugnantiumque ratio poteſt perſpici. In Phyſicis, quod plurimum proſunt, plurimam operam poſuit. Omnium enim rerum natura cognita levamur*] Nihil hic praeter ordinem verborum, qui confuſus, & perturbatus erat, reſtitui: in ceteris, in quibus a libris vulgatis diſceſſi, manuſcriptos ſecutus ſum. *Lambinus.*

modius disserendum: [1] in Physicis plurimum posuit. [2] Ea scientia, & verborum vis, & natura orationis, & consequentium repugnantiumve ratio potest perspici: omnium autem rerum natura cognita, levamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipsa horribiles exsistunt saepe formidines; denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus, quae natura desideret: tum vero, si stabilem scientiam rerum tenebimus, servata illa ([3] quae quasi delapsa de coelo est ad cognitionem omnium) regula, ad quam omnia judicia rerum dirigentur, numquam ullius oratione victi sententia desistemus. Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sen-

[1] *In Physicis quidem cum plurimum possint*] Verum esse puto, *in Physicis quidem quam plurimum posuit*. Nam de Physicis, hoc est, rerum caussis & naturis explicatis, ostendere voluit Epicurus ea, quae hoc etiam loco copiose memorantur: itaque illum in his plurimum operae posuisse ait. *Camerarius.*

Ib. *In Physicis plurimum posuit*] Repraesentavi scripturam Palatini primi, a quo non recessit editio *Victorii*, nisi quod interjecerit *In Physicis* quidem *plurimum posuit:* at priores ea & posteriores, *In Physicis quidem cum plurimum possint* &c. quod & retinuit *Lambinus*, sed expressit & alteram lectionem; contra MSStos, licet neget. Idem quoque licentiose trajecit plures voces, & perperam ex *autem* fecit *enim*. Omnia contra Palatinos nostros; & non necessario. Nam Torquatus hic reddit rationem cur plus impenderit Physicae Epicurus quam Dialecticae, atque utramque quasi in bilance examinat: ostenditque illam haerere circa verba & voces; hanc vero penetrare rerum omnium naturam *&c.* Valde hoc etiam loco ineptit *Michaël Brutus*, dum parenthesi nescio qua cuncta redintegrare satagit. Magis laudo *Aldum*

ſenſuum judicia defendere. Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur a ſenſibus: qui ſi omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet, tum denique poterit aliquid cognoſci & percipi: quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt, ii, remotis ſenſibus, ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerunt. Praeterea, ſublata cognitione & ſcientia, tollitur omnis ratio & vitae degendae & rerum gerendarum. Sic [4] e phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem, & conſtantia contra metum religionis, & ſedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione ſublata, [5] & moderatio, natura cupiditatum generibuſque earum explicatis; & (ut modo docui) cognitionis regula & judicio ab eadem illa

Aldum nepotem, qui dum tacet non peccat. GRUTERUS. *Ibid.* Pariſ. ſec. *In Phyſicis quod cum plurimum proſit.* Sic & Med. niſi quod *poſſint*, non *proſit*, habeat. C. C. C. *In Phyſicis quam complurimum poſſint.* Balliol. *In Phyſicis quid tamen plurimum poſſit.* Eo ducunt ut legamus *in Phyſicis* quidem *complurimum poſuit.* Vide ſis *Agellium* XI, 1. *Lambini* vero temeritatem *Gruterus* recte, niſi fallor, reprehendit. *Davies.*

[2] *Ea ſcientia*] Naturali ſcilicet, inquit *Guyetus.* Immo Logicae ſive Dialecticae. *Idem.*

[3] *Quae quaſi delapſa de caelo eſt*] Vide nos ad lib. I. N. D. cap. 16. Epicurus autem cognitionis hanc regulam, quam κριτήριον ἢ κανόνα vocat, Phyſicae tribuit, cum reapſe Dialectica ſit. Adi *Sextum Empiricum* adv. Mathem. lib. VII. §. 22. *Idem.*

[4] *E phyſicis & fortitudo ſumitur*] Epicurus κυρίων δοξῶν XII. Οὐκ ἦν τὸν φοβέμενον ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων λύειν, μὴ κατειδότα τίς ἡ τοῦ σύμπαντος φύσις, ἀλλ' ὑποπτευόμενόν τι τῶν κατὰ τοὺς μύθους· ὥστε οὐκ ἦν ἄνευ φυσιολογίας ἀκεραίας τὰς ἡδονὰς ἀπολαμβάνειν. Vide *Laërtium* X, 143. *Idem.*

[5] *Et moderatio, natura cupiditatum* &c.] Sic omnes quidem libri

illa conſtituto, veri a falſo diſtinctio traditur.

20 Reſtat locus, huic diſputationi vel maxume neceſſarius, de Amicitia; quam, ſi voluptas ſummum ſit bonum, adfirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit: [1] *omnium rerum, quas ad beate vivendum ſapientia comparaverit, nihil eſſe majus amicitia, nihil uberius, nihil jucundius.* Neque vero hoc oratione ſolum, ſed multo magis vita & factis & moribus comprobavit. Quod quam magnum ſit, fictae veterum fabulae declarant; in quibus tam multis tamque variis, ab ultima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Oreſtem pervenias, profectus a Theſeo. At vero [2] Epicurus una in domo, & ea quidem anguſta, quam magnos quantaque amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc ab Epicureis. Sed ad rem redeamus: [3] de hominibus dici non neceſſe eſt. Tribus igitur modis video eſſe a noſtris de amicitia diſputatum.

libri habent. Sed tamen quidam legi volunt & *moderatio cupiditatum, natura generibuſque earum* &c. Ego nihil muto. *Lambinus.*

[1] *Omnium rerum quae ad beate vivendum*] Epicurus κυρίων δοξῶν XXIX. Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζηται εἰς τὴν τȣ͂ ὅλȣ βίȣ μακαριότηλα, πολὺ μέγιςόν ἐςιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις. Apud *Laërtium* X, 148. *Davies.*

[2] *Epicurus una in domo*] Epicuri φίλȣς τοσȣ́τȣς τὸ πλῆθος ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι δύνασθαι teſtatur *Laërtius* X, 9. *Idem.*

[3] De hominibus *dici non neceſſe eſt*] Vulgo *de omnibus.* Ego vero Palatini primi lectionem recepi quae ſe *Grutero* probavit, quamque res ipſa ſatis firmat. Sic etiam ex vet. Codice legit

putatum. Alii cum eas voluptates, quae ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quam noſtras expeteremus; quo loco videtur quibuſdam ſtabilitas amicitiae vacillare; tuentur tamen eum locum, ſeque facile, ut mihi videtur, expediunt. Ut enim virtutes, de quibus ante dictum eſt, ſic amicitiam negant poſſe a voluptate diſcedere: nam cum ſolitudo & vita ſine amicis, inſidiarum & metus plena ſit, ratio ipſa monet amicitias comparare: quibus partis confirmatur animus, & a ſpe pariendarum voluptatum ſejungi non poteſt. Atque [4] ut odia, invidiae, deſpicationes adverſantur voluptatibus: ſic amicitiae, non modo [5] fautrices fideliſſimae, ſed etiam effectrices ſunt voluptatum tam amicis quam ſibi: quibus non ſolum praeſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eriguntur conſequentis ac poſteri temporis. [6] Quod quia nullo modo ſine amicitia firmam & perpetuam jucunditatem vitae tenere poſſumus, neque

legit *Giſanius* Tom. II. Syllog. *Burmannianae* pag. 307. Totum tamen *Guyeto*, quae fuit ejus audacia, videtur additamentum. *Idem.*

[4] *Odia, invidiae,* deſpicationes] Balliol. *deſperationes.* Sed non audio. Infra lib. II. cap. 26. *Jam* contemni *non poteris:* odium *autem* & invidiam *facile vitabis. Lucretius* III, 65.

Turpis enim fama & contemptus, & acris egeſtas
Semota ab dulci vita ſtabilique videntur.

Hac de cauſa nec amici noſtri *diſceptationes* probo. *Idem.*

[5] Fautrices *fideliſſimae*] *Joſ. Scaliger* legendum cenſuit *fotrices* a fovendo. Quod *Guyeto* mihique placet. *Idem.*

[6] *Quod* quia *nullo modo*] Video

que vero ipſam amicitiam tueri, [1] niſi aeque amicos & noſmet ipſos diligamus; idcirco & hoc ipſum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur: nam & laetamur amicorum laetitia [2] aeque atque noſtra; & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo ſapiens erit adfectus erga amicum quo in ſeipſum; quoſque labores propter ſuam voluptatem ſuſciperet, eoſdem ſuſcipiet propter amici voluptatem; quaeque de virtutibus dicta ſunt, quemadmodum hae ſemper voluptatibus inhaerent, eadem de amicitia dicenda ſunt. Praeclare enim Epicurus his paene verbis, [3] *Eadem*, inquit, *ſententia confirmavit animum, ne quod aut ſempiternum aut diuturnum timeret*

dco mendum, & opinor non inepte locum corrigi, ſi legatur *quodque nullo modo.* P. Manucius. [Nihil mutandum; cum nulla ſit in Codicum lectione menda.]

[1] *Niſi aeque amicos & noſmet ipſos diligamus*] Rectius eſt in MSto *ac noſmetipſos*. Ursin. *Ib.* Elienſ. etiam ſec. *ac noſmetipſos*. Sed perinde eſt; nam utrumque dicitur. Vide Fin. IV, 23. & *Turſellinum* de Part. cap. X. *Davies.*

[2] *Aeque* atque *noſtra*] Elienſ. uterque, Med. & Balliol. *aeque ut noſtra*. Nihil refert utro legamus modo. *Idem.*

[3] *Eadem, inquit, ſcientia* &c] Libri veteres aliquot habent, *Eadem (inquit) ſententia* &c. Ego nihil muto. *Lambinus.*

Ib. *Eadem, inquit,* ſcientia *confirmavit animum*] *Laërtius* ex Epicuro X, 148. Ἡ αὐτὴ ΓΝΩ΄ΜΗ θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ μηθὲν αἰώνιον εἶναι δεινὸν μηδὲ πολυχρόνιον· καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡρισμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα κατεῖναι συντελουμένην. Pro κατεῖναι *H. Stephanus*, probante *Menagio*, κατανοῆσαι repoſuit. Mihi legendum videtur φιλίας μάλιστα ΚΤΗΣΕΙ ΕΙ͂ΝΑΙ συντελουμένην. Quicquid hac de re ſtatuatur, hunc locum miſere diſcerpſit in editione *Wetſteniana* cerebroſus iſte *M. Meibomius*; idemque non minus inepte *Ciceronem* verſionis ſuae cauſſa redarguit. Sed hunc mittamus. Obſer-

ret malum; quae perſpexit, in hoc ipſo vitae ſpatio amicitiae praeſidium eſſe firmiſſimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullo contra veſtra convicia, ſed tamen ſatis acuti, qui verentur, ne ſi amicitiam propter noſtram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quaſi claudicare videatur. Itaque primos congreſſus [4] copulationeſque & conſuetudinum inſtituendarum voluntates fieri propter voluptatem: cum autem uſus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem effloreſcere tantum, ut, etiam ſi nulla ſit utilitas ex amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur. Etenim ſi loca, ſi fana, ſi urbes, ſi gymnaſia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, [5] ſi ludi-

Obſervetur potius cum γνώμη ſit *ſententia*, non *ſcientia*, *Morelio*, prout auctor eſt *Guyetus*, ſimul ac *Menagio* placuit *ſententia*. Idem mihi videtur; cumque, *Lambino* teſte, ſic habeant aliquot libri veteres; illud recepi. *Davies*.

4 *Copulationeſque conſuetudinum, inſtituendarum amicitiarum fieri* &c.] Libri veteres partim ſic habent *copulationeſque conſuetudinum inſtituendarum voluptatum fieri propter voluptatem:* partim ſic, *copulationeſque conſuetudinum voluptates fieri propter voluptatem:* quarum ſcripturarum quis non videt utramque eſſe mendoſam? eademque opera quis non intelligit, vulgatam eſſe interpolatam? nam ex *voluptatum* ſeu *voluptates*, quae reperiuntur in libris veteribus factum eſt *amicitiarum*; ſatis audacter. Ego malim nomen *amicitiarum* quod eſt ſubſtitutum, & *voluptatum* ſeu *voluptates*, quae videntur ſcripta ab errante ſcriptore, deleri, & ita legi, *copulationeſque conſuetudinum inſtituendarum fieri propter voluptatem* &c. LAMBINUS. *Ibid.* Ex Palatino primo ſic optime *Gruterus*, ut nos eum ſecuti dedimus. *Davies*.

5 *Si ludicra, exercendi aut venandi conſuetudine*] Libri tres veteres habent *aut venandi conſuetudines* &c. quos hic non ſequor. *Lambinus*.

ludicra exercendi aut venandi, consuetudine adamare solemus; quanto id in hominum consuetudine [1] facilius fieri poterit & justius? Sunt autem qui dicunt foedus esse quoddam sapientum, ut ne minus quidem amicos quam se ipsos diligant: quod & posse fieri intellegimus, [2] & saepe etiam videmus; & perspicuum est, nihil ad jucunde vivendum reperiri posse, quod conjunctione tali sit aptius. Quibus ex omnibus judicari potest, non modo non inpediri rationem amicitiae, si summum bonum in voluptate ponatur, sed sine hoc institutionem amicitiae omnino non posse reperiri.

21 Quapropter si ea, quae dixi, sole ipso inlustriora & clariora sunt; si omnia dixi hausta e fonte naturae; si tota oratio nostra omnem sibi fidem sensibus confirmat, id est, incorruptis atque integris testibus; si infantes pueri, mutae etiam bestiae, paene loquuntur, magistra ac duce natura, nihil esse prosperum nisi volup-

Ib. *Si ludicra exercendi aut venandi consuetudine adamare solemus*] Mihi magis placet, ut est in vetere Codice, *si* ludicras *exercendi aut venandi* consuetudines *adamare solemus*. Ursin.

Ib. *Si* ludicra *exercendi aut venandi*, consuetudine *adamare solemus*] Vulgo *si* ludicras —— consuetudines *adamare solemus*; quo modo restituendum censuit *Ursinus* fide sui MSti. Sane nostri Codd. exhibent *consuetudines*, sed iidem *ludicra* retinent. Ut vero lectio quam repraesentârant *Victorius* aliique multi, reduceretur; fecit ipse loci sensus. Nam fieri contendit noster, ut homines loca, fana, ceteraque, quorum meminit, *consuetudine* soleant adamare. *Davies.*

[1] *Facilius fieri* poterit] Vulgo *potuerit*, quo modo fere MSSti.

voluptatem; [3] nihil asperum nisi dolorem; de quibus neque depravate judicant neque corrupte; nonne ei maxumam gratiam habere debemus, qui, hac exaudita quasi voce naturae, sic eam [4] firme graviterque conprehenderit, ut omnes bene sanos in viam placatae, tranquillae, quietae, beatae vitae deduceret? qui quod tibi parum videtur eruditus, ea caussa est, quod nullam eruditionem esse duxit, nisi quae beatae vitae disciplinam juvaret. [5] An ille tempus aut in poetis evolvendis, ut ego & Triarius, te hortatore, facimus, consumeret? in quibus nulla solida utilitas omnisque puerilis est delectatio: aut se, ut Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contereret? quae & a falsis initiis profecta, vera esse non possunt: &, si essent vera, nihil adferrent quo jucundius, id est, quo melius viveremus. Eas ergo artes persequeretur, vivendi artem tantam tamque operosam, & perinde fructuosam

MSSti. Male. Veteres igitur editos sequor. *Idem.*

[2] *Et saepe* etiam *videmus*] Vulgo *&* *saepe* id *videmus*. Codices autem *Gruteriani*, Paris. sec. C.C.C. Med. ac Balliol. *&* *saepe* enim *videmus*. At Eliens. pr. *&* *saepe* etiam *videmus*. Recte: nec aliter edidi. *Idem.*

[3] *Nihil* asperum, *nisi dolorem*] Veneti libri habent eleganti ἀντιθέσει *improsperum*. Camerar. [Renituntur omnes MSSti.]

[4] *Firme* graviterque] *Jos. Scaliger* emendat *firme gnaviterque*: cui cum *Guyeto* lubens accesserim. Hae certe voces passim confunduntur. Sic apud *Symmachum* lib. I. Ep. 61. recte legitur, *Quo minus* gnaviter *amicorum carissimos alloquaris*. At ibi MStus *graviter*. Davies.

[5] *An ille tempus*] Epicurus liberales disciplinas spernere prae

ſam relinqueret? Non ergo Epicurus ineruditus, ſed ii indocti, qui, quae pueros non didiciſſe turpe eſt, [1] ea putant uſque ad ſenectutem eſſe diſcenda. Quae cum dixiſſet, Explicavi, inquit, ſententiam meam, & eo quidem conſilio, tuum judicium ut cognoſcerem: quae mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus numquam eſt data.

prae ſe ferebat. Vide *Menagium* ad *Laërtii* X, 6. Quibus de cauſſis ita ſe geſſiſſe cenſeatur, docebit *Sextus* Empiricus advſ. Mathem. lib. I. §. 1, 2, 3, 4. *Davies.*

[1] *Ea* putant] Vulgo *putent.* Alterum volunt Elienſ. uterque, C. C. C. Med. & editio *Victoriana.* Idem.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
AD
BRUTUM
LIBER SECUNDUS.

HIC cum uterque me intueretur, se- 1
seque ad audiendum significarent paratos; Primum, inquam, deprecor, ne me, tamquam philosophum, putetis [1] Scholam vobis aliquam explicaturum: quod ne in ipsis quidem philosophis magno opere umquam probavi. Quando enim Socrates, qui parens Philosophiae jure dici potest, quicquam tale fecit? Eorum erat iste mos, qui tum Sophistae nominabantur: quorum e numero primus est ausus [2] Leontinus Gorgias in con-

[1] *Scholam vobis aliquam explicaturum*] Vide nos ad Tusc. I, 4. *Davies.*

[2] *Leontinus Gorgias*] *Plato* in Gorgia pag. 281. B. Ἐκέλευε γοῦν νῦν δὴ ἐρωτᾷν ὅ, τι τὶς βούλοιτο τῶν ἔνδον ὄντων καὶ πρὸς ἅπαντα ἔφη ἀποκρινεῖσθαι. Huc respicit *Cicero* de Orat. III, 32. *Gorgias, in illo ipso Platonis libro, de omni re, quaecunque in disceptationem quaestionemque vocaretur, se*

conventu poſcere quaeſtionem, id eſt, jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negotium; dicerem, inpudens, niſi hoc inſtitutum poſtea tranſlatum ad philoſophos noſtros eſſet. Sed & illum quem nominavi, & ceteros ſophiſtas, ut e Platone intellegi poteſt, luſos videmus a Socrate: is enim percunctando atque interrogando elicere ſolebat eorum opiniones quibuſcum diſſerebat, [1] ut ad haec quae hi reſpondiſſent, ſi quid videretur, diceret: qui mos cum a poſterioribus non eſſet retentus, Arceſilas eum revocavit; inſtituitque, ut ii, qui ſe audire vellent, non de ſe quaererent, ſed ipſi dicerent quid ſentirent; quod cum dixiſſent, ille contra: ſed qui audiebant, quoad poterant, defendebant ſententiam ſuam. Apud ceteros autem philoſophos, qui quaeſivit aliquid, tacet: quod quidem jam fit etiam in Academia. Ubi enim is qui audire volt,

ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur; iſque princeps ex omnibus auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quiſque vellet audire. Vide ſis inter alios *Hieronymum* advſ. errores Joannis Hieroſ. pag. 455. *Davies.*

[1] *Ut ad* haec *quae* hi *reſpondiſſent*] Sic Pariſini tres, C.C.C. Med. & Balliol. Vulgo *ut ad* ea *quae* ii *reſpondiſſent.* Idem.

[2] *Concludi* quod *velis*] Vulgo *quid velis.* C. C. C. *quo velis.* Legendum *quod velis,* uti quidem nos ex Pariſino tert. Med. & editione *Victoriana* dedimus. *Idem.*

[3] *Omnis autem* in quaerendo, *quae via quadam & ratione habetur, oratio*] Quid ſibi velit *oratio in quaerendo,* mihi parum conſtat; nec, ut opinor, ita Latine loqui fas eſt. Ad me quod attinet, voces *in quaerendo* ſuppoſiticias arbitror; iiſque deletis, nec ſermonis elegantia, nec loci ſenſus quicquam patitur detrimenti. Vide Orat. c. XXXIII. *Idem.*

[4] *Ut quibuſdam in formulis ea*

volt, ita dixit, *voluptas mihi videtur eſſe ſummum bonum*, perpetua oratione contra diſputatur; ut facile intellegi poſſit, eos, qui aliquid ſibi videri dicant, non ipſos in ea ſententia eſſe, ſed audire velle contraria. Nos commodius agimus: non enim ſolum Torquatus dixit quid ſentiret, ſed etiam cur. Ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus ſum ejus oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus ſingulis inſiſtas, & intellegas quid quiſque concedat, quid abnuat, ex rebus conceſſis [2] concludi quod velis & ad exitum perveniri. Cum enim fertur, quaſi torrens, oratio, quamvis multa cujuſquemodi rapiat, nihil tamen teneas, nihil adprehendas, nuſquam orationem rapidam coerceas. [3] Omnis autem [in quaerendo,] quae via quadam & ratione habetur, oratio, praeſcribere primum debet, ([4] ut quibuſdam in formulis, *ea res*

ea res agatur &c.] Rectius videtur ſic: *Ut quibuſdam in formulis, quae res agatur* &c. Sic lib. V. [cap. 26.] *Si eſt quiſquam qui acute in cauſſis videre ſoleat quae res agatur.* Et de Fato [cap. 5.] *Haec differens qua de re agatur & in quo cauſſa conſiſtat non videt.* Et in Bruto [c. 79.] *Qua de re agitur illud quod multis locis in JCtorum formulis includitur, id ubi eſſet non videbat.* Et Plato in Phaedro [p. 340.] Περὶ οὗ ἂν εἴη βουλή. *P. Manucius.*

Ib. *Ut quibuſdam in formulis, qua de re agatur*] Sic eſt legendum, & ita ſtatim loquitur, *Conveniat, quid ſit id de quo agatur:* niſi quis ita malit, *ea de re agitur.* Quod ſi quis neget, fretus antiqua ſcriptura, forte corrupta; eum ego ſexcentis e Pandectis juris civilis locis, & ex ipſo Cicerone non paucis obruam: ut omittam, quod doctiſſimi noſtrae aetatis juriſconſulti mihi aſſentiuntur. *Lambinus.*

Ib. *Ea res agatur*] *P. Manucius*

res agatur,) ut, inter quos diſſeritur, conve-
2 niat quid ſit id de quo diſſeratur. [1] Hoc poſitum in Phaedro a Platone probavit Epicurus, ſenſitque in omni diſputatione id fieri oportere: ſed quod proximum fuit non vidit: negat enim definiri rem placere; ſine quo fieri interdum non poteſt, ut inter eos qui ambigunt, conveniat quid ſit id de quo agatur: velut in hoc ipſo, de quo nunc diſputamus. Quaerimus enim finem bonorum. Poſſumuſne ſcire, hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam ſit ipſum bonum? Atqui haec patefactio quaſi rerum opertarum, cum quid quidque ſit aperitur, definitio eſt; qua tu etiam inprudens utebare nonnumquam: nam hunc ipſum ſive finem ſive extre-

cius pudenter conjicit *quae res agatur*: at *D. Lambinus* audacter emendat *qua de re agatur*, niſi quis malit *ea de re agitur*. Sed *ea res* eſt in omnibus libris, nec ullam video mutandi rationem. Noſter in Verrem lib. IV. cap. 51. *Aguntur injuriae ſociorum: agitur vis legum: agitur exiſtimatio veritaſque judiciorum.* Idem pro S. Roſcio cap. XXXVI. *Quaſi vero id nunc agatur ——— Si ſua res ageretur teſtimonium non diceret —— Tua quoque res permagna agitur.* Ac alibi paſſim. Vide modo pro Lege Manil. cap. 2. & *Arnobium* lib. II. pag. 103. In ultima voce paullulum variant Codices. *Gruterus* dedit *agetur* ex Pal. primo. Pal. quartus & Pariſ. tert. agnoſcunt *agitur*; quo modo legunt *Turnebus* Adverſ. II, 17. & *Giſanius* Syllog. Burmann. Tom. II. p. 307. At Pariſ. pr. ſec. Elienſ. uterque, C.C.C. Med. & Pall. tres *agatur*. Cumque ſtet ab hac parte teſtium multitudo; vincat velim: licet alioqui nihil interſit, hoc an illo an altero modo ſcribamus. *Dav.*

[1] *Hoc poſitum in Phaedro a Platone*] Sic in eo Dialogo loquitur Socrates: Περὶ παντός, ὦ παῖ,

extremum ſive ultimum definiebas, id eſſe, quo omnia, quae recte fierent, referrentur, neque id ipſum uſquam referretur. Praeclare hoc quidem. Bonum ipſum etiam quid eſſet, fortaſſe, ſi opus fuiſſet, definiſſes, [2] aut quod eſſet natura adpetendum, [3] aut quod prodeſſet, aut quod juvaret, aut quod liberet modo. [4] Nunc idem (niſi moleſtum eſt) quoniam tibi non omnino diſplicet definire, & id facis cum vis, velim definias quid ſit voluptas? de quo omnis haec quaeſtio eſt. [5] Quiſquam, inquit, eſt, qui quid ſit voluptas neſciat, aut qui, quo magis id intellegat, definitionem aliquam deſideret? Me ipſum eſſe dicerem, inquam, niſi mihi viderer habere bene cognitam voluptatem & ſatis firme conceptam animo atque conprehenſam: nunc autem dico, ipſum Epicu-

παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι· εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή, ἢ ἅπαντος ἁμαρτάνειν ἀνάγκη. Exſtat pag. 340. H. ed. Lugdun. *Idem.*

[2] *Aut quod eſſet natura — liberet modo*] Varias definitiones, quibus, quid eſſet bonum, aperuere philoſophi, ſuppeditabit *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 165. *Idem.*

[3] *Aut quod juvaret, aut quod liberet; modo idem niſi moleſtum eſt* &c.] Mirum quas pulcherrimis ſententiis tenebras afferat non optime percepta ratio diſtinguendi: quod & ſaepe jam oſtendi, & ſaepe ut oſtendatur video futurum. Hic quidem non dubito quin interpungendum ſit, *Aut quod juvaret; aut quod liberet modo: idem* &c. *P. Manucius.*

[4] *Nunc* idem] Malim *nunc item.* Vox autem prima deeſt in omnibus noſtris; eamque *Gruterus* ex Palatino primo commode revocavit. *Davies.*

[5] *Quiſquam, inquit, eſt*] Vulgo *quaſi quis, inquit, ſit.* At in omnibus MSStis legitur *inquit eſt. Victorius* edidit *quiſquam ſit, inquit.* Pal. primus exhibet *quiſquam* ſi *inquit eſt,* antepenultima vo-

Epicurum neſcire, [1] & in eo nutare; eumque, qui crebro dicat diligenter oportere exprimi quae vis ſubjecta ſit vocibus, non intellegere interdum quid ſonet haec vox voluptatis, [[2] id
3 eſt, quae res huic voci ſubjiciatur.] Tunc ille ridens, Hoc vero, inquit, optumum, ut is, qui finem rerum expetendarum voluptatem eſſe dicat, id extremum, id ultimum bonorum; [3] id ipſum quidem quale ſit neſciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid ſit voluptas, aut omnes mortales, qui ubique ſunt, neſciunt. Quonam, inquit, modo? Quia voluptatem hanc eſſe ſentiunt omnes, quam ſenſus accipiens movetur & jucunditate quadam perfunditur. Quid ergo iſtam voluptatem, inquit, Epicurus ignorat? Non ſemper, inquam: nam interdum nimis etiam novit, quippe qui teſtificetur,

vocula punctis notata, quippe quae delenda fuit. Igitur optimo libro parendum cenſui. *Davies.*

[1] *Et in eo nutare*] Quidam legi volunt, *& in eo natare*; a quibus diſſentio: *nutare* enim poſitum eſt hic pro labare, vacillare. *Lambinus.*

[2] *Id eſt, quae res huic verbo ſubjiciatur*] Haec omnia pro ſpuriis & ὑποβολιμαίοις habet V. C. *Petr. Faber* Semeſtr. II, 24. p. 358. Et merito quidem, ut *Guyetus* etiam ſtatuit. Ea ſane non in ipſo *contextu*, ſed ad oram Med. exhibet. *Davies.*

[3] *Id ipſum* quidem *quale ſit neſciat*] Sic Pal. pr. probantibus *Grutero Guyeto*que. Vulgo *id ipſum* quid ſit, *quale ſit, neſciat.* Haud ita bene *Idem.*

[4] *Ne intelligere quidem ſe poſſe ubi ſit aut quid ſit ullum bonum*] *Heſychius Illuſtrius* de Epicuro pag. 29. Καὶ ἐν τῷ περὶ τέλους οὕτω (φασὶ) γράφειν· Οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τὰς διὰ χυλῶν ἡδονὰς καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων. Eodem reſpicit *Cicero* lib. I. N. D. cap. 40. & in Piſonem cap. XXVIII. Huc ſpectantes alios veterum locos congeſſimus ad Tuſc. III, 18. *Idem.*

[5] Et *potione*] Vulgo *aut potione*: quod ſe recte non habere patet

cetur, [4] ne intellegere quidem se posse, ubi sit aut quid sit ullum bonum, praeter illud quod cibo [5] & potione & aurium delectatione & obscaena voluptate capiatur. An haec ab eo non dicuntur? [6] Quasi me pudeat, inquit, istorum, aut non possim, quemadmodum ea dicantur, ostendere. Ego vero non dubito, inquam, quin facile possis: nec est quod te pudeat sapienti adsentiri; qui se unus, quod sciam, Sapientem profiteri sit ausus: nam Metrodorum non putant ipsum professum, sed cum adpellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse. Septem autem illi non suo sed populorum suffragio omnium nominati sunt. Verum hoc loco sumo, [7] verbis his eandem certe vim voluptatis Epicurum nosse quam ceteros: [8] omnes enim jucundum mo-

patet ex sequentibus. Nos igitur Parisinum secundum, Med. & Balliol. expressimus. Nec aliter *Victorius* ediderat. *Idem.*

[6] *Quasi me pudeat*] Vulgo *quasi* vero *me pudeat*; quam vocem ex Pal. primo *Gruterus* adjecit. Cum tamen ea careant reliqui MSSti, nec sententia postulet ut addatur, & *vero* paullo post recurrat; ejiciendam putavi. *Idem.*

[7] *Verbis his eandem certe vim voluptatis Epicurum* nosse *quam ceteros*] Ita quidem editi scriptique libri. *Nonius* autem in *hilaretur* contra mentem Ciceronis habet *Epicurum* non *nosse*. Mihi locus parum sincerus videtur, lubensque discerem quid sit *verbis nosse*. Lego *verbis his eandem certe vim voluptatis Epicurum* NOTASSE *quam ceteros*. *Notasse*, significasse, descripsisse, designasse. *Agellius* I, 3. *Genus ipsum rei tantum paucis verbis notavit.* Infra III, 2. *Eas res, in quibus versatur,* nominibus notavit *novis*. Et cap. 4. *Erit enim notius quale sit,* pluribus notatum vocabulis *idem significantibus*. Pariter *melius haec* notata verbis *Latinis quam Graecis* dixit Tusc. III, 5. *Idem.*

[8] *Omnes enim jucundum motum, quo sensus* hilarentur] *Hiarent*

motum quo ſenſus hilaretur, Graece ἡδονὴν, Latine voluptatem vocant. Quid eſt igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem diſcendi cauſſa magis, quam quo te aut Epicurum reprehenſum velim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, ſi quid adtuleris, quam te reprehenderim. Teneſne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius [1] quod dicat eſſe ſummum bonum, quo putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi videri, nihil dolere. Quid? idem iſte de voluptate quid ſentit? Negat eſſe eam, inquit, propter ſeipſam expetendam. Aliud igitur eſſe cenſet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, vehementer errat: nam, ut paullo ante docui, augendae voluptatis finis eſt doloris omnis amotio. [2] Non dolere, inquam, iſtud quam vim habeat, poſtea videro: aliam vero vim voluptatis eſſe, aliam nihil dolendi, niſi valde

rent habet liber MStus pro *hilarentur*; quod magis placet. Ursin. *Ibid.* Cum Urſini MSto faciunt Pall. quinque, C.C.C. Med. & Elienſ. primus. At ex iis Codd. in quibus eſt *hiaretur*, *Gruterus* recte dedit *hilaretur*; quod etiam *Victorius* antea fecerat. Ita certe legit *Nonius* in *hilaretur*. Davies.

Ib. *Omnes enim jucundum motum, quo ſenſus hilarentur*] Hunc locum profert *Nonius* in verbo *hilaretur*, & legit, *quo ſenſus hilaretur*, in numero ſingulari. *Lambinus.*

[1] *Quod dicat eſſe ſummum bonum*, quo putet omnia referri oportere] Haec ultima σχολιαςικῶς adjecta puto; nam *quo putet omnia referri oportere* nihil aliud ſonat quam *quod dicat eſſe ſummum bonum*; cum definitio ſummi boni ſit *quo omnia referri oporteat*. Vide lib.I. cap. 9. & hujuſce libri cap. 2. Praeterea ſi *quod dicat ſummum bonum* mentem Ciceronis non aperte

valde pertinax fueris, concedas necesse est. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem: dici enim nihil potest verius. Estne quaeso, inquam, sitienti in bibendo voluptas? Quis istud, inquit, posset negare. [3] Eademne, inquam, quae restincta siti? Immo alio genere: restincta enim sitis stabilitatem voluptatis habet, inquit; illa autem voluptas ipsius restinctionis, in motu est. Cur igitur, inquam, res tam dissimiles eodem nomine adpellas? Quid paullo ante, inquit, dixerim nonne meministi, cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem? Memini vero, inquam: sed tu istuc dixti bene Latine, parum plane. Varietas enim Latinum verbum est, idque proprie quidem in disparibus coloribus dicitur; sed transfertur in multa disparia: varium poëma, varia oratio, varii mores, varia fortuna: [4] voluptas etiam varia dici solet, cum

aperte declarasset; haud, ut videtur, adjiceret, *quo putet omnia referri oportere*, sed *quo omnia referre oporteat*. Haec igitur esse suppositicia suspicor. *Dav.*

[2] *Non dolere, inquam, istud*] Pall. quinque, Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *cum non dolere*. Elienf. pr. & Paris. sec. *tum non dolere:* nec aliter editi veteres; unde fecerim *tuum non dolere, inquam, istud:* quod etiam *Lambino* venit in mentem, *Guyeto*que placuit. Certe vocem *tum* vel delendam vel in pronomen *tuum* vertendam *J. M. Brutus* merito pronuntiavit. *Idem.*

[3] *Eademne, inquam, quae*] Paris. tert. *eodem neque*. sec. *eadem aeque*. Med. *eadem neque:* Lego *eademne quae*; praetermissa voce, quam nesciunt C. C. C. & Balliol. *Idem.*

[4] *Voluptas etiam varia*] Vulgo *voluptas varia etiam*. Melior ordo verborum est ab Elienf. utroque, C. C. C. Med. Paris.

 tert.

cum percipitur ex multis dissimilibus rebus [1] dissimiles efficientibus voluptates. Eam si varietatem diceres, intellegerem, ut, [2] etiam non dicente te, intellego: ista varietas quae sit, [3] non satis perspicio, quod ais, cum dolore careamus, tum in summa voluptate nos esse: cum autem vescamur iis rebus quae dulcem motum adferant sensibus, tum esse in motu voluptatem, [4] quae faciat varietatem voluptatum; sed non augeri illam non dolendi voluptatem, quam cur voluptatem adpelles, nescio.

4 An potest, inquit ille, quidquam esse suavius quam nihil dolere? Immo sit sane nihil melius,

tert. & editione Victoriana. *Davies.*

[1] *Dissimiliter efficientibus voluptates*] Libri aliquot veteres habent *dissimileis efficientibus voluptates:* alii cum vulgatis consentiunt. Ego nihil muto. Lambin. *Ibid.* Praestare tamen crediderim *dissimiles*; quod *Gruterus* ex Pal. primo recepit. *Davies.*

[2] *Etiam* non *dicente te*] Cum *J. Fr. Gronovius* incidisset in membranas, quae dabant *etiam dicente te*; Tullium scripsisse credidit, *etiam* indicente *te.* Adi virum summum ad *Livii* XXII, 39. Hoc illi, puto, non contigerat, si reliquos omnes Codices negativam praestare rescivisset. *Idem.*

[3] *Non satis perspicio,* quod *ais*] Deleta vocula, legerim *non satis perspicio. Ais, cum dolore careamus, tum in* &c. Hujusmodi certe particulas, invitis scriptoribus, libenter intrudunt librarii. *Idem.*

[4] Quae *faciat*] Lege *qui faciat,* nempe motus. *Idem.*

[5] *Indolentia*] Vetus *Lambini* Codex, *indoloria*; qua voce utitur *Augustinus* de moribus Eccles. Cathol. lib. I. cap. 5. *Est ergo,* inquit, *summum corporis bonum, non voluptas ejus, non* indoloria, *non vires* &c. Ita quidem Benedictini, cum in aliis editionibus sit *indolentia.* Glossae veteres: *Indoloria,* ἀναλγησία. *Sidonius Apollinaris* in Epist. Carmini XIV. praemissa: *Lecturus es hic etiam novum verbum, id est* essentiam; *sed scias hoc ipsum dixisse* Ciceronem: *nam* essentiam *nec non & indoloriam nominavit, addens,* Licet enim

lius, inquam, (nondum enim id quaero) num propterea idem voluptas eſt, quod (ut ita dicam) [5] indolentia? Plane idem, inquit, & maxuma quidem, qua fieri nulla major poteſt. Quid dubitas igitur, inquam, ſummo bono a te ita conſtituto ut id totum in non dolendo ſit, id tenere unum, id tueri, id defendere? quid enim neceſſe eſt, tamquam meretricem in matronarum coetum, ſic voluptatem in virtutum concilium adducere? [6] invidioſum nomen eſt, infame, ſuſpectum. Itaque hoc frequenter dici ſolet a vobis, non intellegere nos quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi

enim novis rebus nova nomina imponere. Ubi plura *Joan. Savaro. Sirmondus* tamen in antiquo *Sidonii* Codice reperit *indolentiam:* nec, ſi ſe res aliter haberet, hoc in loco Ciceronis *indoloria* placeret, cum noſtri *Gruteriani*que Codices vulgatam lectionem retineant. Vide *M. A. Muretum* Var. Lect. lib. XV. cap. 20. Ne vero mirêris illud *ut ita dicam*; Indolentiam *nove M. Tullius, quod ſine dolore ſit*; ut *Nonius* obſervat. Scilicet haec vox a *Tullio* ſic formata eſt, cum *dolentiam* pro dolore dixerit *Laevius* Poëta. Vide ſis *A-gellium* XIX, 7. *Idem.*

6 *Sed invidioſum nomen eſt, & infamiae* &c.] Libri omnes veteres, quos quidem viderim, habent, *Sed forte dicitis invidioſum nomen eſt* &c. Ego hoc totum *forte dicitis* ut ineptum, atque ex annotatione natum, quod & quidam jam viri docti viderant & e libris deleverant, rejeci. Praeterea *forte* ſic poſitum, ſoloecum eſt: *fortaſſe* potius dicerent Latini. Quod autem quidam ſe deinceps in nonnullis libris antiquis ſcriptum reperiſſe dicunt, pro *infamiae ſubjectum, infame & ſuſpectum*, ego nuſquam reperi: &, ſi reperiſſem non probarem. Quod autem infra non longe *Adr. Turnebus* pro *de Pelaſgis* vult legi *de plagis*, ſeu *de pagis* &c. non placet. *Lambinus.*

Ib. *Invidioſum nomen eſt, infame, ſuſpectum*] Sic *Gruterus* ex Pal. primo. Reliqui fere MSSti dant *ſed forte dicitis invidioſum nomen eſt, infamiae ſubjectum.* Voces autem *forte dicitis* in

mihi ſi quando dictum eſt, (eſt autem dictum non parum ſaepe) etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamen interdum ſoleo ſubiraſci. Egone non intellego quid ſit ἡδονὴ Graece, Latine voluptas? utram tandem linguam neſcio? Deinde, qui fit ut ego neſciam, ſciant omnes quicumque Epicurei eſſe voluerunt? [1] quod veſtri quidem vel optume diſputant, nihil opus eſſe, eum qui philoſophus futurus ſit, ſcire litteras. Itaque, ut majores noſtri ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut Dictator eſſet: ſic vos [2] de Pelaſgis omnibus conlegitis bonos illos quidem viros, ſed certe non pereruditos. Ergo illi intellegunt quid Epicurus dicat, ego non intellego? Ut ſcias me intellegere, primum idem eſſe voluptatem dico,

in editione *Victoriana* locum non habent, eaſque duorum Codicum fide *Lambinus* ejicit. Igitur uterque dedit *ſed invidioſum nomen eſt & infamiae ſubjectum.* Adverſativa tamen particula ferri non poteſt. Lego *ſcilicet invidioſum nomen eſt & infamiae ſubjectum. Horatius* Serm. lib. II. Ecl. VI, 47.

Per totum hoc tempus ſubjectior *in diem & horam*
Invidiae *noſter* ———

Ac ita paſſim *Lactantius* & alii. Vide lib. II. Div. Inſt. cap. II, 34. cap. VI, 4. cap. XVII, 4. lib. III. cap. XII, 14. cap. XVIII, 14. lib. IV. cap. XXIII, 4. *&c.* ac *Arnobium* lib. VII. pag. 269. *Infame* vero, *ſuſpectum* mihi diſplicet, quod *ſuſpectum* ſit *infami* minus; adeoque *Tullius* in regulas oratorias peccaſſet, ſi modo ſic ſcriptum reliquerat. *Davies.*

[1] Quod *veſtri quidem*] Nihil huc facit prima vox. Id, ut opinor, ſenſit *Guyetus*; itaque repoſuit *Quid? veſtri quidem* &c. Melius quidem; ſed nec hoc poſt tot interrogationes placet. Lego *Quom veſtri quidem vel optime diſputant.* Ita, niſi fallor, bene procedit oratio, nec aliter *Aſcenſius* edidit. De reipſa vide *Menagium* ad *Laërtii* X, 6. *Idem.*

[2] *De* Pelaſgis *omnibus*] Pal. pr. Pariſ. ſec. aliique nonnulli *plagis*; Elienſ. pr. *pagis.* Ac hoc

dico quod ille ἡδονήν. Et quidem saepe quaerimus verbum Latinum par Graeco & quod idem valeat; hic nihil fuit, quod quaereremus: [3] nullum inveniri potest, quod magis idem declaret Latine, quod Graece ἡδονὴ, quam declarat voluptas. Huic verbo omnes, qui ubique sunt qui Latine sciunt, duas res subjiciunt, laetitiam in animo, conmotionem suavem jucunditatis in corpore: nam & ille apud Trabeam, voluptatem animi nimiam, laetitiam dicit, eandem quam ille Caecilianus, qui *omnibus laetitiis laetum esse se* narrat. Sed hoc interest, quod voluptas dicitur etiam in animo vitiosa res, ut Stoici putant; qui eam sic definiunt, [4] *Sublationem animi sine ratione, opinantis se magno bono frui*: non dicitur laetitia,

hoc vel illo modo legit *Turnebus* Adverf. IV, 8. licet ei posterior ratio magis arrideat. Tres Pall. Parif. tert. Med & Balliol. *pelagis*; quod innuit *Pelasgis*, quo modo diserte C. C. C. Ac ita *Victorius* edidit, & egregie, prout arbitror, explicavit Var. Lect. I,10. Adeatur etiam *Eustathius* in *Dionysii* Perieg. vs. 533. *Idem.*

[3] *Nullum inveniri potest, quod magis idem declaret Latine, quod Graece, quam declarat voluptas*] Supplendum ex MSto, *Nullum inveniri potest quod magis idem declaret Latine, quod Graece ἡδονὴ, quam declarat voluptas.* Ursin.

Ib. *Quod Graece ἡδονὴ*] Vulgo deest vox ultima, quam nos ex *Ursini* Codice restituimus. Et eam sane desiderari nihil pote manifestius. Quin & in Eliensi primo spatium unius verbi vacuum fuit relictum. *Davies.*

[4] *Sublationem animi*] *Diogenes* Laërtius in Zenone VII, 114. Ἡδονή ἐστιν ἄλογος ἔπαρσις ἐφ' αἱρετῷ δοκοῦντι ὑπάρχειν. Apud *Stobaeum* quidem Eclog. Ethic. pag. 176. Λύπην δ' εἶναι συστολὴν ψυχῆς, ἀπειθῆ λόγῳ αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφατον καὶ παρεῖναι, ἐφ ᾧ καθήκει ἐπαίρεσθαι. Absurde: quod nemo non videt. Scilicet excidêre nonnulla, quae videntur hoc modo supplenda: Λύπην δ' εἶναι

tia, nec gaudium in corpore. In eo autem voluptas, omnium Latine loquentium more, ponitur, cum percipitnr ea, quae ſenſum aliquem moveat, jucunditas. Hanc quoque jucunditatem, ſi vis, transfer in animum, (juvare enim in utroque dicitur, ex eoque jucundum) modo intellegas inter illum qui dicat,

Tanta laetitia auctus ſum, [1] *ut mihi non conſtem* ———

& eum qui,

Nunc demum mihi animus ardet, ———

quorum alter laetitia geſtiat, alter dolore crucietur; eſſe illum medium,

[2] *Quamquam haec inter nos nuper notitia admodum eſt,*

qui nec laetetur nec angatur: itemque inter eum, qui potiatur expetitis corporis voluptatibus,

συστολὴν ψυχῆς ἀπειθῆ λόγῳ· αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφατόν τι παρεῖναι ἐφ' ᾧ καθήκει [συστέλλεσθαι· Ἡδονὴν δ' εἶναι ἔπαρσιν ψυχῆς ἀπειθῆ λόγῳ· αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφατόν τι παρεῖναι, ἐφ' ᾧ καθήκει] ἐπαίρεσθαι. Plura collegimus ad Tuſcul. IV, 6. *Davies.*

[1] *Ut mihi non conſtem*] *Victorius* edidit *ut nihil conſtet*; ac ita dant Elienſ. uterque, Pariſ. tert. Med. & C. C. C. probante doctiſſimo *Bentleio*, cui *conſtet* perinde valet ac congruat, ſuppetat, ſtabile firmumque ſit. Vide Tuſc. IV, 15. & *Senecam* Epiſt. LII. Receptam vero lectionem tuentur Pall. Pariſ. pr. ſec. & Balliol. nec in hujuſmodi fragmentis, quae vera ſit, facile dixerim. *Idem.*

[2] *Quamquam haec inter nos nupera notitia*] Cum in libris manuſcriptis partim reperiſſem ſcriptum *nuper notitia*, ut vulgo legitur; partim *nupera notitia*, ut & in nonnullis exemplaribus Terentianis; partim, *inter nos notitia*, ſine voce *nuper* aut *nupera*; ego *nupera notitia* edendum curavi, quemadmodum & nonnullis viris doctis legi placere cognovi. *Nuperum* autem pro

tatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eum, [3] qui utroque careat. Satiſne igitur videor vim verborum tenere? An ſum etiam nunc vel Graece loqui vel Latine docendus? Et tamen vide, ne, ſi ego non intellegam quid Epicurus loquatur, cum Graece, ut videor, luculenter ſciam, ſit aliqua culpa ejus [4] qui ita loquatur ut non intellegatur: quod duobus modis ſine reprehenſione fit; ſi aut de induſtria facias, ut Heraclitus, [5] cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natura nimis obſcure memoravit; aut cum rerum obſcuritas, non verborum, facit ut non intellegatur oratio, qualis eſt in Timaeo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non volt, ſi poſſit, plane & aperte loqui; nec de re obſcura, ut phyſici, aut artificioſa, ut mathematici,

pro recenti a veteribus uſurpatum eſſe teſtatur & *Feſtus:* idque confirmat auctoritate *Plauti* Capt. *Recens captum hominem nuperum, novitium.* Si quis tamen malit legi *nuper,* non admodum laborabo. LAMBIN. *Ibid.* Non *Feſtus,* ſed *Nonius* in *nuperum* erat laudandus. Locus autem *Plautinus* exſtat Captiv. Act. III. Sc. V, 60. *Davies.*

Ib. *Quamquam haec inter nos*] *Terentius* Heaut. Act. I. Sc. I, 1. *Idem.*

[3] *Qui* utroque *careat*] Legendum fortaſſe eſt, *qui* utriſque *careat.* LAMBINUS. *Ibid.* Contra libros non eſt cur quid mutetur. *Davies.*

[4] *Qui ita* loquatur *ut non* intelligatur] Κακέμφατον, quod tolletur ſi ſcribas *loquitur.* Idem.

[5] *Cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur*] Haec videntur ex aliquo poëta ſumta. LAMBIN. *Ibid.* Parum veri ſimilis conjectura, cum *perhibere* valeat idem quod *dicere* non poëtis ſolum ſed & orationis ſolutae ſcriptoribus. *Cicero* Tuſc. I, 12. *Sed etiam nuncii fuiſſe* perhibentur. Ne plures memorem, vide ſis *Arnobium* lib. VII. pagg. 284, 291, 302, 303. & *Boëtium* Conſ. Philoſ.

matici, ſed de inluſtri & facili, etiam [1] in vulgus pervagata, loquitur. Quamquam non negatis nos intellegere quid ſit voluptas, ſed quid ille dicat: ex quo efficitur, [2] non ut ne intellegamus, quae vis ſit iſtius verbi, ſed ut ille ſuo more loquatur, noſtrum neglegat. Si enim idem dicit quod Hieronymus, qui cenſet ſummum bonum eſſe, ſine ulla moleſtia vivere; cur mavolt dicere voluptatem, quam vacuitatem doloris? ut ille facit, qui, quid dicat, intellegit. [3] Sin autem voluptatem putat [4] adjungendam illam, quae ſit in motu: ([5] ſic

Philoſ. lib. III. Proſ. 9. ac lib. V. Proſ. 6. *Davies.*

[1] *In vulgus* pervagata] Codices fere dant *in vulgus pervulgata*; nec aliter recentiores editi. *Victorius* habet *in vulgus promulgata*. Sed illud durum; hoc contra Codicum fidem. Nos igitur *Aldi* nepotis editionem ſequimur, noſtramque lectionem repraeſentat Elienſ. ſec. Vide lib. III. cap. 2. *Davies.*

[2] *Non ut ne intelligamus*] Vulgo *non ut* nos non *intelligamus*. Pariſ. tert. Pall. duo, C.C.C. & Balliol. *non ut intelligamus*. Med. *non ut non intelligamus*. At Pariſ. pr. ſec. *non ut* ne *intelligamus*; eorumque lectionem repraeſentandam cenſui. Infra cap. VIII. *Ex quo efficitur, non ut voluptas ne ſit voluptas*. Et IV, 14. *Semper enim ita aſſumit aliquid*, ut *ea, quae prima dederit*, ne *deſerat*. Ac in *Piſonem* cap. VIII. *Omitto enim illud, conſulem edicere, ut Senatus SCto ne obtemperet*. Vide ſis & pro Domo cap. XVII. *Idem.*

[3] *Sin autem voluptatem putat adjungendam* &c.] Hunc locum partim veterum codicum auctoritatem ſecutus, partim conjectura ductus, perpurgavi. Sic autem habent omnes fere libri & manuſcripti, & typis impreſſi: *Sin autem voluptatem putat*, dicat *adjungendam illam, quae ſit* &c. *Lambinus.*

Ib. *Sin autem voluptatem putat adjungendam illam*] Vulgo *ſin autem voluptatem putat*, dicat *adjungendam* eam. Sed *dicat* eſt varia lectio, quae marginibus adſcripta, tandem *Tullii* verbis immixta fuit; ut etiam *Lambinus* animadvertit. *Illam* debemus Elienſi pr. C. C. C. Med.

([5] ſic enim adpellat hanc dulcem, in motu, illam nihil dolentis, in ſtabilitate) [6] quid tendit; cum efficere non poſſit, ut cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt, qui ſuam naturam ſenſumque perſpexerit, vacuitas doloris & voluptas idem eſſe videatur? Hoc eſt vim adferre, Torquate, ſenſibus, extorquere ex animis cognitiones verborum, quibus inbuti ſumus. Quis enim eſt, qui non videat, haec eſſe in natura rerum tria? unum cum in voluptate ſumus, alterum cum in dolore, tertium hoc in quo nunc quidem ſumus: [7] credo enim

Med. & Balliol. *Davies.*

4 *Dicat adjungendam illam, quae ſit in motu*] Ita legitur hic locus in MSto: & paullo poſt *notiones verborum* pro *cogitationes*, ut eſt in Aldinis, ſive, ut habet Victorius, *cognitiones.* Urſin.

5 *Sic enim appellat hanc dulcem,* in motu] Quo, quaeſo, *ſic* pertineat, niſi voculas praecedentes *in motu* reſpicit? Legas itaque velim, *ſic enim appellat hanc dulcem: illam nihil dolentis* &c. omiſſis vocabulis ſupervacaneis & inutilibus. *Davies.*

6 *Quid tendit?* cum *&c.*] Si locus emendatus eſt; *quid tendit* interpretor quid contendit. Sic vellem ſcriptum eſſet, *quid fruſtra contendit?* Lambin.

Ib. *Quid tendit?*] *Tendere* bonis auctoribus idem valet ac *contendere.* Vide *Nonium* in *tendere* & *Servium* ad Aen. II, 220. V, 21. Quin & *Donatus* in *Terentii* Eunuch. Act. IV. Sc. I, 12. haec habet: *Proprie dixit* tendere, *quod ſignificat pertinacem contentionem.* Hoc ſi ſit, locus emendatione non caret. Loquendi tamen mos facit ut reponam *quid pertendit?* Huc in primis faciunt *Varronis* verba lib. IV. L. L. init. *A qua re ſit* pertinacia *cum quaeritur, oſtenditur eſſe* a pertendendo: *in qua re ſit impoſitum, dicitur; cum demonſtratur in quo non debet* pertendi & pertenditur, Pertinaciam *eſſe.* Licet in Etymologia lapſus ſit Romanorum doctiſſimus, ut etiam *Joſ. Scaliger* adnotavit; luculenter tamen oſtendit quae *pertendendi* vis ſit & poteſtas. *Davies.*

7 *Credo* idem vos *nec in dolore nec in voluptate; ut* &c.] Sic

enim nos nec in dolore nec in voluptate esse; ut in voluptate sit, qui epuletur; in dolore, qui torqueatur. Tu autem inter haec tantam multitudinem hominum interjectam non vides nec laetantium nec dolentium? Non prorsus, inquit; omnesque, qui sine dolore sint, [1] in voluptate, & ea quidem summa, esse dico. Dicis ergo in eadem voluptate eum, qui alteri misceat mulsum, ipse non sitiens, &
6 eum, qui illud sitiens bibat? Tum ille, Finem, inquit, interrogandi, si videtur: [2] quod quidem ego a principio ita me malle dixeram, hoc ipsum providens, Dialecticas captiones. Rhetorice igitur, inquam, nos mavis quam dialectice disputare? Quasi vero, inquit, perpetua oratio, rhetorum solum, non etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquendi, ut jam ante Aristoteles, in duas tributam esse partes: Rhetoricam, palmae; Dialecticam, [3] pugni similem esse dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici

Sic pessime *Gruterus* ex Pall. suis. *Victorius* edidit *credo quidem vos nec in dolore nec in voluptate esse, quum* &c. Sic etiam Med & Balliol. nisi quod, omisso *esse*, dent *in voluptate, ut* &c. *Lambinus* representavit *credo equidem nos nec in dolore nec in voluptate esse, cum* &c. Et *nos* habet C. C. C. Lego *credo* enim nos *nec in dolore nec in voluptate* esse, *ut* &c. nam *quidem* sine odio repeti non potest; ideoque *Lambinus* eam voculam priore loco positam delevit. Nos nostram conjecturam, quae a Codicibus minimum discedit, recepimus. *Davies.*

[1] *In voluptate & ea quidem summa esse* dico. *Ergo in eadem*] Elienf. pr. *in voluptate & ea quidem summa esse. Dicis ergo in eadem.* Omnino legendum *in voluptate & ea quidem sum-*

dialectici autem conpressius. Obsequar igitur voluntati tuae, dicamque, si potero, rhetorice, sed hac Rhetorica philosophorum, non nostra illa forensi; quam necesse est, cum populariter loquatur, esse interdum paullo hebetiorem. Sed dum Dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quae una continet omnem & perspiciendi, quid in quaque rē sit, scientiam, & judicandi, quale quidque sit, & ratione ac via disputandi, ruit in dicendo, ut mihi quidem videtur, nec ea, quae docere volt, ulla arte distinguit: ut haec ipsa, quae modo loquebamur. Summum a vobis bonum voluptas dicitur: aperiundum est igitur, quid sit voluptas; aliter enim explicari, quod quaeritur, non potest: quam si explicavisset, non tam haesitaret: aut enim eam voluptatem tueretur, quam Aristippus, id est, qua sensus dulciter ac jucunde movetur, quam etiam pecudes, si loqui possent, adpellarent voluptatem; aut, si magis placeret suo more loqui, quam ut

Omnes

summa esse dico. Dicis *ergo* &c. nec aliter edidimus. *Idem.*

[2] *Quod quidem ego a principio* ita *me malle dixeram*] Illud *ita* παρέλκει quod merito praetermittit C. C. C. *Idem.*

[3] Pugno *similem*] Paris. pr. sec. Med. & Eliens. *pugnis similem.* Lege *pugni similem. Sextus Empiricus* advs. Mathem. lib. II. §. 7. Ζήνων ὁ Κιτλιεὺς ἐρωτηθεὶς ὅτῳ διαφέρει Διαλεκτικὴ Ῥητορικῆς, συστρέψας τὴν χεῖρα καὶ πάλιν ἐξαπλώσας, ἔφη Τούτῳ· κατὰ μὲν τὴν συστροφὴν τὸ στρογγύλον καὶ βραχὺ τῆς Διαλεκτικῆς τάττων ἰδίωμα· διὰ δὲ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐκτάσεως τῶν δακτύλων τὸ πλατὺ τῆς Ῥητορικῆς δυνάμεως αἰνιττόμενος. Ad hunc locum consulatur *J. A. Fabricius*, qui summam humanitatem cum pari doctrina felicissime conjunxit. *Idem.*

[1] At

Omnes Danai, [1] *atque Mycenenſes,*
Attica pubes ———

reliquique Graeci qui hoc anapaeſto citantur, hoc non dolere ſolum voluptatis nomine adpellaret, illud Ariſtippeum contemneret; aut, [2] ſi utrumque probaret, ut probat, conjungeret doloris vacuitatem cum voluptate, & duobus ultimis uteretur. Multi enim & magni philoſophi haec ultima bonorum juncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui virtutis uſum cum vitae perfectae proſperitate conjunxit. Callipho adjunxit ad honeſtatem voluptatem: [3] Diodorus ad eandem honeſtatem addidit vacuitatem doloris. Idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiam hanc, quae nunc Hieronymi eſt, conjunxiſſet cum Ariſtippi vetere ſententia. Illi enim inter ſe diſſentiunt: propterea ſingulis finibus utuntur: &, cum uterque Graece egregie loquatur, nec Ariſtippus, qui voluptatem ſummum bonum

[1] Atque *Mycenenſes*] Vulgo *aut Mycenenſes*; quod verſum jugulat, ut obſervavit *Hadr. Turnebus* Adverſ. II, 17. noſtramque lectionem repoſuit. Eam diſerte firmant *Scaligeri* vetus & Elienſ. ac ita *Lambinus* edidit. *Davies.*

[2] *Si utrumque probaret,* ut *probat,* conjungeret] Vulgo *ſi utrumque probaret,* aut *probat,* conjungere; ex quo commodus ſenſus extundi nequeat. Nos igitur editionem *Lambinianam* ſequimur, cum qua faciunt Med. & Pariſ. ſecundus. Quin & *Aldus* nepos ſic exhibebat. *Idem.*

[3] *Diodorus ad eandem honeſtatem* addidit *vacuitatem doloris*] Verbum *addidit* abundat, additum ab eo qui locum explicatione illuſtrare voluerit. URSIN. *Ibid.* Eadem *Guyeti* mens eſt: at omnes libri renituntur. *Davies*

[4] *Quod* fieri *nullo modo poteſt*] Lege *quod* ferri *nullo modo poteſt.* Nihil certius videtur. Illud *facilius paterer*; hoc *ferri* non poteſt. *Idem.*

num dicit, in voluptate ponit non dolere; neque Hieronymus, qui ſummum bonum ſtatuit non dolere, voluptatis nomine umquam utitur pro illa indolentia: quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret voluptatem.
Duae ſunt enim res quoque, ne tu verba ſo- 7
lum putes: unum eſt ſine dolore eſſe, alterum cum voluptate. Vos ex his tam diſſimilibus rebus non modo nomen unum (nam id facilius paterer) ſed etiam rem unam ex duabus facere conamini; [4] quod fieri nullo modo poteſt. Hic, qui utramque probat, ambobus debuit uti, [5] ſicut facit re, neque tamen dividit verbis: cum enim eam ipſam voluptatem, quam eodem nomine omnes adpellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, [6] ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſejunctum ab illo Ariſtippeo genere voluptatis: atque ibi hoc dicit, ubi omnis ejus eſt oratio de ſummo bono.

[5] *Sicut facit re, neque tamen dividit verbis*] Sic reſtitui, abſit verbo invidia, valde εὐστόχως, & ſine ulla vi: nam ex *remque*, feci *re neque*, molli brachio. Hanc emendationem tamen, nequid diſſimulem, video cuidam viro docto in mentem veniſſe. LAMBINUS. *Ibid.* Sic prior emendarat *P. Manucius* ex antiquo libro, cum quo facit Pal. pr. *Davies.*

Ib. *Neque tamen*] Antea *remque tamen.* Correxi ex antiquo libro, ſententia etiam poſtulante: nam Epicurus cum voluptate finem bonorum complectitur indolentiam, neque tamen eo verbo utitur. *P. Manucius.*

[6] *Ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſejunctum ab illo Ariſtippeo* genere voluptatis] Vocem *voluptatis* neſcit Balliol. Igitur, ea ſimul ac praecedente deleta, legatur *ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſejunctum ab illo Ariſtippeo:* illam enim caudam, prout arbitror, indoctus quidam Scholiaſtes annexuit. Supra cap. VI. *Hoc non dolere ſolum*

bono. In alio vero libro, in quo breviter comprehensis gravissimis sententiis, quasi oracula edidisse sapientiae dicitur, scribit his verbis: quae nota tibi profecto, Torquate, sunt; quis enim vestrum non edidicit [1] Epicuri κυρίας δόξας? [id est, quasi maxume ratas, quia gravissimae sint ad beate vivendum breviter enuntiatae sententiae.] Animadverte igitur, rectene hanc sententiam interpreter. [2] *Si ea, quae sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos Deorum & mortis & doloris metu, docerentque qui essent fines cupiditatum;* [3] *nihil haberemus quod reprehenderemus: cum undique complerentur*

solum voluptatis nomine appellaret, illud Aristippeum *contemneret*. Vide cap. 3. *Davies.*

[1] *Epicuri κυρίας δόξας id est maxime ratas*] Alienum esse & omnino delendum illud puto *id est maxime ratas*; est enim adscripta ad κυρίας δόξας interpretatio; nec tamen intelligenter: non enim κυρίας δόξας Latine est *maxime ratas*, sed *firmas sententias*, de quibus lib. I. N. D. [cap. 30.] *In illis*, inquit, *selectis ejus brevibusque sententiis, quas appellatis κυρίας δόξας.* P. Manucius.

Ib. *Id est quasi maxime ratas*] Has voces alienas esse suspicatur *Lambinus*. Ego vero (quae *Gruteri* quoque & *Guyeti* mens est) nullus dubito quin hoc totum, *id est quasi maxime ratas: quia gravissimae sunt ad beate vivendum breviter enuntiatae sententiae*, ab homine stolido barbaroque sit profectum. Nam praeterquam quod *Tullius* jam scripserat *in quo* (libro) *breviter comprehensis gravissimis sententiis quasi oracula edidisse sapientiae dicitur*, adeoque nihil aliud sit quam futilis & inepta ταυτολογία; vix est ut ab ejus manu fuerit inelegans illud *ad beate vivendum breviter enuntiatae.* Davies.

[2] *Si ea quae* sunt *luxuriosis*] Vulgo deest *sunt*, quod ex Eliens. utroque, C C. C. Med. aliisque MSStis ut & editis veteribus adjeci. Graeca se sic habent apud *Diogenem Laërtium* X, 142. Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς.

rentur voluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens aut aegrum, [4] *id eſt autem malum.* Hoc loco tenere ſe Triarius non potuit. [5] Obſecro te, inquit, Torquate, haec dicit Epicurus? quod mihi quidem viſus eſt, cum ſciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, ſaneque fidenter, Iſtis quidem ipſis verbis, inquit: ſed quid ſentiat, non videtis. Si alia ſentit, inquam, alia loquitur; numquam intellegam, quid ſentiat: ſed plane dicit, quod intellegam: idque ſi ita dicit, non eſſe reprehendendos luxurioſos, ſi ſapientes ſint, dicit abſurde;

τοὺς φόβους τῆς διανοίας, τοὺς τε περὶ μετεώρων καὶ θανάτου καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδίδασκεν· οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα αὐτοῖς πανταχόθεν εἰσπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν. In editione *Wetſteniana* locum corrupit *M. Meibomius*, ut erraſſe *Ciceronem* longa verborum ambage fruſtra contenderet. *Idem.*

[3] *Nihil haberemus quod reprehenderemus*] Vulgo *nihil haereremus.* At Pall. tres & Balliol. *nihil haberemus*; exciderunt autem propter ὁμοιοτέλευτον voces *quod reprehenderemus*, ut aperte docent Graeca, Οὐκ ἄν ποτε ΕἼΧΟΜΕΝ Ὅ, ΤΙ ΜΕΜΨΑΙ´ΜΕΘΑ αὐτοῖς. Hoc etiam vir doctus ad editionis *Stephanicae* marginem notavit, ac *Fr. Guyetus* & *M. Meibomius* animadverterunt. *Lambinus*, *Aldus* nepos, aliique plures edidere *nihil haberem quod reprehenderem.* Sed Epicurus haec *pluraliter* extulit, eodemque numero Tullium uſum fuiſſe docet illud *haberemus*, quod eſt in MSStis. *Idem.*

[4] *Id eſt* autem *malum*] Sic Pal. pr. & Med. In aliis MSStis & veteribus editis legitur *id eſt aut malum*; quod *Grutero* minus venuſtum jure videbatur. *Idem.*

[5] *Obſecro* te, *inquit*] Vulgo *te* neſciunt. Cum vero *Lambini* vetus Codex & Pariſ. unus id exhibeant, mihi reducendum videbatur. Ita certe *Tullius* aliique paſſim loquuntur. *Idem.*

[1] *Si-*

ſurde; [1] ſimiliter & ſi dicat, non reprehendendos parricidas, [2] ſi nec cupidi ſint, nec Deos metuant, nec mortem, nec dolorem. Et tamen quid adtinet luxurioſis [3] ullam exceptionem dare aut fingere aliquos, qui, cum luxurioſe viverent, a ſummo Philoſopho non reprehenderentur eo [4] nomine, duntaxat cetera caverent? Sed tamen nonne reprehenderes, Epicure, luxurioſos ob eam ipſam cauſſam, quod ita viverent ut perſequerentur cujuſquemodi voluptates; cum eſſet praeſertim, ut ais tu, ſumma voluptas nihil dolere? Atqui reperiemus

[1] *Similiter &*] Aut *ſimiliter ut* legendum videtur, aut veteres *ſimiliter* ita cum & junxiſſe, ut cum *ac*, *atque*, *ut* putandum eſt, quod interdum ſuſpicor, utpote cum ſaepe animadverterim *aeque &* ſcriptum in antiquis libris, ubi eſt in recentioribus *aeque ut*. P. Manuc.

ID. *Similiter & ſi dicat*] Pal. tert. & Elienſ. ſec. *ſimiliter etiam ſi dicat*. Inepte quidem. *Turnebus* Adverſ. XXVIII, 34 emendat, *ſimiliter ac ſi dicat*: *Lambinus* autem & *Gruterus* malunt, *ſimiliter ut ſi dicat*. Ad ſenſum recte. Siquidem tamen MSSti non addicant; a me non poſſum impetrare quin credam veteres *ſimiliter &* dixiſſe non minus quam *ſimiliter ac* aut *atque*; quod *Paulus* quoque *Manucius* ſuſpicatus eſt. Sic infra lib. IV. cap. 12. omnes Codices habent, *ſimilem habeat vultum, & ſi ampullam perdidiſſet*: cum vulgo legatur *ac ſi ampullam perdidiſſet*. Dubio procul *aeque &*, *ac*, vel *atque* dixerunt. Vide nos ad I, 20. Non tamen eſt diſſimulandum, Med. prae ſe ferre *ſimiliter etiam dicat*. Haud omnino male. *Idem*.

[2] *Si nec cupidi ſint, nec Deos metuant, nec mortem nec dolorem*] Totus hic locus praepoſtero verborum ordine ita perturbatus eſt, ut elicere ſententiam nullo modo liceat; & ne lectorem multis morer, verba recitabo, non ut leguntur in omnibus libris, ſed ut videtur ſententia poſtulare: "Si ita dicit, non eſſe reprehendendos "luxurioſos, ſi nec cupidi ſint, "nec Deos metuant nec mortem, nec dolorem; dicit "abſurde; ſimiliter & ſi dicat "non reprehendendos parricidas, ſi ſapientes ſint. Etenim "quid

periemus [5] asotos primum ita non religiosos, [6] ut edant de patella: deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant [7] ex Hymnide,

Mihi sex menses satis sunt vitae; septimum
Orco spondeo.

Jam doloris medicamenta illa Epicurea tamquam [8] de narthecio proment, *Si gravis, brevis; si longus, levis:* unum nescio, [9] quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates
habere. Quid ergo adtinet dicere, *nihil habe-* 8
rem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent?

" quid attinet luxuriosis ullam " exceptionem dare? aut fingere aliquos, qui, cum luxuriose viverent, cetera caverent, " a summo Philosopho non reprehenderentur eo nomine " duntaxat? Sed tamen nonne " *&c.*" Lego autem, nec dubitanter quin recte, *etenim quid attinet*, ubi est in omnibus libris *& tamen quid attinet*. P. Manucius.

[3] *Ullam exceptionem* dare *aut fingere aliquos*] Vulgo *dari*; quod si fuisset a *Tullii* manu, videtur additurus *fingi aliquos*. Nos igitur editiones *Lambini* & *Aldi* nepotis secuti sumus. *Davies.*

[4] *Eo nomine*, duntaxat *cetera caverent*] *Lambinus* reponit, *eo nomine duntaxat*, dummodo *cetera caverent*. Sed contra Codices hoc in loco nihil equidem tentarim; cum *duntaxat* idem nonnunquam valeat ac *dummodo*. Vide *Lupi* Ferrariensis Epist. LXII. pag. 105. *Idem.*

[5] *Asotos*] Vide Aristot. Nicom. IV, 1. *Davies.*

[6] *Ut edant de patella*] In qua cibus Diis apponebatur. *Varro* apud *Nonium* in *patella*: *Quocirca oportet bonum civem legibus parere, & Deos colere, in* patellam *dare μικρὸν κρέας*. Vide veterem Scholiasten ad *Persii* III, 26. *Idem.*

[7] *Ex Hymnide*] Caecilii fabula, quam plus vice simplici laudat *Nonius*. Hunc versum imitatus est *Lucilius* Satir. lib. XXVI.

Qui sex menses vitam ducunt,
Orco spondent septimum.

Exstat apud eundem *Nonium* in *duci* & in *annos*. Idem.

[8] *De narthecio* proment] Vulgo *promant*. Sed recte Pal. primus, cui sumus obsecuti. *Idem.*

[9] *Quo modo possit, si luxuri-osus*

berent? Hoc est dicere, *non reprehenderem asotos, si non essent asoti*; isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo severus luxuriam per se ipsam reprehendendam non putat: & hercule, Torquate, ut verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissime non putat: nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, [1] qui in mensam vomant, & qui de conviviis auferantur, crudique

osus sit] Cum viro docto *Thoma Bentleio* legerim, *Quo modo possint, si luxuriosi sint.* Hoc certe postulare videtur orationis ductus. *Davies.*

[1] *Qui in mensam vomant*] *Lambinus* rescribendum conjicit *qui mensam convomant*. Sed, cunctis libris adversantibus, nihil est mutandum; cum non incommoda sit recepta lectio. *Idem.*

[2] *Qui solem, ut aiunt, nec occidentem*] Hoc de luxuriosis hominibus & abdomini vinoque natis dicitur. *Athenaeus* lib. VI. pag. 273. C. Σμινδυρίδης ὁ Συβαρίτης ἐνδείξασθαι βουλόμενος, ὡς εὐδαιμόνως ἔζη —— οὐκ ἔφη τὸν ἥλιον ἐτῶν εἴκοσιν οὔτ᾽ ἀνατέλλοντα οὔτε δυόμενον ἑωρακέναι. Ac id quidem Sybaritis fuit solenne: hinc vulgo dictum ὅτι τὸν βουλόμενον ἐν Συβάρει μὴ πρὸ μοίρας ἀποθανεῖν, οὔτε δυόμενον οὔτε ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον ὁρᾶν δεῖ, quod docet idem lib. XII. pag. 520. A. Iterum de Colophoniis pag. 526. B. Οὕτω δ᾽ ἐξελύθησαν διὰ τὴν ἄκαιρον μέθην, ὥστε τινὲς αὐτῶν οὔτε ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον οὔτε δυόμενον ἑωράκασιν. *Columella* lib. I. Praef. pag. 7. *Nosmetipsos ducimus fortunatos, quod nec orientem solem videmus nec occidentem.* Inter Romanos id primus usurpasse videtur M. Cato. Vide *Senecam* Epist. CXXII. *Idem.*

[3] *Mundos, elegantes —— venatione*] Trochaici *Guyeto* videntur e vetere Poëta desumpti quos hoc modo disponendos putat,

Mundos, elegantes, optimis cocis, pistoribus,
Piscatu, aucupio, venatione ——

Numeri vero sunt prorsus absoni, *Tullio*que tribuit *Nonius* in *piscatio*. Idem.

[4] *Quibus vinum diffusum e pleno sit oenophoro, cui nihil dempserit jus, & sacculos abstulerit*] Antiquus Maffei liber habet, *cui nihil dempserit vis, & sacculos abstulerit*. Emendo, *cui nihil dempserit nix & sacculus abstulerit.* Apud veteres qui lautius vivebant, vino delectabantur,

dique postridie se rursus ingurgitent; [2] qui solem, ut aiunt, nec occidentem umquam viderint nec orientem; qui, consumptis patrimoniis, egeant: nemo nostrum istius generis asotos jucunde putat vivere: [3] mundos, elegantes, optumis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitantes cruditatem; [4] *quibus vinum defusum e pleno sit*; *hir*, *siphon*, ut ait Lucilius, *cui nihil dempsit*;

bantur, quod sacco nivario transmissum esset, non solum ut frigidius biberent, sed etiam ut liquidius: itaque dixit *Martialis* libro XII. [Epigr. LXI.]

— *Ut liquidum potet Alauda merum,*
Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco.

Et in distichis [lib. XIV. Epigr. 103.]

Setinos moneo nostra nive frange trientes,

id est, Setini vini vim frange nive, ut frigidius bibas. Servabatur enim nix in hunc usum; de quo Plinius lib. XIX. cap. IV. [§. XIX, 2. ed. Harduin.] *Hi nives*, inquit, *illi glaciem potant*: deinde infert, *excogitatur ut alienis mensibus nix algeat*; qua scilicet vina refrigerentur. *P. Manucius*

Ib. *Quibus vinum defusum*] *Defusum* ex veteribus libris reposui pro *diffusum*: cetera, quae sequuntur, *Manucio* debentur. Non celabo lectorem tamen, in nostris libris omnibus pro *oenophoro* esse *byrsiphon*; quae vox quid valeat, quaerat lector ingeniosus. Omnino longe abest ab *oenophoro*. Lambin.

Ib. *Quibus vinum defusum e pleno sit*; *hir*, *siphon*, *ut ait Lucilius*, *cui nihil dempsit*] "Graeci "τῷ σίφωνι ad gustandum in "caupona vinum utebantur.— "Inde σιφωνίζειν est furtim vinum pitissare. —Vinum *cui* "*siphon aliquid demserit*, si ita "diu *deintegratum* maneat, ut "loquebantur veteres, acescit. "Propterea *Lucilius*, ex cujus "verbis haec scribit *Cicero*, proponit vinum integerrimum "& nulla parte periclitans acescere; id quod siphone depletum non est, neque vola "manus pitissatum. Nam *hir* "est vola manus, & qui vinum "furtim deplent ut gustent, solent id vola manus haurire. "Haec sane est vera sententia "*Lucilii*, quae elegantissima est; "quam *Ciceronis* praeposteri "aemuli cur mutarent, causa "non erat. Si enim *Ciceroni* putabant injuriam fieri, quod "prisco

dempsit; [1] *jus & sacculus abstulerit*; *adhibentes ludos*, & quae sequuntur illa, quibus detractis, clamat Epicurus se nescire, quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent: [2] respondeat his vestis, [3] argentum, Corinthium, locus ipse, aedificium. Hos ego asotos bene quidem vivere [4] aut beate numquam dixerim: ex

" prisco verbo *hir* uteretur; " saltem hoc cogitare debebant, " ipsum *Ciceronem* verbis *Lucilii*, " non suis, loqui. Quod sequi- " tur apud eundem Ciceronem, " *vis & sacculos abstulerit* (nam " ita habebant antiquae editio- " nes) lego *vires sacculus abstu-* " *lerit*. Firmissima vina olim " sacculis vinariis castrari solita " notissimum est ex *Plinio*. Ita- " que delicatissimum vinum esse " proponit Lucilius, tum quod " de pleno defusum sit (nam " quod de deminuto & σεσιφω- " νισμένῳ haustum est, id acef- " cit) tum quod *sacco castratum* " *contumaciam illam*, ut ita lo- " quar post *Plinium*, *exuit*." Verba sunt viri maximi *Jos. Scaligeri* in Append. Conject. ad *Varronem* de L.L. pag. 182. & illis, quibus *hir*, *siphon* illustrantur, excogitari posse meliora vix equidem puto. *Fr.* quidem *Junius* haec ad numeros *Lucilianos* sic putat redigenda

——— *Sit quibu' vinum*
Defusum e pleno; hir, siphon cui neque demsit,
Vim nec sacculus abstulerit, ludos adhibentes.

Vide *Fr. Douzam* in *Lucilii* Fragm. pag 116. Alii alio modo rem aggrediuntur; sed omnes operam, nisi fallor, & oleum perdunt. *Davies.*

[1] *Jus & sacculos abstulerit*] Quid aliud facerem nihil erat hoc loco, quam ut paene inemendabilia haec, ut nunc quidem se habent studiorum nostrorum res, esse annotarem. *Camerarius.*

Ib. *Jus & sacculus abstulerit*] *Ob. Gifanius* Syll. Burmann. Tom. II. p. 308. reponit *cui nihildum nix & sacculus abstulerit. Laev.* autem *Torrentius* ad *Horatii* lib. I. Od. XI, 6. legit *cui nihil dempserit* nix *& sacculus abstulerit*. Ei praeivere *P. Manucius* & *D. Lambinus*. At *dempsit* ἀρχαϊκῶς idem valet ac *dempserit* quod ex Glossemate *Maffaei* liber exhibebat, ut recte *Guyetus*. Balliol. Med. & C. C. C. *vis & sarculos abstulerit.* Reposuerim *hir*, *siphon cui nihil dempsit*, vis aut *sacculus abstulerit*. *Vis* vires antiquo more significat. *Lucretius* II, 586.

Et quam quicque magis multas vis *possidet in se*
Atque potestates.

Ite-

ex quo efficitur, non ut voluptas ne ſit voluptas, ſed ut voluptas non ſit ſummum bonum: nec ille, qui Diogenem Stoicum adulescens, poſt autem Panaetium audierat, Laelius, eo dictus eſt Sapiens, quod non intellegeret quid ſuaviſſimum eſſet (nec enim ſequitur, ut, cui cor ſapiat, [5] ei non ſapiat palatum) ſed quia parvi

Iterum III, 266.

Sed quaſi multae vis *unius corporis extant.*

De ſacco vinario vide ſis Interpretes ad *Petronii* cap. LXXIII. pag. 363. *Davies.*

[2] *Reſplendeat his veſtis*] *Reſpondeat* eſt in MSto: & in Lucilianis verſibus *glumas* legendum pro *gumas*, & *illaque vere* pro *illudque vere.* Urſin.

[3] *Argentum, aes Corinthium, aut Deliacum, locus ipſe, aedificium* &c.] Sic emendat *Muretus* ex antiquis codicibus lib. Var. lect. VI. cap. XX. ſed *Adr. Turnebus* [Adverſ. XXVIII, 34.] pro voce illa corrupta, quae etiam in libris quibuſdam manuſcriptis reperitur, *odrilicium*, legendum cenſet *odor, inlicium*: ut *inlicium* cohaereat cum voce *aedificium*, ſeu potius *locus ipſe*, hoc modo: *Veſtis, argentum, aes, odor, inlicium locus ipſe.* Vult enim eſſe verſum ex *Lucilio.* Lambin.

Ib. *Odrilicium, locus ipſe, aedificium*] Amiciſſimus meus, eximii vir tum ingenii, tum etiam judicii, ex varietate veterum librorum (alii enim pro *odrilicium* habent *Corinthium*, alii aliter) legendum opinatur *triclinium*; illa vero eſſe Gloſſemata *locus ipſe, aedificium.* Ego non utrumque, ſed alterum duntaxat Gloſſema puto, ut retineatur *locus ipſe*, deleatur *aedificium.* P. MANUCIUS. *Ibid.* Si ſententiam poſt tot conjecturas dicere liceat, putarim locum ſic ſcriptum fuiſſe, *Reſpondeat his veſtis, argentum, Corinthium, locus ipſe.* Nam *aedificium* margini videtur adlitum, quo vox *odrilicium* vel *aedilitium*, prout habent *Scaligeri* MS. & Elienſ. primus, emendaretur. Celeberrimum autem fuit *aes Corinthium*, de quo vide ſis *Joan. Freinſhemium* ad *Flori* lib. II. cap. XVI, 6. Dicit igitur, ut opinor, *Tullius*, Aeque lauta ſint, pulchra, nitida, cum veſtis, argentea & Corinthia vaſa, tum locus, ubi convivium ſit inſtruendum. *Davies.*

[4] Aut *beate*] Vulgo *at beate*, quod ſenſum turbat. *Guyetus* itaque reponit *ac beate.* Nos autem Pariſ. pr. ſec. Elienſ. utrumque, Med. C.C.C. Balliol. & editionem *Victorianam*, lectionis, quam reſtituimus, auctores habemus. *Idem.*

[5] *Ei non ſapiat* palatum] Sic recte

parvi id duceret.

[1] *O lapathe, ut jactare necesse est, cognitu' cui sis;*
In quo Laeliu' clamores sophos ille solebat
Edere, compellans [2] *gumias ex ordine nostros.*

[3] Praeclare Laelius & recte sophos; illudque vere:

O Publi, o gurges, Galloni, es homo miser, inquit:
Cenasti in vita numquam bene, cum omnia in ista
Consumis squilla, atque [4] *acipensere cum decumano.*

Is haec loquitur, qui in voluptate nihil ponens, ne-

recte Paris. pr. sec. Vulgo *palatus*, quam vocem lingua Latina non agnoscit. *Idem.*

[1] *O lapathe, ut* jactare *necesse est*] Vulgo *jactere*; contra quam volunt MSSti: nam Pall Eliens. pr. C. C. C. Med. & Balliol. *ut* jactare *ne cessatis*; Paris. pr. sec. *ut* jactare *necessitatis*. Corrupte quidem; tamen ut satis ostendant quo modo legenda sit vox secunda. De lapatho sic *Varro* apud *Nonium* in *lapathium: Hanc eandem voluptatem taciturus taxim consequi lapathio & ptisana possum.* Vide sis & *Hesiodum* Op. & Dier. vs. 41. *Davies.*

[2] *Gumias ex ordine*] Sic legendum. *Gumiae* autem, id est, comedones, lurcones. *Apuleius* Apologia [pag. 498] *Testimonium ex libello legi audisti gumiae cujusdam & desperati lurconis, Junii Crassi, me in ejus domo nocturna sacra cum Appio Quintiano factitasse.* Paullo post lego, *O Publi, gurges, Galloni: es homo miser* &c. Lambin. *Ibid.* *Gumias* recte dat Pal. pr. nam reliqui *Gruteriani* nostrique *gumas* exhibent. De *Gumiis* vide *Jos. Scaligerum* Conj. in *Varronis* lib. VI. L. L. pag. 151. *Davies.*

[3] *Praeclare Laelius & recte sophos; illudque vere*] Vulgo *Laelius praeclare & recte sophos illudque vere*; versumque putant *Lucilii*, qui ne pedibus claudis incederet, *Ursinus* rescribit *illaque vere*, *Lambinus* autem *illeque vere*. Sed renituntur MSSti, quemque dedimus ordinem praestant. Revera, quod *Fr. Guyetus* & *Th. Bentleius* censuere, verba sunt *Tullii*, quibus Laelii dictum, quod expresserat *Lucilius*, comprobavit. *Idem.*

[4] *Acipensere cum decumano*] Cum *Lambino* scripserim *acipensere cum* in *decumano*. De Gal-

negat eum bene cenare, qui omnia ponat in voluptate: & tamen non negat libenter umquam cenasse Gallonium (mentiretur enim) sed bene. Ita graviter & severe voluptatem secernit a bono. Ex quo illud efficitur, qui bene cenent, omnes libenter cenare; qui libenter, non continuo bene: semper Laelius bene. Quid bene? [5] Dicet Lucilius, *Cocto, condito*: sed cedo caput cenae: *sermone bono*: quid ex eo? *si quaeri', libenter*: veniebat enim ad cenam, ut animo quieto satiaret desideria

Gallonio vide *Fr. Douzam* in *Lucilii* Fragm. pag. 115. *Idem.*

5 *Dicet Lucilius, cocto, condito: sed cedo caput cenae: sermone bono. Quid ex eo & si quaeris libenter?*] Libro XIII. Epistolarum ad Atticum Epist. 52. ita scriptum est, *Edit, & bibit ἀδεῶς & jucunde: opipare sane & apparate: nec id solum, sed bene cocto, condito, sermone bono, &, si quaeris, libenter.* Ut, quemadmodum quidem ego existimo, Lucilii versum recitet; quem etiam hunc in locum transtulit, sed ut ipse quaedam interjiciat. Ego autem cum in illa ad Atticum epistola scriptum legerem, *cocto, condito,* non *horto condito*; item hic putavi esse legendum, *cocto, condito,* cum ante legeretur *horto condito*: neque sum arbitratus fore qui nostram conjecturam reprehenderet, cum ea ratione tam firma niteretur. Puto autem Lucilii versus hujusmodi fuisse: *Quid bene? cocto, Condito, sermone bono, & si quaeris, libenter*: ut illud, *Quid bene? cocto,* pedes sint praecedentis versus. Quod autem legitur, *Quid, ex eo si quaeris, libenter?* puto ita esse interpungendum, *Quid ex eo? si quaeris, libenter.* Nam qui coenant cocto, condito, sermone bono: sequitur, ut libenter quoque coenent: cum autem interrogaret, *Quid ex eo?* (subaudi, *sequitur*) respondet Lucilii verbis: *si quaeris, libenter.* Illa vero, *Dicet Lucilius, sed cedo caput coenae, Quid ex eo,* a Cicerone interjecta, effecerunt, ut Lucilii versum nemo hactenus agnoverit. Quem si quis metiri velit, pronunciabit in penultimo pede *Quaeri li,* abjecta *s* consonante: ut paullo ante *cognitu' cui sis*: & *Catullus* [Epigr. CXVII.]

Affixus nobis tu dabi' supplicium:

ſideria naturae. Recte ergo is negat, umquam bene cenaſſe Gallonium; [1] recte miſerum; cum praeſertim in eo omne ſtudium conſumeret: quem libenter cenaſſe nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id, recte, frugaliter, honeſte: ille porro male, prave, nequiter, turpiter cenabat. Non igitur nec

& ſaepe apud Lucretium. *P. Manucius.*

Ib. Dicet *Lucilius*] Sic Elienſ. uterque; nec aliter *Victorius*, *Manucius*, & *Lambinus* edidere. Vulgo *dicit*. Davies.

[1] *Recte miſerum*] *Lambinus* interpoſita voce, legit *recte* dicit *miſerum*. Non opus: nam ſimilis eſt orationis ductus infra cap. XXI. *Pugnant Stoici cum Peripateticis. Alteri* negant *quicquam eſſe bonum niſi quod honeſtum ſit: alteri plurimum ſe, & longe longeque plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore & extra eſſe quaedam bona.* Rurſus cap. XXVII. *Qui ſibi is conveniet, ſi* negabit *voluptatem creſcere longinquitate? Igitur* ne *dolorem* quidem. Et ad Atticum VII, 15. *Plerique* negant *Caeſarem in conditione manſurum; poſtulataque haec ab eo interpoſita eſſe, quo minus quod opus eſſet ad bellum, a nobis pararetur.* Iterum de Legg. II, 27. Vetat *ex agro culto eove qui coli poſſit ullam partem ſumi ſepulchro: ſed quae natura agri tantummodo efficere poſſit ut mortuorum corpora ſine detrimento vivorum recipiat, ea potiſſimum ut compleatur.* Huic loco ſimillimus eſt ille *Phaedri* lib. IV. Fab. XVII, 31. ſi mendo caret,

Non veto *dimitti, verum cruciari fame.*

Utut de eo ſtatuatur, ita certe paſſim ſcriptores. Vide *P. Manucium* ad Fam. IV, 5. XII, 30. & *J. Fr. Gronovium* Obſerv. IV, 2. *Idem.*

[2] Nec *lapathi ſuavitatem*] Ne lapathi quidem ſuavitatem (quem quanti faceret indicat Lucilianus verſus,

O lapathe ut jactare neceſſe eſt, cognitu' cui ſis)

Laelius anteponebat acipenſeri Gallonii. Sententia quidem haec videtur; abundare tamen *nec* ſuſpicari aliquis poſſit. Itaque conſulendi veteres libri. *P. Manucius.*

Ib. *Non igitur* nec *lapathi ſuavitatem*] *Lambinus* reponit, *non igitur* lapathum *nec lapathi ſuavitatem.* Verius tamen eſt ut legamus, *non igitur lapathi ſuavitatem*, neglecta conjunctione *nec*, quam neſcit MS. Balliol. *Davies.*

[3] *Semovenda eſt igitur voluptas*

nec [2] lapathi ſuavitatem acipenſeri Gallonii
Laelius anteponebat, ſed ſuavitatem ipſam neg-
legebat: quod non faceret, ſi in voluptate
ſummum bonum poneret. [3] Semovenda eſt 9
igitur voluptas, non ſolum ut recta ſequamini,
ſed etiam ut loqui deceat frugaliter. [4] Poſ-
ſumuſne igitur in vita ſummum bonum di-
cere,

tas non ſolum ut recta ſequamini, *ſed etiam ut loqui deceat frugaliter*] Sic omnes noſtri; nec locus, ut opinor, ulla caret emendatione. Neſcit autem *P. Manucius* quid ſibi velit *loqui frugaliter*. cum hic frugalis coena potius quam ſermo laudetur. At noſter Epicureos alloquitur, ut *ſequamur*, quod *Urſinus* ex ſuo libro commendat, locum non habeat. Dein ut in ſcena, ſic in vita ſermo debet cum moribus convenire; nec hominem voluptarium ſobrie loqui decet. Noſter infra cap. XXVIII. *Qui ad voluptatem omnia referens, vivit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piſo, non audio: nec enim eum, quod ſentiat, dicere exiſtimo*. Revera

—— Triſtia moeſtum
Voltum verba decent; iratum, plena minarum;
Ludentem, laſciva; ſeverum ſeria dictu.

Verba ſunt *Horatii* Art. Poët. vſ. 105. Popino certe perſonam ſuam non ſuſtinet qui ſic loquitur *ut M' Curium putes loqui*: & *Juvenalis* Sat. II, 3. eos non immerito deteſtatur,

Qui Curios ſimulant & Bacchanalia vivunt.

Haec tamen omnia *Guyetus* ſpuria cenſebat & additicia. Fruſtra; quemadmodum ſolet. Et hominem quidem tenuiſſe videntur intemperiae; ut ejus poſthac rationem non ſim habiturus, niſi forſan aliquid dignum, quod lectoribus expendendum proponatur, ſuo marte proferat. *Idem.*

Ib. *Non ſolum ut recta* ſequamini] Melius *ſequamur*, ut habet antiquus liber. *Urſin.*

Ib. *Ut loqui deceat frugaliter*] Neque vacare mendo locum hunc exiſtimo; (quid enim ſibi vult *loqui frugaliter?* cum hic frugalis coena potius quam ſermo laudetur) neque mihi tamen, cupienti emendare, probabile quidquam ſuccurrit. In quo quia meliore forſitan eventu aliorum exercebitur induſtria, notandum putavi. *P. Manucius.*

[4] *Poſſumuſne igitur in vita ſummum bonum dicere, cum* id *ne in cena quidem poſſe* videamur] Elienſ. pr. *videamus*. Forſan reponendum, *poſſumuſne igitur in vita ſummum bonum dicere,* *quod*

cere, cum id ne in cena quidem posse videamur? Quo modo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum? *Naturales, & necessarias: naturales, non necessarias: nec naturales nec necessarias.* [1] Primum divisit ineleganter: duo enim genera quae erant, fecit tria. [2] Hoc est non dividere, sed frangere [rem.] Qui si diceret, cupiditatum esse duo genera, naturales & inanes; naturalium quoque item duo, necessarias & non necessarias; confecta res esset: [3] qui haec didicerunt quae ille contemnit, sic solent: vitiosum est enim in dividendo partem in genere numerare. Sed hoc sane concedamus: contemnit enim disserendi elegantiam: confuse loquitur: gerendus est mos, modo

quod ne in cena quidem posse videamus? *Igitur* nescit Paris. unus: sed ea vox orationi connectendae non est inutilis. *Dav.*

[1] *Primum divisit ineleganter*] Sic quidem habent libri nostri: sed quidam legi volunt, pro *ineleganter*, *vitiose*; nonnulli, *negligenter*. Ego nihil muto. *Lamb*

[2] *Hoc est non dividere sed frangere* rem] *Rem* nesciunt Pal. pr. & Eliens. sec. nec dubito quin delenda sit ea vox, quae ex repetitis ultimis prioris verbi litteris videtur nata. De re ipsa vide lib. I. cap. 13. & *Chrysostomum* Hom. LXXIV. in Joannem Tom. II. pag. 864. ed. Savil. *Davies.*

[3] *Qui haec didicerunt quae ille contemnit sic solent*] Hanc clausulam *Gruterus* ex Pal. tertio *Ciceroni* reddidit eamque Med. repraesentat. Eaedem voces in Pal. primo legebantur; non tamen hoc in loco: nam post verbum *frangere* ponebantur. Ad editionem quidem *Rob. Stephani* 1538. ex illo vel alio Codice notatum video *frangere. Qui haec didicerunt quae ille contemnit sic solent: Duo genera cupiditatum, naturales & inanes: naturalium duo, necessariae & non necessariae, confecta res esset*; ut illa *qui si diceret* prorsus omittantur, quae tamen orationi sunt necessaria. Forte *Tullius* hoc modo scripsit: *Hoc non est dividere sed frangere.* Qui

modo recte sentiat. Et quidem [4] illud non nimium probo ([5] & tantum patior) philosophum loqui de cupiditatibus finiendis. An potest cupiditas finiri? Tollenda est atque extrahenda radicitus. Quis est enim, in quo cupiditas sit, quin recte cupidus dici possit? Ergo & avarus erit, sed finite: [6] & adulter, verum habebit modum: & luxuriosus eodem modo. Qualis ista philosophia est, quae non [7] interitum adferat pravitati, sed sit contenta mediocritate vitiorum? Quamquam in hac divisione rem ipsam prorsus probo; elegantiam desidero. Adpellet haec desideria naturae: cupiditatis nomen servet alio, ut, cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maxumis vitiis

Qui si diceret *(qui haec didicerunt quae ille contemnit, sic solent) cupiditatum esse duo genera ——— confecta res esset: vitiosum est enim* &c. Possis etiam, *Qui si diceret cupiditatum esse duo genera ——— necessarias & non necessarias (qui haec didicerunt quae ille contemnit sic solent) confecta res esset.* Nam sedem, quam *Gruterus* iis adsignavit, tenere nequeunt. Quod si deleantur, sententia nihil capit detrimenti. Ea sane non repraesentant MSSti *Victoriani, Lambiniani*, Pall. quatuor, Paris. tres, Eliens. pr. C.C.C. aut Balliol. & fieri potest, ut ex adnotatione marginali ducant originem. *Idem.*

[4] *Illud non nimium probo*] Vulgo *illud* ipsum *non nimium probo.* Vocem, quam neglexi, praetermittunt Eliens. C. C. C. Med. & Balliol. *Idem.*

[5] *Et* tantum *patior*] Sic e Pal. primo reposuit *Gruterus.* Prius editi dabant *&* tamen *patior*; minus, ut censet, vivide. Nihil equidem nisi languidum vel in hac vel in illa ratione video. Quapropter ab interpolatrice manu voces eas venisse suspicor. *Idem.*

[6] *Et* adulter] Sic C. C. C. Med. & Eliens. uterque, nec aliter *Victorius*, Lambinus & Aldus nepos exhibent. Vulgo deest conjunctio copulans. *Idem.*

[7] *Interitum afferat* pravitati] Vulgo

tiis loquetur, [1] ea tamquam capitis adcuſet. Sed haec quidem liberius ab eo dicuntur & ſaepius; quod equidem non reprehendo: eſt enim tanti philoſophi tamque nobilis, audacter ſua decreta defendere. Sed tamen ex eo quod eam voluptatem, quam omnes gentes hoc nomine adpellant, videtur amplexari ſaepe vehementius; in magnis interdum verſatur anguſtiis, ut, hominum conſcientia remota, nihil tam turpe ſit, quod voluptatis cauſſa non videatur eſſe facturus: deinde, ubi erubuit (vis enim eſt permagna naturae) confugit illuc, ut neget accedere quidquam poſſe ad voluptatem nihil dolentis. At iſte non dolendi ſtatus non vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de nomine. Quid, quod res alia tota eſt? Reperiam multos, vel innumerabiles potius, non tam curioſos, nec tam moleſtos

Vulgo *pravitatis*. Sed nos editionem *Victorianam* ſequimur, cui ſuffragatur linguae Latinae ratio. *Davies.*

[1] Ea *tanquam capitis accuſet*] Vulgo *eam*; parum recte: vult enim noſter ut *cupiditatis* nomen maximis vitiis infamandis adhibeatur. Lectionem quam dedimus, in veteri Codice *Lambinus* invenit; *Gruterus* in Pal. ſecundo; nos in Pariſinis pr. ſec. *Idem.*

[2] *Hoc* vero *non* videre, *maximo argumento, eſſe voluptatem illam*] Locus eſt corruptus. Forſan haud male reſcripſeris, *Hoc viro* (ſcilicet Epicuro) *non videri, maximo argumento* eſt, *eſſe voluptatem illam, qua ſublata* &c. Nam ſi dolori ſola privatio doloris contraria videretur; non eſſe poſſet voluptas, qua ſublata, bonum tolleretur. De voluptate quam dicit vide ſupra cap. 3. Emendatio *Lambini* nullam reddit *Ciceronis* argumentationem. *Idem.*

Ib. *Maximo eſt argumento, nullam eſſe voluptatem illam qua &c.*] Sic reſtitui, conjectura ductus, & tamen antiquae ſcrip-

leſtos, quam vos eſtis; quibus, quicquid velim, facile perſuadeam. Quid ergo dubitamus, quin, ſi non dolere voluptas ſit ſumma, non eſſe in voluptate dolor ſit maxumus? cur id non ita ſit? Quia dolori non voluptas contraria eſt, ſed doloris privatio. [2] Hoc vero non videre, maxumo argumento, eſſe voluptatem illam; qua ſublata, neget ſe intellegere omnino, quid ſit bonum: eam autem ita perſequitur, quae palato percipiatur, quae auribus: cetera addit, quae ſi adpelles, honos praefandus ſit. Hoc igitur, quod ſolum bonum ſeverus & gravis philoſophus novit, idem non videt ne expetendum quidem eſſe; quod eam voluptatem hoc eodem auctore non deſideremus, cum dolore careamus. [3] Quam haec ſunt contraria! [4] Hic ſi definire vel dividere didiciſſet, ſi loquendi vim, ſi denique conſue-tudinem

ſcripturae veſtigia perſecutus. *Nullam* interpretor inanem. Quod ſi quis malit legi *inanem*, non pugnabo. *Lambinus.*

[3] Quam *haec ſunt contraria*] Sic Pal. pr. & Elienſ. ſec. ac ſic legendum recte ſtatuit *Petr. Faber* ad Acad. I, 2. Vulgo *quamquam*. Hae voces paſſim ſunt a librariis confuſae. Sic in hoc ipſo capite *Victorius* edidit *quamquam multa vitioſa*; cum res ipſa poſtulet melioreſque libri dent, *quam multa vitioſa*. Pariter infra lib. III. cap. XI. merito dant, *Ut eandem illam rem*, quam *adipiſci ſcelere quovis velit, non multis partibus malit ad ſeſe —— ſine facinore quam illo modo pervenire*. *Gruteri* tamen judicio magis ſatisfacit *quamquam adipiſci ſcelere quovis velit*, quod eſt in Pall. pr. ſec. quart. quodque repraeſentant Pariſ. pr. tert. Illi ſane perperam. Nec tamen minus hinc probatur id quod contendimus. *Davies.*

[4] *Hic ſi definire — incidiſſet*] Haec laudat *Nonius* in *ſalebrae*, non ſine paucis, ſed nullius momenti, variationibus. *Idem.*

[1] *Quam*

tudinem verborum teneret, numquam in tantas ſalebras incidiſſet. Nunc vides, quid faciat. [1] Quam nemo umquam voluptatem adpellavit & hanc in motu voluptatem, quae duo ſunt, unum facit: ſic enim has ſuaves, & quaſi dulces voluptates adpellat. Interdum ita extenuat, ut M'. Curium putes loqui: interdum ita laudat, ut, quid praeterea ſit bonum, neget ſe poſſe ne ſuſpicari quidem. Quae jam oratio non a philoſopho aliquo, ſed a Cenſore opprimenda eſt: non eſt enim vitium in oratione ſolum, ſed etiam in moribus. Luxuriam non reprehendit, modo ſit vacua infinita cupiditate & timore. Hoc loco diſcipulos [2] quaerere videtur, ut, qui aſoti eſſe velint, philoſophi ante fiant. A primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo ſummi boni. Simul atque natum animal eſt, gaudet voluptate & eam adpetit, ut bonum; adſpernatur dolorem, ut malum: de malis autem & bonis ab iis animalibus, quae nondum depravata ſint, ait optume judicari. Haec & tu ita poſu-

[1] *Quam nemo unquam voluptatem* appellavit] Vulgo *appellat*. Nos autem Pal. primum ſequimur; & olim ſane varia fuit lectio, prout ex *Morelii* Codice patet, qui, teſte *Guyeto*, dabat *appellavit*, *appellat*, nec aliter *Med. Gruterus* utramque putat admittendam; ſed ad orationis filum nullus attendit, quod ejus ſententiam prorſus evertit. *Davies.*

[2] *Quaerere videtur*, ut, qui *aſoti eſſe velint*, *philoſophi ante fiant*] *Lambinus* conjicit, *quaerere videtur*, qui cum *aſoti eſſe velint* &c. Adverſantur autem cuncti MSSti, nec opus eſt mutatione. *Idem.*

[3] *Stante au movente*] Epicuro volup-

posuisti, & verba vestra sunt. Quam multa vitiosa? Summum enim bonum & malum vagiens puer utra voluptate dijudicabit, [3] stante an movente? quoniam, si Diis placet, ab Epicuro loqui discimus. Si stante, hoc natura videlicet volt, salvam esse se, quod concedimus: si movente, quod tamen dicitis, nulla turpis voluptas erit, quae praetermittenda sit: & simul non proficiscitur animal illud modo natum a summa voluptate; quae est a te posita in non dolendo. Nec tamen argumentum hoc Epicurus a parvis petivit, aut etiam a bestiis, quae putat esse specula naturae; ut diceret, ab his, duce natura, hanc voluptatem expeti nihil dolendi: neque enim haec movere potest adpetitum animi; [4] nec ullum habet ictum, quo pellat animum, status hic non dolendi; itaque in hoc eodem peccat Hieronymus: [5] at ille pellit, qui permulcet sensum voluptate. Itaque Epicurus semper hoc utitur, ut probet voluptatem natura expeti; quod ea voluptas, quae in motu sit & parvos ad

voluptas est ἡ καταστηματικὴ vel ἡ ἐν κινήσει. Vide *Laërtium* X, 136. *Idem.*

[4] *Nec* ullum *habet ictum*] Vulgo *illum*. Male: nam indolentia nullam prorsus habet vim qua moveat animum; sed in quiete manet, puraque puta est privatio. C. C. C. *nullum*. Lege *ullum*, sicut dant Paris. pr. sec. Eliens. uterque, Med. & Balliol. nec aliter *Victorius* ac *Lambinus* ediderunt. *Idem.*

[5] *At illa pellit, quae permulcet sensum, voluptas*] Sic restitui non dubia conjectura ductus. Illa, inquit, voluptas, quae est in statu, non pellit animum; at illa pellit, quae est in motu. *Lambinus.*

Ib.

ad ſe adliciat & beſtias; non illa ſtabilis, in qua tantum ineſt nihil dolere. [1] Qui igitur convenit, ab alia voluptate dicere naturam pro-
11 ficiſci, in alia ſummum bonum ponere? Beſtiarum vero nullum judicium puto: quamvis enim depravatae non ſint, pravae tamen eſſe poſſunt. [2] Ut bacillum aliud eſt inflexum & incurvatum de induſtria, aliud ita natum: ſic ferarum natura, non eſt illa quidem depravata mala diſciplina, [3] ſed natura ſua. Nec vero, ut voluptatem expetat, natura movet infantem; ſed tantum ut ſe ipſe diligat, ut integrum ſe ſalvumque velit. Omne enim animal, ſimul ut ortum eſt, & ſeipſum & omnes partes ſuas diligit: duaſque, quae maxumae ſunt, in primis amplectitur, animum & corpus; deinde utriuſque partes. Nam ſunt & in animo praecipua quaedam & in corpore: quae cum leviter agnovit, tunc diſcernere incipit, ut ea, quae prima data ſunt natura, adpetat,

Ib. *At ille pellit, qui permulcet ſenſum voluptate*] *Grutero* diſplicet *Lambini* conjectura, quod eam librorum non fulcit auctoritas; & reapſe minus eſt neceſſaria. Ipſe tamen *Gruterus* ut & *J. M. Brutus* falluntur, cum *pronomen* ad *ictum* referunt; nam *ſtatus* intelligitur. *Davies.*

[1] Qui *igitur convenit*] Vulgo *quid*; unde *Gulielmius*, probante *Grutero*, legit *qui id igitur convenit.* Sed recte *Lambinus*; cujus conjecturam diſerte firmat Pariſ. ſec. *Idem.*

[2] *Ut bacillum —— ita natum*] Haec laudat *Nonius* in *bacillum*; ita tamen ut voces *de induſtria* neſciat: ſed negligentia librariorum videntur excidiſſe; illas enim poſtulat oratio. *Idem.*

[3] *Sed natura ſua*] Feras itaque dicit *natura ſua depravatas.* At paullo ante docuerat quod ſit inter *depravata*, *prava*que diſcrimen. *Quamvis enim,* inquit,

petat, adſperneturque contraria. In his primis naturalibus voluptas inſit necne, magna quaeſtio eſt: nihil vero putare eſſe, praeter voluptatem, non membra, non ſenſus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non valitudinem, [4] ſummae mihi videtur inſcitiae. Atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationem bonorum & malorum. Polemoni, [5] & ante Ariſtoteli, ea prima viſa ſunt, quae paullo ante dixi. [6] Ergo nata eſt ſententia veterum Academicorum & Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent, ſecundum naturam vivere, id eſt, virtute adhibita, frui primis a natura datis. Callipho ad virtutem nihil adjunxit niſi voluptatem; Diodorus, niſi vacuitatem doloris. His omnibus, quos dixi, conſequentes ſunt fines bonorum. Ariſtippo ſimplex voluptas: Stoicis, conſentire naturae; quod eſſe volunt [7] e virtute, id eſt, honeſtate vivere: quod ita interpretantur, vivere cum intellegentia

inquit, depravatae *non ſint*, pravae *tamen eſſe poſſunt.* Lego, *Ferarum natura non eſt illa quidem depravata mala diſciplina, ſed* NATA PRAVA. *Idem.*

[4] *Summae mihi videtur inſcitiae*] Hoc eſt, ſummae mihi videtur eſſe ſtultitiae. Quod idcirco annotavi, quod audiam nonnullos hic legi velle *inſcientiae:* in quo falluntur, cum praeſertim omnes veteres codices habeant *inſcitiae.* Lambin.

[5] *Et ante Ariſtoteli*] Vulgo *etiam ante.* Nos MStum C.C.C. & editionem *Victorianam* ſequimur. De *primis* vero *naturalibus* vide quae diximus ad Tuſc. V, 30. *Davies.*

[6] *Ergo nata eſt ſententia* &c.] Velim legi, *Hinc ergo nata eſt* &c. Quidam malunt ſic: *Ex quo nata eſt ſententia* &c. *Lambinus.*

[7] *E virtute, id eſt,* honeſtate *vivere*] Vulgo *honeſte.* Sed Pariſ.

tia earum rerum, quae natura evenirent, [1] eligentem ea, quae eſſent ſecundum naturam, rejicientemque contraria. Ita tres ſunt fines expertes honeſtatis; unus Ariſtippi vel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis tertius: tres, in quibus honeſtas cum aliqua acceſſione, Polemonis, Calliphonis, Diodori: [2] una ſimplex, cujus Zeno auctor, poſita in decore tota, id eſt, honeſtate; nam Pyrrho, Ariſto, Herillus, jam diu abjecti. Reliqui ſibi conſtiterunt, ut extrema cum initiis convenirent: ut Ariſtippo voluptas, Hieronymo doloris vacuitas, Carneadi frui principiis naturalibus, eſſet extre-
12 mum. Epicurus autem cum in prima commenda-

Pariſ. pr. ſec. lectionem, quam damus, repraeſentant. Elienſ. *cum honeſtate*. Sed illud malo. Vide *Laërtium* VII, 88. *Dav.*

[1] Eligentem *ea quae eſſent ſecundum naturam*, rejicientemque *contraria*] Vulgo *eligente ea* —— *rejicienteque contraria*. Sed res ipſa ſcripturam quam reduximus flagitat, ac ſic lectum voluit *H. Stephanus* Schediaſm. I, 10. Quin & Elienſ. pr. *Morelii*que codex, teſte *Guyeto*, ſic habent. Hanc in rem inſignis eſt *Stobaei* locus Eclog. Ethic. pag. 171. Τὸ τέλος ὁ μὲν Ζήνων οὕτως ἀπέδωκε, τὸ ὁμολογουμένως ζῆν· τοῦτο δ' ἐστὶ καθ' ἕνα λόγον καὶ σύμφωνον ζῆν, ὡς τῶν μαχομένων ζώων (Lege τῶν μαχομένως ζώντων) κακοδαιμονούντων. —— Κλεάνθης προσέθηκε τῇ φύσει —— ὅπερ ὁ Χρύσιππος σαφέστερον βουλόμενος ποιῆσαι, ἐξήνεγκε τὸν τρόπον τοῦτον, ζῆν κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων. Διογένης δὲ εὐλογιστίαν (Leg. εὐλογιστεῖν) ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ καὶ ἀπεκλογῇ. Ἀρχέδημος δὲ, παντα καθήκοντα ἐπιτελοῦντα ζῆν, ἐκλεγόμενον (ſic lege, non ἐκλεγόμενος) μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἀπεκλεγόμενον (non ἀπεκλεγόμενος) δὲ τὰ παρὰ φύσιν διηνεκῶς. *Clemens* Alexandrinus Strom. II. pag. 496. Ζηνων μὲν ὁ Στωϊκὸς τέλος ἡγεῖται τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν. Κλεάνθης δὲ τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν ἐν τῷ εὐλογιστεῖν (Lege ζῆν. Διογένης τὸ εὐλογιστεῖν, haec enim Diogenis Babylonii fuit ſententia, quod praeter *Stobaeum*

mendatione voluptatem dixiſſet; ſi eam, quam Ariſtippus, idem tenere debuit ultimum bonorum quod ille; ſin eam, quam Hieronymus, feciſſet idem, [3] ut voluptatem illam, non Ariſtippi, in prima commendatione poneret. Nam quod ait ſenſibus ipſis judicari, voluptatem bonum eſſe, dolorem, malum; plus tribuit ſenſibus, quam nobis leges permittunt. [4] Privatarum litium judices ſumus; nihil enim poſſumus judicare, niſi quod eſt noſtri judicii: in quo fruſtra Judices ſolent, cum ſententiam pronuntiant, addere, *Si quid mei judicii eſt*: ſi enim non fuit eorum judicii, nihilo magis, hoc non addito, [5] illud eſt judicatum. Quid judi-

baeum docet *Laërtius* VII, 88. & Antipater hujus, non Cleanthis, fuit diſcipulus) ὃ ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ κεῖσθαι διελάμβανεν· ὅ τε Ἀντίπατρος, ὁ τούτου γνώριμος, τὸ τέλος κεῖσθαι ἐν τῷ διηνεκῶς καὶ ἀπαραβάτως ἐκλέγεσθαι μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἀπεκλέγεσθαι δὲ τὰ παρὰ φύσιν ὑπολαμβάνει &c. Haec olim laudarunt *Juſt. Lipſius* Manud. ad Philoſ. Stoicam II, 14. & *Aeg. Menagius* in *Laërtii* VII, 87. ſed neuter rectam tenuit eorum corrigendorum viam. *Idem.*

[2] *Una ſimplex* &c.] Vel ſubintelligendum *ſententia*: vel legendum, *unus ſimplex, cujus Zeno auctor, poſitus in decore totus.* Subintelligitur finis. LAMBIN. *Ibid.* At *finis* eſt tam feminini quam maſculini generis. Exempla dabit *Nonius* in *finem*. Davies.

[3] *Ut voluptatem illam Ariſtippi*] Videtur *Ariſtippi* nomen σχολιαστικῶς fuiſſe ab aliquo poſitum: abeſt enim a vetere libro. *Urſin.*

Ib. *Ut voluptatem illam,* non *Ariſtippi*] Sic Elienſ. ſec. & optime quidem. Vulgo deeſt particula negans; quo modo fit ut exſurgat ſenſus a mente *Ciceronis* alienus. *Davies.*

[4] Privatarum *litium judices ſumus*] Pal. pr. habet *privarum*. *Cicero* videtur reliquiſſe *parvarum* vel *paucarum*. Idem.

[5] *Illud eſt judicatum. Quid judicatur ſenſibus?*] Vulgo *illud eſt judicatum, quod judicat ſenſus*

judicatur ſenſibus? Dulce, amarum: lene, aſperum: prope, longe: ſtare, movere: quadratum, rotundum. [1] Quam igitur pronuntiabit ſententiam ratio? Adhibita primum divinarum humanarumque rerum ſcientia, quae poteſt adpellari rite Sapientia; deinde adjunctis virtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu voluptatum ſatellites & miniſtras eſſe voluiſti; quarum adeo omnium ſententia pronuntiabit, primum de voluptate, nihil eſſe ei loci, non modo ut ſola ponatur in ſummi boni ſede, quam quaerimus, ſed ne illo quidem modo, ut ad honeſtatem adplicetur. De vacuitate doloris [2] eadem ſententia eſt. Rejicietur etiam Carneades; [3] nec ulla de ſummo bono ratio aut voluptatis non dolendive particeps, aut honeſtatis expers, probabitur. Ita relinquet duas,

ſus. Senſu quidem nullo; prout *Lambinus* etiam vidit. Itaque doctiſſimus ille vir edidit *illud eſt judicatum. Quid* judicat *ſenſus?* Non male: ſed melius eſſet *judicant.* Cum tamen Elienſ. pr. haberet *quod judicat ſenſibus,* ſtatim legendum ſuccurrebat, *Quid judicatur ſenſibus?* Eamque conjecturam, quoniam certa videbatur, recepi. *Davies.*

Ib. *Quid judicat ſenſus? Dulce, amarum* &c.] Sic reſtituit hunc locum *Petr. Faber* Toloſanus, conſiliarius regius in ambulatorio conſilio, quod magnum appellant: quam emendationem poſtea veterum codicum auctoritas confirmavit. Quod autem ad illa ſuperiora verba attinet, *In quo fruſtra judices ſolent* &c. eorum haec ſententia eſt: (nam video a nonnullis obſcura & impedita, ab aliis corrupta haberi, ut exiſtiment legendum *nihilo minus* pro *nihilo magis*) hoc igitur ſignificat Cicero, Cum judices ſententiam pronuntiant, fruſtra ſolent addere, *ſi quid mei judicii eſt:* nam, etiam ſi haec verba non addiderint, ſi res non fuit eorum judicii, hoc eſt, ſi ad eorum cognitionem

duas, de quibus etiam atque etiam conſideret:
aut enim ſtatuet, nihil eſſe bonum niſi hone-
ſtum, nihil malum niſi turpe; cetera aut om-
nino nihil habere momenti, aut tantum, ut
nec expetenda nec fugienda, ſed eligenda mo-
do aut rejicienda ſint: aut anteponet eam,
quam cum honeſtate ornatiſſimam, tum etiam
ipſis initiis naturae & totius perfectione vitae
locupletatam videbit. Quod eo liquidius fa-
ciet, ſi perſpexerit, rerum inter eas verborum-
ne ſit controverſia. Hujus ego nunc auctori- 13
tatem ſequens, idem faciam: quantum enim
potero, minuam contentiones; omneſque ſim-
plices ſententias eorum, in quibus nulla ineſt
virtutis adjunctio, omnino a philoſophia ſe-
movendas putabo: primum Ariſtippi Cyre-
naicorumque omnium: [4] quos non eſt veri-
tum,

nitionem ſeu notionem non pertinuit, non propterea magis fuit judicatum: hoc eſt, res non eſt judicata, ſi non fuit eorum cognitionis & judicii, etiam ſi verba illa, *ſi quid mei judicii eſt*, non fuerint ab eis addita: ergo fruſtra addere ſolent. *Lambin.*

[1] Quam *igitur pronuntiabit ſententiam ratio? Adhibita* &c.] Si tenenda ſit haec ſcriptura, paullo poſt cum *Lambino* reponas oportet, *harum adeo omnium ſententia pronuntiabit.* Cum vero Pariſ. tert. exhibeat *aequam*; omnino locum ſic legendum diſtinguendumque puto, *Aequam igitur pronuntiabit ſententiam ratio, adhibita primum divinarum humanarumque ſcientia* —— *deinde adjunctis virtutibus* —— *quarum adeo omnium* &c. *Dav.*

[2] *Eadem ſententia* eſt] Clare reponendum *erit*; quod etiam V. C. *Th. Bentleius* animadvertit. *Idem.*

[3] *Nec* ulla *de ſummo bono*] Vulgo *illa*. Sed recta prorſus eſt haec Palatinorum pr. tert. & Med. ſcriptura; quae *Grutero* fere adlubeſcebat. *Idem.*

[4] *Quos non eſt veritum*] Ait *Aldus* nepos, eſſe genus loquendi nimis antiquum. Quaſi *Ciceronem*

tum, in ea voluptate, quae maxuma dulcedine ſenſum moveret, ſummum bonum ponere, contemnentes iſtam vacuitatem doloris. Hi non viderunt, ut ad curſum, equum; ad arandum, bovem; ad indagandum, canem; ſic hominem ad duas res, ut ait Ariſtoteles, [1] ad intellegendum & agendum eſſe natum, [2] quaſi mortalem Deum: contraque, ut tardam aliquam & languidam pecudem, ad paſtum & ad procreandi voluptatem [3] hi hoc divinum animal ortum eſſe voluerunt; quo nihil mihi videtur abſurdius. Atque haec contra Ariſtippum, qui eam voluptatem non modo ſummam, ſed etiam ſolam ducit; quam omnes unam adpellamus voluptatem: aliter autem vobis placet. Sed ille, ut dixi, vitioſe: nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenii

ceronem loqui docere, tantilli ſint homuncionis partes! *Guyetus* legendum ſuſpicatur *quîs non eſt veritum*. Sed Codicum lectionem tuetur *Agellius*, qui locum laudat Noct. Attic. XV, 13. *Davies.*

[1] Ad *intelligendum & agendum*] Sic optime Pariſ. pr. Vulgo prima vox omittitur. Vide *Plutarchum* de Plac. Philoſ. lib. I. pag. 874. E. *Idem.*

[2] *Quaſi mortalem Deum*] *Hierocles* in Aur. Carm. I. pag. 16. Εἰκότως ΘΕΟΙ ΘΝΗΤΟΙ λέγοιντο ἂν αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαί. Et homines quidem Θεὸς θνητὸς vocabat *Heraclitus*. Vide *Maximum* Tyrium Diſſ. XXIX. & *Lucianum* Vit. auct. Tom. I. pag. 379. *Clemens* Paedag. lib. III. cap. I. pag. 251. Ὀρθῶς ἄρα εἶπεν Ἡράκλειτος, ἄνθρωποι, θεοί· θεοὶ, ἄνθρωποι. Effatum Heracliti de Diis & hominibus hoc fuit, ἄνθρωποι ἀθάνατοι, θεοὶ θνητοὶ· quod cauſae ſuae ſerviens ita mutavit Alexandrinus Catechiſtes, ut Heraclitum ipſo Heraclito σκολειώτερον fecerit. *Idem.*

[3] *Hoc divinum animal*] Deeſt in antiquo particula *ſic*, quae reperitur in MSto, in quo eſt *ſic hoc divinum animal.* Urſin.

Ib. Hi *hoc divinum animal.*] Vulgo

ingenii humani ſignificat ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur voluptatibus. Nec vero audiendus Hieronymus; cui ſummum bonum eſt idem, quod vos interdum vel potius nimium ſaepe dicitis, nihil dolere: non enim, [4] ſi malum dolor, carere eo malo ſatis eſt ad bene vivendum. Hoc dixerit potius Ennius,

—— [5] *Nimium boni eſt, cui nihil eſt mali.*

Nos beatam vitam non depulſione mali, ſed adeptione boni judicemus: [6] nec eam ceſſando, ſive gaudentem, ut Ariſtippus, ſive non dolentem, ut hic, ſed agendo aliquid conſiderandove quaeramus. Quae poſſunt eadem contra Carneadeum illud ſummum bonum dici: [7] quod is non tam, ut probaret, protulit; quam ut Stoicis, quibuſcum bellum gerebat,

Vulgo deeſt vox prima, quam nos ex Pariſ. primo & editione *Victoriana* Ciceroni reddimus. MS. Urſin. *ſic hoc*. Elienſ. ſec. *ſic hi hoc*, utraque lectione conjuncta. Vera eſt ea quam recepimus. *Davies.*

4 *Si malum dolor*] Vulgo *ſi malum dolor eſt*. Ultimam vocem neſciunt Elienſ. pr. C.C.C. Med. & Balliol. quibus parui. *Idem.*

5 *Nimium boni*] Ductum videtur ex illis Euripideis Hecub. vſ. 627.

—— Κεῖνος ὀλβιώτατος, Ὅτῳ κατ' ἦμαρ τυγχάνει μηδὲν κακόν.

Vide *Muretum* Var. Lect. V, 13. & *Columnam* ad *Ennii* Fragm. pag. 248. *Idem.*

6 *Nec eam ceſſando, ſive gaudendo* &c.] Nihil vitii haec ſcriptura habere videtur. Sed libri manuſcripti mendi ſuſpicionem mihi commovent. Sic enim habent, *nec eam ceſſando, ſive gaudentem, ut Ariſtippus, ſive non dolendo* &c. unde ſuſpicor ſic eſſe a Cicerone ſcriptum, & ſic legendum, *nec eam ſive gaudendo, ut Ariſtippus, ſive non dolendo* &c. Quaerat aliquid probabilius lector ingenioſus. *Lambinus.*

7 *Quod is non tam* ut probaret *protulit, quam ut Stoicis* ——— oſ-

rebat, opponeret. Id autem ejuſmodi eſt, ut additum ad virtutem, auctoritatem videatur habiturum, & expleturum cumulate vitam beatam; de quo omnis haec quaeſtio eſt. Nam qui ad virtutem adjungunt vel voluptatem, quam unam virtus minimi facit; vel vacuitatem doloris, quae, etiam ſi malo caret, tamen non eſt ſummum bonum; acceſſione utuntur non ita probabili, nec tamen, cur id tam parce tamque reſtricte faciant, intellego: quaſi enim emendum eis ſit, quod addant ad virtutem, primum viliſſimas res addunt; deinde ſingulas potius, quam omnia [1] quae prima natura adprobaviſſet, [[2] ea cum voluptate conjungerent.] Quae cum Ariſtoni, & Pyrrhoni omnino viſa ſunt pro nihilo, ut inter optume valere & graviſſime aegrotare nihil prorſus dicerent intereſſe, recte jam pridem contra eos deſitum eſt diſputari: dum enim in una virtute ſic omnia eſſe voluerunt, ut eam rerum ſe-

—— *opponeret*] *Ut* in priore membro valet *quod*. Vide de Fato cap. XV. & *Joan. Vorſtium* ad *Sulpicii Severi* H. S. II, 12. Iiſdem paene verbis Acad. II, 42. *Introducebat etiam Carneades*, non quo probaret, ſed ut opponeret Stoicis, *ſummum bonum eſſe frui his rebus, quas primas natura conciliaviſſet*. Adeas etiam Tuſc. V, 30. *Davies*.

[1] *Quae prima natura approbaviſſet*] Hoc totum, quod reperitur in libris vulgatis & nonnullis manuſcriptis, *ea cum voluptate conjungerent*; non comparet autem in uno longe optimo; funditus delevi, ut ſupervacaneum & alienum. *Lambin.*

[2] *Ea cum* voluptate *conjungerent*] Si quatuor hae voces in libro vetuſtiſſimo non comparent, (ut *Lambinus* teſtatur, quem malae fidei non temere poſtularim) omnino ſunt delendae. Eas tamen retinent Gruteriani

ſelectione exſpoliarent; nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur; virtutem ipſam, quam amplexabantur, ſuſtulerunt. Herillus autem ad Scientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit; ſed nec optumum, nec quo vita gubernari poſſit: itaque hic ipſe jam pridem eſt rejectus: [3] poſt enim Chryſippum non ſane eſt diſputatum.
Reſtatis igitur vos: nam cum Academicis 14
[4] incerta luctatio eſt, qui nihil adfirmant, &, quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi volunt, quodcumque veri ſimile videatur. Cum Epicuro autem hoc eſt plus negotii, quod e duplici genere voluptatis conjunctus eſt; quodque & ipſe & amici ejus, & multi poſtea defenſores ejus ſententiae fuerunt. Et neſcio quomodo, is, qui auctoritatem minimam habet, maxumam vim, populus cum illis facit. Quos niſi arguimus, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus deſerenda eſt. Ita ceterorum ſen-

teriani noſtrique Codices, niſi quod Pal. tert. & Balliol. *cum honeſtate*. Melius quidem. Lege modo, ſi ſuſpectiſſima, fateor, haec verba retineas, *quam omnia* ea, *quae prima natura adprobaviſſet, cum* honeſtate *conjungunt*. Sic ultimum illud dat *Aldi* nepotis editio, nec abit vetuſta quam Cl. *Verburgius* memorat. *Davies*.

[3] *Poſt enim Chryſippum non ſane eſt diſputatum*] Lego *poſt enim Chryſippum* in eum *non ſane eſt diſputatum*. Manifeſte deſunt vel haec vel ejuſdem ſenſus vocabula. *Idem*.

[4] Incerta *luctatio*] Pal. pr. *uncta luctatio*, quod qui negaverit auctoris geminum germanum, negabit, ut *Gruterus* cenſet, & meridie lucere. O felix oculorum cui lux meridiana contigit, cum ſpiſſae ſint aliis omnibus tenebrae! Lectione vulgata nihil melius, quam noſtri libri

ſententiis ſemotis, relinquitur non mihi cum Torquato, ſed virtuti cum voluptate certatio. Quam quidem certationem homo & acutus & diligens Chryſippus non contemnit, totumque diſcrimen ſummi boni [1] in eadem comparatione poſitum putat. Ego autem exiſtumo, ſi honeſtum aliquid oſtendero, quod ſit ipſum ſua vi propter ſeque expetendum, jacere veſtra omnia. Itaque eo, quale ſit, breviter, ut tempus poſtulat, conſtituto, accedam ad omnia tua, Torquate; niſi memoria forte defecerit. Honeſtum igitur id intellegimus, quod tale eſt, ut, detracta omni utilitate, ſine ullis praemiis fructibuſque, per ſe ipſum poſſit jure laudari: quod quale ſit, non tam definitione, qua ſum uſus, intellegi poteſt, (quamquam aliquantum poteſt) quam communi omnium judicio & optumi cujuſque ſtudiis atque factis: qui permulta ob eam unam cauſſam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honeſtum

libri conſtanter exhibent. *Unctam* tamen *luctationem* ſatis conveniente metaphora dici cenſuit etiam *Giſanius* Syllog. Burmann. Tom. II. pag. 308. *Dav.*

[1] *In* eadem *comparatione*] *Guyeto* legendum videtur *in ea*, vel *in ea demum comparatione*. *Nonius* in *diſcrimen*, habet *in eadem rerum comparatione*. Forſan *in* earum rerum *comparatione*; vel *in earum comparatione*, prout diſerte Med. *Idem*.

[2] *Hoc uno a beſtiis*] His & reliquis ad capitis uſque finem ſimillima ſunt ea quae noſter habet Offic. I, 4. *Idem*.

[3] *Quod rationem habeant, a natura* menti *datam, & acrem & vigentem*] Ita legitur in antiquo; cum in vulgatis ſit *mentemque* pro *menti*. Urſin.

[4] *Eademque ratio* facit] Sic Elienſ. uterque; nec aliter veteres editi. Vulgo *fecit*, quomodo Latinitati parum conſulitur. *Dav.*

5 *Et*

ſtum eſt; etſi nullum conſecuturum emolumentum vident. Homines enim, etſi aliis multis, tamen [2] hoc uno a beſtiis plurimum differunt, [3] quod rationem habeant a natura datam, mentemque & acrem & vigentem celerrimeque multa ſimul agitantem, &, ut ita dicam, ſagacem; quae & cauſſas rerum & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum praeſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitae conſequentis ſtatum. [4] Eademque ratio facit hominem hominum adpetentem, cumque his natura & ſermone & uſu congruentem, ut profectus a caritate domeſticorum ac ſuorum, ſerpat longius, [5] & ſe inplicet primum civium, deinde omnium mortalium ſocietate; atque, ut ad Archytam ſcribſit Plato, [6] *non ſibi ſe ſoli natum meminerit, ſed patriae, ſed ſuis,* ut perexigua pars ipſi relinquatur. Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini veri

[5] *Et ſe implicet primum civium, deinde omnium mortalium ſocietate*] Lambinus habet *ſocietati*, ut eſt in MSto, ſed male *implicet* retinuit pro *applicet*. Urſin. Ib. *Et ſe* implicet ——— *omnium mortalium* ſocietate] Cur *Urſino* placuerit *applicet*, curve *Lambinus* maluerit *ſocietati*, nullus equidem video. *Cicero* Offic. I, 32. *Ante* implicatur *aliquo certo* genere curſuque *vivendi quam potuit quod optimum eſſet judicare.* Pro Ligario cap. 1. Nullo *ſe* implicari negotio *paſſus eſt.* Sic cum alibi paſſim, tum de Amic. cap. XXII. *Davies.*

[6] *Non ſibi ſe ſoli*] *Plato* ſic loquitur Epiſt. IX. pag. 726. A. Ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὑτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μέν τι ἡ πατρὶς μερίζεται, τὸ δέ τι οἱ γεννήσαντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι. Ad haec eadem reſpicit *Tullius* Offic. I, 7. *Idem.*

[1] *His*

veri inveniendi; quod facillime adparet, cum vacui curis, etiam quid in caelo fiat, scire avemus; [1] his initiis inducti omnia vera diligimus, id est, fidelia, simplicia, constantia: tum vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam. Eadem ratio habet in se quiddam amplum atque magnificum, ad imperandum magis quam ad parendum adcommodatum; omnia humana non tolerabilia solum, sed etiam levia ducens; altum quiddam & excelsum, nihil timens, nemini cedens, semper invictum. Atque his tribus generibus honestorum notatis, quartum sequitur, & in eadem pulcritudine, & [2] aptum ex illis tribus; in quo inest ordo & moderatio: [3] cujus similitudine perspecta in formarum specie ac dignitate, transitum est ad honestatem dictorum atque factorum: nam ex his tribus laudibus, quas ante dixi, & temeritatem reformidat, & non audet cuiquam aut dicto protervo aut facto nocere, vereturque quidquam aut facere aut loqui, quod parum
15 virile videatur. Habes undique expletam &

per-

[1] *His initiis inducti*] Fortasse *imbuti*, legendum: quamquam nihil muto. *Lambinus.*

[2] *Aptum ex illis tribus*] Auctius Paris. sec. *aptum* & coagmentatum *ex illis tribus*. Sed glossam sapit. Vide *Nonium* in *aptum*. Davies.

[3] *Cujus similitudine perspecta in formarum specie*, a *dignitate transitum est ad honestatem dictorum atque factorum*] Mihi videtur omnino rectius hoc modo *formarum specie* ac *dignitate*, *transitum est* &c. ut ad *formas* referatur species ac dignitas. Aliter veteres libri: ego tamen mea conjectura delector. *P. Man.* Ibid.

perfectam, Torquate, formam honestatis; quae tota his quattuor virtutibus, quae a te quoque commemoratae sunt, continetur. Hanc se tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam aut qualem esse velint, qui honestate summum bonum metiantur: [4] si enim ad honestatem omnia referantur, neque in ea voluptatem dicant inesse, [5] ait eos *inani voce sonare* (his enim ipsis verbis utitur) *neque intellegere, neque videre, sub hac voce* honestatis *quae sit subjicienda sententia: ut enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum, quod est populari fama gloriosum: quod*, inquit, *quamquam voluptatibus quibusdam est saepe jucundius, tamen expetitur propter voluptatem.* Videsne quam sit magna dissensio? Philosophus nobilis, a quo non solum Graecia & Italia, sed etiam omnis Barbaria conmota est, honestum quid sit, si id non est in voluptate, negat se intellegere; nisi forte illud, quod multitudinis rumore laudetur. Ego autem hoc etiam turpe esse saepe judico: &, [6] si quando turpe non sit, tamen non esse non turpe, cum id a mul-

Ib. *In formarum specie* ac *dignitate*] Ita legendum pro *a dignitate*. URSIN. *Ibid.* Sic recte *Manucius, Lambinus, & Ursinus*. Horum conjecturam firmat Eliens. sec. & temere *Gruterus* adversatur. Vulgo *a dignitate*. Davies.

4 *Si enim ad honestatem omnia* referantur, *neque in ea voluptatem* dicant *inesse*] Certissime reponendum *referant*; quod etiam Cl. *Th. Bentleius* monere non praetermisit. *Idem.*

5 *Ait eos* inani voce *sonare*] Profecto legerim *ait eos* inanis voces *sonare*; quod Tusc. V, 26. *inanis sonos fundere* nominat. *Id.*

6 *Si quando turpe non sit, tamen*

a multitudine laudetur. Quod si sit ipsum [1] per se rectum atque laudabile, non ob eam caussam tamen illud dici honestum esse, quia laudetur a multis, sed quia tale sit, ut, vel si ignorarent id homines, vel si obmutuissent, sua tamen esset pulcritudine specieque laudabile. Itaque idem natura victus, cui obsisti non potest, dicit alio loco id quod a te etiam paullo ante dictum est, non posse jucunde vivi, nisi etiam honeste. Quid nunc honeste dicit? idemne, quod jucunde? ergo ita, non posse honeste vivi, nisi honeste vivatur: [2] an nisi populari fama? Sine ea igitur jucunde [3] negat posse vivere? Quid turpius, quam sapientis vitam ex insipientium sermone pendere? Quid ergo hoc loco intellegit honestum? certe nihil, nisi quod possit ipsum propter se jure laudari: nam si propter voluptatem; quae est ista laus, quae possit e macello peti? Non is vir est, ut, cum honestatem eo loco habeat ut sine ea jucunde neget posse vivi, illud honestum,

men non esse non turpe, cum id *a multitudine laudetur*] An igitur in ea sententia fuit *Tullius*, ut multitudinis approbatio rerum naturam mutaret, idque faceret turpe, quod per se talem notam non merebatur? Haud opinor. Certe, quod olim *Horatius* lib. II. Epist. I, 63.

Interdum volgus rectum videt: est ubi peccat.

Pal. pr. *tum esse non turpe*. Med. *tum non esse non turpe*. Lego *si quando turpe non sit, tamen non esse non-turpe* (per ὑφ' ἓν) quod *a multitudine laudetur*. Davies.

[1] *Per se rectum atque laudabile*] Sic malui secutus antiquum librum, quam, ut antea, *perfectum atque laudabile*. Et paullo post, *honestum* significat id solum esse, *quod sit rectum ipsum per se, sua vi, sua natura, sua*

neſtum, quod populare ſit, ſentiat, & ſine eo jucunde neget vivi poſſe; aut quidquam aliud honeſtum intellegat, niſi quod ſit rectum, ipſumque per ſe, ſua vi, ſua ſponte, ſua natura laudabile. Itaque, Torquate, cum diceres, 16
clamare Epicurum, *non poſſe jucunde vivi, niſi honeſte & ſapienter & juſte viveretur*, tu ipſe mihi gloriari videbare. Tanta vis inerat in verbis, propter earum rerum, quae ſignificabantur his verbis, dignitatem, [4] ut altior fieres, ut interdum inſiſteres, ut nos intuens, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem & juſtitiam aliquando ab Epicuro. Quam te decebat iis verbis uti, quibus ſi philoſophi non uterentur, Philoſophia omnino non egeremus? iſtorum enim verborum amore, quae perraro adpellantur ab Epicuro, ſapientiae, fortitudinis, juſtitiae, temperantiae, praeſtantiſſimis ingeniis homines ſe ad philoſophiae ſtudium contulerunt. [5] *Oculorum*, inquit Plato, *eſt in nobis ſenſus acerrimus, quibus ſapientiam non cernimus.*

ſua ſponte laudabile. P. Manucius.

[2] *An niſi populari fama*] *Lambinus* edidit *an* ſine *populari fama*; nec aliter C.C.C. Mihi nec haec nec recepta lectio placet; ſcriboque, *an* cum *populari fama*. Davies.

[3] *Negat poſſe vivere*] Lego *negat poſſe vivi*, quod etiam Cl. *Th. Bentleius* vulgatae praetulit. Sic Tuſc. III, 20. recte nunc editur, *Negat Epicurus jucunde* poſſe vivi, *niſi cum virtute vivatur*; at Med. Elienſ. pluresque Codices ibi *poſſe vivere* repraeſentant. *Idem.*

[4] *Ut altior fieres*] Vide ſis ad Acad. II, 41. *Idem.*

[5] *Oculorum, inquit Plato*] In Phaedro pag. 346. E. Ὄψις γὰρ ἡμῖν ὀξυτάτη τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται αἰσθήσεων, ᾗ φρόνησις οὐχ ὁρᾶται· δεινοὺς γὰρ ἂν παρ[illegible]

mus. Quam illa ardentes amores excitaret sui, si videretur! Cur tandem? [1] an quod ita callida est, ut optume possit architectari voluptates? Cur justitia laudatur? aut unde est hoc contritum vetustate proverbium? *Quicum in tenebris.* Hoc dictum in una re, latissime patet; ut in omnibus factis, re, non teste moveamur. Sunt enim levia & perinfirma, quae dicebantur a te, cum animi conscientia inprobos excruciari, tum etiam poenae timore; qua aut adficiuntur, aut semper sunt in metu, ne adficiantur aliquando. Non oportet timidum, aut inbecillo animo fingi, [2] non bonum illum virum, qui, quicquid fecerit, ipse se cruciet omniaque formidet; sed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, versutum, veteratorem, facile ut excogitet, quo modo occulte, sine teste, sine ullo conscio fallat. An tu

ἔρωτας, εἴ τι τοιοῦτον ἑαυτῆς ἐναργὲς εἴδωλον παρείχετο, εἰς ὄψιν ἰόν. Ad eundem locum respicit noster Offic. I, 5. & infra lib. V. cap. 24. *Davies.*

[1] *An quod ita* ——— *voluptates*] Haec laudat *Nonius* in *architectari.* Idem.

[2] *Non bonum* illum *virum*] Penultimam vocem delendam censuit *Lambinus*: sed MSSti non addicunt, nec est cur, illis adversantibus, sedem suam perdat. *Idem.*

[3] *Cn. Scipioni*] Omnino reponendum *Caepioni* ex historia. Cn. Servilius Caepio consul fuit cum Q. Pompeio Nepote: quibus Consulibus decretum est, ut in Tubulum quaereretur. De Fin. lib. IV. in extremo, & lib. V. De N. D. lib. III. ad Atticum lib. XII. Ep. 5. Pedianus. *P. Manucius.*

[4] *Non igitur de improbo* &c.] Si hanc lectionem vulgatam retinemus, a qua non discrepat antiqua, legendum est infra *nec vero omnia timente, sed primum qui* &c. Contra si *timentem:* quod infra sequitur, incorruptum & sincerum est, legendum hic,

tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum
Praetor quaeſtionem inter ſicarios exercuiſſet,
ita aperte cepit pecunias ob rem judicandam,
ut anno proxumo P. Scaevola, Tribunus plebis,
ferret ad plebem, vellentne de ea re quaeri:
quo plebiſſcito, decreta a ſenatu eſt Conſuli
quaeſtio [3] Cn. Caepioni. Profectus in exſilium
Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat
enim res aperta. [4] Non igitur de inprobo, 17
[5] ſed de callide inprobo quaerimus; qualis Q.
Pompeius in foedere Numantino infitiando
fuit; nec vero omnia timente, ſed primum
qui animi conſcientiam non curet; quam ſci-
licet conprimere nihil eſt negotii. Is enim,
qui occultus & tectus dicitur, [6] tantum abeſt
ut ſe indicet, perficiet etiam ut [7] dolere alte-
rius inprobo facto videatur: quid eſt enim
aliud, eſſe verſutum? Memini me adeſſe P.
Sextilio

hic, *Non igitur improbum, ſed callidum improbum quaerimus: qualis* &c. *Lambinus.*

5 *Sed* de callide *improbo — nec vero omnia* timente; ſed *primum*] Vulgo *ſed* callido *improbo* ——— *nec vero omnia* timentem; *primum* &c. Nos ſecundam penultimamque voculam fide Pariſ. pr. ſec. interpoſuimus. Quin & *ſed primum* dant Elienſ. uterque, C. C. C. Med. & Balliol. ne libros editos memorem. *Callide improbo* favent Ven. 1471. & alii plures. In *timente* vero *Lambinum* ſequimur, eamque mutationem ſyntaxis ipſa flagitat. *Davies.*

6 *Tantum abeſt ut ſe indicet, perficiet etiam*] Sic locutus eſt lib. XIII. ad Attic. Epiſt. 21. *Tantum porro aberant ut binos ſcriberent, vix ſingulos confecerunt.* Sic etiam infra lib. V. cap. 20. ubi *P. Manucius* nonnulla. *Idem.*

7 *Dolere alterius* improbo *facto*] Sic Elienſ. ſec. & optime quidem; ut *factum* ſubſtantive ſit capiendum. Vulgo *dolere alterius* improbe *facto*; quod parum Latine dictum videtur. *Id.*

I 1 *Se*

Sextilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe heredem Q. Fadio Gallo; cujus in teſtamento ſcribtum eſſet, [1] ſe ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perveniret. Id Sextilius factum negabat. Poterat autem inpune: quis enim redargueret? [2] Nemo noſtrum credebat; eratque veri ſimilius, hunc mentiri cujus intereſſet, quam illum, qui id ſe rogaſſe ſcribſiſſet quod debuiſſet rogare. Addebat etiam, ſe [3] in legem Voconiam juratum contra eam facere non audere; niſi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adulеſcentes, ſed & multi ampliſſimi viri; quorum nemo [4] cenſuit plus Fadiae dandum quam poſſet ad eam lege Voconia pervenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem, unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam qui honeſta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne nummum quidem unum

[1] *Se ab eo rogatum*] Omnino reſcribas oportet *eum ab ſe rogatum*, ſcilicet P. Sextilium Rufum a Q. Fadio Gallo. Per ſe clara res eſt, & patet inſuper ex ſequentibus: niſi malis eodem ſenſu, *ſe ab eo rogaſſe*; quod forſan rectius. *Davies.*

[2] *Nemo noſtrum* credebat] Sic *Scaliger* ex ſuo MSto legendum vidit, & *Gruterus* ex Pal. primo. His acceſſit Elienſ. ſec. nec fuit cur ſcriptura manifeſte vera non reciperetur. Vulgo *negabat*, quod menti *Ciceronianae* prorſus eſt contrarium. *Idem.*

[3] *In legem Voconiam*] *Auguſtinus* C. D. III, 21. *Lata eſt etiam illa lex Voconia, ne quis heredem feminam faceret, nec unicam filiam.* Explicatius autem *Dion* lib LVI. pag. 578. Τῶν δὲ γυναικῶν τισὶ ϗ παρὰ τὸν Οὐοκώνειον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμία αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν Auguſtus. Vult, ut opinor, lex iſta, mulieri relinqui non poſſe cenſum viginti quinque millibus denarium,

num adtigiſſet. Num igitur eum poſtea cenſes anxio animo aut ſollicito fuiſſe? Nihil minus; contraque, illa hereditate dives, ob eamque rem laetus: magni enim aeſtimabat pecuniam, non modo non contra leges, ſed etiam legibus partam: quae quidem vel cum periculo eſt quaerenda vobis; eſt enim effectrix multarum & magnarum voluptatum. Ut igitur illis, qui, recta & honeſta quae ſunt, ea ſtatuunt per ſe expetenda, adeunda ſunt quaevis pericula, decoris honeſtatiſque cauſſa: ſic veſtris, qui omnia voluptate metiuntur, [5] pericula adeunda ſunt ut adipiſcantur magnas voluptates, ſi magna res, magna hereditas agetur; cum pecunia voluptates pariantur plurimae. Idemque erit Epicuro veſtro faciendum, ſi ſuum finem bonorum ſequi volet, quod Scipioni, magna gloria propoſita, ſi Hannibalem in Africam retraxiſſet. Itaque quantum adiit [6] periculum?

[1] ad

um, ſeu centum millibus ſeſtertium, lautiorem; adeo ut nihil ultra vel ex locupletiſſima re queat capere. Praeter *P. Manucium*, *Ant. Auguſtinum*, aliosque qui de Romanorum legibus ſcripsere, cum primis videas accuratiſſimum virum *J. Fr. Gronovium* de Pecun. Vet. lib. III. c. XVI. p. 243. ſeqq. *Idem.*

4 *Cenſuit plus filiae dandum*] Alii, *plus Fadiae:* quae lectio ſi retineatur, ſupra legendum erit *Fadio Gallo*, non *Fabio:* cum Gallus cognomen Fadiorum ſit. *P. Manucius.*

5 *Pericula adeunda ſunt*] Hoc ſi abſit, nihilo fiet obſcurior aut imperfectior ſententia: ſubaudietur enim, quod in proxime ſuperiore membro dictum eſt, *adeunda ſunt quaevis pericula.* Nec vero cuiquam dubium eſſe puto, quin ea ſaepe, quae gloſſemata vocant, inter verba *Ciceronis* locum occupaverint. *P.* MANUC. *Ibid.* Nihil hoc in loco contra librorum conſenſum mutarim. *Davies.*

6 *Periculum*] Elienſ. pr. *periculorum.* Recte. *Idem.*

[1] *Ad*

[1] ad honestatem enim ille omnem conatum suum referebat, non ad voluptatem. Sic vester sapiens magno aliquo emolumento conmotus, [2] cum caussa, si opus fuerit, dimicabit. Occultum facinus esse potuerit; gaudebit: deprehensus, omnem poenam contemnet; erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exsilium, ad ipsum etiam dolorem: quem quidem vos, cum inprobis poenam proponitis, [3] inpatibilem facitis; cum sapientem sem-
18 per boni plus habere voltis, tolerabilem. Sed finge

[1] *Ad honestatem enim* ille] Vulgo *illum*; quod *Gruterus* ex Pall. suis reposuit. Ast anteriores editi lectionem quam reduximus exhibent; ac ita dant Eliens. Paris. sec. tert. C. C. C. & Balliol. *Idem.*

[2] *Cum causa*] Haec est omnium Codicum scriptura. Vulgo *animi causa*; sed repugnat, ut aliquis *emolumento magno commotus* & *animi causa* dimicet. Is enim *animi causa* rem quampiam facit, qui solius eam delectationis temporisve terendi gratia suscipit. MSStorum tamen lectio non est sincera. Viri doctissimi conjecerunt *lucri causa* vel *cum sica* vel *cum casu*. Sed scopum non videntur tetigisse. Mihi placet *sua causa*. Infra cap. XIX. *Ego dicerem nihil eum fecisse* sua causa, *omniaque reip. tu contra nihil nisi sua.* Et cap. XXII. *Nisi eum perspicerem* mea causa *mihi amicum fuisse*, non sua. *Lactantius* de scitis Epicuri lib. III. cap. XVII, 4. *Suis commodis serviens, jubetur nihil cuiquam tribuere: omnia enim* sua causa *facere sapientem.* Sic iterum §. 39. Nec male legas *ejus caussa.* Vide lib. III. cap. 17. *Idem.*

[3] Impatibilem *facitis*] *Impatibile* posuit *Lactantius* pro eo quod pati non potest. Vide Div. Inst. lib. II. cap. VIII, 38. & lib. VII. cap. XX, 9. At hoc in loco sensus *passivus* ei tribuitur denotatque, quod est intolerabile nec ferri potest. Pari modo *clades inpatibiles exanclare* dixit *Plautus* in suppositis Amphitryoni pag. 59. quem locum laudat *Nonius* in *exanclare*. *Symmachus* lib. II. Epist. 90. *Grave hoc &* impatibile *posset videri, nisi etiam consensus partium frustrationibus luderetur.* Sic etiam lib. IX. Epist. 107. Plura suppeditabit *J. Fr. Gronovius*

finge non ſolum callidum eum, qui aliquid inprobe faciat, verum etiam praepotentem: ut M. Craſſus fuit; qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut hodie eſt noſter Pompeius, cui recte facienti gratia eſt habenda: [4] eſſe enim quamvis vellet juſtus, iniquus poterat inpune. Quam multa vero injuſte fieri poſſunt, [5] quae nemo poſſit reprehendere? Si te amicus tuus moriens rogaverit, ut hereditatem reddas ſuae filiae, nec uſquam id ſcribſerit, ut ſcribſit Fadius, nec cuiquam dixerit; [6] quid facies? Tu quidem red-

novius ad *Plinii* XX, 18. qui legit *impetibilem*, duce MSto ſuo, ac ita Pariſ. pr. Sed perinde eſt. Haec autem vox *Guyeto* tam diſplicuit, ut eam *Cicerone* prorſus indignam eſſe, totumque locum falſi arguere pronuntiarit. *Idem.*

4 *Eſſe quamvis injuſtus poterat impune*] Sic antiquus liber; & recte. In omnibus autem impreſſis, excepto quem nunc emittimus, hoc modo: *Eſſe enim quamvis*] *vellet juſtus, iniquus poterat impune.* P. Manucius.

Ib. *Eſſe enim quamvis vellet juſtus, iniquus poterat impune*] Pal. pr. *eſſe enim quam vellet iniquus, juſtus, poterat impune.* Hanc lectionem tenet *J. Fr. Gronovius* Obſerv. III, 10. & explicat ut Pompeium *impune juſtum* eſſe potuiſſe dicat *Cicero,* quod incidunt tempora quibus hoc non ſine damno periculiſque liceat. At mihi nullo modo placet haec interpretatio. C.C.C. & Ven. 1471. *eſſe enim quamvis vellet iniquus, injuſtus, poterat impune.* Sed Latine dicendum fuit *velit,* quemadmodum *Lambinus,* in reliquis vulgata retenta, dedit. Non refragabor, ſi proxime Pal. pr. & Elienſ. reſcribas *eſſe enim quam vellet iniquus* & injuſtus *poterat impune*; nec aliter fere *Gruterus.* Iniquos & injuſtos pariter conjunxit *Arnobius* lib. I. pag. 14. *Giſanius* autem Syllog. Burmann. Tom. II. pag. 308. librum memorat, qui dedit *eſſe enim quam vellet iniquus poterat impune.* Nec id male. Porro magna laus eſt

Non nocuiſſe ulli & fortunam habuiſſe nocendi,

ut loquitur *Pedo* Eleg. I, 47. Vide ſis & Eleg. II. 15. *Dav.*

5 *Quae nemo poſſit* reprehendere] Commodius, ut opinor, legas *deprehendere.* Idem.

6 *Quid* facies? *Tu quidem* red-

reddes: ipſe Epicurus fortaſſe redderet: ut Sex. Peducaeus, Sex. F. is, qui hunc noſtrum reliquit effigiem & humanitatis & probitatis ſuae filium, tum doctus, tum omnium vir optumus & juſtiſſimus, cum ſciret nemo eum rogatum a C. Plotio, equite Romano ſplendido, Nurſino, ultro ad mulierem venit, eique nihil opinanti viri mandatum expoſuit hereditatemque reddidit. Sed ego ex te quaero, (quoniam idem tu certe feciſſes) [1] nonne intellegis, eo majorem vim eſſe naturae, quod ipſi vos, qui omnia ad veſtrum commodum, &, ut ipſi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, e quibus adpareat non voluptatem vos ſed officium ſequi? pluſque rectam naturam, quam rationem pravam valere? Si

reddes: *ipſe Epicurus fortaſſe redderet*] Med. *tu quidem* redderes. Lego, *quid* faceres? *Tu quidem* redderes: *ipſe Epicurus* &c. *Davies.*

[1] *Nonne* intelligis] Vulgo *intelligas*, & ita *Victorius* edidit. Sed Elienſ pr. Pariſini tres, Med. & C. C. C. *intelligis*, quos expreſſi; nec aliter quidam libri formulis excuſi. *Idem.*

[2] *Cujus mors tibi* emolumentum *futura ſit*] Lambinus *emolumento*; nec dubitari poteſt quin ea ſit Latina, magiſque pretrita loquendi ratio. Non tamen alteram, quam praeſtant Pal. pr. Elienſ. & editio *Victorii*, prorſus exſulare juſſerim. *Livius* de Aveloce XXII, 22. *Transfugam ſine magnae rei proditione venientem ad hoſtes nihil aliud quam unum vile atque infame corpus eſſe ratus, id agebat ut quam maximum* emolumentum *novis* ſociis eſſet. Pari modo XLIV, 6. *Auratis ſtatuis omnibus raptim, ne* praeda hoſti eſſent, *in claſſem congeſtis ocius demigrare Pydnam cogit. Agellius* IV, 13. *Docet plurimis hominum morbidis* medicinam fuiſſe *incentiones tibiarum.* Ubi tamen nonnulli Codices *medicinae fuiſſe*; quod etiam rectum. C.C.C. Med. Balliol. aliique quidam MSSti dant *emolumentum* factura *ſit*; unde *Gulielmius* reſcripſit

Si scieris, inquit Carneades, *aspidem occulte latere uspiam & velle aliquem inprudentem super eam adsidere*, [2] *cujus mors tibi emolumentum futura sit; inprobe feceris, nisi monueris, ne adsideat:* [3] *sed inpunite tamen; scisse enim te quis coarguere possit?* Sed nimis multa: perspicuum est enim, nisi aequitas, fides, justitia proficiscantur a natura, & si omnia haec ad utilitatem referantur, virum bonum non posse reperiri; deque his rebus satis multa in nostris *de republica* libris sunt dicta a Laelio.
Transfer idem ad modestiam vel temperan- 19
tiam, quae est moderatio cupiditatum, rationi obediens. Satisne ergo pudori consulat, si quis sine teste libidini pareat? an est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiam si nulla comitetur

scripsit *emolumentum* latura *sit*. Sed si Codices hosce sequamur, nulla forsan opus mutatione. *Idem.*

[3] *Sed impune tamen: fecisse enim quis coarguere* possit?] Vel ex hoc loco quam valde depravati sint libri vulgati, intelligere licet: depravatos enim dico, qui tam longe discedant a manuscriptis. Sic igitur habent vulgati, *sed impune tamen id te constat fecisse; quis enim coarguere possit?* At manuscripti sic, *sed impune tamen: fecisse enim quis coarguere possit?* quam lectionem quis non videt vulgata multis partibus esse concinniorem? Sententia autem plana est: hoc enim significat M. Tullius, Improbe feceris, nisi monueris, ne assideat: sed impune tamen; repete ἀπὸ κοινοῦ, feceris: quis enim coarguere possit te scivisse aspidem occulte latere, & non monuisse? vel, quis te, etiam si fatearis te scivisse, neque illum monuisse, reum facere, & sceleris convincere queat? *Lambinus.*

Ib. *Sed* impunite *tamen; scisse enim te quis coarguere possit*] Ita optime *Gruterus* ex Pal. pr. nisi quod is *impune*. Nos *impunite* dedimus ex Paris. pr. sec. Balliol. Med. & Ven. 1471. Quin & *J. Fr. Gronovius* ex suo MSto locum sic esse componendum vidit,

tetur infamia? Quid fortes viri? voluptatumne calculis ſubductis, proelium ineunt, [1] & ſanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore atque inpetu concitati? Utrum tandem cenſes, Torquate, Imperioſum illum, ſi noſtra verba audiret, tuamne de ſe orationem libentius auditurum fuiſſe, an meam? cum ego dicerem, nihil eum feciſſe ſua cauſſa, omniaque reipublicae; tu contra nihil, niſi ſua. Si vero id etiam explanare velles, apertiuſque diceres, nihil eum feciſſe, niſi voluptatis cauſſa, quo modo eum tandem laturum fuiſſe exiſtumes? Eſto: fecerit, ſi ita vis, Torquatus propter ſuas [2] utilitates; malo enim dicere, quam voluptates, in tanto praeſertim viro: num etiam ejus collega P. Decius, princeps in ea familia conſulatus, [3] cum ſe devoveret & equo admiſſo in mediam aciem Latinorum inruebat, aliquid de voluptatibus ſuis cogitabat? [4] nam ubi eam caperet, aut quando, cum ſciret confeſtim eſſe moriendum, eamque mortem ardentiore ſtudio peteret, quam

vidit. Haec autem Carneadea, niſi fallor, ex ejus diſputatione contra juſtitiam ſunt deſumpta. Vide *Lactantium* Div. Inſtit. V, 16. & Epitomes cap. LVI. *Davies*.

[1] Et *ſanguinem*] Vulgo deeſt prima vox. Eam nos, Elienſi ſec. volente, reſtituimus. *Idem*.

[2] *Utilitates; malo enim*] Forſan *utilitates*; ſic *malo enim* &c. *Idem*.

[3] *Cum ſe* devoveret & *equo admiſſo in mediam aciem Latinorum* irruebat] Lambinus *irrueret*, ut ante *devoveret*. At me variatio *modorum* non nimis turbat; hac enim licentia veteres uſos eſſe ſcio. Vide *Terentium* Andr. Act. IV. Sc. I, 25, 26.

Ve-

quam Epicurus voluptatem petendam putat? Quod quidem ejus factum nisi esset jure laudatum, non esset imitatus quarto consulatu suo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, consul cecidisset in proelio, [5] seque e continenti genere tertiam victimam reipublicae praebuisset. [6] Contineo me ab exemplis. Graecis hoc modicum est: Leonidas, Epaminondas, tres aliqui aut quattuor: ego, si nostros conlegere coepero, perficiam illud quidem, ut se virtuti tradat constringendam voluptas: sed dies me deficiet; &, ut A. Varius, qui est habitus judex durior, dicere consessori solebat, cum, datis testibus, alii tamen citarentur, *aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit*, sic a me satis datum est testium. Quid enim? Te ipsum, dignissimum majoribus tuis, voluptasne induxit, ut adulescentulus eriperes P. Sullae consulatum? quem cum ad patrem tuum retulisses, fortissimum virum, qualis ille vel consul, vel civis cum semper, tum post consulatum fuit? quo

Verum tamen hoc in loco malim *cum se* devoverat & *equo admisso in mediam aciem Latinorum irruebat:* nam prius se conceptis verbis devoverat, quam medios in hostes irruebat. Inter alios vide *Livium* VIII, 9. *Id.*

[4] *Nam ubi eam caperet*] Paris. pr. tert. *nisi ut eam*. Pal. pr. *ubi ut eam*. Forsan *ubi autem caperet*. Alioquin *eas* potius scripsisset Cicero. *Idem.*

[5] *Seque e continenti genere tertiam victimam*] Scriptores fere duos tantum Decios memorant qui se pro patria devovere. Cum nostro tamen facit *Zonaras*. Vide nos ad Tusc. I, 37. *Idem.*

[6] *Contineo me ab exemplis. Graecis hoc modicum est: Leonidas,*

quo quidem auctore nos ipsi ea gessimus, ut omnibus potius [1] quam ipsis nobis consuluerimus. At quam pulchre dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis & maxumis voluptatibus, nullo nec praesenti nec futuro dolore; ex altera autem, cruciatibus maxumis toto corpore, nulla nec adjuncta nec sperata voluptate; & quaerebas, quis aut hoc miserior aut superiore illo beatior foret? deinde concludebas, summum malum esse dolorem, summum bonum voluptatem? [2] L. Thorius Balbus fuit Lanuvinus; quem meminisse tu non potes: is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret: erat & cupidus voluptatum, & cujusvis generis ejus intellegens & copiosus: ita non superstitiosus, ut illa plurima in sua patria sacrificia & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob rempublicam interfectus: cupiditates

das, Epaminondas, tres alii aut quattuor] Ita interpungendus hic locus ex libro MSto: male enim habent vulgati, *contineo me ab exemplis Graecis* &c. Ursin.

[1] *Quam ipsis nobis consuluerimus*] Forte *quam ipsi nobis consuluerimus*. Lambin.

[2] *L. Thorius Balbus fuit Lanuvinus*] Exstat L. Thorii hujus Balbi denarius argenteus; in quo Junonis Sospitae simulacrum, quale Lanuvii colebatur, cum pelle caprina signatum est, adjecta inscriptione, L. THORIUS BALBUS I.S.M.R. hoc est, *Juno Sospita, maxima Regina*. Ursin.

[3] *Hunc vos beatum: ratio quidem vestra sic cogit: at ego*] Vulgo *hunc* vero *beatum* oratio *quidem vestra sic* cogitat: *ego &c.* Nullo plane sensu. Pal. pr. *hunc vos beatum oratio quidem vestra sic cogitat*: unde Gruterus, *Hunc* vos

ditates non Epicuri divisione finiebat, sed sua satietate: habebat tamen rationem valitudinis: utebatur iis exercitationibus, ut ad cenam & esuriens & sitiens veniret; eo cibo, qui & suavissimus esset & idem facillimus ad concoquendum; vino, & ad voluptatem, & ne noceret: cetera illa adhibebat, quibus demptis negat se Epicurus intellegere quid sit bonum: aberat omnis dolor; qui si adesset, nec molliter ferret; & tamen medicis plus quam philosophis uteretur: color egregius, integra valitudo, summa gratia, vita denique conferta voluptatum omnium varietate. [3] Hunc vos beatum; ratio quidem vestra sic cogit. At ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: [4] dicet pro me ipsa virtus; nec dubitabit isti vestro beato M. Regulum anteponere: quem quidem, cum sua voluntate, nulla vi coactus, [5] propter fidem quam dederat hosti, ex patria Karthaginem revertisset, [6] eum ipsum, cum

vos *beatum*, ratio *quidem vestra sic* cogitat. Optime quidem; si divisa voce legerat, *cogit: at ego &c.* Sed quod illum fugit, recte monuit Cl. *Th. Bentleius.* Eliens. porro sec. utramque *Gruteri* correctionem firmat, ratamque facit. *Davies.*

[4] Dicet *pro me ipsa virtus*] Sic recte C. C. C. Med. aliique MSSti simul ac editi; non *dicit*, ut vulgo. *Idem.*

[5] Propter *fidem*] Sic optime C.C.C. Ven. 1471. & Aldi nepotis editio. Paullo post: *Quem* (casum) *propter fidem constantiamque susceperat.* Praestantissimus enim hicce vir *ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere.* Verba sunt *Ciceronis* Offic. I, 13. Vulgo *praeter fidem*; incommode. *Idem.*

[6] Eum *ipsum*] Sic bene Pal. pr. Vulgo *tum ipsum.* Idem.

[1] *Po-*

cum vigiliis & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorem fuisse, quam [1] potantem in rosa Thorium. [2] Bella magna gesserat; bis consul fuerat; triumpharat: [3] nec tamen sua superiora illa, tam magna, neque tam praeclara ducebat, quam illum ultimum casum, quem propter fidem constantiamque susceperat. Qui nobis miserabilis videtur audientibus, illi perpetienti [4] erat voluptarius: non enim hilaritate, nec lascivia, nec risu, aut joco, comite levitatis, sed saepe etiam [5] tristes firmitate & con-

[1] *Potantem in rosa Thorium*] Vide *J. Fr. Gronovium* ad *Senecae* de vit. beata c. XI. *Dav.*

[2] *Bella magna gesserat is: bis consul fuerat*] Antiquus liber *gesserat his.* Ego *his* minime Ciceronis esse puto: sed primo fortasse illud *bis*, quod proxime sequitur, per errorem a librario cum esset iteratum, factum est postea *his*, postremo *is*. Omnino quasi currere proclivius oratio videtur, si legamus *bella magna gesserat; bis consul fuerat.* P. Manuc. *Ib.* Hujus conjecturam firmat Pal. primus. *Dav.*

[3] *Nec tamen* sua *superiora illa*] Hunc ordinem praestant Codices & editio Victoriana. Supervacaneum tamen puto tertium vocabulum, legoque *nec tamen superiora illa* &c. *Idem.*

[4] *Erat* voluptarius] Vulgo *voluntarius*, quod *Gruterus* ex Pall. suis *Victorium Camerarium*que secutus, introduxerat. Nos vero lectionem recepimus quam praestant C. C. C. & vetustiores editi, quamque loci mens omnino flagitat. *Idem.*

5 Tristes *firmitate & constantia sunt beati*] Lego *tristi firmitate & constantia sunt beati*; quod orationis, nisi fallor, concinnitas exigit. *Tristis firmitas* est seria; & facetiis jocisque nunc opponitur, nec semper esse perhibetur in vitio. *Terentius* Andr. Act. V. Sc. II, 16, *Tristis severitas inest in vultu atque in verbis fides.* Ubi *Donatus:* Tristis *ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem. Cicero*, Judex tristis & integer. Hoc extat Act. pr. in Verrem cap. X. idque laudat etiam *Servius* ad Aen. VI, 275. *Seneca* Hippolyto vs. 453.

Laetitia juvenem, frons *decet* tristis *senem.*

Vide sis & vs. 799, 917, 984. Noster pro Quintio cap. XVIII. *Natu-*

constantia sunt beati. Stuprata per vim Lucretia a regis filio, [6] testata cives, seipsa interemit. [7] Hic dolor populi Romani, duce & auctore Bruto, caussa civitati libertatis fuit; ob ejusque mulieris memoriam primo anno & vir & pater ejus, consul est factus. Tenuis L. Virginius, unusque de multis, sexagesimo anno post libertatem receptam, virginem filiam sua manu occidit, potius quam ea [8] App. Claudii libidini, qui tum erat [9] summo in imperio, dederetur. Aut haec tibi, Torquate, 21 sunt

Natura tristi *ac recondita fuit* ——— *id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret.* Sic *tristem & severum philosophum* dixit *Lucilius* lib. XXVIII. & falsus est *Nonius,* cui tristis ibi pro docto ponitur; licet alios quosdam locos huc pertinentes recte ceperit in *triste.* Idem.

[6] *Testata cives*] Maffei liber, *Testata crimen.* Probo ex historia: viro enim & patri, non civibus, Lucretia crimen exposuit. *P. Manucius.*

Ib. *Testata civeis*] Alii legunt *testata crimen:* & ita scriptum est in quibusdam libris manuscriptis. *Lambinus.*

Ib. *Testata cives*] Maffei liber *testata crimen,* probante *P. Manucio.* Scaligeri vetus & Eliens. pr. *testata vim.* Reliqui Codices exhibent *testata cives* vel *civis,* nisi quod Pal. sextus *ejus vi.* Ciceronis manum dant plerique MSSti. Nam quamvis pater tantum maritusque cum P. Valerio & Junio Bruto praesentes aderant; Lucretia tamen intelligitur cives esse testata, quia voluit ut quatuor hi viri fidem darent haud impune adultero fore. Hoc enim pacto provocasse censetur ad populum; sin aliter se res haberet, tam paucis hominibus ultionem frustra demandasset. Vide *Livium* I, 58, 59. *Davies.*

[7] *Hic dolor populi R. duce & auctore Bruto, causa* civitati *libertatis fuit*] Abundat vox *civitati,* quae nec in MSto reperitur. *Ursin.*

[8] *App. Claudii*] Sic emendavi. Male antea *P. Claudii:* nam Livius libro III. Appium nominat, & Maffei liber confirmat. *P. Manucius.*

[9] *Summo in imperio*] Pall. quatuor, C C C. Med. Eliens. pr. & Ven. 1471. *summo imperio,* quod

ſunt vituperanda, aut patrocinium voluptatis repudiandum. Quod autem patrocinium, aut quae iſta cauſſa eſt voluptatis, quae nec teſtes ullos e claris viris nec laudatores poterit adhibere? Ut enim nos ex annalium monumentis [1] teſtes excitamus eos, quorum omnis vita conſumpta eſt in laboribus glorioſis, qui voluptatis nomen audire non poſſent: ſic in veſtris diſputationibus hiſtoria muta eſt. Numquam audivi in Epicuri ſchola Lycurgum, Solonem,

quod *Grutero* melius videtur. Male, prout arbitror: nam qui *ſummo imperio* eſt, omnibus praeficitur, dignitateque maxima cohoneſtatur. Hic autem unus e Decemviris, adeoque fuit *in imperio ſummo*; ſed id non ſolus obtinuit, ut *ſummo* non fuerit *imperio*. Hiſtoriam, quam tangit noſter, referunt cum alii, tum *Livius* III, 48. *Florus* I, 24. & *Quinctilianus* Decl. III. p. 36. *Davies.*

[1] *Teſtes* excitamus *eos*] *Citamus* habet liber MStus. Et paullo poſt legendum *at cum tuis ſi diſſeras* pro *at cum tuis cum diſſeras*. Urſin.

Ib. *Teſtes* excitamus] Urſini liber *teſtes citamus*, & hoc, ſive ſit ex conjectura ſeu MSto debeatur, lubens accipio. Supra cap. XIX. *Cum, datis teſtibus, alii tamen citarentur. Phaedrus* lib. I. Fab. XVII, 4. *Lupus* citatus teſtis *non unum modo Deberi dixit, verum affirmavit decem. Arnobius* lib. IV. pag. 173. *Si* teſtem *ipſum* citetis *Jovem. Lactantius* Div. Inſt. lib. I. cap. V, 2. *Veniamus ad auctores, & eos ipſos ad veri probationem* teſtes citemus, *quibus contra nos uti ſolent.* Sic etiam lib. VII. cap. XIII, 1. *Davies.*

[2] *Nunc vero*] Aptius ad ſententiam *nec vero*; itaque ſcriptum video in antiquo libro. Nec vero, inquit, Atticus licet Epicuro deditus de ſuis hiſtoriarum libris promere poterit claros viros, qui ſummum bonum in voluptate poſuerint. Epicuri autem in haereſi Atticum fuiſſe lib. V. de Fin. & lib. XIII. Epiſt I. & ex Epiſtolis ad ipſum docemur. *P. Manucius.*

Ib. Nunc *vero—ſuppeditabit nobis Atticus noſter* ex *theſauris ſuis*] Aptius eſt ad ſententiam *nec vero*, quemadmodum putat *P. Manucius*. Ita ſane dant Pall. quatuor, Pariſ. tres, Elienſ. C. C. C. Balliol. & Ven. 1471. Mihi

lonem, Miltiadem, Themiſtoclem, Epaminondam nominari; qui in ore ſunt ceterorum omnium philoſophorum. [2] Nunc vero, quoniam haec nos etiam tractare coepimus, ſuppeditabit nobis Atticus noſter ex theſauris ſuis [3] quos & quantos viros! [habere teſtium ſat eſt.] Nonne melius eſt de his aliquid, quam tantis voluminibus [4] de Themiſta loqui? Sint iſta Graecorum; quamquam ab his philoſophiam & omnes ingenuas diſciplinas habemus:

Mihi tamen ſollicitanda non videtur recepta lectio, quae ſola loco convenit, quamque firmant Pall. pr. tert. & Med Hoc ſcilicet εἰρωνικῶς eſt intelligendum. Ceterum vulgo legitur *de theſauris ſuis:* ſcripturam vero quam damus exhibent Elienſ. ſec. Med. & Pariſini tres. *Cicero* de Orat. II, 53. *Jam illud perſpicuum eſt, omnium rerum in contrarias partes facultatem* ex iiſdem ſuppeditari locis. Ad Atticum lib. VIII. Epiſt. I. *Si rem frumentariam ſibi* ex provinciis ſuppeditari *vellet.* Ita paſſim. Vide *Lucretium* I, 995. & *Quinctilianum* II, 2. *Davies.*

3 *Quos & quantos viros habere teſtium ſat eſt*] Quatuor ultimae voces non comparent in Pal. pr. Scalig. Morel. ac Elienſ. & omnino delendae ſunt, ut etiam *Gruterus* ſuſpicatus eſt. Nonnulli legunt *quot & quantos viros habere teſtes ſat eſt*, ut Latinitati conſulatur. Sed Codices non favent & frigidum prorſus eſt illud additamentum. *Id.*

4 *De Themiſta loqui*] Semper hic locus mihi fuerat antea ſuſpectus, non ſolum propterea quod quae hic dicuntur, juxta vulgatam lectionem, pugnabant cum ſuperioribus, ut lector attentus facile & continuo perſpexerit: verum etiam quia veteres codices habent, pro *Themiſtocle, Themiſtio.* Itaque non dubitabam, quin aliud nomen, quam Themiſtoclis, hic eſſet reponendum. Sed cum, quo tempore prima Ciceronis editio a me tractabatur, nondum Themiſtam illam, mulierem Epicuream, quam commemorat Cicero in oratione in Piſonem, antea incognitam aperuiſſem; factum eſt, ut hic locus manſerit incuratus, minimeque purgatus. Nuper autem cum in eo eſſem, ut hanc ſecundam editionem molirer ac pararem, commodum Claudius Puteanus

mus: ſed tamen eſt aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. Alteri negant quicquam eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: alteri, plurimum ſe, & longe longeque plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore & extra eſſe quaedam bona. Et certamen honeſtum & diſputatio ſplendida: omnis eſt enim de virtutis dignitate contentio. [1] At cum tuis cum diſſeras, multa ſunt audienda etiam de obſcoenis voluptatibus, de quibus ab Epicuro ſaepiſſime dicitur. Non potes ergo iſta tueri, Torquate, mihi crede, ſi te ipſe, [2] ſi tuas cogitationes & ſtudia perſpexeris: pudebit te, inquam, illius tabulae, quam Cleanthes, ſane commode, [3] verbis pingere ſolebat. Jubebat eos,

me admonuit, ſe, cum Romae eſſet, a *Mureto* accepiſſe, ita a quodam, cujus nomen tacetur, eſſe emendatum ex v. c. *Themiſta*; quo modo certo ſcio, me, cum ad hunc locum perveniſſem, fuiſſe mea ſponte repoſitum: facile cum vidiſſem, hic ſignificari mulierem illam, de qua tam multa collegiſſem in commentationibus in *Aemilium Probum*, & in his ipſis notis Ciceronianis, ad locum illum, qui eſt in orat. in Piſonem [c. 26.] *Nec vero contemſiſti, licet ſis Themiſta ſapientior.* Quem locum alii corruptum eſſe exiſtimarunt, in his *Turnebus*: alii inepte, & ridicule explicarunt. *Lambinus.*

Ib. *De* Themiſta *loqui*] Sic optime reſtituit *Lambinus*; ac ejus emendationem ſtabiliunt MSS. Scalig. & Pal. pr. iſque quem memorat *Giſanius* Tom. II. Syll. Burm. p. 308. At Elienſ. C. C. C. & Balliol. *de* Themiſtocle *loqui*; nec aliter editi veteres: Pall. autem quinque, cum Pariſinis tribus, *de Themiſtio*, quod vero proximum. De Themiſta vide *Menagium* in Hiſt. Mulierum Philoſ. §. LXIX. *Davies.*

1 *At cum tuis cum diſſeras*] Haec eſt omnium Codicum lectio, niſi quod Pal. pr. ab emendatoris manu det *tu deſſeras*, quod *Grutero* placet. *Urſinus* autem reponit *at cum tuis ſi diſſeras.*

eos, qui audiebant, ſecum ipſos [4] cogitare pictam in tabula voluptatem, pulcherrimo veſtitu & ornatu regali, in ſolio ſedentem; praeſto eſſe virtutes, ut ancillulas, quae nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut voluptati miniſtrarent, [5] & eam tantum ad aurem admonerent, (ſi modo id pictura intellegi poſſet) ut caveret, [6] nequid faceret imprudens quod offenderet animos hominum, aut quicquam e quo oriretur aliquis dolor: nos quidem virtutes, ſic natae ſumus, ut tibi ſerviremus; aliud negotii nihil habemus.
At negat Epicurus (hoc enim veſtrum lumen 22
eſt) quemquam, qui honeſte non vivat, jucunde poſſe vivere. [7] Quaſi ego id curem, quid ille aiat aut neget: illud quaero, quid ei

differas. Non equidem video cur quicquam novaretur. *Davies.*

[2] Si *tuas cogitationes & ſtudia*] Vulgo *& tuas cogitationes.* Multo concinnior eſt ea lectio, quam nos Elienſi pr. debemus. *Idem.*

[3] *Verbis* pingere *ſolebat*] Vulgo *depingere*; quod nolunt Elienſ. Med. & Balliol. *Idem.*

[4] *Cogitare pictam in tabula voluptatem*] *Auguſtinus* C. D. lib. V. cap. 20. *Solent philoſophi, qui finem boni humani in ipſa virtute conſtituunt, ad ingerendum pudorem quibuſdam philoſophis, qui virtutes quidem probant ſed eas voluptatis corporalis fine metiuntur, & illam per ſeipſam putant appetendam, iſtas propter ipſam, tabulam quamdam verbis pingere, ubi voluptas in ſella regali quaſi delicata quaedam regina conſidat, eique virtutes famulae ſubjiciantur, obſervantes ejus nutum, ut faciant quod illa imperaverit* &c. Ad hanc tabulam tectius adludit *Seneca* de vit. beat. capp. XI, & XIV. *Id.*

[5] *Et eam tantum ad aurem admonerent*] Corrigendum, auctore libro manuſcripto, *& ea tamen ad aurem* &c. *Urſin.*

[6] *Ne quid* faceret *imprudens*] Vulgo *perficeret.* Lectionem noſtram dant optimus ille Pal. pr. Elienſ. ſec. & C. C. C. *Davies.*

[7] *Quaſi ego* ——— *neget*]

ei, [1] qui in voluptate ſummum bonum ponat, conſentaneum ſit dicere. Quid adfers, [2] cur Thorius, cur C. Hirrius Poſtumius, cur [3] omnium horum magiſter, Orata, non jucundiſſime vixerit? Ipſe negat, ut ante dixi, luxurioſorum vitam reprehendendam, niſi plane fatui ſint, id eſt, [4] niſi aut cupiant aut metuant: quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriae licentiam pollicetur; [5] his enim rebus detractis, negat ſe reperire in aſotorum vita quod reprehendat. Non igitur

Laudat *Nonius* in *aiat*. Davies.

[1] *Qui in voluptate ſummum bonum* ponat] Sic Pal. pr. approbante *Grutero*; quod ob Codicis illius praeſtantiam recepi. Vulgo *putat*, & hoc omnes noſtri retinent, unde facili conjectura legi potuit, *qui* voluptatem *ſummum bonum putat*. Sed, ut dixi, lancem deprimit optimi MSti pondus. Vide cap. XXVII. *Idem*.

[2] *Cur Thorius, Poſtumius, Curtius, cur omnium magiſter Orata*] Huic loco ſtellula in Aldinis appoſita eſt. Putavi autem aliquando commode corrigi poſſe, ſi pro *Curchius* legeretur *Orchius*; quod eſt familiae Romanae nomen ſatis notum. Sed incidi poſtea in manuſcriptum librum qui haberet *cur Chirus*, unde conjecturam feci *cur C. Hirrus* emendari debere. C. enim Hirrus muraenarum vivarium primus excogitavit, ut ſcribit *Varro* lib. III. R. R. [c. 17.] & *Plinius* lib. IX. cap. 55. *Urſin.*

Ib. *Cur Chius*] Appoſui notam, quam ad mendas indicandas conſuetudo jam recepit. Antiquus liber nihil mutat; hiſtoria nihil, equidem quod meminerim, ſuppeditat. Quattuor puto colligi Epicureos, L. Thorium Balbum Lanuvinum, de quo proxime mentio facta eſt; Poſtumium, quem ignoramus; Curium tertio loco ſi ponamus, (nec tamen *Curius* a *cur Chius* longe diſtat) eum eſſe dicemus de quo legimus in Pediano verſiculum iſtum Calvi,

Et talis Curius pereruditus.

C. vero Sergius Orata nominatur a *Cicerone* lib. III. Offic. [cap. 16.] & *Valerio* lib. IX. cap. 1. *P. Manucius.*

Ib. *Cur Thorius, cur C. Hirrius Poſtumius*] Vulgo *cur Thorius Poſtumius, cur Chius*. At cum Pal. pr. habeat *cur Thorius, cur*

igitur poteſtis voluptate omnia dirigentes, aut tueri aut retinere virtutem: nam nec vir bonus ac juſtus haberi debet, qui, ne malum habeat, abſtinet ſe ab injuria. Noſti credo illud,

[6] *Nemo pius eſt, qui pietatem*——

Cave quicquam putes eſſe verius: nec enim, dum metuit, juſtus eſt; & certe, ſi metuere deſtiterit, non erit: [7] non metuet autem, ſive celare poterit, ſive opibus magnis, quicquid fecerit, obtinere; certeque malet exiſtumari bonus

cur Chius Poſtumius; Elienſ. autem ſec. *cur Chireus Poſtumius*; qua de cauſſa vitioſam plane ſcripturam locum ſuum paterer obtinere, nec optimam *Joſ. Scaligeri* διόρθωσιν reciperem, equidem fui neſcius. *Davies.*

[3] *Omnium horum magiſter*] Secundam vocem male praetermittunt C.C.C. Med. & Balliol. Legerim vero *hominum horum magiſter* &c. *Idem.*

[4] *Niſi aut cupiant aut metuant*] *M. Meibomius* ad *Laërtii* X, 142. reponit, *niſi & cupiant & metuant*. Non accedo, renitentibus MSStis: licet enim qui cupit & metuit, utique ſit infelix; non tamen, opinor, pro Epicuri mente beatus eſt, qui vel hac vel illa ſit affectus perturbatione. Vide ſupra cap. VII. *Idem.*

[5] *His enim rebus detractis*] Vox *rebus* non eſt in MSto, neque videtur neceſſaria. *Urſin.*

[6] *Nemo pius eſt, qui pietatem cavet*] *Qui pie metu aget* legebat amicus meus, homo doctiſſimus. *Idem.*

Ib. Nemo pius eſt qui pietatem — *Cave quicquam* &c.] Expreſſi fidenter quod erat in Pal. pr. quod meminiſſem *Tullium* ſaepe dimidiatos laudare verſus, quaſi proverbiales. Et alioquin illud *cavet*, quod addebant editiones aliae, nihil in ſe continet, quo ſenſui melius ſit. *Fulvii Urſini* amicus conjiciebat, *qui pie metu aget*: *Gulielmius* vero, *qui pietatem metu capit*: Scaliger, *Nemo pius eſt, qui piet, Atem cavet.* GRUTERUS.

[7] *Non metuet autem, ſive celare poterit, ſive,* &c.] Sequor ſententiam, & emendo: *Non metuet autem, ſive celare poterit, ſive opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere; certeque malet exiſtimari bonus vir, ut non ſit, quam eſſe, ut non putetur.* Hanc cor-

bonus vir, ut non ſit, quam eſſe, ut non putetur. Ita, [1] quod certiſſimum eſt, pro vera certaque juſtitia ſimulationem nobis juſtitiae traditis; praecipitiſque quodammodo, ut noſtram ſtabilem conſcientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. Quae dici eadem de ceteris virtutibus poſſunt: quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tamquam in aqua, ponitis. Quid enim? fortemne poſſumus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, (quamquam te non poſſim, ut ais, corrumpere) delector, inquam, & familia veſtra & nomine: [2] & hercule mihi vir optumus noſtrique amantiſſimus, A. Torquatus, verſatur ante oculos; cujus quantum ſtudium & quam inſigne fuerit erga me temporibus illis,

correctionem ego in antiquo libro non vidi, ſed *Joannes Scala*, homo gravis & certus, ſe vidiſſe teſtatur. Eſt autem hic *obtinere* pro tueri & defendere, ut in oratione pro Quintio. *Non ad mendacium obtinendum, ſed ad verum probandum auctoritas adjuvat.* Omnino & Maffei vetuſtum exemplar habet, *ſive opibus magnis*, non, *ſive opibus majus*. P. Manucius.

Ib. *Sive celare poterit, ſive opibus magnis. quidquid fecerit, obtinere: certeque malet exiſtimari*] Sic hunc locum ex antiquo codice emendavit *Jo. Scala*, ut refert *Manutius*: quam ſcripturam teſtificor me quoque in noſtris antiquis codic. reperiſſe. In verbo *obtinere* repetendum ἀπὸ κοινοῦ *poterit*. Vulgata lectio porro, *ſive celare poterit, ſive opibus majus quidquam fecerit: certeque malet obtinere exiſtimari* &c. plane mendoſa eſt, oletque manum emendatoris audacis & imperiti, hoc eſt, corruptoris. *Lambinus.*

[1] *Quod certiſſimum eſt*] Lego *quod nocentiſſimum eſt*, quo modo ſententiae vis additur: nam *certiſſimum* jacet torpetque. Certe, *ſi omnium quae in hominum doctorum diſputatione verſantur, nihil eſt praeſtabilius, quam plane intelligi nos ad juſtitiam eſſe natos. neque opinione*

ſed

illis, quae nota ſunt omnibus, ſcire neceſſe eſt utrumque veſtrum: quae mihi ipſi, qui volo & eſſe & haberi gratus, grata non eſſent, niſi eum perſpicerem mea cauſſa mihi amicum fuiſſe, non ſua: niſi hoc dicis ſua, quod intereſt omnium recte facere: ſi id dicis, vicimus: id enim volumus, id contendimus, ut officii fructus, ſit ipſum officium. Hoc ille Tuus non volt, omnibuſque ex rebus voluptatem, quaſi mercedem, exigit. Sed ad Illum redeo. Si voluptatis cauſſa cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, & ex ejus ſpoliis [3] ſibi & torquem & cognomen induit, [4] ullam aliam ob cauſſam, niſi quod ei talia facta digna viro videbantur; fortem non puto. Jam ſi pudor, ſi modeſtia, ſi pudicitia, ſi, uno verbo, tempe-

ſed natura eſſe conſtitutum jus, ut ait noſter lib. I. Legg. cap. 10. qui *pro vera juſtitia ſimulationem juſtitiae tradunt*, nocentiſſimam ferunt opinionem. *Davies.*

[2] *Et hercule* modo *vir optimus* &c.] Quidam legi volunt, *Et hercule* mihi *vir optimus* &c. quibus aſſentior. *Lambinus.*

[3] *Sibi & torquem & cognomen induit*] *Boëtius* Conſ. Phil. lib. II. Proſ. 7. *Qui non ad verae virtutis uſum, ſed ad ſuperbam gloriam, falſum ſibi philoſophi* nomen induerat. Sic etiam *Florus* lib. IV. cap. IV, 4. *Octavius Caeſar, aetate & injuria favorabilis, &* nominis *majeſtate* quod ſibi induerat, *revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) Conſulem aggreditur.* Idem lib. I. cap. XI, 9. *Coriolos quoque (pro pudor) victos adeo gloriae fuiſſe, ut* captum oppidum *C. Marcius* Coriolanus *quaſi* Numantiam *aut* Africam nomini *induerit.* Plures MSSti *nomen induerit.* Lego *ut*, capto oppido, *C. Marcius* Coriolani, *quaſi* Numantini *aut* Africani, *nomen induerit.* Davies.

[4] Nullam *aliam ob cauſſam*] Admonitus ab ipſa ſententia *ullam* repoſui. *P. Manucius.*

Ib. Ullam *aliam ob cauſam*] Vulgo *nullam*, quod *Gruterus* peſſime tuetur. *Ullam* certe, prout edidimus *P. Manucium* Lam-

temperantia, poenae aut infamiae metu coercebuntur, non fanctitate fua fe tuebuntur; [1] quod adulterium, quod ftuprum, quae libido non fe proripiet ac projiciet, [2] aut occultatione propofita, aut inpunitate & licentia? Quid? Illud, Torquate, quale tandem videtur, te ifto nomine, ingenio, gloria, quae facis, quae cogitas, quae contendis, quo referas, cujus rei cauffa perficere, quae conaris, velis, [3] quid optumum denique in vita judices, non audere in conventu dicere? quid enim mereri velis jam, [4] cum tu magiftratum inieris, & in concionem adfcenderis, (eft enim tibi edicendum, quae fis obfervaturus in jure dicendo: & fortaffe etiam, fi tibi erit vifum, aliquid de majoribus tuis & de te ipfo dices, more majorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiftratu omnia voluptatis cauffa facturum effe, teque nihil feciffe in vita, nifi voluptatis

*Lambinum*que duces fecuti, poftulant ratio loquendique confuetudo. *Davies.*

[1] Quod *adulterium*, quod *ftuprum*, quae *libido non fe proripiet*] Opinor legendum, *quo adulterium, quo ftuprum, quo libido non fe proripiet. Virgilius* Eclog. III, 19.

Et cum clamarem, Quo *nunc* fe proripit *ille?*

Ubi *Servius:* Proripit, *ingerit, immittit.* Et Aen. V, 741.

Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis? *inquit.*

Plautus Capt. Act. III. Sc. IV, 1. *Quo illum nunc hominem proripuiffe foras fe dicam ex aedibus?* Hinc emendandus videtur *Agellius* N. A. XV, 22. *Ea cerva —— feftinatione & tumultu confternata in fugam fe* prorupit. Lego *proripuit.* Vide fis *Caefarem* B. C. II, 12. *Idem.*

2 *Aut occultatione propofita, aut impunitate & licentia*] Vulgo *aut licentia.* Sed illud a Tullii manu fuiffe docet ipfe Tullius. Sic in Bruto cap. XCI. *Superfluentes juvenili quadam dicendi*

tis caussa. An me, inquis, tam amentem putas, ut apud inperitos isto modo loquar? At tu eadem ista dic in judicio, aut, si coronam times, dic in senatu. Numquam facies. [5] Cur? nisi turpis est oratio. Mene ergo & Triarium dignos existumas, apud quos turpiter loquare? Verum esto: verbum ipsum vo- 23
luptatis non habet dignitatem; [6] nec nos fortasse intellegimus: hoc enim identidem dicitis, non intellegere nos, voluptatem quam dicatis. [7] Rem vides difficilem & obscuram. Individua cum dicitis & intermundia, quae nec sunt ulla nec possunt esse, intellegimus; voluptas, quae passeribus omnibus nota est, a nobis intellegi non potest? Quid si efficio ut fateare me non modo, quid sit voluptas, scire, (est enim jucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis esse? tum enim eam ipsam vis, quam modo ego dixi; & nomen inponis,

dicendi impunitate & licentia *reprimeret*. Et pro Milone c. XXXI. *Vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset* impunitatem & licentiam *sempiternam*. *Agellius* N. A. XI, 18. *De* impunitate *peculatus* atque licentia *conqueritur*. Quin & *Lambinus* edidit *impunitate* ac *licentia*, quod eodem redit. *Id.*

[3] Quid *optimum denique*] Vulgo *quod*. Sed *Lambinus* recte *quid* edidit; ac ita diserte Paris. tert. *Idem.*

[4] *Cum* tu *magistratum inieris*] Vulgo deest vocula secunda quam nos ex Eliens. Med. & editione *Victoriana* recepimus. *Idem.*

[5] *Cur? nisi turpis est oratio*] Vulgo *cur, nisi* quod *turpis est oratio?* Nos fide trium Parisinorum *quod* expunximus. *Idem.*

[6] *Nec* nos *fortasse intelligimus*] Lego *nec* vos *fortasse intelligimus*, ut habet editio *Victoriana*. Idem.

[7] *Rem vides*] Pro *vides* si *videlicet* legatur, concinnius erit: neque tamen magna mutatio fiet:

nis, in motu ut ſit, & faciat aliquam varietatem; tum aliam quandam ſummam voluptatem, cui addi nihil poſſit: eam tum adeſſe, cum dolor omnis abſit, eamque ſtabilem adpellas. Sit ſane iſta voluptas. Dic in quovis conventu, te omnia facere, ne doleas; ſi ne hoc quidem ſatis ample, ſatis honeſte dici putas, dic te omnia & in iſto magiſtratu & in omni vita utilitatis tuae cauſſa facturum, nihil niſi quod expediat, nihil denique niſi tua cauſſa; quem clamorem concionis, aut quam ſpem conſulatus ejus, qui tibi paratiſſimus eſt, futuram putes? [1] Eamne rationem igitur ſequere, qua tecum ipſe & cum tuis utare, profiteri autem & in medium proferre non audeas? At vero illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, ſemper tibi in ore ſunt, in judiciis, in ſenatu; [2] officium

fiet: nam in antiquis libris pro *videlicet* ſcriptum quandoque animadverti *videl.* quandoque etiam *vid.* P. Manucius.

Ib. *Rem* vides *difficilem*] Forte *rem* video *difficilem.* Davies.

[1] *Eamne rationem* igitur ſequere] Haec eſt Pal. primi ſcriptura, quam commendat libri praeſtantia. Vulgo *eamne rationem ſequare.* Sed Elienſ. ſec. *eamne* igitur *rationem ſequare:* quod a noſtro legendi modo non multum diſtat. *Idem.*

[2] *Officium, aequitatem, dignitatem, fidem*] *Lambino* placet *officium, aequitas, dignitas, fides;* nec aliter pro communi ſyntaxeως ratione ſcribere potuit *Cicero.* Forſan tamen interpunctione juvandus eſt locus, diſtinguendumque, *At vero illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, ſemper tibi in ore ſunt in judiciis, in ſenatu. Officium, aequitatem, dignitatem, fidem* ——— *mori pro patria, haec cum loqueris, nos* &c. *Idem.*

[3] *Omnia pericula pro rep*] Legendum puto, *omnia pericula* adire *pro rep.* Lambinus.

[4] *Nos* varones *ſtupemus*] *Rivius* legendum putabat *nos bardi,* cum ſe in veteribus libris *nos barones*

[2] officium, aequitatem, dignitatem, fidem, recta,
honeſta, digna imperio, digna populo Romano,
[3] omnia pericula pro republica, mori pro pa-
tria. Haec cum loqueris, [4] nos barones ſtupe-
mus; tu videlicet tecum ipſe rides: nam in-
ter iſta tam magnifica verba tamque praeclara
non habet ullum voluptas locum, non modo
illa, [5] quam in motu eſſe dicitis, quam omnes
urbani, ruſtici, omnes, inquam, qui Latine lo-
quuntur, voluptatem vocant; ſed ne haec qui-
dem ſtabilis, quam, praeter vos, nemo adpellat
voluptatem. [6] Vide igitur, ne non debeas verbis 24
noſtris uti, ſententiis tuis. Quod ſi voltum tibi, ſi
inceſſum fingeres, quo gravior viderere, non eſſes
tui ſimilis; [7] verba tu fingas, & ea dicas quae
non ſentias, aut etiam, ut veſtitum, ſic ſen-
tentiam habeas aliam domeſticam, aliam fo-
renſem,

barones ſcriptum reperiſſe teſtaretur. Ad extremum tamen *varrones* probabat. Ego *Turnebi* ſententiam ſecutus, *varones* edendum curavi. *Varones* autem, id eſt, tardi, pingues, hebetes. Licet tamen legere etiam *varrones*. Lambinus.

Ib. *Nos* varrones *ſtupemus*] *Barones* Ven. de quo vocabulo in annotationibus ſuis ad Epiſtolas Ciceronis *P. Victorius* copioſe differuit. *Camerarius*.

Ib. *Nos* barones *ſtupemus*] Sic recte MSSti. *Baro* ſtupidum ſtultumque denotat. Vide *Petr. Victorium* ad lib.IX. Fam. Epiſt. 26. *J. G. Graevium* in lib. V. ad Attic. Epiſt. XI. & nos ad *Hirtii* B. Alex. cap. 53. *Dav.*

[5] *Quam in motu eſſe dicitis*] Haſce voces non agnoſcit Elienſ. pr. eaſque gloſſema puto. Vide ſupra cap. VII. *Idem.*

[6] *Vide* igitur, *ne non debeas*] Vulgo deeſt *igitur*; quod nos ex Pal. pr. & Elienſ. ſec. adjecimus. *Idem.*

[7] *Verba* tu *fingas — rectumne ſit*] Locus ab interpunctione, niſi fallor, laborat, & librariorum vitio minus recte legitur. Reſcribo, *verba* ut *fingas & ea dicas quae non ſentias; aut etiam*

rensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur? Vide, quaeso, rectumne sit. Mihi quidem hae verae videntur opiniones, quae honestae, quae laudabiles, quae gloriosae, quae in senatu, quae apud populum, quae [1] in omni coetu concilioque profitendae sint; ne id non pudeat sentire, quod pudeat dicere. Amicitiae vero locus ubi esse potest, aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? [2] quid autem est amare, e quo [3] nomen amicitiae ductum est, nisi velle bonis aliquem adfici quam maxumis, etiam si ad se ex iis nihil redeat? [4] Et prodest, inquit, mihi

am ut vestitum, (Lambinus *ut vestem*) *sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte* (forsan *& in fronte*) *ostentatio sit, intus veritas occultetur; vide quaeso rectumne sit.* In editione quidem *Victoriana* distinctionem recte positam video. Sed *Lambinus, Brutus & Aldus* nepos, ut recentiores. *Davies.*

[1] *In omni coetu concilioque* profitendae *sint*] Vulgo *proferendae*; quod nec ipsum male se habet. Cum vero *Tullii* verba dare studeamus; exprimendus videbatur emendatissimus & vetustissimus ille Pal. primus; nec aliter habent MS. Scalig. & Elienf. pr. *Idem.*

[2] *Quid* autem *est amare*] Lego *quid* enim *est* &c. *Idem.*

[3] *Nomen amicitiae ductum est*] Vulgo *nomen ductum amicitiae est.* Ordinem quem damus, retinent Elienf. uterque, Parif. tres, Med. Balliol. & editio Victoriana. *Idem.*

[4] *Et quidem prodest*] Antiqui libri alii habent, *Quid prodest*; alii, *Et quid prodest.* Emendo, *Ecquid prodest*: ut periodus interrogationis nota terminetur. *P. Manucius.*

Ib. *Et prodest,* inquit, *mihi*] Vulgo *&* quidem *prodest,* inquis, *mihi.* Sed meliores Pall. & Balliol. ut edidimus. De penultimae vocis usu plurima notaverunt viri doctissimi. Vide *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* XXXIV, 3. ac ad *Senecae* de Ira II, 12. *Rich. Bentleium* ad *Horatii* lib. I. Eclog. IV, 79. & interpretes ad *Phaedri* lib. III. Prol. vs. 4. *Victorius* edidit. *Quid? prodest* &c.

mihi eo esse animo. Immo videri fortasse; [5] esse enim, nisi eris, non potes. Qui autem esse poteris, nisi te amor ipse ceperit? quod non [6] subducta utilitatis ratione effici solet, sed [7] ipsum ex se oritur & sua sponte nascitur. At enim sequor utilitatem. Manebit ergo amicitia tam diu, quam diu sequetur utilitas; &, si utilitas amicitiam constituet, tollet eadem. Sed quid ages tandem, si utilitas ab amicitia (ut fit saepe) defecerit? relinquesne? Quae ista amicitia est? retinebis? Qui convenit? [8] quid enim de amicitia statueris [9] [utilitatis caussa expetenda] vides. Ne in odium veniam,

&c. Sane *quid* exhibent Eliens. uterque. Sic etiam Med. ac C.C.C. in quibus porro legitur *inquit*. Unde rescribi queat, *Quin prodest, inquit, mihi*. Sed parum refert utram sequamur rationem. *Davies*.

5 *Esse enim,* nisi eris, *non potes*] *Nisi sis* habet MStus liber. *Ursin*.

6 Subducta *utilitatis ratione*] Vulgo *sub dubia*, nec discrepant MSSti. *Lambinum* tamen sequor. Is enim prior *subducta* dederat; & recte quidem, ut res ipsa docet. Ne vero posthac in dubium vocetur haec emendatio, sic diserte laudat *Nonius* in *subducere*; qui plura locutionis hujusce suppeditabit exempla. *Davies*.

7 *Ipsum* ex *se oritur*] Vulgo *a se*, contra quam volunt C. C. C. Med. Balliol. aliique MSSti simul ac editio Victoriana. *Id*.

8 *Quid enim de amicitia statueris, vides*] Haec verba, *utilitatis causa expetenda*, quae deinceps post *statueris* leguntur in libris vulgatis & nonnullis manuscriptis, deleri jussi, ut aliena & ex annotatione nata. *Lam*.

9 *Utilitatis causa expetenda*] Tolle hoc: intelliges esse concinnius. Nec sane requiritur a sententia; & glossema puto fuisse. *P. Manucius*.

Ib. *Utilitatis causa expetenda*] Ineptum glossema, quod olim *P. Manucius* & *D. Lambinus* recte monuerunt. Isthaec tamen verba *Grutero* tollere videntur, invitis MSStis & auctoris mente; quod Epicureorum hoc erat nihil facere nisi utilitatis suae causa. Sed Epicureorum sententiam paullo ante de-

veniam, ſi amicum deſtitero tueri. Primum [1] cur iſta res digna odio eſt, niſi quod eſt turpis? Quod ſi, ne quo incommodo adficiare, non relinques amicum; [2] tamen, ne ſine fructu adligatus ſis, ut moriatur optabis. Quod ſi non modo utilitatem tibi nullam adferet, ſed jacturae rei familiaris erunt faciundae, labores ſuſcipiendi, adeundum vitae periculum; ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis ſibi quemque natum eſſe & ſuis voluptatibus? vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, [3] ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, ut moriare pro amico? aut, ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? &, ſi id non probares, [4] quo minus ambo una necaremini,
25 non precarere? Faceres tu quidem, Torquate, haec omnia: nihil enim arbitror magna laude dignum,

declararat noſter, ut hic eam repetere putidum fuerit; & hoc totum praetermittit Elienſ. pr. *Davies.*

[1] *Num quid eſt, niſi quod turpe eſt?*] Sic legendum eſt, libris omnibus invitis, ſententia ipſa flagitante, quae talis eſt: num quid eſt odio dignum, inquit, niſi quod turpe eſt? Lambin. *Ibid.* Nimirum veteres editi dabant *cur iſta res digna odio eſt? Numquid eſt turpe niſi quod eſt? Si, ne quo* &c. Sed optime *Gruterus* ex Pal. primo locum reſtituit. Elienſ. etiam ſec. habet *cur iſta res digna odio eſt, niſi quod eſt turpis? Quod* ſive tuo *incommodo* &c. pro *ſi ne quo.* Vitioſe. *Davies.*

[2] *Tamen, ne ſine fructu alligatus ſis, ut moriatur optabis*] A comitate *Ciceronis* abhorret haec oratio; nec tam ruſticus erat noſter & inhumanus, ut amicum talibus inſectaretur conviciis. Vide cap. XXV. Lego *tamen ne ſine fructu alligatus ſis, ut moriatur* non *optabis?* Haec ἐρωτηματικῶς ſunt efferenda. *Idem.*

3 *Ut*

dignum, quod te praetermissurum credam aut mortis aut doloris metu. Non quaeritur autem, quid naturae tuae consentaneum sit, sed quid disciplinae. Ratio ista quam defendis; praecepta quae didicisti, quae probas, funditus evertunt amicitiam; quamvis eam Epicurus, ut facit, in caelum efferat laudibus. At coluit ipse amicitias. [5] Quasi quis illum neget & bonum virum & comem & humanum fuisse! De ingenio ejus, in his disputationibus, non de moribus quaeritur. Sit ista in Graecorum levitate perversitas, qui maledictis insectantur eos, a quibus de veritate dissentiunt. Sed quamvis comis in amicitiis tuendis fuerit, tamen, si haec vera sunt, (nihil enim adfirmo) non satis acutus fuit. At multis se probavit. Et quidem jure fortasse: sed tamen non gravissimum est testimonium multitudinis: [1] in

[3] *Ut Pythagoreus ille fecit* Siculo tyranno] Dictio postrema *Grutero* videtur adnotamentum e scholiastis. Ego legerim, *ut Pythagoreus ille fecit?* deletis illis *Siculo tyranno*. *Lactantius* Div. Inst. lib. V. cap. XVII, 22. *Quid ergo illi familiares Pythagorei laudantur a vobis? quorum alter* se tyranno vadem mortis pro altero dedit, *alter ad praestitutum tempus* &c. De Damone loquuntur & Phintia, de quibus fuse nos ad Tusc. V, 22. *Id.*

[4] *Quo minus ambo una necaremini non precarere*] Sententia postulat *aut, si id non probares, quo vos ambo una necaremini, comprecarere?* hoc enim modo se gessisse perhibebatur Orestes. Vide sis infra lib. V. cap. 22. Totam vero ῥῆσιν, *& si id —— non precarere.* more suo *Guyetus* suppositiciam censet *Idem.*

[5] *Quasi quis illum neget*] Paris. tert. *qui quasi illum negat.* Et sic ultimam vocem dat Balliol. Med. *Quis* quasi *illum negat.* Forte *quis*, quaeso, *illum negat & bonum virum & comem & humanum fuisse?* Idem.

[1] *In*

[1] in omni enim arte, vel ſtudio, vel quavis ſcientia, vel in ipſa virtute, optumum quidque rariſſimum eſt. Ac mihi quidem, quod & ipſe bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt & hodie ſunt & in amicitiis fideles & in omni vita conſtantes & graves, nec voluptate, ſed officio conſilia moderantes, hoc videtur major vis honeſtatis, & minor voluptatis: ita enim vivunt quidam, ut eorum vita refellatur oratio: atque ut ceteri exiſtumantur dicere melius, quam facere; ſic hi mihi videntur facere melius,
26 quam dicere. Sed haec nihil ſane ad rem. Illa videamus, quae a te de amicitia dicta ſunt: e quibus unum mihi videbar ab ipſo Epicuro dictum cognoſcere, [2] amicitiam a voluptate non poſſe divelli, ob eamque rem, colendam eſſe, quod

[1] *In omni enim arte, vel ſtudio, vel* quavis *ſcientia,* vel *in ipſa virtute, optimum quidque rariſſimum* eſt] Librariorum flagitia, niſi fallor, hic video: cum enim prius dixerat *in* omni *arte vel ſtudio*; quid eſt cur in ſequentibus verbis *quavis* inferciatur? Deinde *vel in ipſa virtute* mihi non placet, quod languidum videatur. Lego *in omni enim arte vel ſtudio vel ſcientia,* ut *in ipſa virtute, optimum quidque rariſſimum.* Illud *eſt*, quod annectitur, recte praetermittunt Elienſ. uterque nec non editio *Victoriana.* Davies.

[2] *Amicitiam a voluptate non poſſe divelli, ob eamque rem colendam eſſe, quod ſine ea tuto & ſine metu vivi non poſſet, nec jucunde quidem poſſet*] Quanto rectius hoc modo, *quod* si *ſine ea tuto & ſine metu vivi non poſſet, nec jucunde quidem poſſet.* Procedit enim argumentum: Ubi tuto non vivitur, jucunde vivi non poteſt: Sed ſine amicitia tuto non vivitur: Ergo ſine amicitia jucunde vivi non poteſt. *P. Manucius.*

Ib. *Quod ſine ea tuto & ſine metu vivi non poſſet, nec jucunde quidem poſſet*] *P. Manucius* legit, *quod,* ſi *ſine ea tuto & ſine metu vivi non poſſet, nec* (potius *ne*) *jucunde quidem poſſet.* Hanc tamen conjecturam, licet

quod sine ea tuto & sine metu vivi non posset, [nec jucunde quidem posset.] Satis est ad hoc responsum. Adtulisti aliud humanius horum recentiorum, numquam dictum ab ipso illo, quod sciam: [3] primo utilitatis caussa amicum expeti; cum autem usus accessisset, tum ipsum amari propter se, etiam [4] omissa spe voluptatis. Hoc etsi multis modis reprehendi potest, tamen [5] accipio quod dant: mihi enim satis est, ipsis non satis: nam aliquando posse recte fieri dicunt, nulla exspectata nec quaesita voluptate. Posuisti etiam, dicere alios, foedus quoddam inter se facere sapientes, ut quemadmodum sint in se ipsos animati, eodem modo sint erga amicos: id & fieri posse & saepe esse factum, & ad voluptates

licet ut se verba nunc habent, admodum probabilis sit, esse vanam docuit Paris. sec. qui voces illas, *nec jucunde quidem posset*, omnino nescit. Iis itaque deletis, lege, *amicitiam a voluptate non posse divelli, ob eamque rem colendam esse, quod sine ea tuto & sine metu vivi non posset. Satis est* &c. Nihil, vides, sententiae deest, & illa quae cinximus uncinis importunum sunt glossema. Vide lib. I. cap. 20. *Davies.*

[3] *Primo utilitatis causa* &c.] Aut legendum est hic *voluptatis*, aut paullo post, *spe utilitatis*. Lambinus.

[4] *Omissa spe* voluptatis] Eliens. pr. *utilitatis*, ut voluit *Lambinus*. At paullo post omnes Codices habent *nulla exspectata nec quaesita* voluptate, non *utilitate*, quod vir ille doctissimus reponebat. Revera *voluptas & utilitas* Epicuro voces sunt ἰσοδύναμοι, & iis promiscue Tullius utitur cum de Gargettii philosophi dogmatibus agit. Vide modo supra I, 20. & infra cap. 35. Nihil itaque contra plerorumque Codicum fidem mutaverim. *Davies.*

[5] *Accipio quod dant*] Sic optime Pal. ille primus. Vulgo *dat*. Incommode. Si tamen ex Med. legas *accipio quod datur*, haud equidem reniterer. *Idem.*

[1] *Faciant*

tates percipiendas maxume pertinere. Hoc foedus facere si potuerunt, [1] faciant & illud, ut aequitatem, modestiam, virtutes omnes per se ipsas gratis diligant. At vero si fructibus & emolumentis & utilitatibus amicitias colemus; si nulla caritas erit, quae faciat amicitiam ipsam sua sponte, vi sua, ex se & propter se expetendam; [2] dubium est, quin fundos, & insulas amicis anteponamus? Licet hic rursus ea conmemores, quae optumis verbis ab Epicuro de laudibus amicitiae dicta sunt; non quaero, quid dicat, sed quid convenienter possit

[1] *Faciant & illud*] Sic Paris. tert. Vulgo *faciant* etiam *illud*. C. C. C. dat *faciant* & etiam *illud*, utraque lectione conjuncta. *Davies*.

[2] *Dubium est*] Eliens. unus & Med. *dubium* non *est*; ac tum demum tollenda est interrogationis nota. Sed perinde est utro modo legas. *Idem*,

[3] *Quam sint tua Puteolis granaria?*] *Muretus* lib. VII. cap. XX. Var. Lect. ex codicis veteris auctoritate corrigit *granaria*, ubi vulgati habent *gramina*. Et vero etiam in aliquot codicibus antiquis sic scriptum reperi. *Lambinus*.

Ib. *Quam si tua sint Puteolis gramina*] Sic omnes, quos ego quidem viderim, antiqui libri: nec mihi tamen ulla ratio persuaserit scripsisse Ciceronem *gramina*. Cur ita credam, elegantiore praeditis ingenio & accurata legendi Ciceronis consuetudine tritas aures habentibus non arbitror obscurum esse posse. Fateor autem, cum emendare sim conatus, minime rem e sententia successisse; & est omnino difficilius, verum invenire quam falsum indicare. Tantum illud, studio veritatis, aperte significandum putavi, nec mihi locum videri carere mendo, neque eorum, qui emendare conati sunt, sententiam valde probari. *P. Manucius*.

Ib. *Quam tua sint Puteolis granaria*] Vulgo *quam* si *tua sint* &c. Sed illud *si* non agnoscit Paris. sec. ideo cum *Mureto Lambino*que delevi. Licet autem plerique MSSti *gramina* repraesentent, tamen Pal. tert. & Eliens. *granaria*. Recte. Vide *J. Fr. Gronovium* Observ. II, 2. *Dav*.

4 *Sine*

ſit rationi & ſententiae ſuae dicere. Utilitatis cauſſa amicitia eſt quaeſita. Num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas eſſe poſſe, [3] quam tua ſint Puteolis granaria? Conlege omnia, quae ſoletis; praeſidium amicorum. Satis eſt tibi in te, ſatis in legibus, [4] ſatis & in mediocribus amicitiis praeſidii: jam contemni non poteris: odium autem & invidiam facile vitabis; ad eas enim res ab Epicuro praecepta dantur. [5] Et tamen tantis vectigalibus ad liberalitatem utens, etiam ſine hac Pyladea amicitia, multorum te benevolentia praeclare & tuebere

4 *Satis & in mediocribus amicitiis praeſidii: contemni jam non poteris*] Aliter eſt in MSto, ſed non ita recte, *ſatis & in mediocribus amicitiis: praeſidium jam contemnere poteris*. Urſin.

Ib. *Satis & in mediocribus amicitiis praeſidii: jam contemni non poteris*] Noſtri codices, ut *Urſinianus* ille, dant *ſatis & in mediocribus amicitiis*: praeſidium *jam* contemnere *non poteris*; niſi quod Pariſ. tres *precium contemnere*. Omnes tamen male. Cum vero Pal. pr. in reliquis vulgata lectione ſervata det *ſatis & in mediocribus amicitiis praeſidium*; illius auctoritati non equidem repugnarim. Eadem fuit *Gruteri* mens. Hujuſce locutionis exempla congeſſimus ad lib. I. Legg. cap. 10. *Davies*.

5 *Et tamen tantis vectigalibus ad* liberalitatem utens, etiam *ſine hac &c.*] Vulgo *& tamen* non *tantis vectigalibus ad* libertatem *utens, etiam ſine hac* &c. At *non* deeſt in Pal. pr. Scalig. & Elienſ. eamque particulam furcillis ejiciendam recte ſtatuit *Gruterus*. At idem vir doctus male rem geſſit, cum *libertatem* fide Pall. ſuorum dederit. Nam *liberalitatem* flagitat ſenſus, ac ſic habent Elienſ. ſec. & Pariſ. tert. ne libros editos *Victorii*, *Lambini*, aliorum memorem. Fruſtra vero *J. Fr. Gronovius* ex iis Codicibus, qui *libertatem* repraeſentant, *ubertatem* repoſuit: nam *libertas & liberalitas* in MSStis non raro confunduntur. Sic Tuſc. V, 32. recte legitur, *ne aſpernari regis* liberalitatem *videretur*. At Med. aliique nonnulli *libertatem* prae ſe ferunt. Mirum tamen videatur quod omnes noſtri

tuebere & munies. At quicum [1] joca, ſeria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia? tecum optume: deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac iſta eſſe [2] non inopportuna; quid ad utilitatem tantae pecuniae? Vides igitur, ſi amicitiam ſua caritate metiare, nihil eſſe praeſtantius: ſin emolumento, ſummas familiaritates [3] praediorum fructuoſorum mercede ſuperari. Me ipſum igitur ames oportet, non mea, [4] ſi veri amici
27 futuri ſumus. Sed in rebus apertiſſimis nimium longi ſumus: perfecto enim & concluſo neque virtutibus neque amicitiis uſquam locum eſſe, ſi ad voluptatem omnia referantur; nihil praeterea magno opere dicendum: attamen, ne cui loco non videatur eſſe reſponſum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis ſumma

ſtri pertinaciter exhibeant *utens eis ſine hac Pyladea amicitia*, prout etiam *Victorius* in ſuis reperit. Forte *Cicero* ſcripſit, *& tamen tantis vectigalibus ad liberalitatem* uti ſi vis, *ſine hac.* &c. *Davies.*

[1] *Joca, ſeria, ut dicitur*] Hoc proverbium ſcriptoribus non eſt infrequens. *Livius* I, 4. *Cum his, creſcente indies grege juvenum*, ſeria ac jocos *celebrare. Plinius* lib. II. Epiſt. 13. *Cum hoc* ſeria, *cum hoc* jocos *miſcui. Auſonius* Prof. Burdig. XVI, 4.

Tam ſeriorum *quam* jocorum
particeps.

Vide ſis & *Minucium Felicem* cap. 1. ac *Prudentium* Cathem. III, 18. *Idem.*

[2] *Non inopportuna*] Sic optime conjecit *Lambinus*, eamque divinationem firmavit Pal. pr. Prius editi *non importuna*; quod & noſtri Codices retinent. Vide de Orat. III, 5. *Idem.*

[3] *Praediorum* fructuoſorum] Vulgo *pretioſorum*. Noſtram lectionem repraeſentant Pariſ. tres, Med. Elienſ. pr. Balliol. & editio *Victoriana*. *Cicero* pro S. Roſcio c. XV. *Quid ais, Eruci? tot* praedia *tam pulchra, tam* fructu-

ma philoſophiae ad beate vivendum refertur, idque unum expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt; beate autem vivere alii in alio, vos in voluptate ponitis, item contra, [5] miſeriam omnem in dolore; id primum videamus, beate vivere veſtrum quale ſit. Atque hoc dabitis, ut opinor, ſi modo ſit aliquid [6] eſſe beatum, id oportere totum poni in poteſtate ſapientis: nam, ſi amitti vita beata poteſt, beata eſſe non poteſt. Quis enim confidit [7] ſemper illud ſibi ſtabile & firmum permanſurum quod fragile & caducum ſit? Qui autem diffidet perpetuitati bonorum ſuorum, timeat neceſſe eſt, ne aliquando, amiſſis illis, ſit miſer: beatus autem eſſe in maxumarum rerum timore nemo poteſt: nemo igitur eſſe beatus poteſt. Neque enim in aliqua parte, ſed [8] in perpetuitate temporis vita beata dici

fructuoſa, *Sext. Roſcius filio ſuo, relegationis ac ſupplicii gratia, colenda ac utenda tradiderat?* Vide Tuſcul. II, 5. pro Quintio c. 3. & *Senecam* Ep. XLII. *Id.*

[4] *Si veri amici* futuri *ſumus*] Penultimam vocem non agnoſcunt C.C.C. & Balliol. nec eam poſtulat oratio. *Idem.*

[5] *Miſeriam omnem in dolore*] Sic Pal. pr. Scalig. Lambini vetus codex, ac Elienſ. ſec. eoque modo dedit *Aldus* nepos. Vulgo *omnem infelicitatem in dolore.* Idem.

[6] *Eſſe beatum*] C.C.C. *beatum eſſe.* Haec autem verba ſuſpicor ex adnotatione marginali nata. Certe ſi deleta ſint, nihil deſiderabit lector. *Videamus* beate vivere *veſtrum quale ſit. Si ſit aliquid, id oportet poni in poteſtate ſapientis.* Fatuus ſit neceſſe eſt, qui, dempta prorſus illa cauda, de *beate vivendo* non videat agi. *Idem.*

[7] *Semper illud ſibi ſtabile*] Vulgo *ſemper ſibi illud ſtabile.* Nos ex C.C.C. meliorem dedimus ordinem verborum. *Idem.*

[8] *In perpetuitate temporis vita beata* dici *ſolet*] Vulgo *duci*, quod *Gruterus* ex Pall. ſuis intruſit;

dici ſolet: neque adpellatur omnino vita beata, niſi confecta atque abſoluta: nec poteſt quiſquam alias beatus eſſe, alias miſer. Qui enim exiſtumabit poſſe ſe miſerum eſſe, beatus non erit: nam cum ſemel eſt ſuſcepta beata vita, tam permanet, quam ipſa illa effectrix beatae vitae Sapientia; neque exſpectat ultimum tempus aetatis: [1] quod Croeſo ſcribit Herodotus praeceptum a Solone. [2] At enim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate vivendum aliquid adferre, nec minorem voluptatem percipi in brevitate temporis, quam ſi illa ſit ſempiterna. Haec dicuntur inconſtantiſſime: cum enim ſummum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore aetatis volup-

truſit; ac ita dant Pariſ. tres, Elienſ. Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Cum tamen ea lectio ſit incommoda, nos MStnm C. C.C. & editos veteres pleroſque cenſuimus exprimendos. *Dav.*

[1] *Quod Croeſo ſcribit Herodotus*] Lib. I. cap. 32. & ex eo *Tzetzes* Chil. I, 43. Adde *Plutarchum* in Solone p. 94. *Ariſtotelem* Ethic. Nicom. I, 10. ac Eudem. II, 1. *Valerium Maximum* lib. VII. cap. II, 2, ext. *Juvenalem* X, 274. ac ibi Scholiaſten, ut & ad XIV, 328. *Euripides* Androm. vſ. 120.

Χρὴ δ' ἔποτ' εἰπεῖν ὄλβιον ἐδένα
βροτῶν,
Πρὶν ἂν θανόντ@ τὴν τελευταίαν
ἴδῃς
Ὅπως περάσας ἡμέραν ἥξει
κάτω.

Legitur & apud *Stobaeum* Serm. CIII. pag. 561. *Auſonius* in Ludo VII. Sapientum vſ. 114.

Spectandum dico terminum vitae prius,
Tum judicandum, ſi manet felicitas.

Sophocles Trachin. vſ. 1.

Λόγ@ μέν ἐς' ἀρχαῖ@ ἀνθρώπων φανεὶς
Ὡς ἐκ ἂν αἰῶν' ἐκμάθοι βροτῶν, πρὶν ἂν
Θάνοι τις, ἔτ' εἰ χρηςὸς ἔτ' εἴ τω κακός.

Ibi vide Scholiaſten, ac ad ejuſdem Oedip. Tyran. vſ. 1550. inſuper *Ovidium* Met. III, 135. et

voluptatem fieri majorem, quam finito atque modico. Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis; negat enim summo bono adferre incrementum diem: qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui sibi is conveniet, si negabit voluptatem crescere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. An dolor longissimus quisque, miserrimus? voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid est igitur, cur ita semper Deum adpellet Epicurus, [3] beatum & aeternum? dempta enim aeternitate nihilo beatior Jupiter, quam Epicurus; uterque enim summo bono fruitur, id est, voluptate. [4] At enim hic etiam dolore. At eum nihili facit:

et *Eusebium* de vit. Constantini lib. I. cap. XI. *Idem.*

[2] *Etenim, quemadmodum tute dicebas*] Non reddit rationem superioris sententiae, quod beatam appellari vitam perpetuitate temporis dixerat; sed apponit Epicuri opinionem, negantis diuturnitate temporis augeri beatam vitam: quod refellit infra in eo loco, *Haec dicuntur inconstantissime.* Videant igitur eruditi, an sit aptius, quod mihi quidem videtur, *at enim* pro *etenim*, verecunda, ut ita dicam, correctione, quae unam modo litteram mutet. *P. Manucius.*

Ib. At enim, *quemadmodum tute dicebas*] Vulgo *etenim*. Sed certa *P. Manucii* videtur conjectura, quam recepi. Vide lib. I. cap. 19. *Davies.*

[3] *Beatum & aeternum*] Μακάριον καὶ ἄφθαρτον. *Laërtius* X, 123. Τὸν θεὸν ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη. Vide nos ad lib. I. N. D. cap. 17. *Idem.*

[4] *At enim hic etiam dolore*] C. C. C. *at eum*. Facile possem *at est hic etiam* in *dolore*; nam frui, *de rebus tantum bonis dicimus*, ut observavit *Servius* ad Aen. VII, 90. Nihil tamen immutarim; cum passim fit ut uni rei verbum proprium, pluribus adhibeatur. *Cicero* ad Attic. X, 4. *Horum ego summorum Imperatorum non modo res gestas*

cit: [1] ait enim ſe, ſi uratur, *Quam hoc ſuave!* dicturum. Qua igitur re a Deo vincitur, ſi aeternitate non vincitur? [2] in qua quid eſt boni praeter ſummam voluptatem, & eam ſempiternam? Quid ergo adtinet glorioſe loqui, niſi conſtanter loquare? In voluptate corporis (addam, ſi vis, animi, [3] dum ea ipſa, ut voltis, ſit e corpore) ſitum eſt vivere beate. Quid? iſtam voluptatem perpetuam quis poteſt praeſtare ſapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hae non ſunt in poteſtate ſapientis; non enim in ipſa ſapientia poſitum eſt beatum eſſe, ſed in his rebus, quas ſapientia comparat ad voluptatem: totum autem id externum: &, quod externum, id in caſu eſt:

non antepono meis, ſed ne fortunam quidem ipſam, qua illi florentiſſima, nos duriore conflictati *ſumus.* At nemo dicit Imperatorem *fortuna florentiſſima conflictari. Virgilius* Aen. XII, 435.

Diſce, puer, virtutem ex me verumque laborem;
Fortunam ex aliis ———

Ibi Servius: *ſubaudimus* opta: *neque enim fortuna diſcitur.* Permulta ſunt hujuſmodi; de quibus, inter alios, *Sanctius & Perizonius* Minerv. IV, 8. ac nos ad lib. I. N. D. cap. 17. *Davies.*

[1] *Ait enim ſe, ſi uratur,* Quam hoc ſuave, *dicturum*] Epicurus ſenſit, auctore *Laërtio* X, 118. κἂν στρεβλωθῇ ὁ σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα. *Lactantius* lib. III. cap. XXVII, 5. *Epicurus multo fortius,* Sapiens, *inquit,* ſemper beatus eſt; & vel incluſus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet: *Suave eſt, & nihil curo.* Vide nos ad Tuſc. II, 7. *Idem.*

[2] *In* qua *quid eſt boni*] Pronomen ad *Deum,* non ad *aeternitatem* ſpectat; ideoque legas oportet, *in* quo *quid eſt boni.* Hoc olim vidit. V. C. *Joan. Walkerus* noſter. *Idem.*

[3] *Dum ea ipſa, ut vultis, ſit e corpore*] Vulgo *dum ea ipſa, ut vultis, ſit* quod & in *corpore.* Cum vero Pal. ille primus daret *dum ea ipſa, ut vultis, ſit & corpore;* vera lectio menti meae ſe ſtatim obtulit. Epicuri ſententiam ſatis declaravimus ad lib. I. c. 17. Pall. vero quatuor, C.C.C, Med.

eſt: ita ſit beatae vitae domina fortuna; quam Epicurus ait *exiguam intervenire ſapienti.* Age, inquies, iſta parva ſunt. Sapientem lo- 28
cupletat ipſa natura; [4] cujus divitias Epicurus parabiles eſſe docuit. Haec bene dicuntur, nec ego repugno: ſed inter ſeſe ipſa pugnant. [5] Negat enim tenuiſſimo victu, id eſt, contemptiſſimis eſcis & potionibus, minorem voluptatem percipi, quam rebus exquiſitiſſimis ad epulandum. Huic ego, ſi negaret quicquam intereſſe ad beate vivendum, quali uteretur victu, concederem; laudarem etiam, verum enim diceret: idque Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, [6] *cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim.* Sed qui ad

Med. & Pariſ. ſec. habent, *ſit* quod & *corpore*. Quapropter non male reſcribatur, *ſit* quoque e *corpore*. *Lambinus* edidit, *ſit quoque* in *corpore*; *Gruterus* autem mavult, *ſit* & in *corpore*. Neuter bene. *Idem*.

[4] *Cujus divitias Epicurus parabiles eſſe docuit*] Vulgo *cujus divitias Epicurus* ipſe *parabiles eſſe docuit*. Sed in Pariſ. pr. ſec. Elienſ. utroque, C.C.C. Med. ac editione *Victoriana* non comparet *ipſe*; qua de cauſa pronomen illud delevimus. Vide quae diximus ad lib. I. c. 16. *Idem*.

[5] *Negat* enim *tenuiſſimo victu*] Lambinus reponit *negat enim e tenuiſſimo victu*. Nihil opus. Sic infra cap. 30. *Quam* (laetitiam) *capiebam memoria rationum* &c. Ego vero cujus rei ratio reddatur haud intelligo. Itaque legerim *Negat* idem *tenuiſſimo victu — minorem voluptatem percipi quam rebus exquiſitiſſimis ad epulandum*. De re ipſa ſic Epicurus paullo poſt: *Non minor*, inquit, *voluptas percipitur ex viliſſimis rebus quam ex pretioſiſſimis*. Et apud *Laërtium* X, 130. Οἵ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτῃ τὴν ἡδονὴν προσφέρουσιν. Alia ejus hanc in rem dicta ſuppeditabit *Stobaeus* Serm. XVII. pagg. 158, 159. *Davies*.

[6] *Cibi condimentum*] *Porphyrius* de Abſtin. III, 26. Σωκράτης ὄψον τροφῆς τὸ πεινῆν ἔλεγεν. Vide *Xenophontem* Memor. lib. I. cap. III, 5. *Idem*.

[7] *Per-*

ad voluptatem omnia referens, vivit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piſo, non audio: nec enim eum, quod ſentiat, dicere exiſtumo. Naturales divitias dixit parabiles eſſe, quod parvo eſſet natura contenta. Certe, niſi voluptatem tanti aeſtimaretis. *Non minor*, inquit, *voluptas* [1] *percipitur ex viliſſimis rebus*, *quam ex pretioſiſſimis*. Hoc eſt non modo cor non habere, ſed ne palatum quidem: [2] qui enim voluptatem ipſam contemnunt, iis licet dicere, ſe acipenſerem menae non anteponere; cui vero in voluptate ſummum bonum eſt, huic omnia ſenſu, non ratione ſunt judicanda, eaque dicenda optuma, [3] quae ſint ſuaviſſima. [4] Verum eſto: conſequatur ſummas voluptates non modo parvo, ſed per me nihilo, ſi poteſt;

1 *Percipitur ex viliſſimis*] Eſt a Pal. pr. Vulgati *percipitur* tam *ex viliſſimis*; quod diſplicuit & *Lambino*, expunxitque: ſed ſine auctoritate librorum plutealiorum. *Gruter.*

2 *Qui enim voluptatem—non anteponere*] Haec laudat *Nonius* in *Menae*; nec abit a *Tullii* Codicibus niſi quod *voluptates ipſas* habeat. Vide *Nic. Heinſium* ad *Ovidii* Faſt. II, 578. *Davies.*

3 *Quae ſint ſuaviſſima*] Sic C. C. C. Med. aliique Codices, ut & editio *Victoriana*; non *ſunt*, ut vulgo. *Idem.*

4 *Verum iſto modo conſequatur ſummas voluptates*] Placet, *Verum eſto*; *conſequatur ſummas voluptates*. P. Manuc.

Ib. *Verum eſto*] Cum ab omnibus libris manuſcriptis abſit vox *modo*; non dubito quin aliunde huc invecta ſit, & ita factum *iſto modo* ab aliquo semidocto. At quanto rectius & facilius erat ex *iſto*, quod erat corruptum, facere *eſto?* Sic igitur emendamus, *Verum eſto: conſequatur* &c. deleta voce *modo*, quae, ut dixi, in libris veteribus non reperitur. Eſt autem conceſſio. Sic ſaepe *Horatius*; ut in epiſt. I. lib. I.

Multis occulto creſcit res fenore; verum
Eſto, *alios aliis rebus ſtudiiſque teneri.*

Sic

test; sit voluptas non minor in nasturtio illo, [5] quo vesci Persas esse solitos scribit Xenophon, quam in Syracusanis mensis, quae a Platone graviter vituperantur; sit, inquam, tam facilis, quam voltis, comparatio voluptatis; quid de dolore dicemus? cujus tanta tormenta sunt, ut in his beata vita, si modo dolor summum malum est, esse non possit: ipse enim Metrodorus, paene alter Epicurus, beatum esse describit his fere verbis; [6] *cum corpus bene constitutum sit, & sit exploratum, ita futurum.* [7] An id exploratum cuiquam potest esse, quo modo sese habiturum sit corpus non dico ad annum, sed [8] ad vesperam? Dolor igitur, id est, summum malum, metuetur semper, etiam si non aderit; jam enim adesse

Sic & ipse M. Tullius. Exempla sunt in promptu. LAMBIN. Ibid. *Manucii Lambini*que conjecturam firmant Pal. pr. & Eliens. sec. *Davies.*

5 *Quo vesci Persas — graviter vituperantur*] Persas nasturtio vesci testatur *Xenophon* Cyropaed. lib. I. pag. 5. Syracusanas vero mensas graviter vituperat *Plato* Epist. VII. pag. 712. Vide nos ad Tusc. V, 34, 35. *Davies.*

6 *Cum corpus bene constitutum sit*] *Clemens* Alexandrinus Strom. II. pag. 498. Ὅ τε Μετρόδωρος ἐν τῷ Περὶ τοῦ μείζονα εἶναι τὴν παρ' ἡμᾶς αἰτίαν πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων, Ἀγαθὸν, φησὶ, ψυχῆς τί ἄλλο ἢ τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς καταστημα, καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν ἔλπισμα; Sic & alii plures. Vide nos ad Tusc. II, 6. *Idem.*

7 *An id exploratum cuiquam esse potest*] Sententia sumpta ex *Sophoclis* versibus in Trachiniis [vs. 960, seqq.] quam expressit etiam in Catone:

——— Ὥς' εἴ τις δύο
Ἢ καὶ πλείους τις ἡμέρας λογίζεται,
Μάταιός ἐστιν· οὐ γὰρ ἔσθ' ἥ γ' αὔριον,
Πρὶν εὖ πάθῃ τις τὴν παροῦσαν ἡμέραν. Ursin.

8 *Ad vesperam*] C. C. C. *ad vesperum*, quod etiam recte dicatur. Sic certe *Gruterus* ex Pall.

eſſe poterit. Qui poteſt igitur habitare in beata vita ſummi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio neglegendi doloris. [1] Jam ipſum abſurdum, maxumum malum neglegi. Sed quae tandem iſta ratio eſt? Maxumus dolor, inquit, brevis eſt. [2] Primum, quid tu dicis breve? deinde dolorem quem maxumum? Quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? vide ne etiam menſes: niſi forte eum dicis, qui, ſimulatque adripuit, interficit. Quis iſtum dolorem timet? illum mallem levares, quo optumum atque humaniſſimum virum, Cn. Octavium, M. filium, familiarem meum, confici vidi; nec vero ſemel nec ad breve tempus, ſed & ſaepe plane & diu. Quos, Dii inmortales! ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferebat? Nec tamen

Pall. edidit infra III, 2. Vide *Nonium* in *veſpera*. Davies.

[1] *Jam* ipſum *abſurdum*] Forte *jam* iſtud *abſurdum*. Idem.

[2] *Primum quid tu dicis breve? deinde dolorem* tam *maximum*] Statui jam, quicquid in mentem venit, cum ſtudioſis communicare; ut, ſi judicium minus probabunt, voluntatem ſaltem ament. Malim igitur ſic, *dolorem* quem *maximum?* Quod enim poſuerat Epicurus, *Maximus dolor brevis eſt*, id examinat dupliciter, quaeritque, ecquid breve dicat, ecquem dolorem maximum? A ſententia igitur minimum diſcedo; a litterarum ſimilitudine magis quam vellem & quam noſtrum poſtulat inſtitutum. Nec tamen ita ſumus in hac emendandi ratione rudes, ut ab iis libris, quibus nunc utimur, impreſſis, eos, qui olim ſcripti ſunt, inſigni quadam differentia nonnunquam diverſos eſſe neſciamus. Placet igitur ἐποχὴ illa, quoties aliquid opinor aut pronuntio de corruptis locis; cum nonnulli ſuas opiniones improbantibus ita ſuccenſeant, ut inimicitias indicant. *P. Manucius.*

Ibid. *Deinde dolorem quem maxi-*

tamen miſer eſſe, quia ſummum id malum
non erat, tantummodo laborioſus videbatur:
at miſer, ſi in vitioſa & flagitioſa vita adflu-
eret voluptatibus. Quod autem magnum do- 29
lorem brevem, longinquum levem eſſe dici-
tis; id non intellego, quale ſit: video enim
& magnos & eoſdem bene longinquos do-
lores. [3] Quorum alia toleratio eſt verior; qua
uti vos non poteſtis, qui honeſtatem ipſam
per ſe non amatis. Fortitudinis quaedam prae-
cepta ſunt ac paene leges, quae effaeminari
virum vetant in dolore. Quamobrem turpe
putandum eſt, non dico dolere (nam id qui-
dem eſt interdum neceſſe) ſed ſaxum illud
Lemnium clamore Philocteteo funeſtare,

Quod ejulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
[4] *Reſonando, mutum flebiles voces refert.*

[1] Huic

maximum?] Sic hunc locum corrigo in libris vulgatis corruptum; in quibus legitur *tam maximum?* LAMBIN. *Ibid.* Emendationem *Manucii* praeſtant Pal. pr. & Elienſ. ſec. *Davies.*

[3] *Alia* toleratio *eſt verior*] *Ratio* pro *toleratio* habet MStus liber. *Urſin.*

Ib. *Quorum alia* toleratio *eſt verior*] *Urſini* Codex & Med. *quaedam*, vel *quaenam alia* ratio *eſt verior.* Nihilo melius. Legendum videtur, *quorum alia* tolerandi ratio *eſt verior.* Eodem redit ac ſi dixerat, quorum tolerandorum alia ratio eſt verior. Sic ſupra lib. I. cap. 18. *Nullas autem conſequuntur voluptates*, quarum potiendi *ſpe inflammati, multos labores magnoſque ſuſceperant.* Praeter ea quae de loquendi ratione notavimus ad Acad. II, 41. vide *Joſ. Mercerum* ad *Dictyn* Cretenſem IV, 8. *Davies.*

[4] *Reſonando*, mutum] Vulgo *multum*, ſenſu vix ullo. Sed elegantiſſimus eſt ille, quem praebet lectio nobis recepta. Sane, prout edidimus, habent Pall. quatuor, probante *Grutero*, C.C.C. Med. Elienſ. uterque, Balliol. & editio *Victoriana*. Vide Tuſc. II, 13. & *Joſ. Scaligerum* ad *Var-*

ronis

[1] Huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt,

Cui viperino morſu venae viſcerum
Veneno inbutae taetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philoctéta, *Si gravis dolor, brevis.* At jam decimum annum in ſpelunca jacet. *Si longus, levis*; dat enim intervalla & relaxat. Primum non ſaepe. Deinde quae eſt iſta relaxatio? cum & praeteriti doloris memoria, recens eſt, & futuri atque inpendentis torquet timor. Moriatur, inquit. Fortaſſe id optumum: ſed ubi illud, *plus ſemper voluptatis?* ſi enim ita eſt; vide ne facinus facias, cum mori ſuadeas. Potius ergo illa dicantur, turpe eſſe viro [2] debilitari dolore, frangi, ſuccumbere: nam iſta veſtra, *Si gravis, brevis, ſi longus,*

ronis lib. VI. L. L. p. 102. *Dav.*

[1] *Huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt* &c.] Antea mendoſe, *huic Epicurus competenter, & ſi qui poteſt.* P. Manuc. Ib. *Comparet, ſi quid poteſt*, eſt in MSto. *Urſin.*

Ib. *Huic Epicurus* comparet ſe, *ſi poteſt* &c.] Sic a multis annis edi fecit *P. Manucii* conjectura; quae tamen levior eſt, quam ut recipi debeat. Codices fere dant *huic Epicurus* competenter & *ſi poteſt*. At Pal. pr. *huic Epicurus & ſi poteſt.* Reſcribendum videtur, *huic Epicurus* aiat, *ſi poteſt*, Cui viperino ——— cient; *aiat Epicurus Philoctetae*, ſi gravis dolor, brevis *&c.* Vide Tuſc. II, 7. Cum tamen Elienſ. ſec. aliique nonnulli libri repraeſentent, *ſi* qui *poteſt*, legi queat *ſi* qua *poteſt.* Porro *competenter* inferioris aevi ſcriptoribus idem valebat, ac congruenter, conſentanee, convenienter; & adſcriptum margini, tandem ſe *Tullii* verbis immiſcuit. *Davies.*

[2] *Debilitari dolore, frangi*] Vulgo *debilitari, dolore frangi.* Recte vero locum diſtinxere *J. M. Brutus & Aldus* nepos. Bonae autem notae MS. qui quondam fuit *J. Fr. Gronovii*, dabat *turpe eſſe*, viri non eſſe, *debilitari dolore.* Quin & *viri non eſſe*, praetermiſſis illis *turpe eſſe viro*, legebatur in Elienſ. ſec. Noſter Tuſc.

longus, *levis*, dictata sunt. Virtutis, magnitudinis animi, patientiae, fortitudinis fomentis dolor mitigari solet. Audi, ne longe abeam; 30
moriens quid dicat Epicurus; [3] ut intellegas, facta ejus cum dictis discrepare. Epicurus Hermacho Salutem. [4] *Cum ageremus*, inquit,, *vitae beatum & eundem supremum diem, scribebamus haec. Tanti autem morbi aderant* [5] *vesicae & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem possit accedere.* [6] Miserum hominem, si dolor summum malum est! dici aliter non potest. Sed audiamus ipsum. [7] *Compensabatur tamen*, inquit, *cum his omnibus animi laetitia, quam capiebam memoria rationum inventorumque nostrorum: sed tu, ut dignum est tua erga me & erga*

Tusc. II, 12. *Nam dum tibi turpe nec dignum viro videbitur gemere, ejulare, lamentari, frangi, debilitari dolore* &c. Equidem *Gronoviani* Codicis scripturam non aspernor. *Idem.*

[3] *Ut intelligas*] Vulgo & *intellige.* Nos Pal. primum sequimur. *Idem.*

[4] *Cum ageremus* —— possit *accedere*] Lege *posset accedere.* Graece vero sic Epicurus apud *Laërtium* X, 22. Τὴν μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες (Lege τελευταίαν) ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταῦτα· στραγγουρία τε παρηκολουθήκει καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. Adi quae diximus ad Tuscul. II. 18. *Id.*

[5] *Vesicae & viscerum*] In exemplo hujus Epistolae exposita a Laërtio [X, 22.] scriptae quidem, ut ille vult, non ad Hermachum sed ad Idomenea, legitur δυσεντερικὰ πάθη, in quo verbo *viscerum* certe est significatio. Ven. tamen *torminum* habent. *Camerar.*

[6] *Miserum hominem*] Vulgo *ecce miserum hominem.* Verum primam vocem nescit optimus ille Pal. cui lubens obtemperavi. *Davies.*

[7] *Compensabatur* —— *tueare liberos*] Ipsa Epicuri verba legere si gestis, ea reperies apud *Laërtium* X, 22. *Idem.*

[1] *Vo-*

erga philosophiam [1] *voluntate ab adulescentulo suscepta, fac ut Metrodori tueare liberos.* Non ego jam Epaminondae, non Leonidae mortem hujus morti antepono: quorum alter cum vicisset Lacedaemonios apud Mantineam, simulque ipse gravi vulnere exanimari se videret; [2] ut primum dispexit, quaesivit, salvusne esset clypeus? cum salvum esse flentes sui respondissent; rogavit, essentne fusi hostes? cumque id quoque, ut cupiebat, audivisset; evelli jussit eam, qua erat transfixus, hastam. Ita multo sanguine profuso, in laetitia & in victoria est mortuus. Leonidas autem, rex Lacedaemoniorum, se in Thermopylis, trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis aut gloriosa mors, opposuit hostibus. praeclarae mortes sunt imperatoriae: philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. Refert tamen, [3] quod sibi videtur esse morienti magna laus. *Compensabatur*, inquit, *cum summis doloribus laetitia.* Audio equidem philosophi vocem, Epicure:

[1] *Voluntate ab* adolescentia *suscepta*] In Ven. *ab adolescentulo*, quod cum Graecis consentit: illa enim sic habent, Σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου πρὸς ἐμὲ καὶ φιλοσοφίαν ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Intelligendum autem διαθέσεως simileve aliquid. Camerar. *Ibid.* Exemplaria *Laërtii* X, 22. exhibent τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμέ. Recte. *Davies.*

Ib. *Ab adolescente suscepta*] *Ab adolescentulo* est in vetere libro, quam lectionem confirmant Graeca Epicuri verba apud *Laërtium*, unde haec Ciceronis translata sunt, ἐκ μειρακίου. *Ursinus.*

[2] *Ut primum* despexit] Libri vett. habent, *ut primum dis-*

cure: ſed, quid tibi dicendum ſit, oblitus es. Primum enim, ſi vera ſunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc eſt, ſi vera ſunt tua ſcribta & inventa; gaudere non potes: nihil enim jam habes, quod ad corpus referas: eſt autem a te ſemper dictum, nec gaudere quemquam, niſi propter corpus, nec dolere. *Praeteritis*, inquit, *gaudeo*. Quibuſnam praeteritis? ſi ad corpus pertinentibus; rationes tuas te video compenſare cum iſtis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum: ſi autem ad animum; falſum eſt, quod negas animi ullum eſſe gaudium, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? [4] Quid iſto tuo egregio officio & tanta fide (ſic enim exiſtumo) ad corpus refers? Huc & illuc, Torquate, vos 31
verſetis licet; nihil in hac praeclara epiſtola ſcribtum ab Epicuro congruens & conveniens decretis ejus reperietis. Ita redarguitur ipſe a ſeſe, [5] vincunturque ſcribta ejus probitate ipſius ac moribus: nam iſta commendatio puerorum,

diſpexit. Lambinus.

[3] Quod *ſibi videtur eſſe* morienti *magna laus*] Elienſ. pr. *quo ſibi*. Pal. autem primus *quo modo ſibi videtur eſſe moriens magna laus*. Forſan *quo modo ſibi* videatur *eſſe* oriens *magna laus*. *Lambinus* edidit, *in quo ſita videatur eſſe morienti magna laus*. Contra Codices. *Davies*.

[4] *Quid iſto tuo egregio officio*] Vulgo *quid* ex *iſto tuo egregio officio*. Illam vero *praepoſitionem* non agnoſcunt Pall. ſex. Elienſ. uterque, Pariſ. pr. ſec. C.C.C. Med. Balliol. aut editio *Victoriana*. Idem.

[5] *Veneuntque ſcripta ejus*] Quidam legi volunt *vincunturque*. Lambinus.

Ib.

rum, memoria & caritas amicitiae, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſervatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam, [1] non invitatam voluptatibus, nec praemiorum mercedibus evocatam. Quod enim teſtimonium majus quaerimus, quae honeſta & recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe, cum videamus tanta officia morientis? Sed, ut epiſtolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem fere verbis interpretatus ſum (quamquam ea cum ſumma ejus philoſophi nullo modo congruebat) ſic ejuſdem teſtamentum non ſolum a philoſophi gravitate, ſed etiam ab ipſius ſententia judico diſcrepare. Scribſit enim, & multis ſaepe verbis, & breviter apteque in eo libro quem modo nominavi, [2] *mortem nihil ad nos pertinere: quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine*

Ib. Vincunturque *ſcripta ejus*] Vulgo *veneuntque*. Putidiſſime. Elienſ. pr. *veneruntque*. Sec. autem, Med. & Pal. pr. *vincunturque*; quod recepi, nec eſt incommodum. Sic *naturae bonitate vinci* dixit *Tullius* Offic. I, 2. Malim tamen *convincunturque*, hoc eſt, refelluntur, redarguuntur, confutantur. Supra cap. XXV. *Ita enim vivunt quidam, ut eorum vita refellatur oratio. Diodorus* Siculus in Excerpt. Peireſc. pag. 234. Τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων τοὺς πλείστους ἰδεῖν ἐστὶ λέγοντας μὲν τὰ κάλλιστα, πράττοντας δὲ τὰ χείριστα, καὶ τὴν ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτῶν σεμνότητα καὶ σύνεσιν διὰ τῆς πείρας ἘΛΕΓΧΟΜΕΝΗΝ. Forſan ἐν ταῖς ἀπαγγελίαις. Vide *Philoſtratum* I, 3, 14. *Davies.*

[1] *Non invitatam voluptatibus*] Sic legendum cenſeo, libris omnibus invitis: nam manuſcripti habent *mutatam*; quod nonnulli probant, & interpretantur *emtam*: ego non probo: impreſſi *mutuatam*, quod perſpicue depravatum eſt. *Invitatam* omnino rectum eſt, & eſt ſimile ei, quod ſequitur, *evocatam*.

Lam-

sine sensu sit, id nihil ad nos omnino pertinere. Hoc ipsum elegantius poni meliusque potuit; nam quod ita positum est, *quod dissolutum sit, id esse sine sensu*, id ejusmodi est, ut non satis plane dicat, quid sit dissolutum: sed tamen intellego quid velit. Quaero autem, quid sit, quod, cum dissolutione, id est, morte sensus omnis exstinguatur; & cum reliqui nihil sit omnino, quod pertineat ad nos; tam adcurate tamque diligenter caveat & sanciat, [3] *ut Amynomachus & Timocrates, heredes sui, de Hermachi sententia dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis, mense Gamelione: itemque omnibus mensibus, vicesimo die lunae, dent ad eorum epulas, qui una secum philosophati sint, ut & sui & Metrodori memoria colatur.* Haec ego non possum dicere non esse [4] hominis quamvis & belli & humani: sapien-

LAMBIN. Ibid. *Invitatam* prior dederat *Victorius*. Et ne forte putes soli conjecturae deberi, sic dant Pall. pr. tert. sext. Paris. sec. C.C.C. & Eliens. uterque. *Dav.*

[2] *Mortem nihil ad nos pertinere: quod enim dissolutum —— pertinere*] Epicurus κυρίων δοξῶν II. apud *Laërtium* X, 139. Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Habent id etiam *Stobaeus* Serm. CXVII. p. 600. *Sextus Empiricus* Pyrrh. Hypot. lib. III. cap. XXIV. §. 229. aliique. *Idem.*

[3] *Ut Amynomachus & Timocrates —— colatur*] Graece: Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάχου σκοπούμενοι εἴς τε τὰ ἐναγίσματα —— ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστου ἔτους τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος· ὥστε καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε καὶ Μητροδώρου μνήμην κατατεταγμένην. Apud *Laërtium* X, 18. *Idem.*

[4] *Hominis* quamvis *& belli*

ſapientis vero nullo modo, Phyſici praeſertim, [1] quem ſe ille volt, putare ullum eſſe cujuſquam diem natalem. Quid? [2] idemne poteſt eſſe dies ſaepius qui ſemel fuit? Certe non poteſt. An ejuſdemmodi? Ne id quidem, [3] niſi multa annorum interceſſerint millia, ut omnium ſiderum eodem, unde profecta ſint, fiat ad unum tempus reverſio. Nullus eſt igitur cujuſquam dies natalis. At habetur. Et ego id ſcilicet neſciebam. Sed ut ſit, etiamne poſt mortem coletur? idque teſtamento cavebit is, [4] qui nobis quaſi oraculum ediderit, nihil ad nos poſt mortem pertinere? Haec non erant ejus, qui innumerabiles mundos infinitaſque regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragraviſſet. Numquid tale Democritus? ut alios omittam. Hunc adpello, quem ille unum ſecutus eſt. Quod ſi dies notandus fuit, eumne potius quo natus,

& humani] Vulgo deeſt *quamvis*. Id nos ex Pal. pr. Elienſ. ſec. ac editione *Victoriana* recepimus. *Davies*.

[1] *Quem ſe ille vult*] Vulgo *quem ſe ille* eſſe *vult*. Cum vero penultimam voculam non agnoſcant Elienſ. pr. Pariſ. ſec. C.C.C. & editio *Victoriana*, delendam cenſuimus. Fatendum tamen omnes hoſce libros, praeter Elienſem primum, dare, *quem ſe ille vult* putari, *ullum eſſe cujuſquam* &c. Male vero: nam tum demum aliquid orationi deeſt. *Idem*.

[2] Verene *poteſt eſſe dies*] J. Fr. Gronovii MS. *itemne poteſt*; unde legit, *idemne poteſt*, ejuſque conjecturam repraeſentat Elienſ. ſec. Ea ſane lectio receptae videtur praeferenda. *Idemne poteſt eſſe dies? an ejuſdemmodi?* Immo tam placet, ut admiſerim. *Idem*.

[3] *Niſi multa annorum interceſſerint millia*] Vulgo *niſi* cum *multa*. Sed Pal. primo vocem me-

natus, an eum, quo ſapiens factus eſt? Non potuit, inquies, fieri ſapiens, niſi natus eſſet. Et iſto modo ne ſi avia quidem ejus nata non eſſet. Res tota, Torquate, non doctorum hominum, velle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis: quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico. Nihil opus eſt litibus: tantum dico, [5] magis fuiſſe veſtrum agere Epicuri diem natalem, quam illius, teſtamento cavere ut ageretur. Sed, ut ad propoſitum revertamur, (de 32
dolore enim cum diceremus, ad iſtam epiſtolam delati ſumus) nunc totum illud concludi ſic licet, Qui in ſummo malo eſt, is tum, cum in eo eſt, non eſt beatus: ſapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore: non eſt igitur ſummum malum dolor. Jam illud quale tandem eſt? *Bona praeterita non*

effluere

mediam rejicienti paruimus. Porro noſter ad *annum magnum* reſpicit, *iſque annus horum quos vocamus annorum* XII. M. DCCCLIV. *complectitur.* Verba ſunt Ciceronis in Hortenſio; quae ſervavit auctor de Cauſis Corr. Eloq. cap. XVI. Sed ex *Servio* ad Aen. I, 273. III, 284. reponendum XII. M. DCCCCLIV. ut alibi diximus. Huc ſpectantia veterum loca congreſſit *Henr. Lindenbrogius* ad *Cenſorini* cap. XVIII. *Idem.*

4 *Qui* nobis *quaſi oraculum ediderit*] Vulgo *qui* vobis *quaſi oraculum ediderit.* Incommode; nam non Epicureis ſolis, ſed omnibus hominibus hoc edidit oraculum. Nos igitur Pariſ. tribus, Balliol. Med. & editione *Victoriana* nixi ſumus. Vide *Laërtium* X, 125. & *Lactantium* lib. III. cap. XVII, 30, ſeqq. *Idem.*

5 *Magis fuiſſe* veſtrum —— *quam* illius] *Victorius* edidit *magis fuiſſe* verum —— *quam* illum.

effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere. Primum in noſtrane poteſtate eſt, quid meminerimus? [1] Themiſtocles quidem, cum ei Simonides, an quis alius, artem memoriae polliceretur, *Oblivionis*, inquit, *mallem: nam memini etiam quae nolo, oblivisci non poſſum quae volo.* Magno hic ingenio: ſed res ſe tamen ſic habet, ut nimis imperioſi philoſophi ſit, vetare meminiſſe. [2] Vide, ne iſta ſint Manliana veſtra aut majora etiam, ſi imperes quod facere non poſſim. Quid, ſi etiam jucunda memoria eſt praeteritorum malorum? ut proverbia nonnulla veriora ſint, quam veſtra dogmata: vulgo enim dicitur, *Jucundi acti labores:* nec male Euripides, (concludam, ſi potero, Latine: [3] Graecum enim hunc verſum noſtis omnes) [4] *Sua-*

illum. Sic etiam Pariſ. pr. tert. niſi quod *illam* repraeſentent. Sed illi perperam; certaque eſt ea ſcriptura, quam *Gruterus* ex Pall. pr. ſext. dedit. Eandem retinent Elienſ. uterque, Pariſ. ſec. Med. & C.C.C. *Davies.*

[1] *Themiſtocles quidem, cum ei Simonides,* an *quis alius, artem memoriae polliceretur,* Oblivionis, *inquit,* mallem] Vulgo *aut quis alius.* Nos Pal. pr. ſequimur. Idem vero Themiſtoclis reſponſum memorat noſter Acad. II, 1. & eodem reſpicit de Orat. II, 86. De Simonide vero ſic *Suidas.* Τὴν μνημονικὴν τέχνην εὗρεν οὗτος. *Martianus Capella* de memoria lib. V. pag. 177. *Simonides hujus rei praecepta inveniſſe perhibetur, poëta idemque philoſophus.* Sic, inter alios, *Plinius* H. N. lib. VII. §. 24. & *Quinctilianus* Inſt. Orat. XI, 2. pag. 685. *Idem.*

[2] *Vide ne Manliana ſint iſta veſtra*] Sic habent omnes, quos quidem viderim, libri veteres: ſed quidam legi volunt, *Vide ne Manliana ſint juſſa veſtra:* alii, *ne Manliana ſint iſta caſtra:* alii, *ne Manliana ſint imperia veſtra* &c. *Lambinus.*

[3] *Graecum enim* hunc *verſum noſtis omnes*] Mallem, *Graecum enim* hujus *verſum noſtis omnes*

[4] *Suavis laborum est praeteritorum memoria.* Sed ad bona praeterita redeamus: quae si a vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulsus, egens, in palude demersus, tropaeorum recordatione levaret dolorem suum; audirem & plane probarem: nec enim absolvi beata vita sapientis, neque ad exitum perduci poterit, si prima quaeque, bene ab eo consulta atque facta, ipsius [5] oblivione obruerentur. Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, & quidem corpore perceptarum: nam si quae sunt aliae, falsum est, omnes animi voluptates esse e corporis societate. Corporis autem voluptas si etiam praeterita delectat; non intellego, cur Aristoteles Sardanapali epigramma tanto opere deri-

omnes; si per Codices liceret. *Dav.*

4 *Suavis est praeteritorum* malorum *memoria*] Alii *laborum*. Sed prior lectio ad Græca respondet: est enim versus in Oreste,

Ὦ πότνια λήθη τῶν κακῶν, ὡς εἶ γλυκύ. *Camerar.*

Ib. *Suavis laborum est praeteritorum memoria*] Sic Pal. pr. at reliqui Codices *suavis* est *laborum*; unde cum *Gulielmio* legerim *suave'st laborum*. *Camerarius* autem respici putat ad illud *Euripideum* Orest. vs. 213.

Ὦ πότνια λήθη τῶν κακῶν, ὡς εἶ σοφή·

sic enim Codices, non γλυκύ, prout ille posuit. Sed ad rem nihil facit iste versiculus. Revera voluit hunc ex Andromeda, quem habent *Aristoteles* Rhet. lib. I. cap. XI, 12. & *Stobaeus* Serm. XXIX. pag. 200.

Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

Vide doctissimum *Gatakerum* ad *Antonini* VIII, 36. Idem in mentem fuit *Themistio* Orat. IV. pag. 55. Λέγει πού ἡ τραγῳδία, ὅτι φέρει πολλὴν ἡδονὴν καὶ τῷ σωθέντι μεμνῆσθαι πόνων παροιχομένων. Hoc ideo notandum videbatur, quod *Petavius* & *Harduinus* locum silentio transeunt. *Davies.*

5 *Oblivione* obruerentur] *Lambinus*

derideat: in quo [1] ille rex Aſſyriae glorietur, *ſe omnes ſecum libidinum voluptates abſtuliſſe; quod enim ne vivus quidem*, inquit, *diutius ſentire poterat, quam dum fruebatur; quo modo id potuit mortuo permanere?* Fluit igitur voluptas corporis, & [2] prima quaeque avolat, ſaepiuſque relinquit [3] cauſſam poenitendi quam recordandi. Itaque beatior Africanus cum patria illo modo loquens,

[4] *Deſine Roma tuos hoſtes* ——

reliquaque praeclare,

Namque tibi monumenta mei peperere labores.

Laboribus hic praeteritis gaudet; tu jubes voluptatibus: hic ſe ad ea revocat, e quibus nihil umquam retulerit ad corpus; tu totus hae-
33 res in corpore. Illud autem ipſum qui obtineri poteſt, quod dicitis, omnes animi & voluptates & dolores, ad corporis [5] voluptates ac dolores

binus edidit *obruentur*. Non male. Quin & ita dant C.C.C. & Med. *Davies.*

[1] *Ille rex* Aſſyriae] *Rex Syriae* legitur in Elienſ. utroque C. C. C. & editione *Victoriana*. Mutatum videtur ab iis, qui voces haſce bonis auctoribus ſynonymas eſſe neſcierunt. Talis certe fuit *Urſinus*, quem confutavimus ad Tuſc. V, 35. ubi Sardanapali epigramma ſimul ac Ariſtotelis de eo judicium reperiri queat. Auctoribus ibi laudatis adde *Curtium* lib. V. cap. I, 35. Arrianum Exped. II, 5. & *L. Allatium* ad *Euſtathii* Hexaëm pag. 7. *Idem.*

[2] Prima *quaeque avolat*] Elienſ. uterque, Pariſ. ſec. C.C.C. Balliol. Med. & editio *Victoriana* dant *prona quaeque*. Sed qui voluptas *avolet prona*, mihi quidem latet; nec melius intelligo quid ſibi velit hac in re *prima quaeque avolat*. Ultima vox in Pariſ. pr. tert. locum non habet; nec probabile videtur ut in una re *Tullius* duas diverſi generis adhibeat metaphoras. Praeterea C.C.C. Balliol. Med. editio *Victoriana* pluresque libri tam manu quam typis exſcripti dant,

dolores pertinere? Nihilne te delectat umquam? video, quicum loquar: te igitur, Torquate, ipsum per se nihil delectat? Omitto dignitatem, honestatem, speciem ipsam virtutum, de quibus ante dictum est: [6] haec leviora ponam: poëma, orationem, cum aut scribis aut legis; cum omnium factorum, cum regionum conquiris historiam; signum, tabula, locus amoenus, ludi, venatio, villa Luculli, (nam si tuam dicerem, latebram haberes: ad corpus diceres pertinere) sed ea quae dixi, ad corpusne refers, an est aliquid quod te sua sponte delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo perstiteris, ad corpus ea, quae dixi, referre; aut deserueris totam Epicuri voluptatem, si negaveris. Quod vero a te disputatum est, majores esse voluptates & dolores animi quam corporis, quia trium temporum parti-

dant, *avolat*, vel, *advolat ut aiebat*. Forsan, *Fluit igitur voluptas corporis, & prona* quidem aqua, *ut* aiunt; *saepiusque relinquit* &c. Vide *Virgilium* Aen. VIII, 548. & *Symmachum* lib. III. Ep. 43. *Idem*.

3 Causam *poenitendi*] Vulgo *causas*. Nos Pal. primi lectionem damus. *Idem*.

4 *Desine, Roma, tuos hostes*] Hanc *Enniani* versus particulam laudat etiam lib. III, de Orat. cap. 42. Defectum supplere conati sunt viri doctissimi: sed eos ipsis poëtae verbis usos esse nec constat nec constabit. Vide sis *Hieronymum Columnam* ad Ennii Fragm. p. 168. *Idem*.

5 *Voluptates* ac *dolores*] Vulgo *& dolores*. Sic habent, ut edidimus, Paris. pr. tert. Med. & editio *Victoriana*. Idem.

6 *Haec leviora* ponam — *signum, tabula, locus amoenus, ludi, venatio, villa Luculli*] Licet quae de veterum soloecismis dicantur haud ignoro; simile tamen exemplum dari non puto. Legerim *haec leviora* ponantur, *poema, orationem cum aut scribis aut legis, cum omnium factorum,*

particeps animus ſit, corpore autem praeſentia ſolum [1] ſentiantur; qui probari poteſt? ut is qui propter me aliquid gaudeat, plus quam ego ipſe gaudeat? [2] Animo voluptas oritur propter voluptatem corporis, & major eſt animi voluptas quam corporis: ita fit, ut gratulator laetior ſit, quam is [3] cui gratulatur. Sed dum efficere voltis beatum ſapientem, cum maxumas animo voluptates percipiat, omnibuſque partibus majores quam corpore; quid occurrat, non videtis: animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus majores, quam corporis. Ita miſer ſit aliquando neceſſe eſt is, quem vos beatum ſemper voltis eſſe. Nec vero id, dum omnia ad voluptatem doloremque referetis, efficietis umquam. Quare aliud aliquid, Torquate, hominis ſummum bonum reperiendum eſt: voluptatem beſtiis concedamus, quibus vos de ſummo bono teſtibus

cum regionum perquiris hiſtoriam, ſignum, tabula, locus amoenus —— villa Luculli &c. Ita recte procedit oratio parvaque fit mutatio. *Davies.*

[1] *Sentiantur, qui probari poteſt? ut is qui propter me aliquid gaudeat, plus quam ego ipſe gaudeat?*] Vulgo *ſentiantur? Qui probari poteſt, ut is qui propter me aliquid, plus quam ego ipſe gaudeat?* Nullo quidem ſenſu. Nos rectis diſtinctionibus poſitis & verbo, quod ſuppeditat editio *Victoriana*, reſtituto, locum perſanavimus. Pall. tamen, noſtrique voces ultimas quinque praetereunt; quod ob illud *gaudeat* repetitum contigiſſe norunt harum rerum periti. *Idem.*

[2] Animo *voluptas oritur*] Vulgo *animi*. Lectionem vero, quam damus, una voce probant Pall. Pariſ. tres, Elienſ. uterque, C.C.C. Med. & Balliol. *Idem.*

[3] *Cui* gratulatur] Sic Pariſ. pr. ſec. Med. & Elienſ. pr. Vulgo *gratuletur*. Idem.

[4] *In quodam* volucrium *genere*

bus uti ſoletis. Quid, ſi etiam beſtiae multa faciunt, duce ſua quaeque natura, partim indulgenter vel cum labore; ut in gignendo, in educando perfacile adpareat, aliud quiddam iis propoſitum, non voluptatem? partim curſu & peregrinatione laetantur: congregatione aliae coetum quodammodo civitatis imitantur. Videmus [4] in quodam volucrium genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam: [5] in multis etiam diſciplinam videmus. Ergo in beſtiis erunt ſecreta a voluptate humanarum quaedam ſimulacra virtutum; in ipſis hominibus virtus, niſi voluptatis cauſſa, nulla erit? & homini, qui ceteris animantibus plurimum praeſtat, praecipui a natura nihil datum eſſe dicemus? Nos vero, ſi quidem 34
in voluptate ſunt omnia, longe multumque ſuperamur a beſtiis; quibus ipſa terra fundit ex ſeſe [6] paſtus varios atque abundantes nihil

nere &c.] Sic edendum curavi, libris omnibus invitis, *Chariſii* auctoritatem ſecutus, qui lib. I. [col. 119.] admonet, Ciceronem lib. II. *de finibus* uſurpaſſe *volucrium* in patrio caſu. Nullus autem alius locus eſt in hoc libro, in quo haec vox ſcripta ſit, praeter hunc. *Lambinus.*

[5] *In multis etiam* diſciplinam *videmus*] Vulgo *deſideria videmus*, quod exhibent omnes Pall. Elienſ. uterque, C. C. C. Med. & Balliol. Adeo tamen inepta eſt ea lectio, ut aliquando ſuſpicatus ſim *Tullium* ſcripſiſſe, *Videmus in quodam volucrium genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam in multis etiam*; librariumque margini vel inter lineas adnotaſſe *deſideratur videmus*; unde tandem *deſideria videmus* naſcebatur. Sed ne nimis ingenio viderer indulgere; ſcripturam recepi quam praeſtant Pariſ. pr. ſec. ac editi veteres, eaque non eſt incommoda. *Davies.*

[6] *Paſtus varios* atque *abundantes*] Vulgo *paſtus varios* varieque

nihil laborantibus: nobis autem aut vix, aut ne vix quidem, ſuppetunt multo labore quaerentibus. Nec tamen ullo modo ſummum pecudis bonum & hominis, idem mihi videri poteſt. Quid enim tanto opus eſt inſtrumento in optumis artibus comparandis, quid tanto concurſu honeſtiſſimorum ſtudiorum, tanto virtutum comitatu, ſi ea nullam ad aliam rem niſi ad voluptatem conquiruntur? Ut, ſi Xerxes, cum tantis claſſibus tantiſque equeſtribus & pedeſtribus copiis, Helleſponto juncto, [1] Athone perfoſſo, [2] maria ambulaviſſet, terram navigaviſſet; [3] ſi, cum tanto inpetu in Graeciam veniſſet, cauſſam ejus quis ex eo quaereret tantarum copiarum tantique belli, mel ſe auferre ex Hymetto voluiſſe diceret, certe

rieque *abundantes*. Suam *Ciceroni* manum reſtituit Elienſ. ſec. ac ſic *Aldus* nepos edidit. *Dav.*

[1] *Athove perfoſſo*] Quid ſi, *Athone perfoſſo?* quo modo eum locutum eſſe etiam in tertio *de republica* auctor eſt *Priſcianus* libro VI. P. MANUCIUS.

Ib. *Athone profoſſo*] Secutus hic ſum *Paulli Manucii* conjecturam, ut item ſaepe alibi; quod velim lectorem, ſi interdum tacitus praeteribo, non exiſtimare, me rei alienae involandae aut inuncandae gratia, id facere. *Lambinus*.

Ibid. Athone *profoſſo*] Pall. tres, Elienſ. pr. & Pariſ. pr. tert. *Athove profoſſo*. Sed illos libros ſequor, in quibus alterum legitur; quod & prior fecerat *Gruterus*. Nec erat cur id male fieri cenſeret *Iſ. Verburgius*. Lucilius apud *Agellium* XVI, 9.

Αἰγίλιποι *montes, Aetnae omnes, aſperi* ATHONES.

Priſcianus lib. VI. col. 710. *Quod mirabilius eſt*, Athos Athonis *protulit* Cicero *in III. de Rep.* Quid ergo illa ſibi vult abſurda exceptio, niſi quis *Athonem* pro monumento vult funditus efficere &c. Sic etiam vetus Scholiaſtes ad *Juvenalis* Satir. X, 174. ad *Lucani* II, 667. ac *Amm. Marcellinus* XXXI, 4. *Davies*.

[2] *Maria ambulaviſſet terramque*

certe ſine cauſſa videretur tanta conatus: ſic nos ſapientem, plurimis & graviſſimis artibus atque virtutibus inſtructum & ornatum, non, ut illum, maria pedibus peragrantem, claſſibus montes, ſed omne caelum totamque cum univerſo mari terram mente complexum, voluptatem petere ſi dicemus, mellis cauſſa dicemus tanta molitum. Ad altiora quaedam & magnificentiora, mihi crede, Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolum partibus, in quibus ineſt memoria rerum innumerabilium, [4] vitae quidem infinita; ineſt conjectura conſequentium, non multum a divinatione differens; ineſt moderator cupiditatis pudor; ineſt ad humanam ſocietatem juſtitiae fida cuſtodia; ineſt in perpetiendis laboribus

que navigaſſet] *Iſocrates* in Panegyrico [pag. 84.] Ὥστε τῷ στρατοπέδῳ πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπείρου, πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δὲ Ἄθω διορύξας. Huc reſpexit *Lucretius* lib.III. [vſ.1042.]

Ille quoque ipſe, viam qui quondam per mare magnum Stravit.

Dubium autem non eſt quin *Xenophontis* [ſcribere debuit *Iſocratis*] locum *Cicero* exprimere voluerit. *Urſin.*

Ib. *Maria ambulaviſſet, terram navigaviſſet*] Sic Elienſ. Med. & editio *Victoriana*. Vulgo *terramque navigaſſet*. Dav.

3 *Si cum tanto impetu in Graeciam veniſſet, cauſam* ejus *quis ex eo quaereret tantarum copiarum tantique belli, mel ſe auferre ex Hymetto voluiſſe diceret*] Lege *cauſam* vero *quis*. Alioqui pendet orationis ſeries. *Idem.*

Ib. *Mel ſe* afferre *ex Hymetto voluiſſe*] Cur non *auferre?* Certe id poſtulat ſententia. *P. Manucius.* [*Auferre* Pal. pr.]

4 *Vitae quidem infinita*] Corruptus locus; quem ita puto eſſe emendandum, *Et ea quidem infinita:* nam & libro primo Tuſc. quaeſt. [cap. 24.] de animo loquens, *Habet*, inquit, *memoriam*, & eam infinitam, *rerum innumerabilium*. P. Manucius.

Ibid.

ribus adeundiſque periculis firma & ſtabilis doloris mortiſque contemptio. Ergo haec in animis. Tu autem etiam membra ipſa ſenſuſque conſidera; [1] qui tibi ut reliquae corporis partes, non comites ſolum virtutum, ſed miniſtri etiam videbuntur. Quid, ſi in ipſo corpore multa voluptati praeponenda ſunt, ut vires, valitudo, velocitas, pulcritudo; quid tandem in animis cenſes? in quibus doctiſſimi illi veteres ineſſe quiddam caeleſte & divinum putaverunt. Quod ſi eſſet in voluptate ſummum bonum, (ut dicitis) optabile eſſet in voluptate maxuma, nullo intervallo interjecto, dies nocteſque verſari; cum omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi moverentur. Quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit eſſe in iſto genere voluptatis? Cyrenaici quidam non recuſant. Veſtri haec verecundius: illi fortaſſe conſtantius. Sed luſtremus animo non has maxumas artes, quibus qui carebant, inertes a majoribus nominabantur: ſed quaero, num exiſtumes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, ſed

Ibid. Vitae *quidem infinita*] *Lambinus*, conjecturam *Manucii* ſequens, edidit, *& ea quidem infinita*; nec aliter legendum puto. Vide Tuſc. I, 24. *Davies.*

[1] *Qui tibi, ut reliquae corporis partes, non comites ſolum* virtutum, *ſed miniſtri etiam* videbuntur] *Videbantur* Pariſ. tres, Elienſ. uterque, C. C. C. & editio *Victoriana*. Omnino legendum, *Qui tibi, ut reliquae corporis partes, non comites ſolum* VOLUPTATUM, *ſed etiam miniſtri* VIDEBANTUR. Nam ad voluptatem omnia referebant Epicurei. Vide lib. I. cap. 9. & lib. II. cap. 21. *Idem.*

[2] Com-

ſed Phidiam, Polycletum, Zeuxin, ad voluptatem artes ſuas direxiſſe? Ergo opifex plus ſibi proponet ad formarum, quam civis excellens ad factorum pulcritudinem? Quae autem eſt alia cauſſa erroris tanti, tam longe lateque diffuſi, niſi quod is, qui voluptatem ſummum bonum eſſe decernit, non cum ea parte animi, in qua ineſt ratio atque conſilium, ſed cum cupiditate, id eſt, cum animi leviſſima parte deliberat? Quaero enim de te, ſi ſunt Dii, ut vos etiam putatis, qui poſſunt eſſe beati, cum voluptates corpore percipere non poſſint? aut ſi ſine eo genere voluptatis beati ſunt, cur ſimilem animi uſum in ſapiente eſſe nolitis?
Lege laudationes, Torquate, non eorum, qui 35
ſunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiſtoclis, non Philippi, non Alexandri; lege noſtrorum hominum, lege veſtrae familiae. Neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus [2] comparandarum voluptatum diceretur; non elogia monumentorum id ſignificant, [3] velut hoc ad portam

[2] *Comparandarum* voluptatum] Elienſ. ſec. Pariſ. ſec. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *utilitatum*. Nec id abſurde. Vide nos ad hujuſce libri cap. XXVI. *Idem*.

[3] *Velut hoc ad portam* unicum, PLURIMAE] Vulgo *velut hoc ad portam?* UNO ORE CUI PLURIMAE. Siquidem vero Codices hoc in loco dent, *velut hoc ad portam uno cum* vel *cui plurimae*; & in libro de Senect. cap. XVII. *in quem illud elogium* unicum, PLURIMAE CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM; hanc lectionem reſtituendam putavi. *Unicus*

portam [1] unicum, PLURIMAE CONSENTIUNT GENTES, POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM. Idne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuisse, quod praestantissimus fuisset in conficiendis voluptatibus? Ergo in iis adulescentibus bonam spem esse dicemus & magnam indolem, quos suis commodis inservituros, & quicquid ipsis expediat [2] facturos arbitramur? nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confusio? tollitur beneficium, tollitur gratia, quae sunt vincula concordiae: nec enim, si tuam ob caussam cuiquam commodes, beneficium illud habendum est, sed feneratio; nec gratia deberi videtur ei, qui suam ob caussam commodaverit. Maxumas vero virtutes jacere omnes necesse est, voluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimae, quae, nisi honestas natura plurimum valeat, cur non cadant in sapientem, non

Unicus est singularis, ut adnotavit Cl. *Graevius*, quem vide. *Ovidius* Metam. III, 454.

——— *Quid me, puer unice, fallis?*

Juvenalis Sat. VIII, 110.

——— *Si quod spectabile signum:*
Si quis in aedicula Deus UNICUS ———

Sic Archimedes, *unicus spectator caeli siderumque* dicitur *Livio* XXIV, 34. *Davies.*

[1] *Uno ore cui plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum*] Fortasse legendum, *Uno ore* quem *plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum.* In libro etiam de Senectute [cap. 17.] ubi est, *In quem illud elogium, Unicum plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum*; eodem modo legerem *Ore uno quem plurimae* &c. cum veteres libri alii habeant *ore uno pluri-*

non eſt facile defendere. Ac, ne plura complectar (ſunt enim innumerabilia) bene laudata virtus [3] voluptatis aditus intercludat neceſſe eſt: quod jam a me exſpectare noli. Tute introſpice in mentem tuam ipſe, eamque omni cogitatione pertractans, percunctare ipſe te, [4] perpetuiſne malis voluptatibus perfruens, in ea, quam ſaepe uſurpabas, tranquillitate degere omnem aetatem ſine dolore, adſumpto etiam illo, quod vos quidem adjungere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu; an, cum de omnibus gentibus optume mererere, cum opem indigentibus ſalutemque ferres, vel Herculis perpeti aerumnas? ſic enim majores noſtri labores non fugiendos triſtiſſimo tamen verbo [aerumnas] etiam in Deo nominaverunt. Exigerem ex te, cogeremque ut reſponderes, niſi vererer, ne Herculem ipſum ea, quae pro ſalute gentium ſummo labore geſſiſſet, voluptatis cauſſa geſſiſſe diceres. Quae cum dixiſſem,

plurimae; alii *ore uno cum plurimae*. Verbum autem *unicum* opinor inde natum, quod librarius in deſcribendo omiſiſſet *ore*; cumque remanſiſſet *uno quem*, unde elici ſententia nulla poterat, factum eſt *unicum*: ut, quod negligentia mutilaverat, impudentia depravaret. Niſi dicamus *cui* pro *ad cujus laudem* uſurpatum eſſe; quod mihi quidem non diſplicet, qui non libenter ab antiquis libris diſcedam. *P. Manucius.*

[2] *Facturos* arbitramur] Pariſ. pr. tert. *arbitrabimur*. Non incommode. *Davies.*

[3] Voluptatis *aditus intercludat*] *Lambinus* reponit *voluptati*. Sed nihil, invitis Codicibus, hoc in loco tentandum videtur; cum utraque loquendi ratio proba ſit & recta. *Idem.*

[4] *Perpetuiſne malis voluptatibus* perfruens] Sic legendum, non, ut habent libri vulgati, *per-*

ſem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos iſta referam; &, quamquam aliquid ipſe poteram, tamen invenire malo paratiores familiares noſtros. Credo, [1] Syronem dicis & Philodemum, cum optumos viros, tum doctiſſimos homines. Recte, inquit, intellegis. Age ſane, inquam: ſed erat aequius, Triarium aliquid de noſtra diſſenſione judicare. [2] Immo, inquit adridens, iniquum, hac quidem de re: tu enim iſta lenius; hic Stoicorum more nos vexat. Tum Triarius, Poſthac quidem, inquit, audacius: nam haec ipſa mihi erunt in promptu, quae modo audivi; nec ante adgrediar, quam te ab iſtis, quos dicis, inſtructum videro. Quae cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi & diſputandi.

perfluens. LAMBIN. Ibid. *Perfruens* in Pall. quatuor *Grutero* repertum placuit. In omnibus tamen noſtris *perfluens* legitur. Et *fluere luxu*, *mollicia* ſimilibuſque vitiis paſſim dicitur. Paullo poſt *aerumnas* otioſe repetunt Codices, eamque vocem ibi delendam puto. *Davies*.

[1] Syronem *dicis & Philodemum*] Sic etiam Fam. lib. VI. Epiſt. XI. At Acad. II, 33. *Omnia meminit* Scyron *Epicuri dogmata*. *Servio* ad *Virgilii* Eclog. VI, 13. *Siron* hic Epicureus dicitur. Pro *Philodemo Victorius*, *Aldus* nepos aliique *Polydemum* repraeſentant. Male; contraque quam volunt noſtri Codices, praeter unum Med. Vide *Menagium* ad *Laërtii* X, 3. *Idem*.

4 Immo, *inquit arridens, iniquum*] Pariſini tres, Med. & Balliol. *juro inquit arridens*. Forte, *vero, inquit arridens, iniquum*. Hic elegans eſt iſtius particulae uſus, de quo vide doctiſſimum *Clericum* Art Crit. Part. III. cap. XVI, 19. Veri tamen eſt ſimilius ab his innui Codicibus *imo*, quo modo ſcribere ſolebant. *Idem*.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS DE FINIBUS BONORUM & MALORUM AD BRUTUM

LIBER TERTIUS.

[1] VOLUPTATEM quidem, Brute, si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, concessuram arbitror, convictam superiore libro, dignitati: & enim sit inpudens, si virtuti diutius repugnet, aut si honestis jucunda anteponat, aut pluris esse contendat [2] dulcedinem corporis & titillationem; ex eave 1

[1] *Voluptatem* quidem, *Brute*] Vulgo *equidem*, quod nolunt Eliens. uterque, Paris. pr. sec. Med. C. C. C. Balliol. & editio *Victoriana*. Davies.

[2] *Dulcedinem corporis* & utilitatem *ex eave natam*] Verum omnino videtur *dulcedinem corporis* titillantem, *ex eave natam*. Camerar.

Ib. *Dulcedinem corporis titillantem, ex eave natam laetitiam*] Sic emendavi ex auctoritate librorum manuscriptorum: quod & olim *Rivio* in mentem video venisse. *Lambin.*

Ib. *Et titillantem ex ea re natam laetitiam*] Ita cum *Lambino* legit *Manucius*, & commode, ut videtur. Debeo tamen admo-

eave natam laetitiam, quam gravitatem animi atque conſtantiam. Quare illam quidem dimittamus & [1] ſuis ſe finibus tenere jubeamus, ne blanditiis ejus inlecebriſque inpediatur diſputandi ſeveritas. Quaerendum eſt enim, ubi ſit illud ſummum bonum, quod reperire volumus; quoniam & voluptas ab eo remota eſt, & eadem fere contra eos dici poſſunt, qui vacuitatem doloris finem bonorum eſſe voluerunt. Nec vero ita ullum probetur ſummum bonum, ut virtute careat; [2] qua nihil poſſit eſſe praeſtantius. Itaque quamquam in eo ſermone, qui cum Torquato eſt habitus, non remiſſi fuimus: tamen haec acrior eſt cum Stoicis parata contentio. Quae enim de voluptate dicuntur, ea nec acutiſſime nec abſcondite diſſeruntur: neque enim qui defendunt eam, verſuti in diſſerendo ſunt, nec qui contra dicunt, [3] cauſſam difficilem repellunt. Ipſe

admonere lectores, in uno apud me MSto reperiri, *& titillationem, ex eave natam laetitiam.* Urſinus.

Ib. *Dulcedinem corporis* & titillationem, *ex eave natam laetitiam*] Vulgo *dulcedinem corporis* titillantem, *ex eave natam laetitiam.* At Pall. quinque, C.C.C. Elienſ. pr. Med. Balliol. & Ven. 1471. *dulcedinem corporis & titillantem,* prout etiam *Victorius* edidit. Igitur cum MS. *Urſinianus* & Elienſ. ſec. darent *dulcedinem corporis & titillationem;* lectionem recepi quae loco belle congruit. Alioqui cum Pal. pr. reponerem *dulcedinem corporis ex eave natam laetitiam*; quae ſcriptura *Grutero* quoque recta videbatur. *Davies.*

[1] *Suis ſe finibus* tenere *jubeamus*] Turbant hoc in loco Codices. Pall. quatuor & Pariſ. pr. tert. *ſuis ſe finibus* cedere *jubeamus.* Pal. ſext. *ſuos ſe fines* petere *jubeamus.* At primus ille *ſuis ſe finibus* petere *jubeamus*; quem ſecuti ſunt *Jac. Gronovius* & *Iſ. Verburgius.* Haec tamen oratio

Ipſe etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem eſſe de voluptate, quod ſit poſitum ejus judicium in ſenſibus, ut commoneri nos ſatis ſit, nihil adtineat doceri. Quare illa nobis ſimplex fuit in utramque partem diſputatio: nec enim in Torquati ſermone quicquam implicatum aut tortuoſum fuit; [4] noſtraque, ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quam ſit ſubtile, vel ſpinoſum potius, diſſerendi genus; idque cum Graecis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda ſunt, inponendaque nova novis rebus nomina: quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cujus uſus vulgaris communiſque non ſit, multam novitatem nominum eſſe, cum conſtituantur earum rerum vocabula, quae in quaque arte verſentur. Itaque & dialectici & phyſici verbis utuntur iis, [5] quae ipſi Graeciae nota non

oratio parum videtur Latina: quapropter illam revocavi lectionem, quam, praeter editos, praeſtant Elienſ. uterque, Med. C.C.C. & Balliol. *Idem.*

[2] *Qua nihil* poſſit *eſſe praeſtantius*] Vulgo *poteſt*. Med. *poſſet*. Noſtrae lectionis auctores ſunt Pariſ. pr. ſec. & Elienſ. ſec. *Idem.*

[3] *Cauſam difficilem repellunt*] Fortaſſe legendum *refellunt*: quamquam haec lectio ferri poteſt. *Lambin.*

[4] Noſtraque, *ut mihi videtur, dilucida oratio*] Infelix hoc in loco conjector fuit *Lambinus*, cui placuit *totaque, ut mihi videtur, dilucida oratio.* Quamvis enim primi non minus ac ſecundi libri dubio procul auctor fuerit Tullius, tamen in priore Torquatus, in altero Tullius ipſe loquitur; hincque factum ut Torquati ſermonem ſuumque memorarit. *Davies.*

[5] *Quae ipſi Graeciae nota non ſunt*] In MSto eſt, *quae ipſi* ſcientiae *nota ſunt.* Urſin.

Ib. *Quae ipſi Graeciae nota* non

non ſunt: geometrae vero, muſici, grammatici etiam more loquuntur ſuo: item ipſae rhetorum artes, quae ſunt totae forenſes atque populares, [1] verbis tamen in docendo
2 quaſi privatis utuntur ac ſuis. Atque, ut omittam has artes elegantes & ingenuas, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi vocabulis uterentur nobis incognitis, uſitatis ſibi. Quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus verſatur, nominibus notavit novis. Quo magis hoc philoſopho faciendum eſt? ars eſt enim philoſophia vitae; de qua diſſerens adripere verba de foro non poteſt: quamquam ex omnibus philoſophis [2] Stoici plurima novaverunt.

non *ſunt*] Vulgo *nota ſunt*; quam lectionem *Gruterus* e Pall. quatuor primus recepit, quaeritque *quibus utantur Romani vocabulis in Dialectica, in Phyſica*. Vir autem ille *Tullii* mentem nullus intellexit: voluit enim *Cicero* dialecticos & phyſicos Graecos verbis iis uti, quae Graecorum vulgo nota non ſunt. Igitur immerito prorſus exſulat particula negans, quam nos ex Elienſ. utroque, Pariſ. pr. ſec. C. C. C. Med. & Balliol. reſtituimus. *Davies.*

[1] *Verbis* tamen *in* docendo] Vulgo *tantum*; quod cum pejus ſit quam editorum veterum lectio, nos eam reducendam putavimus. Certe ſic habent Pariſ. tres, Med. C. C. C. & Elienſ. uterque. Verum in eo recte ſe geſſit *Gruterus*, quod *docendo* fide Pal. primi pro *dicendo* receperit. Cum optimo illo Codice faciunt Pariſ. pr. & Elienſ. ſec. *Idem.*

[2] *Stoici plurima* nominaverunt] Fero *nominaverunt*, ſed *novaverunt* malim. *P. Manucius.* Ibid. Hoc in loco patientior, quam decuit, erat *Manucius*: nam *nominaverunt* ſententiae non convenit, & *novaverunt* ex Pall. pr. tert. *Gruterus* recte dedit. Sic etiam Med. exhibet. *Davies.*

Ibid. *Plurima novarunt*] Sic legendum, ut edendum curavi: quod quidem primum non longe abeſt a lectione vulgata *nominave-*

vaverunt. Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inventor fuit, quam novorum verborum. 3 Quod ſi in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, conceſſum a Graecia eſt, ut doctiſſimi homines, 4 de rebus non pervagatis, inuſitatis verbis uterentur; quanto id nobis magis eſt concedendum, qui ea nunc primum audemus adtingere? 5 Etſi [quod] ſaepe diximus, & quidem cum aliqua querela non Graecorum modo, ſed etiam eorum, qui ſe Graecos magis quam noſtros haberi volunt, nos non modo non vinci a Graecis verborum copia, ſed eſſe in ea etiam ſuperiores; elaborandum eſt, ut hoc non in noſtris ſolum artibus, ſed etiam in illorum ipſorum

minaverunt; deinde reperitur integra in codice Memmiano & Cujatiano. *Lambin.*

3 *Quod ſi in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, conceſſum eſt, ut doctiſſimi homines*] Ita legitur hic locus in vetere libro, cum in aliis ſit *conceſſum* a Graecia *eſt*. Urſin.

4 *De rebus non* pervulgatis] Codex Cujatianus habet *non pervagatis*. LAMBIN. Ibid. *Pervagatis* poſt *Victorium Gruterus* exhibuit, idque fide Pall.ſuorum. His accedunt Pariſ. pr. tert. & Elienſ. uterque. *Davies.*

5 *Etſi, quod ſaepe diximus*] Haec periodus *Guyeto* ſic diſtinguenda videtur & corrigenda, *Et ſi (quod ſaepe diximus, & quidem cum aliqua querela non Graecorum modo, ſed etiam eorum qui ſe Graecos magis quam noſtros haberi volunt) nos non modo non* vincimur *a Graecis verborum copia, ſed* ſumus *in ea etiam ſuperiores; elaborandum* &c. Ac eas, ut opinor, emendationes loci mens & linguae Latinae ratio flagitant. Malas manus hic paſſus videtur *Cicero*, quod a verbo *diximus* ſequentia pendere cenſebant librarii. Fieri tamen poteſt ut abundet vocula, legendumque ſit, *Etſi ſaepe diximus —— noſtros haberi volunt, nos non modo non vinci a Graecis verborum copia, ſed eſſe* &c. Ac hoc probabilius videtur. *Idem.*

rum [1] consequamur. Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, (ut ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, [2] Musica) quamquam Latine ea dici poterant, tamen, [3] quoniam usu praecepta sunt, nostra ducamus. Atque haec quidem de rerum nominibus. De ipsis rebus autem saepenumero, Brute, vereor ne reprehendar, cum haec ad te scribam, [4] qui cum in philosophia, tum in optumo genere philosophiae tantum processeris. Quod si facerem, quasi te erudiens, jure reprehenderer: sed ab eo plurimum absum: neque, ut ea cognoscas quae tibi notissima sunt, ad te mitto; sed quia facillime in nomine tuo adquiesco, & quia te habeo aequissimum eorum studiorum, quae mihi communia

[1] *Consequamur. Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis —— quamquam Latine ea dici poterant*] Vulgo *consequamur, quam ea verba* &c. Sed vitiosa prorsus est interpunctio, cunctique MSS. praeter Pal. primum *quamquam* prae se ferunt; nec aliter sine sensus detrimento scribi potest. Turbas dedere viri docti quod in animum non revocarint quae sit optimorum scriptorum consuetudo. Nimirum, post vocabula quaedam quasi παρενθετικῶς interjecta, vel easdem voces vel similes repetere solent; id quod innumeris constat exemplis. Vide modo *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* XLIV, 40. & nos ad Tuscul. III, 8. *Davies.*

[2] *Musica*] In C.C.C. & Ven. 1471. legitur *Musica & Astrologia.* Non incommode quidem; cum tamen eas voces non agnoscant optimi libri, vehementer an *Tullii* sint dubito. *Idem.*

[3] *Quoniam usu praecepta sunt*] Sic *Gruterus* ex Pal. tert. cum quo facit C. C. C. Ac ita *Ciceronem* scripsisse puto. *Praecepta*, ante cognita, praeoccupata. Vide *Servium* ad *Virgilii* Eclog.

nia tecum ſunt, [5] exiſtumatorem & judicem. Adtendes igitur, ut ſoles, diligenter, eamque controverſiam dijudicabis, quae mihi fuit cum avunculo tuo, divino ac ſingulari viro. Nam, in Tuſculano cum eſſem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibuſdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos ipſe (ut ſolebam) inde promerem. Quo cum veniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, vidi in bibliotheca ſedentem, multis circumfuſum Stoicorum libris: erat enim, ut ſcis, in eo inexhauſta aviditas legendi, nec ſatiari poterat: quippe qui ne reprehenſionem quidem volgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſaepe, dum ſenatus cogeretur, nihil operae reipublicae detrahens; [6] quo magis tum in ſummo otio, maxumaque copia [7] quaſi heluari libris, ſi

log. III, 98. Aen. VI, 105. & *Nic. Heinſium* ad *Valerii Flacci* IV, 751. *Lambinus* autem legit *quoniam uſu* recepta *ſunt*. Pariſini tres, Balliol. Med. aliique Codices *uſu percepta*, nec aliter *Victorius* & *Manucius* dederunt. *Idem.*

[4] *Qui tum in philoſophia* &c.] Lego *qui cum in* omni *philoſophia* &c. *Lambinus.*

[5] *Exiſtimatorem*] Ita quidem Pariſ. pr. tert. at ſec. Elienſ. aliique multi dant *aeſtimatorem.* Utrumque probum, niſi nos decipiant Codices. Vide ſis noſtrum in Oratore capp. 31, 41. *Davies.*

[6] *Quo magis — videbatur?* *Quo magis* idem valet ac quanto magis. Interrogationis igitur nota fuit addenda, quam praetermittunt editi. *Idem.*

[7] *Quaſi heluo librorum*] Codex Cujatianus habet *heluaris libri.* Plane mendoſe: quis neget? ſed quid ſi dicamus hinc videri legendum, *heluari libros videbatur?* Lambinus.

Ib. *Quaſi heluari libris*] In pleriſque MSStis eſt *heluo libri.* Sed receptam lectionem praeſtant *Scaligeri* vetus Codex, Pal. pr. & Elienſ. ſec. *Lambinus* tamen & *Guyetus* ſcribunt *heluari libros*;

si hoc verbo [1] in tam clara re utendum est, videbatur? [2] Quod cum accidisset, ut alter alterum nec-opinato videremus, surrexit statim: deinde prima illa, quae in congressu solemus, Quid tu, inquit, huc? a villa enim, credo; &, si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Heri, inquam, ludis conmissis, ex urbe profectus veni ad vesperum: caussa autem

libros; ut *beluari reip. sanguinem* dixit pro Domo c. XLVII. Forsan *quasi beluari* in *libris*. Vide *Ciceronem* de Prov. Consul. cap. VI. & *Agellium* II, 24. *Davies*.

[1] *In tam* clara *re*] *Lambinus* rescribendum putat *in tam* praeclara *re*. Nihil opus, ut arbitror. *Idem*.

[2] *Quod cum accidisset, ut alter alterum* &c.] Videtur hoc quibusdam mendosum, aut certe inusitate dictum: mihi vero non videtur. Nam *quod* hic positum pro *sed*, seu *autem*, ut in *quod si*. Sic apud *Lucretium* lib. I. [vs. 222.]

Quod nunc aeterno quia constant semine quaeque:

ubi libri vulgati habent, *At nunc* &c. *Lambinus*.

[3] *Ut & patri, & Caepioni nostro & tibi tam propinquo respondeat*] Ausus sum & hic pro *Scipioni* reponere *Caepioni*, & paullo post *Caepionem* pro *Scipionem*, ductus hac nimirum conjectura, quod Lucullus puer, cui tutor a patre M. Cato relictus est, matrem habuit Serviliam Catonis sororem; cujus fratrem *Plutarchus* in Catone Uticensi *Caepionem* nominat; nec, opinor, ignorat quisquam cognomen Serviliae gentis *Caepio* fuisse. Est autem Caepionum hic ordo, quantum ex antiquitatis observatione licuit colligere. Q. Servilius Caepio consul anno urbis DCXLVII. male cum Cimbris pugnavit. Ejus filius Q. Caepio M. Scaurum accusavit; Druso Tribuno pl. qui paullo ante bellum Marsicum domi suae interfectus est, pro equitibus restitit; bello Marsico periit anno DCLXIII. quibus de rebus habeo testes *Appianum*, *Florum*, *Orosium*, Epitomen *Livianam*. Hic Caepio ex Livia Drusi ejus sorore, cum quo eum inimicitias gessisse diximus, filios suscepit Q. Caepionem & Serviliam, M. Catonis sororem, M. Bruti matrem, quam C. Caesar, postea Dictator, adamavit; de quibus utrisque agemus. Caepionem Tribunum mil. in bello Spartaci fuisse, obiisse in Asia ante

tem fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem. Et quidem, Cato, totam hanc copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit: nam his libris eum malo, quam reliquo ornatu villae delectari; est enim mihi magnae curae: quamquam hoc quidem proprium tuum munus est, ut ita erudiatur, [3] ut & patri & Caepioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat.

ante Quaesturam, ait *Plutarchus* in Catone Uticensi. Servilia primum nupsit M. Bruto, ei quem interfectum a Pompeio magno Sullanis temporibus docet *Valerius Maximus* lib. VI. cap. 2. idque *Plutarchus* confirmare videtur in Bruti vita. Peperit ex eo M. Brutum, interfectorem postea C. Caesaris: deinde uxor fuit, ut legimus in *Plutarcho*, L. Luculli, qui Mithridatem & Tigranem divicerat, post dimissam ab eo Clodiam P. Clodii sororem; ex qua filium genuit L. Lucullum, quem pater moriens in tutela voluit esse M. Catonis, fratris Serviliae uxoris suae. Ideo dixit hic Cicero, *Tuum munus est ut ita erudiatur, ut & patri, & Caepioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat.* Quaeri autem potest, qua ratione soror fuerit Servilia Catonis, qui erat e gente Porcia. In quo scire illud oportet, Caepionis Serviliae patris, quem decessisse bello Marsico diximus, uxorem fuisse Liviam, M. Livii Drusi filiam, ejus quem contra C. Gracchum in Tribunatu pro Senatu stetisse *Plutarchus* in vita Gracchorum ostendit; ejus autem sororem, quem intra domesticos parietes ab occulto percussore necatum historiae narrant. Haec Livia, cum ex eo Caepione filios genuisset, ut jam diximus, Caepionem & Serviliam, divortio facto (non enim post obitum Caepionis putandum est; nam obiit Marsici belli tempore, aliquanto post alterum Liviae conjugium; quod ex Catonis Uticensis, Liviae filii, aetate constat; qui cum perierit Caesare & Lepido Coss. annos natus XLVIII. ut ait *Plutarchus*, satis constat ante Marsicum bellum, id est, ante Caepionis interitum, esse natum) nupsit M. Catoni, ex quo genuit eum Catonem, qui se postea Uticae interemit. Patet igitur, M. Catonis Uticensis uterinam sororem Serviliam, uterinumque fratrem fuisse Caepionem, quem Catoni jucundissimum fuisse ex eodem *Plutarcho* cognoscitur: ex quo etiam constat, Drusum

Liviae

ſpondeat. Laboro autem non ſine cauſſa: [1] nam & avi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Caepionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus jam eſſet, ſi viveret) & Lucullus mihi verſatur ante oculos, vir cum omnibus excellens, tum mecum & amicitia & omni voluntate ſententiaque conjunctus. Praeclare, inquit, facis, cum & eorum

Liviae patrem, Catonis avum fuiſſe, ut appellatur a Cicerone lib IV. de Fin. [cap. 24.] his verbis; *Conferam avum tuum Druſum cum C. Graccho ejus fere aequali:* quod in Catone *Plutarchus*, & *Cicero* in oratione pro Milone confirmant, Catonis avunculum Druſum appellantes, cum ejus filium, qui Senatus cauſam contra Gracchum tutatus eſt, ſine dubio ſignificent. *P. Manucius.*

Ib. *Et* Caepioni *noſtro*] Hoc debitum Pal. primo; quemadmodum dudum conjecerat *P. Manucius*, ſed non etiam ſtabilierat librorum fidis tibicinibus. Vulgati *Scipioni* & hic & infra. *Gruterus.*

[1] *Nam & avi ejus memoria moveor (nec enim ignoras quanti fecerim* Scipionem, *qui, ut opinio mea fert, in principibus jam eſſet ſi viveret) & Lucullus mihi verſatur ante oculos*] Avum Luculli pueri Q. Caepionem fuiſſe, eum qui bello Marſico interiit, jam ſignificavimus; quem Cicerone ſeniorem fuiſſe indicant non ſolum ea verba *quanti fecerim Scipionem* & ea *in principibus jam eſſet*, hoc eſt, aliquot jam annis auctoritatem in civitate ſummam obtineret; ſed multo magis illa quae Cato reſpondet, *Uterque tibi teſtamento liberos ſuos commendavit.* Nominat igitur Cicero duos Caepiones; filium quidem priore loco, cum ait *Caepione noſtro*, qui fuit avunculus pueri Luculli & M. Brutum adoptavit, unde Caepio Brutus lib. II. ad Attic. [Ep. 24.] & Q. Caepio Brutus Philippica X. [cap. XI.] & in argenteis nummis nominatur: deinde ejus patrem, cum ſubjungit *& avi ejus memoria moveor.* Hic mihi ſcrupulus, obſervata Ciceronis aetate, ſane difficilis injicitur. Nam ſi Luculli pueri fuit avus Caepio, is quem Italico bello anno urbis DCLXIII. vita exceſſiſſe dicimus; vix fieri poſſe video, ut eum *Cicero* ſignificet, cum ait *Non enim ignoras quanti fecerim Caepionem:* nam annus urbis DCLXIII. fuit annus Ciceronis

rum memoriam tenes, quorum uterque tibi teſtamento liberos ſuos commendavit, & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuſo; ſed te adjungo ſocium. Addo etiam illud, multa jam mihi dare ſigna puerum & pudoris & ingenii: ſed aetatem vides. Video equidem, inquam: ſed tamen jam [2] infici debet iis artibus, quas ſi, dum

nis aetatis XVII. ut adoleſcentulo Ciceroni, vix annos pubertatis ingreſſo, conſuetudinem cum viro Caepione ullam fuiſſe credibile non ſit. Accedit illud, quo etiam magis moveor, quod, cum Cato commendatos Ciceroni a moriente Caepione liberos ejus paullo poſt ſubjungit, repugnare videtur Ciceronis aetas annum agentis, ut diximus, XVII. cum Caepio vita exceſſit. Itaque interdum mihi venit in mentem ſuſpicari, ne hic Caepio, quem Cicero obſervavit cujuſque liberos ei commendatos eſſe a patre moriente Cato dicit, filius fuerit ejus qui periit bello Marſico, pater autem ejus, quem Catonis fratrem *Plutarchus* appellat & Serviliae, quae M. Brutum ex priore viro Bruto, Lucullum puerum ex poſteriore L. Lucullo peperit. Quod ſi ita eſt; ſororem Druſi poſterioris Liviam ejus Caepionis filio nupſiſſe credendum erit, qui cum fratre ejus in Equitum cauſſa contenderat. Ita quatuor deinceps, perpetuo cognationis ordine, Caepiones erunt, omnes Quincti praenomine. Primus, qui conſul cum Cimbris male remp. geſſit: alter, qui Scauro diem dixit, & bello Sociali vel, ut alii appellant, Italico aut Marſico periit: tertius, qui, quod equidem ſciam, nuſquam nominatur; cur tamen eum fuiſſe credi poſſit, cauſſas oſtendi: quartus, M. Catonis Uticenſis frater, qui filiam, ut a *Plutarcho* ſcriptum animadverti, moriens reliquit, adoptato, ut diximus, ſororis ſuae Serviliae filio M. Bruto. *P. Manucius.*

[2] Infici *debet*] *Guyetus*, praeeunte *Scaligero*, legit *ſuffici debet*; illique emendationi ſuadendae locus hic adducitur ex *Ciceronis* Hortenſio: *Ut hi qui* combibi *purpuram volunt*, ſufficiunt *prius lanam medicamentis quibuſdam.* Exſtat apud *Nonium* in *ſufficit* & in *imbuere*; ſed nihil aliud probat, niſi *Ciceronem* ita, ſi vellet, loqui potuiſſe. Revera nihil eſt mutandum; nam verbo, quod exhibent Codices, imbu-

dum eſt tener, conbiberit, ad majora veniet paratior. [1] Sic, & quidem diligentius ſaepiuſque iſta loquemur inter nos, agemuſque communiter. [2] Sed reſideamus, inquit, ſi pla-
3 cet: itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, cum ipſe tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quoſdam, inquam, Ariſtotelios, quos hic ſciebam eſſe, veni ut auferrem, [3] quos legerem, dum eſſem otioſus; quod quidem nobis (ut ſcis) non ſaepe contingit. Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclinaviſſes! erat enim, ſi cujuſquam, certe tuum, nihil praeter *virtutem* in bonis ducere. Vide, ne magis, inquam, [4] tuum fuerit, cum re idem tibi quod mihi videretur, non nova te rebus nomina inponere: ratio enim noſtra conſentit, oratio pugnat. Minime vero, inquit ille, conſentit: [5] quicquid enim, praeter id

imbuendi vel tingendi datur poteſtas. *Seneca* Oedip. vſ. 122.

——*Flamma propiore nudos*
Inficit *Indos*.

Vide Tuſc. II, 2. *Caeſarem* B. G. V, 14. & *Melam* III, 6. *Davies*.

[1] *Sic equidem diligentius*] *Hic equidem* &c. ſcribendum ex antiquo Codice. *Urſin.*

Ib. Sic, *&* *quidem diligentius*] *Lambinus* edidit *ſic* eſt: *& quidem diligentius*. Satis quidem commode. Potius tamen repoſuerim, *ſcilicet*, *& quidem diligentius*. Prima vox, ut fit, per compendium ſcripta, non difficulter in eam, quam dant Codices, mutabatur. *Davies*.

[2] *Sed reſideamus* &c.] Libri manuſcripti habent, *ſed reſidamus*: & paullo poſt *Ariſtotelios*, pro quo vulgati habent *Ariſtotelicos*. Lambin.

[3] Quos *legerem*] Elienſ. pr. *ut legerem*. Haec tamen, ut videtur, ex interpretatione nata eſt lectio: nam *Cicero*, niſi multum fallor, reliquit, *quo legerem*. Davies.

[4] *Tuum fuerit* — *non nova te rebus nomina imponere*] Abundare

id quod honeſtum ſit, expetendum eſſe dixeris in boniſque numeraveris; & honeſtum ipſum, quaſi virtutis lumen, exſtinxeris, & virtutem penitus everteris. Dicuntur iſta, Cato, magnifice, inquam: ſed videſne verborum gloriam tibi [6] cum Pyrrhone & cum Ariſtone, qui omnia exaequent, eſſe communem? de quibus cupio ſcire quid ſentias. [7] Egone quaeris, inquit, ſcire quid ſentiam? quos bonos viros, fortes, juſtos, moderatos aut audivimus in republica fuiſſe, aut ipſi vidimus, qui ſine ulla doctrina naturam ipſam ſecuti multa laudabilia fecerunt; eos melius a natura inſtitutos fuiſſe, quam inſtitui potuiſſent a philoſophia, ſi ullam aliam probaviſſent, praeter eam, quae nihil aliud in bonis habet, niſi honeſtum; nihil, niſi turpe, in malis. [8] Ceterae philoſophorum diſciplinae, omnino alia magis

dare cenſeo *te:* quapropter in ſpongiam per me licet incumbat. *Idem.*

5 Quidquid *enim, praeter id quod honeſtum ſit, expetendum eſſe dixeris*] Pariſ. pr. *expetendum eſſe* ſi *dixeris.* Lego *quicquam enim, praeter id quod honeſtum ſit, expetendum eſſe ſi dixeris.* In recepta lectione non belle procedit oratio. *Idem.*

6 *Cum Pyrrhone &* cum *Ariſtone*] Vulgo *cum Pyrrhone & Ariſtone.* Sed praepoſitionem geminavi fide Pariſ. pr. ſec. Med. & editionis *Victorianae.* Idem.

7 Egone *quaeris, inquit,* ſcire *quid ſentiam?*] Sic edidere *Victorius* & *Aldus* nepos, atque ſic habent C.C.C. Med. Balliol. aliique Codices. Vulgo *ergone.* Perperam. Quin & ſi mei res eſſet arbitrii, *ſcire,* quod neſcit Elienſ. primus, expungerem. *Id.*

8 *Ceteras philoſophorum diſciplinas, omnino aliam magis, aliam minus* &c.] Sic edendum curavi, libris omnibus invitis: qui ſic habent, *ceterae philoſophorum diſciplinae, omnino alia magis, alia minus, ſed tamen omnes,*

gis alia, ſed tamen omnes, [1] quae rem ullam virtutis expertem aut in bonis aut in malis numerent, eas non modo nihil adjuvare arbitror, [2] neque adfirmare quo meliores ſimus, ſed ipſam depravare naturam. Nam ſi hoc non obtineatur, [3] id ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit; nullo modo probari poſſit, beatam vitam virtute effici: quod ſi ita ſit, cur opera philoſophiae ſit danda, neſcio: ſi enim ſapiens aliquis miſer eſſe poſſit, nae ego iſtam glorioſam memorabilemque virtutem
4 non magno aeſtimandam putem. Quae adhuc, Cato,

omnes, &c. Plane mendoſe: quis non videt? Dici enim Latine non poteſt, *arbitror ceterae philoſophorum diſciplinae* &c. *nihil adjuvare*, &c. Itaque vel committendum, ut Cicero ſoloece locutus ſit, quod eſt incredibile: aut ſic, ut edidi, legendum. Paucis poſt verbis, quis non videt, hanc lectionem eſſe mancam & laceram, *quae rem ullam virtutis expertem, aut in bonis, aut in malis numerent* &c. quamvis omnes libri ſic habeant? Itaque ſic edidi, & omnino ſic legendum, *quae rem ullam aut virtutis expertem in bonis: aut turpitudinis*, ſeu, *aut vitii*, *in malis numerent* &c. *Lambinus*.

Ibid. *Ceterae philoſophorum diſciplinae, omnino alia magis alia*] *Lambinus*, ne ſoloeciſmi reus ſit Cicero, legit *ceteras philoſophorum diſciplinas, omnino aliam magis, aliam minus*. Et ſane Codices dant *alia magis, alia minus*, niſi quod Pal. pr. ultimam vocem merito praetermittat. Ipſe minima mutatione legerim, *ceterae philoſophorum diſciplinae, omnino* aliam *magis alia* &c. *Ceterae philoſophorum diſciplinae*, quod attinet ad ceteras philoſophorum diſciplinas. Sic enim paſſim loquuntur ſcriptores. *Philoſtratus* vit. Apoll. II, 24. Οἱ δὲ τοῦ ἱεροῦ τοῖχοι, πυρσαῖς λίθοις ὑποστράπτει χρυσός. Frequens eſt in hujuſmodi locutionibus ille ſcriptor. Vide II, 31. III, 15, 39, 54. IV, 2, 14, 28. V, 20, 25. Sic & *Aelianus* pluribus in locis. Adi V. H. II, 41. & *Iſ. Caſaubonum* ad *Polyaeni* I, 18. *Agellius* XIX, 1. Nox *deinde, quae diem primum ſecuta eſt, in ea fere tota ventus a latere ſaeviens navem undis*

Cato, a te dicta ſunt, eadem, inquam, dicere poſſes, ſi ſequerere Pyrrhonem aut Ariſtonem: nec enim ignoras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiam (ut tu vis) ſolum bonum videri. Quod ſi ita eſt, ſequitur id ipſum, quod te velle video, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. Hoſne igitur laudas, &
[4] hanc eorum, inquam, ſententiam ſequi nos cenſes oportere? Minime vero iſtorum quidem, inquit: cum enim virtutis hoc proprium ſit, earum rerum, quae ſecundum naturam ſint, habere delectum; qui omnia ſic exaequaverunt,

undis compleverat. Sic & *Seneca* de Tranq. animi cap. XI. ne *Heliodorum* lib. I. pag. 2. & lib. IV. pag. 162. alioſve memorem. *Davies*.

[1] *Quae rem ullam virtutis expertem aut in bonis aut in malis numerent*] Recte *Lambinus*, ut puto, locum eſſe mutilum vidit. Sed plura mutavit quam neceſſarium videtur. Lego *quae rem ullam virtutis expertem aut* vitii *in bonis aut in malis numerent*; unica voce interpoſita, quam ſententia flagitat. *Idem*.

[2] *Neque* affirmare *quo meliores ſimus*] Legendum potius *afformare*; quod verbum & quid ſignificet apparet, & alibi legimus *informare conformare*que ut alienum illud non debeat videri. *Camerarius*.

Ib. *Neque* affirmare] Qui vel *afferre*, vel *afformare*, vel *obfirmare* reſcribunt, nihil agere videntur. *Affirmare*, confirmare, vires addere. Vide *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* XXII, 13. *Davies*.

[3] *Id ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit: nullo modo* &c.] Hic quoque videtur aliquid deeſſe. Itaque ſic fortaſſe legendum, & quod deeſt ita ſupplendum *id ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit: id ſolum malum quod turpe: nullo modo* probari &c. *Lambinus*.

[4] *Hanc eorum ſententiam ſequi nos cenſes oportere*] Pariſ. pr. tert. *hanc eorum* in *ſententiam*. Elienſ. uterque, Med. & editio Victoriana *hanc eorum*, inquam, *ſententiam*. Ac horum librorum fide ſic edidi. Accedit & C. C. C. niſi quod is *hanc, inquam, eorum ſententiam* repraeſentet. *Davies*.

[1] *Uti*

verunt, ut in utramque partem ita paria redderent, [1] uti nulla ſelectione uterentur ejus, virtutem ipſam ſuſtulerunt. Iſtud quidem, inquam, optume dicis: ſed quaero, nonne tibi faciendum idem ſit, nihil dicenti bonum, quod non rectum honeſtumque ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: ſed relinquo. Quonam modo, inquam, ſi una virtus, unum iſtud, quod honeſtum adpellas, rectum, laudabile, decorum, (erit enim notius quale ſit, pluribus notatum vocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, ſi ſolum eſt bonum; quid habebis praeterea quod ſequare? aut, ſi nihil malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, indecorum, pravum, flagitioſum, foedum, ut hoc quoque pluribus nominibus inſigne faciamus; quid praeterea dices

[1] *Uti nulla ſelectione uterentur* ejus, *virtutem ipſam ſuſtulerunt*] Vox *ejus* delenda *Lambino* videtur, & certe παρέλκει. Cum tamen eam retineant omnes MSSti niſi quod Elienſ. ſec. *ejus* loco det *hujus*; reſcribendum puto, *uti nulla ſelectione uterentur*, funditus *virtutem ipſam ſuſtulerunt*. Noſter in Oratore cap. LXII. *Tollit* funditus *veritatem & fidem*. Vide ſis & ſupra lib. II. cap. 25. *Davies*.

[2] *Haec ipſa quondam rerum nomina* novarum *nova videbantur*] Haec eſt *P. Manucii* conjectura, quam *Lambinus* & *Guyetus* etiam probant. Videamus autem quid prae ſe ferant MSSti. Plerique dant *rerum nomina novarum* non *videbantur*. Alii *nomina* novantur non *videbantur*. *Victorius* ex ſuis edidit *nomina novarum novabantur*. Mediam vero vocem neſcit Elienſ. pr. eamque *Scaliger* expungendam cenſuit. Pariſ. pr. *rerum nomina novarum videbantur*. ſec. *nomina* novantur *videbantur*. Denique Pal. ſextus, *rerum nomina* non *videbantur*. Legendum reor, *haec ipſa quondam rerum nomina nova videbantur*; quod a Codicibus quam minime

ces esse fugiendum? Non ignoranti, inquit, tibi quid sim dicturus, sed aliquid, ut ego suspicor, ex mea brevi responsione adripere cupienti, non respondebo ad singula: explicabo potius, quoniam otiosi sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis Stoicorumque sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum, multumque ad ea, quae quaerimus, explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit; etsi habet haec Stoicorum ratio difficilius quiddam & obscurius: nam cum in Graeco sermone [2] haec ipsa quondam rerum nomina [novarum] nova videbantur, quae nunc consuetudo diuturna trivit; [3] quid censes in Latino fore? Faciendum id quidem est, inquam: si enim Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque

minime recedit. *Idem.*

Ib. *Rerum nomina novarum nova videbantur*] Secutus sum in hoc loco restituendo *P. Manucii* conjecturam: quae ita certa est, ut, si scripti codices omnes eam refellerent, nihilo minus probanda videretur. Nunc cum eam nonnulli codices adjuvent, nemini dubium esse debet, quin sit haec vera scriptura. *Lambinus.*

Ib. *Novarum non videbantur*] Alii *novarum novabantur*, sensu mihi non admodum probato: non enim respondet ad illud quod dixit *difficilius & obscurius.* Potius legendum crederem, *novarum nova videbantur:* ut *nova* accipiatur, quasi duriora & nimis obscura: quod accidere solet, cum nominibus utimur inauditis. *P. Manuc.*

[3] *Quid censes in Latino fore? Facillimum id quidem est*] Paris. sec. & Balliol. *quid censes in Latino fore* faciendum? Facillimum *id quidem est.* C. C. C. & Med. *fore* faciendum? Faciendum *id quidem est.* In his codicibus male repetitur *faciendum;* in illis utraque quae ferebatur lectio simul exhibetur: nam reponendum *quid censes in Latino fore?*

que ei rei nomen inponere; cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi verbum e verbo neceſſe erit, ut interpretes indiſerti ſolent, cum ſit verbum, quod idem declaret, magis uſitatum. Equidem ſoleo etiam, quod uno Graeci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus verbis exponere: & tamen puto concedi nobis oportere, ut Graeco verbo utamur, ſi quando minus occurret Latinum, ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proegmenis & apoproegmenis concedatur; quamquam haec quidem praepoſita recte & rejecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adjuvas; & iſtis quidem, quae modo dixiſti, utar potius Latinis: in ceteris ſubvenies, ſi me haerentem videbis. [1] Sedulo, inquam, faciam. Sed *Fortuna fortes*; quare conare, quaeſo: quid e-
5 nim hoc poſſumus agere divinius? Placet his, inquit,

fore? Faciendum *id quidem eſt*, ut habet Elienſ. pr. & ſic edidi. Reſpicit ad illud quod Cato dixerat; *Experiamur igitur, etſi habet haec* &c. *Davies*

[1] *Sedulo —— conare quaeſo*] Haec adducit *Nonius* in *ſedulum*. Idem.

[1] *Simul atque natum ſit animal*] Vide *Diogenem Laërtium* & ejus Interpretes VII, 85. *Idem.*

[3] *Ad ſe conſervandum & ſuum ſtatum*] Vulgo & ad *ſuum ſtatum*. Sed praepoſitionem fide Elienſ. pr. delevimus. *Idem.*

[4] *Niſi ſtatum* ſuum *diligerent*] Elienſ. uterque, Pariſ. pr. tert. C.C.C. Med. & editio Victoriana, *niſi ſtatum* ipſum *diligerent*. A Cicerone credo fuit *niſi ſtatum* ipſi ſuum *diligerent*. Idem.

[5] *Interitum timerent: fieri autem non poſſet*] Pariſini tres, Elienſ. reliquique noſtri codices *interitum timerent:* intelligi *fieri autem non poſſet*. Aut temere intruſa eſt illa vox, aut olim duplex fuit lectio, quam conjunxere librarii. Lege vero *interitum timerent: fieri* enim

non

inquit, quorum ratio mihi probatur, [2] simul atque natum sit animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari [3] ad se conservandum & suum statum, & ad ea, quae conservantia sunt ejus status, diligenda; alienari autem ab interitu, iisque rebus quae interitum videantur adferre. Id ita esse sic probant, quod, ante quam voluptas aut dolor adtigerit, salutaria adpetant parvi, adspernenturque contraria: quod non fieret, [4] nisi statum suum diligerent, [5] interitum timerent: fieri autem non posset, ut adpeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, [6] eoque se diligerent: ex quo intellegi debet, [7] principium ductum esse a se diligendo. In principiis autem naturalibus [[8] diligendi sui] plerique Stoici non putant voluptatem esse ponendam: quibus ego vehementer adsentior; ne, si volupta-

non posset: nam superioris effati ratio redditur. *Idem.*

[6] *Eoque se diligerent*] Vulgo *eoque se* & sua *diligerent.* Duas autem voculas istas recte praetermittit Pal. pr. quod ex sequentibus patet: nam si fuissent a *Tullii* manu; certe postea dicturus videtur *ex quo intelligi debet, principium ductum esse a se* suaque *diligendo.* Idem.

[7] *Principium ductum esse a se diligendo. In principiis autem naturalibus plerique* &c.] Ita opinor legendum ex MSto. In vulgatis autem abundant verba *diligendi sui;* & pro *diligendo* scriptum est *diligendi,* quam lectionem notavit etiam Morelius. *Ursin.*

Ib. *A se* diligendo] Vulgo *diligendi:* nos Pal. primum, Ursin. & Eliens. sec. lectionis, quam recepimus, auctores habemus; idque, ni fallor, postulat sermonis elegantia. *Davies.*

[8] *Diligendi sui*] Haec nescit *Ursini* vetus Codex, & e superioribus a librario frustra repetita recte statuit *Guyetus:* quapropter uncinis cincta prodeunt. De re quam agit noster, sic

 Diogenes

luptatem natura posuisse in iis rebus videatur quae primae adpetuntur, multa turpia sequantur. Satis esse autem argumenti videtur, quamobrem illa, quae natura prima sunt [1] adscita, natura diligamus, quod est nemo, quin, cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, [2] quam eodem usu inminutas aut detortas habere. [3] Rerum autem cognitiones; vel, si haec verba aut minus placent aut minus intelleguntur, καταλήψεις adpellemus licet; eas igitur ipsas propter se adsciscendas arbitramur, quod habeant quiddam in se quasi complexum & continens veritatem: [4] id autem in parvis intellegi potest; quos delectari videamus, etiam si eorum nihil intersit, si quid ratione per se ipsi invenerunt. Artes etiam ipsas propter se adsumendas putamus; cum quia sit in his aliquid dignum adsump-

Diogenes Laërtius VII, 85. Ὃ δὲ λέγουσι τινὲς, πρὸς ἡδονὴν γίνεσθαι τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῖς ζώοις, ψεῦδος ἀποφαίνουσιν· ἐπιγέννημα γὰρ φασὶν &c. Vide sis & §. 103. supra lib. II. cap. XI. & *Suidam* in ὁρμή. Davies.

[1] *A se ita natura diligamus*] Alii *ascita*. Et quidem apparet facili levique momento accidere potuisse, ut alterutra scriptio in archetypo reperta ita mutaretur a librario: utra tamen retinenda potius esse videatur non ausim pronuntiare. *Camerar.*

[2] *Quam* eodem usu *imminutas*] Balliol. omissa voce dat *quam* usu *imminutas*. Lego *quam imminutas*, deletis duobus illis vocabulis, quae nihil habent quod hic agant. *Davies.*

[3] *Rerum autem cognitiones, vel, si* haec verba *aut minus placent aut minus intelliguntur*] Vix est *ut haec verba* ad solas *rerum cognitiones* possint referri. Mihi sane stat aliquid excidisse, legendumque, *rerum autem cognitiones*, vel comprehensiones, *vel si haec verba aut minus* &c. Sic *cognitiones comprehensionesque rerum* dixit infra cap. XV. *Cicero* Acad. II, 6. *Quid esset* cognitio, *aut perceptio; aut, si* ver-

adſumptione, tum quod conſtent ex cognitionibus, & contineant quiddam in ſe ratione conſtitutum & via. A falſa autem adſenſione magis nos alienatos eſſe, [5] quam a ceteris rebus, quae ſunt contra naturam, arbitrantur. Jam membrorum, id eſt, partium corporis, alia videntur propter eorum uſum a natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quae ſunt intus in corpore, quorum utilitas quanta ſit, a medicis etiam diſputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendam ornatum, [6] ut cauda pavoni, plumae verſicolores columbis, viris mammae atque barba. Haec dicuntur fortaſſe jejunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturae; quibus ubertas orationis adhiberi vix poteſt, nec equidem eam cogito conſectari. Verumtamen cum de rebus grandioribus dicas, [7] ipſae res verba rapiunt:

verbum e verbo volumus, comprehenſio, *quam illi κατάληψιν vocant*. Et cap. 10. *Amplectitur maxime* cognitionem, *&* *iſtam κατάληψιν, quam, ut dixi, verbum e verbo exprimentes*, comprehenſionem *dicemus*. Adi ſis & cap. XLVII. *Idem.*

4 *Id enim* in parvis *intelligi poteſt*] Puto rectius *e parvis*. Idem.

5 *Quam a ceteris rebus, quae ſunt contra naturam,* arbitrantur] Cum in prima perſona dixerat, *Eas igitur ipſas propter ſe aſciſcendas* arbitramur; & mox, *Artes etiam ipſas propter ſe aſſumendas* putamus; conſentaneum videtur ut hic etiam ſcriberet, *quae ſunt contra naturam* arbitramur. Et ſic *Urſini* Codex. *Idem.*

Ib. *Quae ſunt contra naturam* arbitrantur] *Arbitramur* habet liber MStus. *Urſin.*

6 *Ut cauda* pavoni] Elienſ. pr. *pavonis*. Lege *pavonibus*; nam reliqua pluraliter efferuntur. *Davies.*

7 *Ipſae res verba* rapiunt] Eorum probo conjecturam qui reponunt, *ipſae res verba* pariunt. Sic certe locutus eſt noſter lib. II. de Orat. c. 34. *Idem.*

rapiunt : ita fit cum gravior, tum etiam ſplendidior oratio. Eſt ut dicis, inquam : ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici videtur : [1] iſtiuſmodi autem res dicere ornate velle, puerile eſt ; plane autem & perſpicue expedire poſſe, docti &
6 intellegentis viri. [2] Progrediamur igitur, inquit ; quoniam ab his principiis naturae diſceſſimus, quibus congruere debent, quae ſequuntur : ſequitur autem prima diviſio haec. [3] Aeſtimabile eſſe dicitur (ſic enim, ut opinor, adpellamus) id quod aut ipſum ſecundum naturam ſit, aut tale quid efficiat, ut ſelectione dignum propterea ſit, quod aliquod pondus habeat dignum aeſtimatione ; quam ille

[1] *Iſtiuſmodi* autem *res*] Lego *iſtiuſmodi* enim *res :* nam ſequitur *plane* autem *&* *perſpicue* &c. *Davies.*

[2] *Progrediamur igitur*, inquit, quoniam, *ab his*] Sic Elienſ. pr. Vulgo *progrediamur igitur*, quoniam, inquit, *ab his* ; quod durum videtur. *Idem.*

[3] *Aeſtimabile eſſe dicitur (ſic enim, ut opinor,* appellamus) *id quod aut ipſum*] Legendum *appellemus* ; quod etiam V. C. *Th. Bentleio* placuit. Poſt eam vero vocem in editione Victoriana ponitur hiatus indicium, *Paulluſ*que *Manucius* & *D. Lambinus* locum ſupplemento carere judicantes reponunt, *aeſtimabile eſſe dicitur (ſic enim, ut opinor, appellamus* ἀξιωτὸν*) id quod* &c. At ἀξιωτὸν Graecae linguae non eſt cognitum, Stoicique hac in re ἀξίαν ἔχον adhibent. Vide *Plutarchum* advſ. Stoic. p. 1072. *Stobaeum* Eclog. Ethic. lib. II. pagg. 173, 174. & *Laërtium* lib. VII. §. 105, 106. Revera nihil deeſt, *Tulliuſ*que ſubjicit, *ſic enim, ut opinor, appellemus* ; quoniam vocabulum *aeſtimabile* primus ipſe finxit & peperit. *Idem.*

Ibid. *Appellamus* *] Verbum Graecum deſideratur. Fortaſſe ἀξιωτὸν, nam ἀξία *aeſtimatio*, ut ipſe proxime ſubjungit. *P. Man.*

[4] Id *enim*] Forte *ſic* vel *ita enim* &c. *Davies.*

[5] *Quae inventa ſelectione* &c.] Hoc totum ita reſtituo, adjutus a vetere libro, *Qua inventa ſelectione & item rejectione, ſequitur*

ille *ἀξίαν* vocat: contraque inaeſtimabile, quod ſit ſuperiori contrarium. Initiis igitur ita conſtitutis, ut ea, quae ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaque item rejicienda; primum eſt officium ([4] id enim adpello *καθῆκον*) ut ſe conſervet in naturae ſtatu: deinceps ut ea teneat, quae ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. [5] Qua inventa ſelectione & item rejectione, ſequitur deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum conſtans, conſentaneaque naturae: [6] in qua primum ineſſe incipit & intellegi quid ſit quod vere bonum poſſit dici. Prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quae ſunt ſecundum naturam: [7] ſimul autem

tur deinceps cum officio ſelectio P. Manuc.

Ib. *Qua inventa ſelectione & item rejectione*, ſequitur *deinceps cum officio ſelectio*] Vulgo *quae, inventa ſelectione & item rejectione*, ſequuntur *deinceps* &c. *Lambinus* edidit *quae — ſequuntur: deinceps officiorum ſelectio*. Pariſ. pr. ſec. & Elienſ. *quae, inventa ſelectione & item rejectione*, ſequuntur ſequitur *deinceps cum officio ſelectio*. At Pall. pr. tert. ut exhibuimus; & ſic etiam *P. Manucius* ex vetere libro repoſuit: ac hoc probum puto, niſi quod legendum videatur, *ſequitur deinceps* officiorum *ſelectio*. Dav.

[6] *In qua primum ineſſe* incipit & intelligi quid ſit *quod vere bonum poſſit dici*] Vel auctoris mentem non aſſequor, vel haec a ſciolis corrupta ſunt. Omnes Pall. Pariſ. pr. tert. Elienſ. uterque Med. C. C. C. Balliol. & editio Victoriana, *incipit & intelligit*. Ciceronem ſcripſiſſe ſuſpicor, *in qua primum ineſſe* concipit & intelligit id *quod vere bonum poſſit dici*. Nam *ſimul vidit rerum agendarum ordinem*; *ſtatuit in eo collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandum & expetendum bonum*, ſicut noſter paullo poſt loquitur. Περὶ τῆς ὁμολογίας ſive τοῦ ὁμολογουμένως ζῆν, qui Zenoni finis fuit, agit noſter. De eo vide *Juſt. Lipſium* Manud. ad Philoſ. Stoic. II, 15. *Davies*.

[7] *Simul* autem *cepit*] Scribendum

autem cepit intellegentiam, vel notionem potius, quam adpellant ἔννοιαν illi, viditque rerum agendarum ordinem, &, ut ita dicam, concordiam; multo eam pluris aestimavit, quam omnia illa quae primum dilexerat: [1] atque ita cogitatione & ratione conlegit, ut statueret, in eo conlocatum summum illud hominis per se laudandum & expetendum bonum. [2] Quod cum positum sit in eo, [3] quod ὁμολογίαν Stoici, nos adpellemus convenientiam, si placet; cum igitur in eo sit id bonum, [4] quo referenda sunt omnia honeste facta, ipsumque honestum, quod in bonis ducitur, quamquam post oritur, tamen id solum vi sua & dignitate expetendum est: eorum autem, [5] quae

dum *simul ac cepit*; ita enim est in vetere libro. *Ursin.*

[1] *Atque cogitatione & ratione collegit*] Sic legendum, ut edidimus, *cogitatione & ratione collegit*, & ut habent libri veteres; non ut vulgati, *cognitione & ratione collegit.* Lambinus.

Ibid. Cogitatione & *ratione collegit*] Vulgo *cognitione*, quod *Gruterus* retinuit; licet Pall. quatuor veram lectionem dederint, quam *Lambinus* e veteribus libris asseruerat, quamque nos in Paris. pr. sec. & Med. invenimus. Vide quae notavimus ad lib. I. N. D. cap. 37. At nemo, nisi fallor, *cognitione colligere* dixit; vocesque *cognitionis* & *cogitationis* passim sunt a librariis confusae. Sic infra cap. 15. Pal. pr. habet *cognitiones comprehensionesque rerum*, cum plerique Codices dent *cogitationes*. Et Offic. I, 6. editur *Agitatio mentis, quae numquam acquiescit, potest nos in studiis* COGITATIONIS *etiam sine opera nostra continere*; nec aliter habent MSSti quos excussere viri docti. Certa tamen est *Lambini Graevii*que conjectura, pro qua legunt *in studiis* COGNITIONIS; ac ita diserte repraesentat Codex Eliens. *Davies.*

[2] *Quod positum sit in eo*] Antiqui libri, *Quod compositum sit in eo*; absurde prorsus, nisi facias quod saepe faciendum est, ut antiquos libros conjectura adjuves. Sic igitur puto elegantius & rectius: *Quod cum positum sit in eo, quod* ὁμολογίαν *Stoici, nos appellemus convenientiam, si placet*;

[5] quae ſunt prima naturae, propter ſe nihil expetendum. Cum vero illa, quae officia eſſe dixi, proficiſcantur ab initiis naturae; ea ad haec referri neceſſe eſt: ut recte dici poſſit, omnia officia eo referri, ut adipiſcamur principia naturae; nec tamen ut hoc ſit bonorum ultimum, propterea quod non ineſt in primis naturae conciliationibus honeſta actio: conſequens enim eſt, & poſt oritur, ut dixi: eſt tamen ea ſecundum naturam, multoque nos ad ſe expetendam magis hortatur, quam ſuperiora omnia. Sed ex hoc primum error tollendus eſt, [6] nequis ſequi exiſtumet, ut duo ſint ultima bonorum. [7] Ut enim, ſicui propoſitum ſit, conlineare haſtam aliquo aut ſagittam,

placet; cum igitur in eo ſit id bonum, quo referenda ſunt omnia: honeſte facta, &c. Atque etiam in membro praecedenti melius, opinor, *ſtatueret in ea*, quam *ſtatueret in eo:* ut ad *concordiam* referatur. *P. Manuc.*

3 *Quod* ὁμολογίαν *Stoici*] Pariter illi τὴν ὁμολογίαν λέγουσι τέλος εἶναι apud *Stobaeum* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 172. *Dav.*

4 *Quo referenda ſunt omnia honeſte facta*] C. C. C. & Med. *Quo* omnia *referenda ſunt omnia honeſte facta*. Tria poſtrema verba gloſſematis poſtulo, legoque, *quo* omnia *referenda ſunt*; *ipſum* quidem *honeſtum* &c. *Idem*.

5 *Quae ſunt prima* natura] Et habet vetus liber *naturae*, & ita loquitur Cicero ſaepe. *P. Manucius*.

6 *Ne quis ſequi exiſtimet, ut ſint duo ultima bonorum*] Sic plane habent omnes noſtri libri veteres; quos quamobrem non ſequerer, cauſa nulla viſa eſt. Vulgata autem lectio, *ne quis ſic exiſtimet, ut ſint duo ultima bonorum*, ferri non poteſt. Quod autem ſic olim edidimus, *ne quis ſic exiſtimet, poni duo ultima bonorum* &c. conjectura ducti id feceramus, cum & vulgatam lectionem ineptam eſſe videremus, & antiquam parum attente conſideraſſemus. *Lambinus*.

7 *Ut enim ſi cui* &c.] Apparet quid ſignificet: ſed ita non ſolum corrupta, verum etiam, ut ego ſentio, confuſa, & praepoſtere collocata ſunt verba, ut emendari locus & diſtingui a nobis ſine arrogantiae nota non poſſit.

gittam, ſicut nos ultimum in bonis diximus: ſic illi facere omnia, quae poſſit, ut conlineet: huic in ejus ſimilitudine omnia ſint facienda ut conlineet; & tamen ut omnia faciat, quo propoſitum adſequatur: ſed hoc, quaſi ultimum, quale nos ſummum in vita bonum dicimus; illud autem, ut feriat, quaſi ſeligen-
7 dum, non expetendum. Cum autem omnia officia a principiis naturae proficiſcantur, ab iiſdem

poſſit. Utrum autem *collimare*, an *collineare*, legendum ſit, non dijudico. Mihi quidem magis placet *collineare*; quod aptiorem & probabiliorem habeat etymologiam. *Collineare* dicitur is, qui eum locum ferit, ad quem locum oculi directo, quaſi linea ducta, feruntur: ut collineare ſit, ſimul cum oculis locum veluti per lineam ferire. Poteſt etiam ferri *collimare*; a limis oculis, quibus utimur collimantes. *P. Manucius.*

Ib. *Ut enim ſi cui ſit propoſitum collimare haſtam aliquo aut ſagittam, ut feriat, ſicut nos ultimum in bonis diximus: ſic huic in hujuſmodi ſimilitudine omnia ſunt facienda ut collimet, & tantum niti ut omnia faciat quo propoſitum aſſequatur*] Ita legitur hic locus in vetere libro, minus, ut videtur, quam in vulgatis mendoſe. In lib. II. de Divin. [cap. 59.] dixit, *Quis eſt qui totum diem jaculans non aliquando collimet?* ut de verbo *collimare* non ſit dubitandum, 'etſi alii pro eo *collineet* repoſuerint. *Urſin.*

Ib. *Ut enim, ſicui ſit propoſitum collimare haſtam aliquo aut ſagittam, huic omnia ſint facienda ut collineet; ita tamen ut omnia faciat quo feriat: ſic cum homini ultimum in bonis eſſe dicimus adipiſci principia naturae; hoc dicimus huic in eadem ſimilitudine omnia eſſe facienda ut propoſitum aſſequatur, ita tamen ut rectum officium ſeu honeſta actio ſubſequatur: ſed hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum in vita bonum dicimus; illud autem, quaſi ſeligendum, non expetendum*] Locus eſt valde corruptus, & perturbatus; quem conatus ſum, verbis in ſuum ordinem reſtitutis, emendare. Omnino hoc aſſecutus ſum, ut, cum uſu recepta lectio ſit inexplicabilis, neque ex ea probabilis ulla ſententia exprimi poſſit; ex hac noſtra emendatione ſententia ſuperioribus maxime conſentanea elici queat: neque quidquam de meo

iiſdem neceſſe eſt proficiſci ipſam ſapientiam. Sed quemadmodum ſaepe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris eum faciat cui commendatus ſit, quam illum, a quo: ſic minime mirum eſt, primo nos ſapientiae commendari ab initiis naturae, poſt autem ipſam ſapientiam nobis cariorem fieri, quam illa ſint, a quibus ad hanc venerimus. Atque ut membra nobis ita data ſunt, ut ad quandam rationem

meo ſit additum, ſed tantum ordo verborum, qui perturbatus erat, reſtitutus. De verbo *collimandi* autem, quia video quoſdam doctos exiſtimare, *collineare* potius eſſe ſcribendum, quam *collimare*; vereor, ne aliud ſit *collimare*, aliud *collineare*: & *collimare* quidem ſit limis oculis aliquid intueri; *collineare* vero, recta linea telum aliquod aliquo dirigere. Itaque in libro ſecundo de Divinatione [cap. 59.] putem ſic legendum, *Quis eſt, qui totum diem jaculans, non aliquando collineet?* non, ut vulgo, *non aliquando collimet?* & contra hic recte legi arbitror, *collimet*, & *collimare haſtam*. Verum tamen judicent eruditiores: nam *collineare* mihi ſuſpectum eſt. *Lambinus.*

Ib. *Ut enim ſi cui propoſitum ſit —— non expetendum*] Scaligeri MStus ſic habet, *Ut enim ſi cui ſit propoſitum collineare haſtam aliquo aut ſagittam, ſicut nos ultimum in bonis diximus; ſic illi facere omnia ut collineet; tum ut omnia faciat quo propoſitum aſſequatur: ſed hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum bonum, in vita bonum: illud autem ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum.* Locus eſt maxime vitiatus, nec ullum MSSti noſtri praebent lumen, quo corrigendi rationem videamus. Satis, ut arbitror, menti Catonis exprimendae faciunt haec, reliquis ſublatis, verba: *Ut enim ſi cui propoſitum ſit collineare haſtam aliquo aut ſagittam, & facere omnia quae poſſit ut collineet*; tum ut *omnia faciat quo propoſitum aſſequatur, eſt hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum in vita bonum dicimus; illud autem ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum.* Sed me ſcopum tetigiſſe nullus affirmo. Nonnulla huc ſpectantia ſuppeditabunt *Plutarchus* adv. Stoicos pag. 1071. & *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. p. 172. De *collineandi* voce conſulatur *J. Fr. Gronovius* ad *Agellii* IX, 1. *Davies.*

nem vivendi data eſſe adpareant: ſic [1] adpetitio animi, quae ὁρμὴ Graece vocatur, non ad quodvis genus vitae, ſed ad quandam formam vivendi videtur data: itemque & ratio & perfecta ratio. Ut enim hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quivis, ſed certus quidam eſt datus: ſic vita agenda eſt certo genere quodam, non quolibet; quod genus conveniens conſentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinae ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, & ſaltationi; ut in ipſa arte inſit, non foris petatur extremum, id eſt, artis effectio. Et tamen eſt etiam alia cum his ipſis artibus ſapientiae diſſimilitudo; propterea quod in illis, quae recte facta ſunt, non continentur tamen omnes partes, e quibus conſtant: quae autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, ſi placet, illi autem adpellant κατορθώματα, omnes numeros virtutis continent: ſola enim ſapientia in ſe [2] tota converſa eſt; quod idem in ceteris artibus non fit. Inſcite autem medicinae & gubernatio-

nis

[1] *Appetitio animi — non ad quodvis genus vitae — perfecta ratio*] Huc pertinent illa Stoicorum quae refert *Diogenes Laërtius* VII, 86. Τῆς ὁρμῆς τοῖς ζώοις ἐπιγενομένης, ᾗ συγχρώμενα πορεύεται πρὸς τὰ οἰκεῖα, τούτοις μὲν τῷ κατὰ φύσιν τὸ κατὰ τὴν ὁρμὴν διοικεῖσθαι (potius τὸ κατὰ φύσιν τῷ κατὰ τὴν ὁρμὴν διοικεῖσθαι·) τοῦ δὲ λόγου τοῖς λογικοῖς κατὰ τελειοτέραν προστασίαν δεδομένου, τὸ κατὰ λόγον ζῆν ὀρθῶς γίνεσθαι τοῖς (forte τούτοις) κατὰ φύσιν· τεχνίτης γὰρ οὗτος ἐπιγίνεται τῆς ὁρμῆς. Eadem, ſed minus emendate, legantur apud *Suidam* in ὁρμή. Davies.

[2] *Tota*

nis ultimum cum ultimo ſapientiae comparatur: ſapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & juſtitiam, & ut omnia, quae homini accidant, infra ſe eſſet judicet; quod idem in ceteris artibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipſas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit, niſi ſtatuerit, [3] nihil eſſe, quod interſit aut differat aliud ab alio, praeter honeſta & turpia. Videamus nunc, quam ſint praeclare illa iis, quae jam poſui, conſequentia. Cum enim hoc ſit extremum (ſentis enim, credo, me jam diu, quod τέλος Graecus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, [4] tum ſummum: licebit etiam finem pro extremo aut ultimo dicere) cum ergo hoc ſit extremum, congruenter naturae convenienterque vivere; neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate vivere, nulla re inpediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quam vitam fortunaſque noſtras, id eſt, ut, quod honeſtum ſit, id ſolum [5] bonum judicemus; poteſt

[2] *Tota converſa eſt*] Sic habent omnes libri, & manuſcripti & vulgati: a quibus diſcedendum eſſe non puto. Quidam tamen legi volunt, *tota verſa eſt*. Lambinus.

[3] *Nihil eſſe, quod interſit, aut differat aliud ab alio*] Legerim *nihil eſſe quod interſit aut* quo *differat aliud ab alio*. Vide Tuſc. lib. I. cap. XI. & infra III, 15. *Davies.*

[4] *Tum ſummum*] Has voces neſcit Elienſ. pr. nec in ſequentibus verbis *ſummi* meminit. *Id.*

[5] *Bonum judicemus; poteſt id quidem*] Sic diſtingui debet hicce locus, & ſic edidere *Victorius, Brutus* & *Aldus* nepos; nam

poteſt id quidem fuſe & copioſe, & omnibus electiſſimis verbis graviſſimiſque ſententiis [[1] rhetorice] & augeri & ornari: ſed conſectaria me Stoicorum brevia & acuta delectant.
8 Concluduntur igitur eorum argumenta ſic, [2] Quod eſt bonum, omne laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt: bonum igitur quod eſt, honeſtum eſt. Satiſne hoc concluſum videtur? Certe. quod enim efficiebatur ex his duobus, quae erant ſumpta, in eo vides eſſe concluſum. Duorum autem, e quibus effecta concluſio eſt, contra ſuperius dici ſolet, non omne bonum eſſe laudabile: nam [3] quod laudabile ſit, honeſtum eſſe conceditur. Illud autem perabſurdum, bonum eſſe aliquid, quod non expetendum ſit; aut expetendum, quod non placens; aut, ſi id, non etiam diligendum: ergo & probandum: ita etiam laudabile: id autem honeſtum: ita fit, ut, quod bonum

nam *Lambinus*, *Gruterus* & recentiores, qui poſt *judicemus* τελείαν στιγμὴν poſuere, ſententiam corruperunt. *Davies.*

[1] Rhetorice *& augeri & ornari*] Quid, quaeſo, poteſt *fuſe & copioſe & omnibus electiſſimis verbis graviſſimiſque ſententiis & augeri & ornari*, niſi id *rhetorice* augeatur & ornetur. Cum igitur *rhetorice* nec in Pariſ. pr. nec in tert. compareat, ea vox *Ciceronis* non eſſe, ſed librariis deberi videtur. *Idem.*

[2] *Quod eſt bonum, omne laudabile eſt*] Vide *Plutarchum* de Repugn. Stoic. pag. 1039. C. & *Diogenem* Laërtium VII, 101. *Idem.*

[3] *Quod laudabile ſit, honeſtum eſſe conceditur*] Omnes noſtri ſimul ac editi veteres *quod honeſtum ſit*, (C. C. C. *eſt*) *laudabile eſſe conceditur.* At *propoſitio minor*, ut dialectici loquuntur, fuit, *quod laudabile eſt, omne honeſtum eſt.* Non igitur dubitari poteſt, quin recte *Lambinus*

bonum ſit, id etiam honeſtum ſit. Deinde quaero, quis aut de miſera vita poſſit gloriari, aut non de beata? de ſola igitur beata: ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam eſſe beatam vitam; [4] quod non poſſit niſi honeſtae vitae jure contingere: ita fit, ut honeſta vita, beata vita ſit. Et quoniam is, cui contingit ut jure laudetur, habet inſigne quiddam ad decus & ad gloriam, ut ob ea, quae tanta ſint, beatus dici jure poſſit; idem de vita talis viri rectiſſime dicitur: ita, ſi beata vita honeſtate cernitur, quod honeſtum eſt, id bonum ſolum habendum eſt. [5] Quod vero negari nullo modo poſſit, quem umquam ſtabili & firmo & magno animo, quem fortem virum dicimus, effici poſſe, niſi conſtitutum ſit, non eſſe malum dolorem? Ut enim qui mortem in malis ponit, non poteſt eam non timere: ſic nemo ulla in re poteſt

nus ediderit, *quod laudabile ſit, honeſtum eſſe conceditur*; ejuſque conjecturam, *Grutero* teſte, firmat Pal. primus. *Idem.*

4 *Quod non poſſit* niſi honeſtae *vitae*] Vulgo *quod non poſſit* quidem *niſi* &c. Hinc fit ut *Lambinus* reponat *quod* ne *poſſit quidem.* Sed illud *quidem* delevi, Pal. primo fidem dans. Quod autem Pall. quatuor, Pariſ. pr. tert. Med. & Balliol. pro vocabulis *niſi honeſtae vitae*, habeant *inhoneſtae vitae*, prout etiam *Victorius* edidit; iis equidem non acceſſerim: nam ſententiae vim quodam modo debilitat ea lectio, vulgatamque retinent Pall. pr. tert. Pariſ. ſec. & C. C. C. Vide lib. IV. cap. 18. *Idem.*

5 Quod *vero negari* nullo *modo poſſit* quem unquam *ſtabili*] C. C. C. *quem inquam*, ſicut etiam *Victorius* edidit. Pariſ. pr. *quamquam.* Elienſ. & Med. *quemquam.* Locum ſic emendandum cenſuerim, *Quid vero?* *nega-*

poteſt id, quod malum eſſe decernit, non curare, idque contemnere. Quo poſito & omnium adſenſu adprobato, illud adſumitur, eum, qui magno ſit animo atque forti, omnia, quae cadere in hominem poſſint, deſpicere & pro nihilo putare: quae cum ita ſint, effectum eſt, nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. Atque iſte vir altus & excellens, magno animo, vere fortis, infra ſe omnia humana ducens, is inquam, [1] quem efficere volumus, quem quaerimus certe, & confidere ſibi debet & ſuae vitae & actae & conſequenti, & bene de ſe judicare, ſtatuens nihil mali poſſe incidere ſapienti:

negarine ullo modo poſſit, quemquam ſtabili & firmo & magno animo —— effici poſſe, niſi conſtitutum ſit non eſſe malum dolorem? Ipſa res, opinor, loquitur. *Davies.*

1 *Quem* efficere *volumus, quem quaerimus certe, & confidere ſibi debet*] C. C. C. Med. aliique MSSti cum veteribus editis melius diſtinguunt *quem quaerimus, certe & confidere ſibi debet.* Sed quod majus eſt dicam; *efficere* mihi non placet. Lego *quem* aſpicere *volumus, quem quaerimus; certe & confidere ſibi debet* &c. Nam Stoicorum ſapiens rariſſima res eſt, immo nuſquam reperta. Vide *Juſt. Lipſium* Manud. ad Philoſ. Stoicam II, 8. *Idem.*

2 *Idque eſſe beate vivere, & honeſte, id eſt cum virtute vivere*] Particula & videtur abundare; ſuadenteque ſententia rejicio: nec tamen veterem a me librum *Latinii* diſſentire video. *P. Manucius.*

3 *Eorum dico —— ponerent*] Habet *Nonius* in *ultimum*; ſed ejus Codices male, *quod ultimum appellant.* Vide ſupra cap. VII. *Davies.*

4 Quos *quamquam*] Vulgo *quas quamquam*, ut ad *ſententias* referatur; cum tamen ad *philoſophos* ſpectare pronomen illud doceant ſequentia, quod etiam Cl. *Th. Bentleius* recte monuit. Tres primi, quos deinceps memorat *Cicero*, ſunt Epicurus vel Ariſtippus, Hieronymus, & Carneades: tres alteri, Polemo, Callipho Diodoruſque. Vide ſupra lib. II. cap. XI. *Idem.*

5 *Qui*

pienti: ex quo intellegitur idem illud, ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit, [2] idque eſſe beate vivere, honeſte, id eſt, cum virtute vivere. Nec vero ignoro varias philoſophorum 9
fuiſſe ſententias, [3] eorum dico, qui ſummum bonum, quod ultimum adpello, in animo ponerent: [4] quos quamquam vitioſe quidam ſecuti ſunt; tamen non modo his tribus, qui virtutem a ſummo bono ſegregaverunt, cum aut voluptatem aut vacuitatem doloris aut prima naturae in ſummis bonis ponerent, ſed etiam alteris tribus, [5] qui mancam fore putaverunt ſine aliqua acceſſione virtutem, [6] ob eamque rem

5 *Qui mancam fore putaverunt.*] Ariſtoteles, & Peripatetici, qui ſummum bonum eſſe dixerunt, virtute adhibita, frui primis a natura datis: Callipho, qui voluptatem ad virtutem adjunxit: Diodorus, qui ad virtutem addidit vacuitatem doloris. Profert autem hunc locum *Nonius*, & *mancam* interpretatur debilem. *Lambinus.*

6 *Ob eamque rem trium earum rerum, quas ſupra dixi, ſingulis ſingulas addiderunt*] Sic habent omnes libri veteres. Hoc uno a vulgatis diſcrepantes, quod hi habent *ſingulas ſingulis*: illi ordine converſo, *ſingulis ſingulas*. Sententia autem plana eſt: hoc enim ſignificat Cicero, & quia tres illi virtutem ſine aliqua acceſſione mancam ac debilem fore putaverunt, idcirco ſingulas trium illarum rerum, nempe vel prima naturae, vel voluptatem, vel vacuitatem doloris, addiderunt ſingulis ſuis finibus, nempe virtuti. Sed, ne mentiar, videtur inſolens locutio, *addiderunt ſingulas res ſingulis*, cum ſingulae res, quae adduntur, tres ſunt: ea res autem, ad quam fit acceſſio, una eſt & ſimplex, videlicet virtus. Quare facilius adducor, ut aſſentiar *Petro Fabro* Arverno, qui cenſet legendum, *ſingulas ſinguli addiderunt*: quam ejus conjecturam eo libentius probo, quod libri veteres habent *ſingulis ſingulas*, ut dixi, non ut recentiores, *ſingulas ſingulis*. Credibile eſt enim ſcriptorem librarium *ſingulis ſingulas* ſcripſiſſe pro *ſinguli ſingulas*, non inuſitate: nam ſaepe litteram, a qua vox ſequens initium capiebat, addebant ultimae ſyllabae vocis antecedentis,

rem trium earum rerum, quas ſupra dixi, [1] ſinguli ſingulas addiderunt, his tamen omnibus eos antepono, [2] cuicuimodi ſunt, qui ſummum bonum in animo atque in virtute poſuerunt. [3] Sed tamen perabſurdi & hi, qui cum ſcientia vivere ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam eſſe dixerunt, atque ita ſapientem beatum fore, nihil aliud alii momento ullo anteponentem: ut quidam Academici conſtituiſſe dicuntur, extremum bonorum & ſummum munus eſſe ſapientis, obſiſtere viſis [4] adſenſuſque ſuos firmiter ſuſtinere. His

cedentis, ut hic *s* additum eſt voci *ſingulis*, propterea quod vox *ſingulas* habet eandem in principio litteram: & contra interdum omittebant, ut alias oſtendimus. Praeterea, ſi legamus *ſinguli*, & ſententia erit planior, & explicatio facilior: ſinguli enim intelligentur Ariſtoteles ſeu Peripatetici, Callipho, Diodorus, qui virtuti res ſingulas ex illis tribus addiderunt. Sic igitur legendum arbitror, *ſinguli ſingulas addiderunt* &c. *Lambinus.*

[1] Singuli *ſingulas addiderunt*] Sic recte *Petr. Faber* Arvernus & *D. Lambinus*; nec erat cur lectio plane vitioſa diutius *Ciceronem* macularet, licet tam noſtri quam aliorum Codices exhibeant *ſingulis ſingulas addiderunt*. Nemo certe neſcit, in MSStis litteras perperam geminari ſolere. *Davies.*

[2] *Cuicuimodi ſunt*] Has voces non agnoſcit C. C. C. Plurimi vero MSSti dant *cujuſmodi ſunt*; unde Lambinus fecit *cujuſcujuſmodi ſunt*. Sed cum *J. Fr. Gronovius* in bonae notae Codice repererat *cuimodi ſunt*, ei jure placuit *cuicuimodi ſunt*, idque pro varia lectione ad editionis *Lambinianae* marginem notatur. Vide virum doctiſſimum ad *Agellii* II, 8. *Idem.*

[3] *Sed tamen perabſurdi & hi*] Vulgo *ſed* ſunt *tamen*. Mediam vero voculam neſciunt Elienſ. C.C.C. Med. & Balliol. nec ea caret oratio. *Idem.*

[4] *Aſſenſuſque ſuos* firmiter *ſuſtinere*] Vulgo *firme ſuſtinere*. Sed omnino recipienda fuit lectio quam ſuppeditarunt Elienſ. pr. & Med. A librariis enim vox rarior in notiorem crebro mutatur. *Agellius* XIII, 8. *Omnia acta & eventa* firmiter *meminiſſe,*

ipsi bona adpellant, pertinere dicant ad beate vivendum, [1] nostri vero, quod aestimatione omnino aliqua dignum sit, complecti beatam vitam putent. An vero certius quicquam potest esse, [2] quam illorum ratione, qui dolorem in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse, cum eculeo torqueatur? [3] eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit, uti in omnibus tormentis conservetur beata vita sapienti. Et enim si dolores eosdem [4] tolerabilius patiuntur, qui excipiunt eos pro patria, quam qui leviore de caussa; opinio facit, non natura, vim doloris aut 13

bris omnibus invitis. Sic autem loquitur infra non longe: *Itaque consentaneum est his, quae dicta sunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum* &c. *crescere putant posse* &c. Atque hanc meam emendationem libri vett. adjuvant. Qui autem vulgatam lectionem *quam illa eorum ratio* tuentur, nihil vident. *Lambinus*.

Ib. *Quam illorum ratione*] Sic *Lambinus*; & favet Pal. pr. qui dat *quam illo ratione*. At reliqui Codices *illa ratio est*, vel *illa ratio eorum*, vel denique *illa ratio est eorum*. Cur itaque non legamus *quam illa ratione eorum*, nullus equidem video. *Davies*.

[3] *Eorum autem, qui dolorem* &c.] Nihil equidem hic mutare ausim: sed tamen non dissimularim lectori, me suspicari sic a Cicerone scriptum esse, *Eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratione certe cogi, uti in omnibus tormentis conservetur beata vita sapienti?* ut scilicet haec verba pendeant ab illo capite, *An vero certius quidquam potest esse, quam* &c. *Cogi* autem interpretor hoc loco, ut saepe alibi usurpat, colligi, concludi, effici, &c. Lambin.

[4] *Tolerabilius patiuntur*] Sic edidit *Victorius*. Vulgo *patiantur*. At *Lambino* placet *tolerantius patiuntur*. Refragantibus autem MSStis, nihil est immutandum, cum vel haec vel illa loquendi ratio proba sit & Tulliana. Vide Tuscul. III, 23. & Fam. Epist. XV, 20. Pariter *Cyprianus* Epist. LII. *Cum multo*

aut majorem aut minorem. Ne illud quidem eſt conſentaneum, [1] ut, ſi cum tria genera bonorum ſint, quae ſententia eſt Peripateticorum, eo beatior quiſque ſit, quo ſit corporis aut externis bonis plenior, [ut hoc idem adprobandum ſit nobis, ut qui plura habeat, quae in corpore magni aeſtimantur, ſit beatior :] illi enim corporis commodis conpleri vitam beatam putant; noſtri nihil minus. Nam cum ita placeat, ne eorum quidem bonorum, [2] quae nos bona naturae adpellemus, frequentia beatiorem vitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris aeſtimandam; certe minus ad beatam vitam pertinet multitudo corporis commodorum. [3] Et enim ſi & ſapere expetendum ſit & valere; conjunctum utrumque magis expetendum ſit, quam ſapere ſolum: neque tamen

to patientius & tolerabilius audiret adverſus ſe aemulum principem quam conſtitui Romae Dei ſacerdotem. Davies.

[1] *Ut ſi* cum *tria genera*] Legerim, *ut, ſi* quidem *tria genera bonorum ſint quae ſententia eſt Peripateticorum, eo beatior quiſque ſit quo ſit corporis aut externis bonis plenior.* Quae vero ſequuntur, *Ut hoc idem approbandum ſit nobis, ut qui plura habeat* (ſubjungunt *ea* Balliol. C. C. C. Med. & editio *Victoriana*; Pariſ. vero tres & *ea*; forte *ex eis*) *quae in corpore magni aeſtimantur ſit beatior,* haec inquam, cuncta prorſus ſunt inutilia; quippe quae pura puta ſint βαττολογία nihilque dicant quod non ante dictum ſit & modo quidem elegantiore. Aut igitur egregie fallor, aut verba, de quibus agitur, eliminanda ſunt, ut additicia nothaque. *Idem.*

[2] *Quae nos* bona *naturae* appellemus] Pariſ. pr. tert. C.C.C. Pall. pr. quart. *bona vere*; quod nihili eſt. *Lambinus* ex nonnullis libris affert *prima naturae.* Med. & Elienſ. ſec. *appellamus.* Omnino legerim *quae nos prima naturae* appellamus. Infra cap. 18. Prima *autem illa* naturae

tamen, ſi utrumque ſit aeſtimatione dignum, pluris ſit conjunctum, quam ſapere ipſum ſeparatum. Nam qui valitudinem aeſtimatione aliqua dignam judicamus, neque tamen eam in bonis ponimus; iidem cenſemus nullam eſſe tantam aeſtimationem, ut ea virtuti anteponatur. Quod idem Peripatetici non tenent, quibus dicendum eſt, quae & honeſta actio ſit & ſine dolore, eam magis eſſe expetendam, quam ſi eſſet eadem actio cum dolore. Nobis aliter videtur: recte ſecuſne, poſtea. Sed po-
teſtne rerum major eſſe diſſenſio? Ut enim 14
obſcuratur & offunditur luce ſolis lumen lucernae; & ut interit magnitudine maris Aegaei ſtilla muriae; & ut in divitiis Croeſi, teruncii acceſſio; & gradus unus in ea via, quae eſt hinc in Indiam: ſic, cum ſit is bonorum finis,

quem

turae ——— *ſub judicium ſapientis & delectum cadunt.* Tuſc. V, 30. Naturae primis *bonis aut omnibus aut maximis frui.* De primis hiſce naturalibus vide ſis infra lib. V. c. 7. Hanc autem Stoicorum fuiſſe ſententiam docebunt *Laërtius* VII, 102, 106. *Stobaeus* Eclog. Ethic. pag. 173. & noſter infra IV, 8. *Idem.*

[3] *Etenim ſi & ſapere expetendum ſit & valere; conjunctum utrumque*] *Gruterus* & recentiores perverſe dant *expetendum ſit valere; & conjunctum utrumque.* Nos autem *Lambini, Bruti* & *Aldi* nepotis editiones ſequimur; id quod res ipſa poſtulat. *Victorius* exhibuit, *etenim ſi valere & ſapere magis expetendum ſit quam ſapere ſolum; neque tamen ſi utrumque ſit aeſtimatione dignum* &c. Ac ita quidem C. C. C. Med. Balliol. reliquique Codices. Hoc modo tamen aliquid manifeſte deeſt. Ut autem locum recte capiamus, reminiſcamur oportet virtutes ſolas Stoicis *αἱρετὰς expetendas* videri; cum res *ἀδιάφοροι indifferentes* & quae nec bonae nec malae ſunt, *ἀξίαν ἔχωσι. ληπταὶ ὦσιν καὶ ἐκλέγωνται aeſtimatione dignae, ſumendae ſint &*

quem Stoici dicunt, [1] omnis ista rerum in corpore sitarum aestimatio splendore virtutis & magnitudine obscuretur & obruatur atque intereat necesse est. Et quemadmodum opportunitas (sic enim adpellemus εὐκαιρίαν) non fit major productione temporis (habent enim suum modum quaecumque opportuna dicuntur) sic recta effectio (κατόρθωσιν enim ita adpello, quoniam rectum factum κατόρθωμα) recta igitur effectio, item convenientia, denique ipsum bonum, quod in eo positum est ut naturae consentiat, crescendi accessionem nullam habet. Ut enim opportunitas illa, sic haec, de quibus dixi, non fiunt temporis productione majora: ob eamque caussam [2] Stoicis non videtur optabilior nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis: utunturque simili, ut, si cothurni laus illa esset ad pedem apte convenire, neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec majores minoribus:

eligendae. Vide nostrum IV, 8. *Stobaeum* Ecl. Ethic. pagg. 170, 171, 173. & *Plutarchum* de Repugn. Stoic. pag. 1042. D. *Davies.*

[1] *Omnis ista rerum* in corpore sitarum *aestimatio*] Sic legit ex *Maffaei* libro *P. Manucius*: nam Pall. pr. quart. quint. sext. Balliol. C.C.C. Med. ac editi veteres *in corpore harum.* Pall. sec. tert. *incorporearum.* At Paris. tres & Eliens. pr. *omnis ista rerum corporearum aestimatio*: quomodo reponendum; & ita voluisse videtur magnus ille *Scaliger. Corporeae res* sunt τὰ περὶ σῶμα, pariterque *bona corporalia* dixit *Agellius* XVIII, 1. & *vitia corporalia* Seneca Epist. LIII. Sic etiam Graeci σωματικὸν adhibent. Vide *Stobaeum* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 173. & *Laërtium* VII, 106. *Idem.*

Ib. *Rerum in corpore sitarum*] Locu-

bus: sic quorum omne bonum convenientia atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur. Nec vero satis acute dicunt, si bona valitudo pluris aestimanda sit longa, quam brevis, sapientiae quoque usus longissimus quisque sit plurimi. Non intellegunt, valitudinis aestimationem spatio judicari; virtutis, opportunitate: ut videantur qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi, bonam mortem & bonum partum meliorem longum esse quam brevem. Non vident, alia brevitate pluris aestimari; alia, diuturnitate. Itaque consentaneum est his quae dicta sunt, ratione illorum qui illum bonorum finem, quod adpellamus extremum, quod ultimum, crescere putent posse, iisdem placere esse alium alio etiam sapientiorem, itemque alium magis alio vel peccare, vel recte facere: quod nobis non licet dicere, qui crescere bonorum finem non putamus.

[1] Ut

Locutio probabilior, quam si legas, ut antea, *rerum in corpore harum:* quam correctionem *Maffaei* liber antiquus probat. *P. Manucius.*

2 *Stoicis non videtur optabilior*] De Chrysippo sic *Plutarchus* Repugn. Stoic. pag. 1046. C. Ἐν πολλοῖς εἰρηκὼς ὅτι παρὰ τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονοῦσιν. ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐπίσης τοῖς τὸν ἀμερῆ χρόνον εὐδαιμονίας μετασχοῦσιν, ἐν πολλοῖς πάλιν εἴρηκεν, ὡς οὐδὲ τὸν δάκτυλον καθήκει προτεῖναι χάριν ἀμεριαίας φρονήσεως. Iterum advs. Stoicos pag. 1061. F. Λέγουσιν οἱ Στωικοί, ὅτι ἀγαθὸν ὁ χρόνος οὐκ αὔξει προσγινόμενος, ἀλλὰ κἂν ἀκαρές τι ὥρας γένηται φρόνιμος, οὐδενὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τοῦ τὸν αἰῶνα χρωμένου τῇ ἀρετῇ καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦντος. Plura suppeditabit *Lipsius* Manud. ad Philos. Stoic. III, 3. *Idem.*

[1] *Ut*

[1] Ut enim qui demersi sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si non longe absunt a summo ut jam jamque possint emergere, quam si etiam tum essent in profundo; nec catulus ille, qui jam adpropinquat ut videat, plus cernit quam is qui modo est natus: ita qui processit aliquantum [2] ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est, quam ille, qui ni-
15 hil processit. Haec mirabilia videri intellego: sed cum certe superiora firma ac vera sint, his autem ea consentanea & consequentia, ne de eorum quidem est veritate dubitandum. Sed quamquam negent nec virtutes nec vitia crescere, attamen [3] utrumque eorum fundi quodam modo & quasi dilatari putant. Divitias autem Diogenes censet non eam modo vim habere, ut quasi duces sint ad voluptatem

[1] *Ut enim qui demersi sunt in aqua*] Ex Stoicorum mente *Plutarchus* advs. Stoicos pag. 1063. Ὥσπερ ὁ πῆχυν ἀπέχων ἐν θαλάττῃ τῆς ἐπιφανείας, οὐδὲν ἧττον πνίγεται τοῦ καταδεδυκότος ὀργυιὰς πεντακοσίας, οὕτως οὐδὲ οἱ πελάζοντες ἀρετῇ, τῶν μακρὰν ὄντων ἧττόν εἰσιν ἐν κακίᾳ. Καὶ καθάπερ οἱ τυφλοὶ, τυφλοί εἰσι κἂν ὀλίγον ὕστερον ἀναβλέπειν μέλλωσιν, οὕτως οἱ προκόπτοντες, ἄχρις οὗ τὴν ἀρετὴν ἀναλάβωσιν, ἀνόητοι καὶ μοχθηροὶ διαμένουσιν. Vide sis & nostrum infra IV, 23, 24. ac *Diogenem* Laërtium VII, 120. *Davies.*

[2] *Ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est*] Vulgo *nihilominus*, quod male se *habet*. Nos *Victorii* & *Aldi* nepotis editiones secuti, duas ex una voces fecimus. Frustra vero sunt *Henr. Stephanus* & *Janus Gruterus*, quorum hic *virtutis adytum*, ille Castig. in Ciceron. p. 30. *virtutis adeptum* (quod latine non dicitur) emendavit. Nam de vulgata lectione non est cur queramur. Vide lib. I. de Orat. cap. 21. *Idem.*

[3] *Utrumque eorum fundi*] *Seneca* Epist. LXXIV. *Quod rectum est, nec magnitudine aestima-*

tem & ad valitudinem bonam, ſed etiam ut ea contineant; non idem facere eas in virtute neque in ceteris artibus, ad quas eſſe dux pecunia poteſt, continere autem non poteſt. Itaque ſi voluptas, aut ſi bona valitudo ſit in bonis, divitias quoque in bonis eſſe ponendas: at, ſi ſapientia bonum ſit, [4] non ſequi ut etiam divitias bonum eſſe dicamus. Neque ab ulla re, quae non ſit in bonis, id, quod ſit in bonis, contineri poteſt: ob eamque cauſſam, [5] quia cognitiones comprehenſioneſque rerum, e quibus efficiuntur artes, [6] adpetitionem movent, cum divitiae non ſint in bonis, nulla ars divitiis contineri poteſt. Quod ſi de artibus concedamus, virtutis tamen non ſit eadem ratio; propterea quod haec plurimae commentationis & exercitationis indigeat, quod

ſtimatur nec numero nec tempore: non magis produci quam contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe & in unum diem coge; aeque honeſta eſt. Modo latius virtus funditur; *regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberoſque diſpenſat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exſilii, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in privatum, ex regio in humilem ſubducitur.* &c. Forſan *in privatum* ſtatum, *ex regio in humilem ſubducitur.* Vide *Lipſium* Manud. ad Philoſ. Stoic. III, 3. *Idem.*

[4] *Non* ſequi, *ut etiam divitias bonum eſſe dicamus*] *Sequitur* pro *ſequi* eſt in Codice manuſcripto. *Urſin.*

[5] *Quia cognitiones comprehenſioneſque rerum,* &c.] Sic reſtitui, libris omnibus reclamantibus, qui habent *cogitationes comprehenſioneſque,* plane mendoſe: ſed paullo poſt, iis ducibus atque auctoribus, deleta praepoſitione *ad, appetitiones movent* excudendum curavi. *Lambin.*

Ib. Pal. pr. & Elienſ. *cognitiones* exhibent. *Davies.*

[6] Appetitionem *movent*] Elienſ. uterque, C. C. C. & Med. *ad*

quod idem in artibus non ſit; & quod virtus ſtabilitatem, firmitatem, conſtantiam totius vitae complectatur, nec eadem haec in artibus eſſe videamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam ſi non ullam eſſe diceremus, confunderetur omnis vita, ut ab Ariſtone; nec ullum ſapientiae munus aut opus inveniretur, cum inter res eas, quae ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino intereſſet; neque ullum delectum adhiberi oporteret. Itaque cum eſſet ſatis conſtitutum, id ſolum eſſe bonum quod eſſet honeſtum, & id malum ſolum [1] quod turpe; tum inter haec & illa, quae nihil valerent ad beate miſereve vivendum, aliquid tamen, quo differrent, eſſe voluerunt, ut eſſent eorum alia aeſtimabilia, alia contra, alia neutrum. [2] Quae autem aeſtimanda eſſent, eorum in aliis ſatis eſſe cauſſae quamobrem quibuſdam anteponerentur, ut in valitudine, ut in integritate ſenſuum, ut in doloris

ad appetitiones movent; ſic etiam *Victorius* edidit. Lego *adpetitiones movent*, prout etiam *Lambinus* voluit. Adi ſis Offic. II, 5. *Davies.*

[1] *Quod turpe*; tum *inter* haec *& illa*] Pall. tert. quart. quint. Pariſ. tert. *tum haec ut illa*, Pall. ſec. ſext. Balliol. & Med. *tum haec inter illa*, Pal. pr. *tum inter illa*, reliquis omiſſis. Lege vero *quod turpe; inter illa quae nihil valerent* &c. quemadmodum repraeſentat Elienſ. pr. *Id.*

[2] Quae *autem aeſtimanda eſſent*] Ven. *quaeque*; ut ſupra quoque, ubi alii libri *quaecunque opportuna dicuntur*, Veneti *quaeque*. Mihi venit in mentem recte legi utroque in loco poſſe *quaeque*. Camerar.

[3] *Ut gloriae, divitiarum, ſimilium rerum*] *Lambinus* edidit, *in gloria, divitiis, ſimilibus rebus*. Sed immane quantum a Codicibus abit haec emendatio; veri-

doloris vacuitate, [3] ut gloriae, divitiarum, similium rerum; alia autem non esse ejusmodi. Itemque eorum, quae nulla aestimatione digna essent, partim satis habere caussae, quamobrem rejicerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem, ignominiam, similia horum; partim non. Itemque hinc illud esse exortum, quod Zeno προηγμένον, contraque quod ἀποπροηγμένον nominavit, cum uteretur in lingua copiosa factis tamen nominibus ac novis; quod nobis in hac inopi lingua non conceditur: quamquam tu hanc copiosiorem etiam dicere soles. Sed non alienum est, quo facilius vis verbi intellegatur, rationem hujus verbi faciendi Zenonis exponere. Ut 16
enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est προηγμενον) sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proxume accedit [4] ut secundus sit ad regium principatum: sic in vita non

verique similius est vocem quampiam negligentia librariorum periisse. Quocirca legerim *& gloriae, divitiarum, similium rerum* CLARITATE: *alia autem* &c. *Davies.*

[4] *Ut secundus sit ad regium principatum*] *Lambinus* reponendum conjecit *ut* hic *secundus*, ille tertius *sit ad regium principatum*. Cui bono, sum nescius. Legendum vero *ut secundus sit a regio principatu.* *Hirtius* de Bell. Alex. c. LXVI. *Bellonae templum tanta religione colitur, ut sacerdos ejus Deae, majestate, imperio & potentia* secundus a rege *consensu gentis illius habeatur*. Pari modo locutus est *Justinus* XXXII, 1, 9. ut & *Plinius* XXXIV, 19. Sic autem *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 174. Οὐδὲν δὲ τῶν ἀγαθῶν εἶναι προηγμένον διὰ τὸ τὴν μεγίστην ἀξίαν αὐτὰ ἔχειν· τὸ δὲ προηγούμενον (Lege προηγμένον)

non ea, [1] quae primario loco ſunt, ſed ea, quae ſecundum locum obtinent, *προηγμένα*, id eſt, producta nominentur. Quae vel ita adpellemus (id erit verbum e verbo) [2] vel promota & remota, vel, ut dudum diximus, praepoſita vel praecipua, & illa rejecta: re enim intellecta, in verborum uſu faciles eſſe debemus. Quoniam autem omne, quod eſt bonum, primum locum tenere dicimus; neceſſe eſt, nec bonum eſſe nec malum hoc, quod praepoſitum vel praecipuum nominamus. Itaque id definimus, quod ſit indifferens cum aeſtimatione mediocri: quod enim illi *ἀδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. Neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in mediis, quod

τὴν δευτέραν χώραν καὶ ἀξίαν ἔχον συνεγγίζει (forte *συνεγγίζειν*) *πῶς τῇ τῶν ἀγαθῶν φύσει· οὐδὲν γὰρ ἂν αὐλητῶν* (puto *οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν αὐλῇ*) *προαγόμενον εἶναι τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τῶν μὲν ταυτὸν τεταγμένου*. Reſcribo *ἀλλὰ τοὺς μετὰ τοῦτον τεταγμένους*. Aliter haec tentat *Juſt. Lipſius* Manud. ad Philoſ Stoic. II, 23. quem, ſi lubet, vide. *Davies.*

[1] *Quae* primario *loco ſunt*] Pal. pr. & Elienſ. unus *primorie loco*. Pal. ſec. *primore*. MS. Scalig. Elienſ. alter, Med. & Balliol. *primiore loco*. Lege *primore in loco*. Idem.

[2] *Vel promota & remota*] *Lambinus* edidit *vel promota*, ut illa *remota*. Turbatus autem mihi videtur ordo verborum, quae ſic diſponenda cenſeo, *vel promota, vel, ut dudum diximus, praepoſita, vel praecipua*; & *illa rejecta* aut *remota*. *Re enim* &c. *Idem.*

[3] *Nihil in his* poni —— *nec, hoc poſito, non aliqua* eſſe *praepoſita*] Vulgo *eſſent*. Habet autem Elienſ. pr. quod edidimus, & ita legi poſſe vidit *P. Manucius*. *Lambinus* conjecit *ut nihil in his* poneretur —— *nec, hoc poſito*, ut *non aliqua eſſent praepoſita*. Non male quidem; niſi quod a libris longius, quam par eſt, ea recedat emendatio. *Idem.*

[4] *Nec*

quod aut ſecundum naturam eſſet, aut contra: nec, cum id relinqueretur, [3] nihil in his poni, quod ſatis aeſtimabile eſſet: [4] nec, hoc poſito, non aliqua eſſe praepoſita. Recte igitur haec facta diſtinctio eſt. Atque etiam ab his, quo facilius res perſpici poſſit, hoc ſimile ponitur. Ut enim, inquiunt, ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem & ultimum, ita jacere talum ut rectus adſiſtat; qui ita talus erit jactus ut cadat rectus, praepoſitum quiddam habebit ad finem, [5] qui aliter, contra: neque tamen illa praepoſitio tali, ad eum, quem dixi, finem pertinebit: ſic ea, quae ſunt praepoſita, referuntur illa quidem ad finem, ſed ad ejus vim naturamque nihil pertinent. Sequitur illa diviſio, ut [6] bonorum alia ſint ad illud ultimum perti-

[4] *Nec haec poſita, non aliqua eſſent praepoſita*] Si corrigas, *Nec, hoc poſito, non aliqua eſſe praepoſita*, erit elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodum diſcedes; ſiquidem & *Maffaei* liber *hoc poſito* habet. *P. Manucius.*

[5] *Qui aliter, contra*] Pariſ. tres, C. C. C. Med. & Balliol. exhibent *qui aliter* qui *contra*. Forte *qui aliter* quidem, *contra*. Rem vero, de qua jam *Tullius*, ita tradit *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 174. Προηγούμενα (Lege προηγμένα) δὲ λέγεσθαι, οὐ τὸ (ſcribe οὐ διὰ τὸ) εὐδαιμονίαν τινὰ (forte τινὶ) συμβάλλεσθαι, συνεργεῖν (Lege ἢ συνεργεῖν) τι πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ (Repone ἀλλὰ διὰ τὸ) ἀναγκαῖον εἶναι τούτων τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι παρὰ τὰ προηγμένα. Emenda παρὰ τὰ ἀποπροηγμένα. Davies.

[6] *Bonorum alia ſunt ad illud ultimum pertinentia*] *Diogenes* Laërtius VII, 96. Τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τελικὰ, τὰ δὲ ποιητικὰ, τὰ δὲ τελικὰ καὶ ποιητικά. Τὸν μὲν οὖν φίλον καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ γινομένας ὠφελείας, ποιητικὰ εἶναι ἀγαθά· θάρσος δέ καὶ φρόνημα καὶ ἐλευθερίαν καὶ τέρψιν καὶ εὐφροσύνην καὶ ἀλυπίαν καὶ πᾶσαν τὴν κατ' ἀρετὴν πρᾶξιν, τελικά· ποιητικὰ δὲ καὶ τελικὰ εἶναι ἀγαθά· καθὸ μὲν ἀποτελοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ποιητικά ἐστιν ἀγαθά· καθὸ

δὲ

pertinentia, (sic enim adpello, quae τελικὰ dicuntur: [1] nam hoc ipsum instituamus, ut placuit, pluribus verbis dicere, [2] quod uno non poterimus, ut res intellegatur) alia autem efficientia, quae Graeci ποιητικὰ, alia utrumque. De pertinentibus, nihil est bonum praeter actiones honestas: de efficientibus, nihil praeter amicum. Sed & pertinentem & efficientem [3] sapientiam volunt esse: nam quia sapientia est conveniens actio, [4] est in illo pertinenti genere, quod dixi; quod autem honestas actiones adfert & efficit, [5] ideo ef-
17 ficiens dici potest. Haec quae praeposita dicimus, [6] partim sunt per se ipsa praeposita, partim quod aliquid efficiunt, [7] partim utrumque. Per se, ut quidam habitus oris & vultus, ut status, ut motus; in quibus sunt & praeponenda quaedam & rejicienda: alia ob eam

δὲ συμπληροῦσιν αὐτὴν ὥστε μέρη αὐτῆς γίνεσθαι, τελικά. *Just.* quidem *Lipsius* Manud. ad Philos. Stoic. II, 22. aliquid excidisse ratus legit ποιητικὰ δὲ καὶ τελικὰ εἶναι ἀγαθὰ ἀρετάς. Nihil autem deest: ut enim τελικῶν καὶ ποιητικῶν ἀγαθῶν nullum protulit exemplum; sic nec postea τελικῶν καὶ ποιητικῶν κακῶν. Quamvis igitur αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι καὶ ποιητικά ἐστιν ἀγαθὰ καὶ τελικά, quod docet *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 167. Laërtii tamen verbis nihil est addendum. *Davies.*

[1] Nam *hoc ipsum instituamus*] Vulgo *jam hoc ipsum.* Med. *namque hoc ipsum.* Nos lectionem recepimus quam praestant Pall. pr. sec. quart. sext. Elienf. pr. C. C. C. & Balliol. quaque sententia recte connectitur. Respicit ad id quod dictum supra cap. IV. *Idem.*

[2] *Quod* uno non *poterimus*] Mira librariorum stultitia. Omnes Pall. negantem particulam respuunt. At C. C. C. Med. & Balliol. eam repraesentant, *uno* denegant locum. Utraque tamen vox orationi prorsus est necessaria. *Idem.*

[3] Sa-

eam rem praepoſita dicuntur, quod ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utramque rem, ut integri ſenſus, ut bona valitudo. De bona autem fama (quam enim adpellant εὐδοξίαν, aptius eſt hoc loco bonam famam adpellare, quam gloriam) Chryſippus quidem & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem, ejus cauſſa, porrigendum eſſe dicebant: quibus ego vehementer adſentior. Qui autem poſt eos fuerunt, cum Carneadem ſuſtinere non poſſent, hanc quam dixi bonam famam, ipſam propter ſe praepoſitam & ſumendam eſſe dixerunt; eſſeque hominis ingenui & liberaliter educati, velle bene audire a parentibus, a propinquis, a bonis etiam viris, idque propter rem ipſam, non propter uſum: [8] dicuntque, ut liberis conſultum velimus, etiam ſi poſtumi futuri ſint, propter ipſos:

[3] Sapientiam *volunt eſſe*] Pall. quatuor, C. C. C. & Pariſini tres *ſapientem*, quod *Grutero* melius videtur. Immo prorſus eſt incongruum; veramque lectionem ſervant Pall. ſec. quint. Elienſ. Med. ac Balliol. *Idem.*

[4] *Eſt illo pertinenti genere*] Sic Pal. pr. reliqui vero quinque, Pariſ. ſec. C. C. C. Med. & Balliol. *eſt* cum *illo*. *Lambinus* dedit, *eſt* ex *illo*. Reponendum tamen, *eſt* in *illo pertinenti genere*, prout exhibemus. *Idem.*

[5] Ideo *efficiens dici poteſt*] Vulgo *id efficiens*. At lectionem noſtram diſerte repraeſentat Elienſ. pr. & ita *Lambinus* edidit, ſententia poſtulante. *Id.*

[6] *Partim ſunt per ſe ipſa praepoſita*] Eadem fere diviſio τῶν προηγμένων eſt apud *Laërtium* VII, 107. Τῶν προηγμένων τὰ μὲν δι' αὑτὰ προῆχθαι, τὰ δὲ δι' ἕτερα, τὰ δὲ καὶ δι' αὑτὰ καὶ δι' ἕτερα, quae ſubjectis exemplis declarat. Vide ſis & *Stobaeum* Eclog. Ethic. pagg. 173, 174. *Idem.*

[7] *Partim utrumque*] Cum *Lambino* ſcripſerim *partim* ob *utrumque*. Idem.

[8] *Dicuntque ut liberis conſultum*

ipsos: sic futurae post mortem famae [1] tamen esse propter rem, etiam detracto usu, consulendum. Sed cum, quod honestum sit, id solum bonum esse dicamus; consentaneum tamen est, fungi officio, cum id officium nec in bonis ponamus nec in malis. Est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, [2] ut ejus ratio reddi possit: ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit. Est autem officium, quod ita factum est, ut ejus facti probabilis ratio reddi possit. Ex quo intellegitur, officium medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur neque in contrariis. Quoniamque in his rebus, quae neque in virtutibus sunt neque in vitiis, est tamen quiddam quod usui possit esse; tollendum id non est.

tum velimus] Legendum puto *utque liberis consultum volumus*, verbo *dixerunt* ex superioribus repetito. Nam librarii locum videntur contaminasse, quod constructionem non caperent. *Dav.*

[1] Tamen *esse propter rem*] Prima vox certe prorsus est inutilis, nec mihi loco videtur convenire. Legerim *ipsam esse propter rem*; ut paullo ante *propter rem* ipsam, *non propter usum* dixit. *Idem.*

[2] *Ut ejus ratio reddi possit: ergo, ut etiam probabilis facti ratio reddi possit. Est autem officium* &c.] Hoc totum, *ergo, ut etiam probabilis facti ratio reddi possit*, quod deerat in libris impressis, ego repertum in omnibus nostris manuscriptis restitui. Non celabo lectorem tamen, in libris veteribus scriptum esse, *probabiliter facti ratio reddi possit.* Lambinus.

Ib. *Ergo ut etiam* probabiliter acti *ratio reddi possit. Est autem officium, quod ita factum est, ut ejus facti probabilis ratio reddi possit*] Haec omnia nesciunt Eliens. pr. & C. C. C. Exciderunt autem quod haec ῥῆσις iisdem, quibus prior, verbis terminatur. Locum vero, prout exhibemus, repraesentant Pall. sex, Paris. tres, Med. Balliol. & editio Victoriana. Non tamen dissimulabo, mihi cum *Lambino* repo-

eſt. Eſt autem ejus generis actio quoque
quaedam, & quidem talis, ut ratio poſtulet
agere aliquid & facere eorum. Quod autem
ratione actum ſit, id officium adpellamus. Eſt
igitur officium ejus generis, quod neque in bo-
nis ponatur nec in contrariis. Atque per- 18
ſpicuum etiam illud eſt, in iſtis rebus mediis
aliquid agere ſapientem. Judicat igitur, cum
agit, officium illud eſſe: [3] quod quoniam num-
quam fallitur in judicando, erit in mediis re-
bus officium. Quod efficitur etiam hac com-
cluſione rationis. Quoniam enim videmus eſſe
quiddam, quod [4] recte factum adpellemus, id
autem eſt perfectum officium; [5] erit autem
etiam inchoatum: ut, ſi juſte depoſitum red-
dere in recte factis ſit, in officiis ponatur
depoſi-

reponendum videri, *ut etiam probabilis facti ratio reddi poſſit.* Porro καθῆκον Stoicis apud *Laërtium* VII, 107, eſt ὃ ΠΡΟΑΧΘΕΝ (Lege cum *Menagio* πραχθὲν) εὔλογόν τε ἴσχει (ſcribo εὔλογον ἴσχει) ἀπολογισμόν. Eodem tamen modo peccatur apud Suidam in καθῆκον. *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 174. Ὁρίζεται δὲ τὸ καθῆκον, τὸ ἀκόλουθον ἐν ζωῇ, ὅπερ παραχθὲν εὔλογον ἀπολογίαν ἔχει. Ibi quoque ſcribendum ὅπερ πραχθὲν, ut ex *Sexti* Empirici advſ. Mathem lib. VII. §. 158. idem vir eruditus obſervavit. Id abunde docet etiam definitio, qua *Tullius* hic uſus eſt, cuique gemina germana reperiatur Offic. I, 3. *Davies.*

[3] Quod *quoniam nunquam fallitur*] Lego *qui quoniam nunquam fallitur*; ut *pronomen* ad *ſapientem* referatur. Et ita legendum ſuſpicatur *Guyetus* niſi forte *quod quoniam* ſit additamentum. *Idem.*

[4] *Recte factum appellemus, id autem eſt perfectum officium*] Κατόρθωμα. *Stobaeus* Eclog. Ethic. pag. 175. Τὸ δὲ καθῆκον τελειωθὲν, κατόρθωμα γίγνεσθαι. Et iterum pag. 177. Κατόρθωμα δ' εἶναι λέγουσι καθῆκον πάντας ἐπέχον τοὺς ἀριθμοὺς, ἢ τέλειον καθῆκον. Vide ſis & noſtrum Offic. I, 3. ſupra cap. VII. & infra

depoſitum reddere: illo enim addito juſte, [1] facit recte factum; per ſe autem hoc ipſum reddere in officio ponitur. Quoniamque non dubium eſt quin in his, quae media dicimus, ſit aliud ſumendum, aliud rejiciendum; quicquid ita fit aut dicitur, [2] communi officio continetur. Ex quo intellegitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligunt, tam inſipientem quam ſapientem ſumpturum quae ſecundum naturam ſint, rejecturumque contraria. Ita eſt quoddam commune officium ſapientis & inſipientis: ex quo efficitur, verſari in iis, quae media dicamus. Sed cum ab his omnia proficiſcantur officia, non ſine cauſſa dicitur ad ea referri omnes noſtras cogitationes; in his & exceſſum e vita, & in vita manſionem. In quo enim plura ſunt quae ſecundum naturam ſunt, hujus officium eſt in vita manere: in quo autem aut ſunt plura contraria, aut fore

infra lib. IV. cap. 6. *Idem.*

[5] *Erit* autem *etiam inchoatum*] Vel cum *Lambino* deleatur *autem*; vel legatur *erit* item *etiam inchoatum.* Davies.

[1] Facit *recte factum*] *Lambinus* emendavit *fit recte factum.* Mihi placet *evadit recte factum*; quod literarum ductus a *Tullii* manu fuiſſe ſuadet. *Idem.*

[2] Communi *officio continetur*] Pall. quatuor, Pariſ. tres, Elienſ. Med. Balliol. C. C. C. & editio *Victoriana* dant, *omni officio continetur*: Pall. tert. *in officio continetur.* Lego *in omni officio continetur.* Idem.

[3] *Nam neque iis, qui virtute fruuntur, manendum in vita* &c.] Deerant hic aliquot verba, quae ſcriptor librarius errans praeterierat. Ea nos ex aliis locis, in quibus eadem diſputantur, reſtituimus. *Lambinus.*

Ib. *Nam neque* iis qui *virtute* retinentur *in vita*] Haec nimis quam licenter interpolavit *Lambinus.* Pall. pr. quart. *nam neque virtute retinetur in vita*; quod verum putat *Gruterus.* Pariſ.

fore videntur, hujus officium eſt e vita excedere. Ex quo adparet, & ſapientis eſſe aliquando officium excedere e vita, cum beatus ſit; & ſtulti, manere in vita, cum ſit miſer. Nam bonum illud & malum, quod ſaepe jam dictum eſt, poſtea conſequitur: prima autem illa naturae, ſive ſecunda, ſive contraria, ſub judicium ſapientis & delectum cadunt, eſtque illa ſubjecta quaſi materia ſapientiae. Itaque & manendi in vita & migrandi ratio omnibus his rebus, quas ſupra dixi, metienda. [3] Nam neque iis, qui virtute retinentur in vita, nec iis, qui ſine virtute ſunt, mors eſt oppetenda: [4] at ſaepe officium eſt ſapientis, deſciſcere a vita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit; quod eſt convenienter naturae vivere. Sic enim cenſent, opportunitatis eſſe beate vivere. Itaque a ſapientia praecipitur, ſe ipſam, ſi uſus ſit, ſapiens ut relinquat.

Pariſ. pr. tert. *nam neque* qui *virtute retinetur in vita*. Pal. tert. *nam neque* is qui *virtute retinetur in vita*. Lego *nam neque is quidem* (nempe ſapiens) *virtute retinetur in vita*. *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 182. Φησὶ δέ ποτε καὶ τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ βίου τοῖς σπουδαίοις καθηκόντως κατὰ πολλοὺς τρόπους, τοῖς δὲ φαύλοις μονὴν ἐν τῷ ζῆν, καὶ εἰ μὴ μέλοιεν (Lege μέλλοιεν) ἔσεσθαι σοφοί. ΟΥΤΕ ΓΑΡ ΤΗΝ ἈΡΕΤΗΝ ΚΑΤΕΧΕΙΝ ἘΝ ΤΩι ΖΗ͂Ν, οὔτε τὴν κακίαν ἐκβάλλειν· τοῖς δὲ καθήκουσι καὶ τοῖς παρὰ τὸ καθῆκον μετρεῖσθαι τήν τε ζωὴν καὶ θάνατον. Vide ſis & *Plutarchum* advſ. Stoicos pagg. 1060. C. 1063. ac *Diogenem* Laërtium X, 130. *Davies.*

[4] *Et ſaepe officium eſt ſapientis* deſciſcere *a vita*] Ita plane eſt in MSto, niſi quod pro *deſciſcere* habet *diſcedere*. Urſin.

Ib. Ut *ſaepe officium* eſt] *Lambinus* edidit, *& ſaepe officium* eſt. Aliis placet *ut ſaepe officium ſit.*

quat. Quamobrem cum vitiorum ista vis non sit, ut caussam adferant mortis voluntariae; perspicuum est, etiam stultorum, qui iidem miseri sint, officium esse manere in vita, si sint in majore parte earum rerum, quas secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excedens e vita & manens aeque miser est, nec diuturnitas magis ei vitam fugiendam facit; non sine caussa dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui possint, esse in vita manendum.

19 Pertinere autem ad rem arbitrantur, intellegi natura fieri, ut liberi a parentibus amentur: a quo initio profectam communem [1] humani generis societatem persequuntur. Quod primum intellegi debet figura membrisque corporum; quae ipsa declarant procreandi a natura habitam esse rationem. Neque vero haec inter se congruere possent; ut natura & procreari vellet, & diligi procreatos non curaret. Atque

sit. Recte vero C. C. C. *at saepe officium est*; & sic exhibui. *Davies.*

[1] *Humani generis societatem* persequimur] Lege *persequuntur*; ut ante *pertinere autem ad rem* arbitrantur. Et ita dat Eliens. sec. nec aliter edidi. *Idem.*

[2] Inspici *potest*] Malim *perspici potest*, ut habet Eliens. *Idem.*

[3] *Communis hominum inter homines naturalis sit commendatio*] Lego *communis hominum inter homines & naturalis sit commendatio.* Idem.

[4] Aliqua *etiam*] Rectius *alia etiam*, prout *Lambinus, Brutus & Aldus* nepos ediderunt; nisi forte supra legas, *in membris aliqua sunt tanquam sibi nata.* Idem.

[5] *At illa, quae in concha patula pinna dicitur*] *Lambino* placet *at illa quae* in conchis *patula pinna dicitur.* Non accedo; nam rescribendum videtur

Atque etiam in beſtiis vis naturae [2] inſpici poteſt: quarum in fetu & educatione laborem cum cernimus, naturae ipſius vocem videmur audire. Quare ut perſpicuum eſt, natura nos a dolore abhorrere: ſic adparet, a natura ipſa, ut eos quos genuerimus amemus, inpelli. Ex hoc naſcitur, ut etiam [3] communis hominum inter homines naturalis ſit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum, quod homo ſit, non alienum videri. Ut enim in membris alia ſunt tamquam ſibi nata, ut oculi, ut aures; [4] aliqua etiam ceterorum membrorum uſum adjuvant, ut crura, ut manus: ſic inmanes quaedam beſtiae ſibi ſolum natae ſunt; [5] at illa quae in concha patula pinna dicitur, iſque qui enat e concha, ([6] qui, quod eam cuſtodit, Pinnoteres vocatur, in eamque cum ſe recipit, includitur; ut videatur monuiſſe, ut caveret)

tur, *quae cum concha patula pinna dicitur. Plutarchus* de Solert. Animal. pag. 980. Ὁ μὴν οὖν πινοθήρας (Lego πιννοτήρης) ζῶόν ἐστι καρκινῶδες, ὥς φασὶ, καὶ τῇ πίνῃ (ſcribe πίννῃ) σύνεστι, καὶ πυλωρεῖ τὴν κόγχην προκαθήμενος, ἐῶν ἀνεῳγμένην καὶ διακεχηνυῖαν, ἄχρι προσπέσῃ τι τῶν ἁλωσίμων αὐτοῖς ἰχθυδίων· τότε δὲ τὴν σάρκα τῆς πίννης δακὼν παρεισῆλθεν· ἡ δὲ συνέκλεισε τὴν κόγχην, καὶ κοινῶς τὴν ἄγραν ἐντὸς ἕρκους γενομένην, κατεσθίουσι. Praeter eos, quos laudavimus ad lib. II. N. D. cap. 48. adeas licet *Apoſtolium* Centur. XI. Prov. XI. *Idem.*

[6] *Qui, quod eam cuſtodiat, pinnoteres vocatur*] Ariſtoteles lib. V. περὶ ζώων ἱστορίας [cap. 15.] Αἱ δὲ πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βύσσου ἐν τοῖς ἀμμώδεσι καὶ βορβορώδεσιν· ἔχουσι δὲ πιννοφύλακα, αἱ μὲν καρίδιον, αἱ δὲ καρκίνιον, οὗ στερισκόμεναι διαφθείρονται θᾶσσον. Ad quae verba reſpexit Plinius lib. IX. cap 45. [§. LXVI.]

veret) itemque formicae, apes, ciconiae, aliorum etiam cauſſa quaedam faciunt: multo magis haec conjunctio eſt hominis; itaque natura ſumus apti ad coetus, concilia, civitates. Mundum autem cenſent regi numine Deorum, eumque eſſe quaſi communem urbem & civitatem hominum & deorum, & unumquemque noſtrum, ejus mundi eſſe partem: ex quo illud natura conſequi, ut communem utilitatem noſtrae anteponamus. Ut enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic vir bonus & ſapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut ſuae conſulit. Nec magis vituperandus eſt proditor patriae, quam communis utilitatis aut ſalutis deſertor propter ſuam utilitatem aut ſalutem. Ex quo fit, ut laudandus ſit is, qui mortem oppetat pro republica; quod doceat, cariorem eſſe patriam nobis, quam noſmetipſos. Quoniamque ille vox inhumana & ſcelerata ducitur eorum, qui negant ſe recuſare, [1] quo minus,

LXVI.] cum ſcribit, *concharum generis & pinna eſt. Naſcitur in limoſis ſubjecta ſemper, nec umquam ſine comite, quem Pinnotorem vocant, alii Pinnophylacem: is eſt ſquilla parva, alibi cancer dapis aſſectator.* Urſin.

[1] *Quo minus, ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur*] Graecus, ad quem reſpexit, verſus eſt

Ἐμῦ θανόντος, γαῖα μιχθήτω πυρί.

Exſtat apud *Suetonium* Nerone cap. 38. *Dionem* lib. LVIII. p. 634. & *Joan. Xiphilinum* in Epit. pag. 128. Hinc emendandus *Stobaeus*, apud quem Eclog. Ethic. lib. II. pag. 186. perperam legitur,

Ἐμῦ

minus, ipsis mortuis, terrarum omnium deflagratio consequatur, quod vulgari quodam versu Graeco pronuntiari solet; certe verum est, etiam iis, qui aliquando futuri sint, esse propter ipsos consulendum. Ex hac animo- 20
rum adfectione testamenta commendationesque morientium natae sunt. [2] Quodque nemo in summa solitudine vitam agere velit, ne cum infinita quidem voluptatum abundantia; facile intellegitur, [3] nos ad conjunctionem congregationemque hominum, & ad naturalem communitatem esse natos. Inpellimur autem natura, ut prodesse velimus quamplurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiae tradendis. Itaque non facile est invenire, qui, quod sciat ipse, non tradat alteri. Ita non solum ad discendum propensi sumus, verum etiam ad docendum. Atque ut tauris natura datum est, ut pro vitulis contra leones summa vi inpetuque contendant: sic ii, qui valent opibus, atque id facere possunt, ut de Hercule & de Libero accepimus, ad servandum

Ἐμοῦ θανόντος, γαῖα μιχθήτω πυρί.
Hic idem versiculus in mentem fuit *Senecae* de Clement. II, 2. *Davies.*

[2] *Quodque nemo in* summa *solitudine*] Vulgo deest vox penultima, quam *Ciceroni* restituimus, auctoribus Parisinis tribus, Eliens. C. C. C. Med. & editione Victoriana. *Idem.*

[3] *Nos ad conjunctionem congregationemque hominum & ad* naturalem *communitatem esse natos*] Homines *ad* naturalem natos *esse communitatem* vix, ut opinor, *Cicero* diceret. Igitur vel vocem *naturalem* delendam puto, vel legendum *ad* civilem *communitatem esse natos.*

 Paullo

dum genus hominum natura incitantur. Atque etiam Jovem cum Optumum Maxumum dicimus, cumque eundem Salutarem, Hoſpitalem, Statorem ; hoc intellegi volumus, ſalutem hominum in ejus eſſe tutela. Minime autem convenit, cum ipſi inter nos abjecti neglectique ſimus, poſtulare, ut Diis inmortalibus cari ſimus & ab iis diligamur. Quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, cujus ea utilitatis cauſſa habeamus : ſic inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & conſociati ſumus. Quod ni ita ſe haberet, nec juſtitiae ullus eſſet nec bonitati locus. Et quo modo hominum inter homines juris eſſe vincula putant, ſic [1] homini nihil juris eſſe cum beſtiis : praeclare enim Chryſippus,

Paullo poſt: *Inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & conſociati ſumus.* Vide ſis & N. D. II, 31. *Davies*

[1] *Homini nihil juris eſſe cum beſtiis*] *Diogenes* Laërtius VII, 129. Ἀρέσκει αὐτοῖς μηδὲν εἶναι ἡμῖν δίκαιον πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα διὰ τὴν ἀνομοιότητα. Vide *Porphyrium* de Abſtin. lib. I. §. 4, ſeqq. *Idem.*

[2] *Cetera nata eſſe hominum cauſa* & Deorum] Voces & *Deorum* neſcit MS. Pariſ. eaſque delendas eſſe cenſeo. Quamvis enim Stoici mundum communem eſſe ſtatuerint Deorum hominumque civitatem; quae tamen in eo ſunt, ea parata eſſe ad fructum hominum & inventa, ſunt arbitrati. Hac de re praeclare Cicero noſter lib. II. N. D. capp. 62, ſeqq. & lib. I. de Legg. cap. 8. *Idem.*

[3] *Eos autem communitatis & ſocietatis ſuae, ut beſtiis homines*] Legendum videtur, *homines autem communitatis & ſocietatis ſuae, ut beſtiis uti ad utilitatem* &c. quamquam nihil muto. *Lambinus.*

[4] *Qui* negaret, *injuſtum fore*] Alii *migraret.* Et hoc *Victorius* probat, ſimiliterque legit in primo de Officiis [cap. 10] *Quaeque pertinent ad veritatem & fidem, ea migrare interdum & non ſervare ſit juſtum.* Camerar. Ib.

sippus, [2] cetera nata esse hominum caussa [& Deorum,] [3] eos autem communitatis & societatis suae; ut bestiis homines uti ad utilitatem suam possint sine injuria. Quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile jus intercederet; qui id conservaret, eum justum, [4] qui migraret, injustum fore. Sed quemadmodum theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit: sic in urbe mundove communi non adversatur jus, quo minus suum quidque cujusque sit. Cum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus; consentaneum est huic naturae, [5] ut sapiens velit gerere & administrare rempublicam; atque, ut e natura vivat,

Ib. *Qui migraret*] Pro *qui mutaret*, qui discederet ab eo jure. Antique usurpatum cum accusandi casu; ut lib. III. de Legg. [cap. 4.] *Quod quis earum rerum migrassit, noxiae poena par esto.* Et lib. I. de Divin. [cap. 5.] ubi est in vulgatis libris, *ne communi jure migrare videatur*; veteres aliquot habent *communia jura*. Et lib. I. de Offic. [cap. 10.] *Ea migrare interdum & non servare sit justum.* Sic locutus Plautus. *P. Manucius.*

Ib. *Qui migraret, injustum fore*] Sic legendum. Jam vero *migraret* hoc loco, id est, transiliret, παραβαίνῃ. Sic Offic. I. [cap. 10.] *Quaeque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non servare sit justum.* Sic utitur eodem verbo lib. I. de Divinatione [cap. 5.] Ne quis autem me putet ita meo arbitratu, & pro meo jure edidisse, sic ut edidi, habent omnes libri veteres. Itaque vulgata scriptura *qui vi ageret* rejicienda est. *Lambinus.*

[5] *Ut sapiens* velit —— velle *ex ea liberos*] Sic *Gruterus* ex Pall. pr. & quart. ac sic exhibet Paris. pr. nam reliqui Codices addunt *procreare*. Cum vero *velit velle procreare liberos* jure *P. Manucio* videretur absonum; *Lambinus* extitit legens & *ex ea*

vivat, uxorem adjungere, & velle ex ea liberos. [1] Ne amores quidem ſanctos a ſapiente alienos eſſe arbitrantur. [2] Cynicorum autem rationem atque vitam alii cadere in ſapientem dicunt, ſi quis ejuſmodi forte caſus inciderit, ut id faciendum ſit; alii nullo modo.
21 Ut vero conſervetur omnis homini erga hominem ſocietas, conjunctio, caritas; & emolumenta & detrimenta, quae ὠφελήματα & βλάμ-

ea liberos procreare, ſublato vocabulo *velle*. Cum tamen illi libri ſint praeſtantiſſimi qui *procreare* non agnoſcunt, nec ſatis auribus animove faciat *velit velle liberos*, alio forte modo res eſt aggredienda. Lubens itaque reſcripſerim, *ut ſapiens* velit —— QUAERERE *ex ea liberos. Agellius* IV, 3. *Uxorem ſe* liberum quaerendorum *gratia habiturum.* Ac XIV, 1. *Nuptiarum tempore ex quibus* liberi quaererentur. *Ovidii* quidem Codices in Epiſt. Cydippes Acontio vſ. 58. habent

Me, precor, ut ſerves, perdere velle velis.

Sed id *Nic. Heinſio* jure corruptum videbatur. De re ipſa ſic *Laërtius* VII, 121. Πολιτεύσεσθαι φασὶ τὸν σοφὸν, καὶ γαμήσειν, καὶ παιδοποιήσεσθαι. Sic etiam *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 177, 182. *Davies.*

Ib. *Velle ex ea liberos procreare*] Qui conjunget hoc cum verbo *velit* a quo pendet; intelliget *velle* locum non habere. Quid enim eſt, *ut ſapiens velit velle ex uxore liberos procreare?* P. Manucius.

[1] *Ne amores quidem ſanctos a ſapiente alienos eſſe arbitrantur*] *Amores ſanctos* vocat puros, caſtos, innocentes. *Phaedrus* lib. III. Fab. X, 29.

—— *Simul aſpexit filium*
Sanctamque *uxorem dormientem cubiculo.*

Cicero de Orat. I, 53. *Cum illo nemo neque integrior eſſet in civitate neque* ſanctior. Vide ſis & *Servium* ad Aen. XI, 158. XII, 648. Tales autem amores Stoico Sapienti licitae ſunt habitae. Lege noſtrum Tuſc. IV, 33, 34. *Stobaeus* Eclog. Ethic. pag. 184. Τὸν δὲ ἔρωτα φασὶν ἐπιβολὴν εἶναι φιλοποιΐας διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον νέων ὡραίων· διὸ καὶ ἐρωτικὸν εἶναι τὸν σοφὸν, καὶ ἐρασθήσεσθαι τῶν ἀξιεράστων, εὐγενῶν ὄντων καὶ εὐφυῶν, λέγουσιν. Adeas etiam pag. 169. Illis videlicet amor non fuit συνουσίας ἀλλὰ φιλίας. Vide *Laërtium* VII, 129, 130. *Davies.*

[2] *Cyni-*

βλάμματα adpellant, communia esse voluerunt, [3] quorum altera prosunt, nocent altera: nec solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt. [4] Commoda autem & incommoda, (ita enim εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα adpello) communia esse voluerunt, paria noluerunt. Illa enim quae prosunt aut quae nocent, aut bona sunt aut mala; quae sint paria necesse est: [5] commoda autem & incommoda in eo genere

[2] *Cynicorum autem rationem*] Κυνιεῖν σοφὸν, pro Stoicorum sententia, testantur *Diogenes Laërtius* VII, 121. & *Stobaeus* Eclog. Ethic. pag. 184. Et sane, praeter *Arrianum*, Cynicam vitam summopere laudat *Maximus* Tyrius Dissert. XX. A Stoicis nulla fere re differebant, nisi quod sordibus & impudentia gauderent, in propatulo res Veneris exercerent, in sermone decori rationem non haberent, & Dialecticam, Physicam disciplinasque liberales spernerent. Vide *Laërtium* VI, 103, 104. *Lactantium* Div. Inst. III, 15. ac Epitomes cap. XXXIX. denique *Ciceronem* Offic. I, 35, 41. In vestitu quoque nonnulla fuit discrepantia, de qua consule *Juvenalem* XIII, 121. *Idem.*

[3] *Quorum altera prosunt, nocent altera*] glossema suspicor fuisse ad Graeca verba ὠφελήματα, βλάμματα. Nec vero cum dixisset jam *emolumenta & detrimenta*; intulisse *Ciceronem* verisimile est, *quorum altera prosunt, altera nocent*. P. Manucius.

Ibid. *Quorum altera prosunt, nocent altera*] Haec in spongiam jubet incumbere *P. Manucius*. Ei tamen haud assentior: nam paullo post ait *illa quae prosunt aut quae nocent*; quod non fieret, nisi verbis iisdem jam fuisset usus. Praeterquam quod *emolumenta & detrimenta* secundum communem loquendi rationem de *commodis & incommodis* usurpari possent; a quibus ea, *quae prosunt aut nocent*, distinguunt Stoici. *Dav.*

[4] *Commoda autem & incommoda (ita enim* εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα *appello) communia esse voluerunt*] Vulgo *incommoda autem & commoda, ita* εὐχρηστήματα &c. Verborum ordinem mutandum fuisse Graeca verba docuerunt. Illam vero particulam Paris. pr. tert. Eliens. C. C. C. Med. & editio *Victoriana* subministrarunt. *Idem.*

[5] *Commoda autem & incommoda*] Vulgo *aut incommoda*. Nos Eliens. Balliol. Med. & editionem *Victorii* sequimur. *Id.*

genere ſunt, quae praepoſita & rejecta dicimus: ea poſſunt paria non eſſe: [[1] ſed emolumenta communia eſſe dicuntur:] recte autem facta & peccata non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam eſſe cenſent, quia ſit ex eo genere quae proſunt. Quamquam autem in amicitia alii dicant aeque caram eſſe ſapienti rationem amici ac ſuam; alii autem ſibi cuique cariorem ſuam: tamen hi quoque poſteriores fatentur, alienum eſſe a juſtitia, ad quam nati eſſe videamur, [2] detrahere quid de aliquo quod ſibi adſumat. Minime vero probatur huic diſciplinae, de qua loquor, aut amicitiam aut juſtitiam propter utilitates adſciſci aut probari; [3] eaedem enim utilitates poterunt eas labefactare atque pervertere: etenim [4] nec juſtitia nec amicitiae eſſe omnino poterunt, niſi ipſae per ſe expetantur.

[1] *Sed communia eſſe dicuntur*] Has duas voces *emolumenta & detrimenta*, ut habebat prima noſtra editio, vel ſolam vocem *emolumenta*, delendam cenſeo. Repetenda enim & ſubintelligenda ex ſuperioribus *commoda & incommoda*. Lambinus.

Ib. *Sed emolumenta communia eſſe dicuntur*] Sive legas *ſed emolumenta* & detrimenta *communia eſſe dicuntur*, ut olim dederat *Lambinus*; ſive, *ſed communia eſſe dicuntur*, ut voces ad *commoda & incommoda* referantur, quod poſtea ſtatuit eruditiſſimus ille vir; omnino ſunt ſupervacaneae, nihilque continent quod prius indictum fuit. Eas itaque tanquam gloſſema delendas cenſeo; quapropter uncinis incluſimus. *Davies.*

[2] *Detrahere* quid *de aliquo quod ſibi aſſumat*] Lego *detrahere de aliquo, quod ſibi aſſumat*, ut diſerte Pariſ pr. tert. *Idem.*

[3] *Eaedem enim* utilitates] Editi vett. habent *voluptates*. Sed *utilitates* in Pall. tribus, Pariſ. pr. tert. & Med. nec aliter *Lambinus* edidit. Nam nihil agit *Gru-*

tantur. Jus autem, quod ita dici adpellarique poſſit, [5] id eſſe natura; alienumque eſſe a ſapiente non modo injuriam cui facere, verum etiam nocere. Nec vero rectum eſt cum amicis aut bene meritis conſociare aut conjungere injuriam: graviſſimeque & veriſſime defenditur, numquam aequitatem ab utilitate poſſe ſejungi, &, quicquid aequum juſtumque eſſet, id etiam honeſtum, viciſſimque, quicquid eſſet honeſtum, id juſtum etiam atque aequum fore. Ad eaſque virtutes, de quibus diſputatum eſt, Dialecticam etiam adjungunt & Phyſicam, [6] eaſque ambas virtutum nomine adpellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falſo adſentiamur, neve umquam captioſa probabilitate fallamur, eaque, quae [7] de bonis & malis diceremus, ut tenere tuerique poſſimus; nam ſine hac arte [8] quemvis

Gruterus qui vocem eam veluti ſupervacuam jugulat. Eadem opera multas *Caeſaris* optimorumque ſcriptorum jugularet elegantias. *Idem.*

4 *Nec* juſtitia *nec amicitiae*] Vulgo *juſtitiae*; quod cum plurali numero non dicatur, MStum C. C. C. rati ſumus exprimendum. *Idem.*

5 *Id eſſe* naturam] *Natura* liber *Tertii*; nec diſplicet. Totum autem hoc regatur ab eo neceſſe eſt *probatur huic diſciplinae.* P. Manucius.

Ib. *Id eſſe* natura] Hoc protulit *P. Manucius* ex *Tertii* MSto, quod *Scaligero* & *Lambino* jure placuit. Nam φύσει τὸ δίκαιον εἶναι ϗ μὴ θέσει contendebant *Stoici.* Vide *Laërtium* VII, 128. Vulgo *naturam*, quod abſurdum. *Davies.*

6 *Eaſque ambas virtutum nomine appellant*] Vide *Stobaeum* Eclog. Ethic. pag. 171. & nos ad Acad. I, 2. *Idem.*

7 *De bonis & malis* diceremus] Omnino legendum *diſſeremus*, ut optime *Joſ. Scaliger* emendavit. *Idem.*

8 *Quemvis arbitrantur*] Qui ſuperiora leget, aptius judicabit

vis arbitrantur a vero abduci fallique posse.
Recte igitur, si omnibus in rebus temeritas
ignoratioque vitiosa est, [1] ars ea, quae tol-
22 lit haec, virtus nominata est. Physicae quo-
que non sine caussa tributus idem est honos;
propterea quod, qui convenienter naturae vi-
cturus sit, [2] ei proficiscendum est ab omni
mundo,

bit *arbitrantur*, quam, ut antea, *arbitramur*. Hoc etiam ex vetere libro. *P. Manucius*.

Ib. *Quemvis* arbitrantur] Sic recte Pal pr. & Eliens. Aliis *arbitramur*, cum quibus faciunt Med. Balliol. C. C. C. pluresque MSSti. Sed ei lectioni cum superioribus haud convenit. *Dav.*

[1] *Ars ea, quae tollit haec*] Cui teretes aures sunt intelligensque judicium, is non dubito quin hoc magis probet, accedente libri veteris auctoritate, quam illud vulgo receptum *ab his ea, quae tollit haec*. P. Manucius.

Ib. Ars *ea, quae tollit haec, virtus nominata est*] Vulgo *ab his ea quae tollit* &c. Multis autem parasangis elegantior est lectio, quam praestant *Scaligeri* Codex & Eliens. quamque *Manucius* in MSto repertam probavit. *Davies*.

[2] *Ei proficiscendum* est] Vulgo *ei & proficiscendum est*; quod sensui nocet. Igitur *Lambinum* sequimur. Adjuvat nonnihil Paris. pr. in qua scribitur *& proficiscendum est*, omissa prono

mine. *Idem*.

[3] *Qui jubent tempori parere*] Sic omnes habent libri veteres, neque video quamobrem quidquam sit mutandum. Expressit enim quod Graeci dicunt *καιρῷ πείθεσθαι*, seu *πειθαρχεῖν*, id est tempori parere. *P. Victorius* tamen putat legendum *parcere*: quod idem Graeci dicunt *χρόνῳ φείδεσθαι*. Lambinus.

Ib. *Tempori* parere] Sic aliorum, sic etiam nostri MSSti. Verumtamen, probante *Grutero*, *Victorius* legit *tempori parcere*. Prius itaque audiamus virum doctissimum, quam sententiam dicamus. Sic igitur ille Var. Lect. XI, 19. "Vereor ne *parcere* pro *parere*, injecta in medium indefinitum verbum littera, legi debeat. —— Nam qui praecepta haec septem Sapientium tradiderunt, *χρόνου φείδου*, in illis posuere: nullum autem quod respondeat huic, si, ut nunc in omnibus libris est, *parere* legatur, attulere. Ut Sosiades qui plurimas ipsorum *ὑποθήκας* hujuscemodi collegit. Leguntur autem illae "apud

mundo, & ab ejus procuratione. Nec vero poteſt quiſquam de bonis & malis vere judicare, niſi omni cognita ratione naturae, & vitae etiam Deorum, & utrum conveniat, necne, natura hominis cum univerſa. Quaeque ſunt vetera praecepta Sapientium, [3] qui jubent tempori parere, & [4] ſequi Deum, & [5] ſe noſcere,

" apud Joannem Stobaeum in " III. libro. [Serm. III. pag. " 47.] Praeterea *Clemens* Alex- " andrinus in primo Stromate " [imo Strom. V. pag. 658. " ed. Oxon.] hujus vocis men- " tionem fecit ubi docet, bre- " vibus quibuſdam acutiſque di- " ctis ſapientium virorum mag- " narum rerum ſenſum conti- " neri, ut hac ipſa, χρόνυ φείδυ." Haec & plura huc ſpectantia vir eruditiſſimus; nec reniterer, ſi modo ſcripti Codices faverent. Cum autem illi magno conſenſu vulgatam lectionem retineant, eam loco movendam non puto. *Cicero* Fam. IV. Ep. 9. Tempori *cedere, id eſt neceſſitati* parere, *ſemper ſapientis eſt habitum.* Et ad Attic. VII, 18. *Stomachari deſinamus*, tempori pareamus, *cum Pompeio in Hiſpaniam eamus.* Iterum XII, 51. *Tempora*, quibus parere *omnes* πολιτικοὶ *praecipiunt. Cyprianus* Epiſt. IV. *Circa omnia mites & humiles, ut ſervis Dei congruit*, temporibus ſervire & *quieti proſpicere & plebi providere debemus.* Hanc in rem *Phocylidis & Lucani* verſus adduxit V. C. *Joan. Clericus* in Roman. XII, 11. *Davies.*

[4] *Sequi Deum*] *Ambroſius* de Abrahamo I, 2. n. 4. *Pro magno inter ſeptem ſapientum dicta celebratur*, Ἕπυ θεῷ, *id eſt, ſequere Deum.* Vide et II, 2. §. 5. *Stobaeus* Eclog Ethic. pag. 163. Πυθαγόρας —— Ἕπυ θεῷ, δῆλον ὡς ὐχ ὁρατῷ καὶ προηγυμένῳ, νοητῷ δὲ καὶ τῆς κοσμικῆς εὐταξίας ἁρμονικῶς. Legendum videtur ὐχ ὁρατῷ, νοητῷ δὲ καὶ τῆς κοσμικῆς εὐταξίας ἁρμονικῶς προηγυμένῳ. *Dion* Chryſoſtomus Orat. II. pag. 34. Θεοῖς γε μὴν τοῖς ἀμείνοσιν ἕπεσθαι, καθάπερ οἶμαι νομεῦσιν ἀγαθοῖς, καὶ τὴν κρείττω καὶ τὴν μακαριωτέραν φύσιν προτιμᾶν δεσπότας αὐτῦ καὶ ἄρχοντας νομίζοντα ἐκείνυς. *Apuleius* de Habit. Doct. Platon. p. 622. *Sapientem —— ſequi arbitramur Deum, id enim eſt* Ἕπυ Θεῷ. *Plutarchus* de Audit. pag. 37. D. Ταυτόν ἐςὶ τὸ ἕπεσθαι Θεῷ καὶ τὸ πείθεσθαι λόγῳ. De hoc effato plura ſuppeditabunt *Juſt. Lipſius* ad *Senecam* de vit. Beat. cap. XV. *Th. Gatakerus* ad *Antonini*

noſcere, & nihil nimis; haec ſine phyſicis quam vim habeant (& habent maxumam) videre nemo poteſt. Atque etiam ad juſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas caritates quid natura valeat, haec una cognitio poteſt tradere. [1] Nec vero pietas adverſus Deos, nec quanta his gratia debeatur, ſine explicatione naturae intellegi poteſt. Sed jam ſentio me eſſe longius provectum, quam propoſita ratio poſtularet: verum admirabilis compoſitio diſciplinae, incredibiliſque rerum traxit ordo; [2] quem, per Deos inmortales! nonne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcribtius, aut in operibus manu factis tam compoſitum, tamque compactum & coagmentatum inveniri poteſt? quid poſterius priori non convenit? quid ſequitur quod non reſpondeat ſuperiori? quid non ſic aliud ex alio nectitur, ut non, ſi ullam litteram moveris, labent omnia? nec tamen quicquam eſt, [3] quo moveri poſſit. Quam gravis vero,

tonini VII, 31. & *Ren. Vallinus* ad *Boëtii* Conſ. Philoſ. lib. I. Proſ. 4. *Idem.*

[5] *Se noſcere & nihil nimis*] De celeberrimis hiſce praeceptis ſat multa collegit *Aeg. Menagius* ad *Laërtii* I, 40, 41. *Davies.*

[1] *Nec vero pietas adverſus Deos* &c.] Sic habent omnes libri & veteres, & recentiores: ſed *Nonius* in voce *advorſum* legit, *advorſum deos*; & hunc totum locum profert. *Lambin.*

[2] *Quem, per Deos immortales, nonne miraris?*] Malui *quem* teſtimonio commotus antiqui libri, quam ut antea *quae*; ut de ordine *Cicero* loquatur. Etſi ferri etiam *quae* poterat. *P. Manuc.*

Ib. Quem, *per Deos immortales, nonne miraris?*] Vulgo *quae.* Lectionem vero, quam ſequimur, e vetere libro *P. Manucius* eruit,

vero, quam magnifica, quam conſtans conficitur perſona ſapientis? qui, cum ratio docuerit, quod honeſtum eſſet, id eſſe ſolum bonum, ſemper ſit neceſſe eſt beatus, vereque omnia iſta nomina poſſideat, quae inrideri ab inperitis ſolent. Rectius enim adpellabitur rex, quam Tarquinius, qui nec ſe nec ſuos regere potuit: rectius magiſter populi, (is enim eſt dictator) quam Sulla, qui trium peſtiferorum vitiorum, luxuriae, avaritiae, crudelitatis magiſter fuit: rectius dives, quam Craſſus, qui, niſi eguiſſet, numquam Euphratem nulla belli cauſſa tranſire voluiſſet. Recte ejus omnia dicentur, qui ſcit uti ſolus omnibus: recte etiam pulcher adpellabitur; animi enim lineamenta ſunt pulchriora, quam corporis: recte ſolus liber, nec dominationi cujuſquam parens, neque obediens cupiditati: recte invictus, cujus etiam ſi corpus conſtringatur, animo tamen vincula injici nulla poſſint; nec exſpectet [4] ullum tempus aetatis, ut tum denique judicetur,

eruit, eique ſuffragantur Pal. pr. & Elienſ. *Davies.*

[3] Quo *moveri poſſit*] Sic Pall. ſic etiam C. C. C. Med. & Balliol. Mihi tamen potius arridet *quod moveri poſſit*; ut eſt in Elienſ. aliiſque MSStis, & anterioribus editis. *Idem.*

[4] Ullum *tempus aetatis*] Optime vir Cl. *Th. Bentleius* repoſuit *ultimum tempus aetatis*, niſi forſan eodem ſenſu malis *ſummum tempus aetatis*. *Martialis* X, 47.

Summum nec metuit diem nec optat.

Sic *partem ſummam vitae* pro ultima dixit *Seneca* Epiſt. LVIII. Et Epiſt. LXVI. *In qua Epicurus fuit illo* ſummo *ac fortunatiſſimo* die *ſuo.* Idem Epiſt. XCIII. *Numquid feliciorem judicas eum, qui* ſummo die *muneris, quam eum qui medio occi-*

cetur, beatusne fuerit, [1] cum extremum vitae diem morte confecerit; quod ille [2] unus e septem Sapientibus non sapienter Croesum monuit: nam si beatus umquam fuisset, beatam vitam usque [3] ad illum a Cyro exstructum rogum pertulisset. Quod si ita est, ut neque quisquam nisi bonus vir, & omnes boni beati sint; quid philosophia magis colendum, aut quid est virtute divinius?

ciditur? Iterum Oedip. vs. 270.

Ita molle senium ducat, & summum diem
Securus alto reddat in solio parens.

ac Troad. vs. 128.

Summusque dies
Hectoris idem patriaeque fuit.

Sic etiam *Agellius* XIII, 5. Videas & *Servium* ad Aen. II, 324. ac *Nonium* in *summum*. Davies.

[1] *Cum extremum vitae diem* morte *confecerit*] Lego *cum extremum vitae diem confecerit*, hoc est, finierit, clauserit, terminaverit; deleta *morte*, quae vox prorsus est supervacanea. *Id.*

[2] *Unus e septem* Sapientibus *non sapienter Croesum monuit*] *Lambinus*, sublata voce *Sapientibus*, orationis venustatem sustulit. Hoc autem Croesum monuit Solon. Vide nos ad lib. II. cap. 27. *Idem.*

[3] *Ad illum a Cyro exstructum rogum* pertulisset] Vulgo *protulisset*. Nec id male. Bonitas tamen Pal. primi fecit, ut lectionem, quam suppeditat, receperim; praesertim cum eandem praestaret Elienf. noster. *Idem.*

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
AD
BRUTUM
LIBER QUARTUS.

QUAE cum dixiſſet, finem ille. Ego 1
autem, Nae tu, inquam, Cato, iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. Itaque aut omittamus contra omnino velle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum: tam enim diligenter, [1] etſi minus vere, (nam nondum id quidem audeo dicere) ſed tamen adcurate [2] non modo fundatam, verum etiam exſtructam diſciplinam

[1] *Etſi minus vere —— ſed tamen accurate*] Lego *&* *ſi minus vere — ſed* tam *accurate.* *Cicero* Fam. IX, 16. *Etſi non facile dijudicatur amor verus & fictus* —— ſed *ego uno utor argumento* &c. *Davies.*

[2] *Non modo fundatam, verum etiam exſtructam diſciplinam non eſt facile* perdiſcere] Libri nihil mutant; attamen uſum fuiſſe tali *ſartagine loquendi* Tullium vix crediderim; non enim, niſi fallor, in eadem ſententia unam ab architectis, alteram a cauſarum patronis metaphoram ſumeret. Itaque ſcripſerim *non modo fundatam, verum etiam exſtru-*

nam non eſt facile perdiſcere. Tum ille, Ain tandem, inquit? cum ego te hac nova lege videam eodem die accuſatori reſpondere & tribus horis perorare, in hac me cauſſa tempus dilaturum putas? [1] quae tamen a te agetur non melior, quam illae ſunt quas interdum obtines. Quare iſtam quoque adgredere, tractatam praeſertim & ab aliis, & a te ipſo ſaepe, ut tibi deeſſe non poſſit oratio. Tum ego, [2] Non mehercule, inquam, ſoleo temere contra Stoicos: non quo illis admodum adſentiar; ſed pudore inpedior: ita multa dicunt, quae vix intellegam. Obſcura, inquit, quaedam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de

exſtructam diſciplinam non eſt facile DEJICERE. *Davies.*

Ib. *Non eſt facile perdiſcere*] Sic omnes quidem habent libri, & manuſcripti & typis impreſſi. Sed quid ſibi vult hoc *perdiſcere?* aut quomodo hic locum habere poteſt? Videtur enim potius ſcribi debere, *diſſolvere*, aut *ſubvertere*, aut *evertere*, aut aliquid aliud tale: niſi forte dicamus, hoc eſſe referendum ad oratorum & patronorum conſuetudinem, quos non ſolum ejus, pro quo dictum erat, ſed etiam adverſarii jura & argumenta *perdiſcere* oportebat, ut eis reſpondere poſſent. Quod ea, quae ſequuntur, comprobant. *Lambinus.*

[1] *Quae tamen a te agetur* non *melior*] *Modo melior* eſt in MSto. *Urſin.*

Ib. *Non melior, quam illa ſunt*] Videtur legendum *non paullo melior* &c. LAMBIN. *Ibid.* Hunc locum fruſtra tentat *Lambinus:* nam lectionem receptam poſtulat ſententia. *Davies.*

[2] *Non mehercule,* inquam, *ſoleo temere contra Stoicos*] Sic Pal. ſec. & Med. niſi quod *inquam* neſciunt. Nos eam vocem ex Pall. pr. tert. ac Elienſ. addidimus. *Idem.*

[3] *Tota ſententia* diſſidere] Vulgo *diſſentire*; contra quam volunt Pall. pr. quart. Elienſ. Pariſ. pr. tert. & editio *Victoriana:* ne κακοφωνίαν illius lectionis hoc in loco memorem. *Idem.*

[4] *Immo iſto quidem, inquam, loco, quicquid poſtulo, reſponde arbi-*

de induſtria, ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas. Cur igitur eaſdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum eſt quod non intellegatur? Eaſdemne res, inquit? an parum diſſerui, non verbis Stoicos a Peripateticis, ſed univerſa re & [3] tota ſententia diſſidere? Atqui, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem ſatis, inquit, me dixiſſe: quare ad ea primum, ſi videtur; ſin aliud quid voles, poſtea. [4] Immo iſto quidem, inquam loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo. Ut placet, inquit: [5] etſi enim illud erat aptius, aequum cuique concedere. Exiſtumo igitur, 2 in-

arbitratu meo] Veneti ſenſu, ut videtur, concinniore ita, *Immo iſtud quidem, inquam; quo loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo*: ut Cicero, quo quicque loco viſum ſibi fuerit, eo ſibi illud explicari a Catone velit. *Camerar.*

Ib. *Immo* iſto *quidem, inquam, loco, niſi iniquum poſtulo,* reſponde *arbitratu meo*] Locus, ut nunc legitur, ſenſu caret. Pariſ. tres, C. C. C. Balliol. Med. & editio *Victoriana* dant *immo* iſtud *quidem, inquam,* quo *loco.* Sic & Pall. niſi quod ſec. annectat *quin*; quint. *quicquam*; pr. tert. quart. ſext. *quidque* vel *quicque.* Forſan *immo* iſtud *quidem, inquam,* quo *loco* vellim; *niſi iniquum poſtulo,* reſpondere *arbitratu meo.* Dav.

[5] *Etſi illud erat aptius, aequum cuique concedere*] Haec mihi non cohaerere videntur inter ſe. Quis enim dixerit, cum *aequum conceditur, id aptum eſſe?* Potius juſtum eſſe; ſi modo ad rei naturam accommodare verba volumus. Praeterea ſatis mihi nondum conſtat, an ex uſu linguae Latinae dici poſſit, *aptius erat concedere quod cuique aequum eſt.* Ego Ciceronem, aut Catonem a Cicerone inductum, puto hoc ſignificare, non modo aptius id eſſe ut reſpondeatur ſibi ad ea quae jam dixerat de Stoicorum & Peripateticorum diſſenſione, verum etiam aequum. Ad quam ſententiam aptare verba cum vellem, ita legendum judicavi, *etſi illud erat aptius aequumque concedere.*

inquam, Cato, veteres illos Platonis auditores, Speusippum, Aristotelem, Xenocratem; deinde eorum, Polemonem, Theophrastum, satis & copiose & eleganter habuisse constitutam disciplinam; ut non esset caussa Zenoni, cum Polemonem audisset, cur & ab eo ipso & a superioribus dissideret, quorum fuit haec institutio. In qua animadvertas velim, quid mutandum putes, nec exspectes, dum ad omnia dicam quae a te dicta sunt: [1] universa enim illorum ratione cum tota vestra confligendum puto. Qui cum viderent ita nos esse natos, ut & communiter ad eas virtutes apti essemus quae notae inlustresque sunt, justitiam

cedere. P. Manucius.

Ibid. *Etsi illud erat aequius, suum cuique concedere*] Sic restitui, libri unius veteris vestigia secutus: in quo ita scriptum est *etsi illud erat* aequius, *aequum cuique*, &c. nam hoc *aequum* natum est ex voce *aequius.* Lambinus.

Ib. *Etsi enim illud erat aptius, aequum cuique concedere*] Sic omnes nostri, frustraque, sicut puto, se fatigarunt *Manucius* & *Lambinus:* nam minima mutatione reponendum credo, *etsi enim illud erat aptius; aequum, cuique* hoc *concedere.* Dicit Cato, licet enim sententiam, quam de Stoicorum & Peripateticorum dissensione tuli, primo loco confutare sit congruentius; aequum tamen est, cuique concedere, ut quo velit ordine respondeat. *Davies.*

[1] Universa *enim illorum* ratione *cum tota vestra* confligendum *puto*] Ciceronem reliquisse censuerim, *universae enim illorum rationi cum tota vestra confligendum puto.* Noster in Orat. post Red. in Sen. cap. XII. *Cum mihi privato confligendum viderem cum eodem exercitu.* De *caussarum conflictione* videas Invent. lib. I, 13. Sane *Tullius* in tribus philosophiae partibus Stoicorum rationem cum Peripatetica mox comparabit. *Idem.*

[2] *Quae omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt*] Haec tredecim verba quid huc faciant nescire me fateor. *Idem.*

Ib.

tiam dico, temperantiam, ceterasque generis ejusdem, [2] quae omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt; [3] easque ipsas virtutes viderent nos magnificentius adpetere & ardentius, habere etiam insitam quandam vel potius innatam cupiditatem scientiae, natosque esse ad congregationem hominum, & ad societatem communitatemque generis humani, eaque in maxumis ingeniis maxume elucere; [4] totam philosophiam tres in partes diviserunt: quam partitionem a Zenone retentam esse videmus. Quarum cum una sit, qua mores conformari putantur; differo eam partem, quae quasi

Ib. *Materia tantum ad meliorem partem* &c.] Quid sibi haec verba velint *ad meliorem partem*, non dispicio. Omnino mihi suspecta sunt. *Lambin.*

[3] *Easque ipsas virtutes*] Lego *eas* cum (veteribus *quom*) *ipsas virtutes viderent.* Post orationis tractum paullo longiorem solennes sunt hujusmodi repetitiones. *Caesar* B. G. III, 22. Adcantuannus, *qui summam imperii tenebat*, cum D C devotis (*quos illi Soldurios appellant* &c.) cum iis Adcantuannus *eruptionem facere conatus.* In MSStis Voss. pr. & Lovan. est *Adiatonnus.* Lege *Adiatomus* ex *Athenaeo* lib. VI. cap. XIII. p. 249. Sed hoc obiter. Vide porro *J. Fr. Gronovium* ad *Senecae* de Ira I, 3. *Davies.*

[4] *Totam philosophiam tres in partes diviserunt; quam partitionem a Zenone retentam esse videmus*] Hanc philosophiae partitionem primus instituit Zeno, si *Laërtio* fides VII, 39. At Plato simili modo philosophiam diviserat, ut testatur idem III, 56. Noster Acad. I, 5. *Fuit ergo jam accepta a Platone philosophandi ratio triplex: una de vita & moribus; altera de natura & rebus occultis; tertia de differendo.* Sic & *Augustinus* C. D. VIII, 4. *Alcinous* Doct. Plat. cap. 3. *Origenes* Philos. c. XIX. aliique plures. Nimirum Zeno philosophiam disertis verbis ita partitus est; non item Plato: licet de rebus logicis, ethicis & physicis Socraten inducat disputantem, & hanc ad-

quaſi ſtirps eſt hujus quaeſtionis. Qui ſit enim finis bonorum, mox: hoc loco tantum dico, a veteribus Peripateticis Academiciſque, qui re conſentientes, vocabulis differebant, eum locum, quem civilem recte adpellaturi videmur, [1] Graece πολιτικὸν, graviter & copioſe eſ-
3 ſe tractatum. Quam multa illi de republica ſcribſerunt? quam multa de legibus? quam multa non ſolum praecepta in artibus, ſed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim ipſa illa, quae ſubtiliter diſſerenda erant, polite apteque dixerunt, cum definientes, tum partientes; ut veſtri etiam: ſed vos ſqualidius; illorum, vides, quam niteat oratio. Deinde ea, quae requirebant orationem ornatam & gravem, quam magnifice ſunt dicta ab illis? quam ſplendide? de juſtitia, de fortitudine, de amicitia, de aetate degenda, de philoſophia, de capeſſenda republica, de temperantia, [2] de fortitudine hominum

eo diviſionem tacitus agnoſcat. Vide *Sextum* Empiricum advſ. Mathem. lib. VII. §. 16. & *Themiſtium* Orat. XXVI. p. 318. *Davies.*

[1] *Graece* πολιτικὸν] Lego, *Graeci* πολιτικὸν, ſcilicet appellant: nec aliter *Victorius* edidit. *Idem.*

[2] *De* fortitudine *hominum*** *de ſpinas vellentium*] Sine remigio librorum bibliothecis inſepultorum locum velle conſtituere, mera *Grutero* videtur inſania. Sit ſane: tamen inſaniamus, dum nec nobiſmet ipſis nec aliis noceat haec inſania. Forſan itaque *Cicero* ſcripſit, *de* virtute omni, non *hominum* more *ſpinas vellentium*; nam *fortitudinem* jam memorarat, ut huic verbo non ſit locus. Elienſ. habet *de animis hominum ſpinas vellentium*; ſed in ea lectione nihil opis video. Similiter τὰς ἀκάνθας συνάγειν vel συλλέγειν dicunt

minum * * * de ſpinas vellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium, ſed eorum, qui grandia ornate vellent, enucleate minora dicere. Itaque quae ſunt eorum conſolationes? quae cohortationes? quae etiam monita & conſilia ſcribta ad ſummos viros? erat enim apud eos, ut eſt rerum ipſarum natura, ſic dicendi exercitatio duplex: nam quicquid quaeritur, id habet aut generis ipſius ſine perſonis temporibuſque, aut iis adjunctis, facti, aut juris, aut nominis controverſiam.. Ergo in utroque exercebantur; eaque diſciplina effecit tantam illorum utroque in genere dicendi copiam. Totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui ſunt, aut non potuerunt aut noluerunt, certe reliquerunt: quamquam ſcribſit artem rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam; ſed ſic, ut ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud legere debeat. Itaque vides, quo modo loquantur; nova verba fingunt, deſerunt uſitata. [3] At quanta

dicunt Graeci. Vide ſis *Euſtathium* ad Iliad. B. pag. 231. & *Hadr. Junium* inter Adag. *Eraſmi* pag. 158. ed. Hanov. *Idem.*

Ib. *Quod erat hominum non ſpinas* &c.] Sic reſtitui ex obſcuris antiquae ſcripturae veſtigiis. Quamvis autem olim ediderim, *quod erat hominum non de ſpinis vellentium*, tamen adſcripſeram, malle me legi, *quod erat hominum non ſpinas vellentium* &c. Nec mihi diſplicet aliorum conjectura, qui ſic reſtituunt, *de fortitudine more hominum non ſpinas vellentium* &c. *Lambinus.*

[3] *At quanta conantur? — exiſtimet*] Haec non modo confuſa ſed etiam corrupta puto. Verba ſic emendari diſponique debere reor. *At quanta conatur?* (nempe Zeno) *mundum hunc omnem oppidum eſſe noſtrum. Vides quantam rem agat; ut*

quanta conantur? mundum hunc omnem, oppidum eſſe noſtrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides, quantam rem agas, ut, Circeis qui habitet, totum hunc mundum ſuum municipium eſſe exiſtumet. [1] Quid? ille incendat? [2] reſtinguet potius, ſi ardentem acceperit. Iſta ipſa, quae tu breviter, [3] regem, dictatorem, divitem, ſolum eſſe ſapientem, a te quidem apte ac rotunde; quippe; habes enim a rhetoribus: [4] illorum vero iſta ipſa quam exilia de virtutis vi? quam tantam volunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſſit. Pungunt, quaſi aculeis, interrogatiunculis anguſtis; quibus etiam qui adſentiuntur, nihil commutantur animo, & iidem abeunt qui venerant: res enim fortaſſe verae, certe graves, non ita tractantur, ut debent, ſed aliquanto
4 minutius. Sequitur diſſerendi ratio, cognitioque naturae: nam de ſummo bono mox, ut dixi,

Circeis qui habitet, totum hunc mundum, ſuum municipium eſſe exiſtimet. Incendit *igitur eos qui audiunt.* Davies.

[3] *Quid? ille incendat?*] Vulgo *quid ille incendat?* Sed *Lambinus* ita locum, ut fecimus, viderat eſſe diſtinguendum. *Idem.*

[2] *Reſtinguet* potius] Vulgo *citius.* Nos Elienſ. Med. & Balliol. ſequimur. *Idem.*

[3] *Regem, dictatorem* —— *a rhetoribus*] Haec laudat *Nonius* in *rotunde.* Idem.

[4] *Illorum vero iſta ipſa quam exilia de virtutis vi? quam* &c.] Primum iterari non placet *iſta ipſa*; deinde illud *de virtutis vi* diſtinguendum ab antecedentibus & cum ſequentibus conjungendum exiſtimo, ut legatur & diſtinguatur hoc modo *Illorum vero quam exilia! de virtutis vi, quam tantam volunt eſſe ut beatum per ſe efficere poſſit, pungunt, quaſi aculeis, interrogationibus anguſtis*: id eſt, cum de virtu-

dixi, videbimus, & ad id explicandum disputationem omnem conferemus. In iis igitur partibus duabus nihil erat, quod Zeno commutare gestiret: res enim praeclare se habent, & quidem in utraque parte. Quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad disserendum valet, praetermissum est? qui & definierunt plurima, & definiendi artes reliquerunt: quodque est definitioni adjunctum, ut res in partes dividatur, id & fit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat, traditur: item de contrariis; a quibus ad genera [5] formasque generum venerunt. Jam argumenti ratione conclusi caput esse faciunt ea, quae perspicua dicunt: deinde ordinem sequuntur: tum, quid verum sit in singulis, extrema conclusio est. Quanta autem ab illis varietas argumentorum ratione concludentium, eorumque cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? Quid quod pluribus

virtutis vi loquuntur, vim tamen nullam habet eorum oratio. Nam illud *quam exilia* refero ad ea verba *ista ipsa, solum sapientem esse regem, dictatorem, divitem*; quae cum ab illis memorantur, quam exilia sunt! Hoc tamen ejusmodi est ut magnopere non confirmem. Potest enim fieri non solum ut iteraverit Cicero *ista ipsa*, quod interdum solet cum aliquid interponit, verum etiam ut addiderit *de virtutis vi*, repetita eorum verborum sententia *regem, dictatorem, divitem solum esse sapientem*. P. Manucius.

Ib. *Illorum vero — angustis*] Locum sic interpungo, *illorum vero ista ipsa quam exilia? de virtutis vi, quam tantam volunt esse ut beatum per se efficere possit, pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis*. Eadem fere fuit *P. Manucii* sententia. *Davies*.

[5] *Formasque generum* venerunt] Sic Paris. pr. sec. Med. Eliens.

ribus locis quasi denuntiant, ut neque sensuum fidem sine ratione, nec rationis sine sensibus exquiramus, [1] atque ut eorum alterum ab altero separemus? Quid? ea, quae dialectici nunc tradunt & docent, nonne ab illis [2] instituta sunt, inventa sunt? de quibus etsi a Chrysippo

Eliens. & editio *Victoriana*. Vulgo *devenerunt*. Davies.

[1] *Atque ut eorum alterum ab altero separemus*] *Lambinus* edidit *atque ut eorum alterum ab altero* ne *separemus*. *Brutus* autem conjicit, *atque* ne *eorum alterum ab altero separemus*; quae Lambiniana probabilior est conjectura, quod illae voculae passim confundantur. Queritur autem *Gruterus*, quia neuter receptae lectionis mutatae rationem reddidit. At res ipsa loquitur negantem particulam desiderari; si enim Stoici denuntiant, *ut neque sensuum fidem sine ratione, nec rationis sine sensibus exquiramus*; alterum ab altero separari certe noluerunt. Fortasse tamen *Cicero* scripsit, *neque alterum ab altero separemus*; *ut* enim deest in Pal. tert. *Idem*.

[2] *Instituta sunt, inventa sunt?* Vulgo *instituta sunt & inventa*. Sed lectionem, cui locum suum dedimus, exhibent Pall. sex, Paris. tres, C. C. C. Med. & Balliol. *Idem*.

[3] *Ab hoc* autem — *relicta*] Lego *ab hoc* enim *quaedam non melius, quaedam omnino relicta*. Nam voces *quam veteres* respuit Latinitas, & omnino sunt ab homine barbaro profectae, qui *Ciceronem* stultis suis additamentis maculavit. Hoc etiam *Lambinum* non fugit. *Idem*.

Ib. *Non melius quam veteres*] Ego hoc totum *quam veteres* delendum puto, ut supervacaneum & aliunde invectum. Sic igitur legi velim, *ab hoc autem quaedam non melius: quaedam omnino relicta*: nam in iis verbis *ab hoc autem quaedam non melius*, subintelligendum, vel repetendum ἀπὸ κοινοῦ, *quam ab antiquis*. *Lambinus*.

[4] *Cumque duae sint artes, quibus perfecte ratio* &c.] Haec verba sic leguntur in Codicibus ab Asulano impressis qui putantur ceteris emendatiores, *Cumque duae sint artes, quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inveniendi, altera differendi; hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt*, Stoici *omnino ne attigerunt quidem*: cum in cunctis MSStis & reliquis fere formis excusis, ubi illi habent *Stoici omnino* &c. *hi omnino* legatur; quod ab illis factum arbitror qui libros eos correxerunt.

Cum

po maxume eſt elaboratum, tamen a Zenone minus multo, quam ab antiquis: [3] ab hoc autem quaedam non melius, [quam veteres:] quaedam omnino relicta. [4] Cumque duae ſint artes, quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inveniendi, altera diſſerendi; hanc poſte-

Cum enim alibi neque apud Latinos neque apud Graecos fortaſſe auctores hanc locutionem obſervaſſent & duriuſculam judicaſſent, depravatam eſſe exiſtimarunt; quod ſcilicet per *illi* Peripateticos intellexerit, quae dictio propinquior erat & de quibus poſtremo locutus fuerat, per *hi* vero Stoicos, quae remotior: cum contra plerumque fieri ſoleat. Nam quin ita verba illa intelligi debeant, dubium eſſe non poteſt. Quis enim neſcit Stoicos diſſerendi rationem, id eſt Dialecticam, diligenter perſecutos eſſe; inveniendi vero artem, id eſt Topicam, totam reliquiſſe? Docet hoc etiam *Cicero* in initio ſtatim Topicorum, ut alios nunc auctores taceam. Ego cum rectam eſſe judicem, antiquam lectionem in ſuum locum revocavi: animadverti enim ſaepeſic luculentos ſcriptores dixiſſe, ut *Ciceronem* pro Roſcio Comoedo [cap. 2.] *Quid eſt quod negligenter ſcribamus* adverſaria? *quid eſt quod diligenter conficiamus* tabulas? *qua de cauſa? Quia* haec *ſunt menſtrua*, illae *aeternae:* haec *delentur ſtatim*, illae *ſervantur ſancte:* haec *parvi temporis memoriam*, illae *perpetuae exiſtimationis fidem & religionem amplectuntur:* haec *ſunt dejecta*, illae *in ordinem confectae.* Et *Terentium* Phormione [Act. II. Sc. II, 16.]

—— *Quia non rete accipitri*
tenditur neque milvio,
Qui male faciunt nobis: illis,
qui nihil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis *fructus eſt,*
in his *opera luditur.*

Graecos vero auctores, ſi diligenter attenderis, paſſim invenies ita eſſe locutos. Duo nunc *Ariſtotelis* exempla proferam, quae mihi notavi, dum libros ejus *de anima*, quos *Franciſcus Verinus*, doctiſſimus & ſanctiſſimus ſenex, interpretabatur, ſtudioſe audirem. Libro ſecundo, [cap. 5.] Ἔστι δὲ, ὡς ἤδη λέγομεν ἐπιστήμονα τὸν ἔχοντα τὴν γραμματικήν· ἑκάτερος δὲ τούτων οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνατός ἐστιν· ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι τὸ γένος τοιοῦτον καὶ ἡ ὕλη· ὁ δὲ, ὅτι βουληθεὶς δυνατὸς θεωρεῖν ἂν μήτι κωλύσῃ. Et libro III. [cap. XII.] Διὰ τὶ γὰρ οὐχ ἕξει· ἢ γὰρ τῇ ψυχῇ βέλτιον ἢ τῷ σώματι· νῦν δὲ οὐδέτερον· ἡ μὲν γὰρ οὐ μᾶλλον νοήσει, τὸ δὲ οὐδὲν ἔσται μᾶλλον δι' ἐκεῖνο. Victorius.

[1] *Pri-*

poſteriorem & Stoici & Peripatetici, [1] priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne adtigerunt quidem: nam e quibus locis, quaſi theſauris, argumenta depromerentur, veſtri ne ſuſpicati quidem ſunt, ſuperiores autem artificio & via tradiderunt. Quae quidem res efficit, ne neceſſe ſit iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque a commentariolis ſuis diſcedere: nam qui ſciet, ubi quidque poſitum ſit, quaque eo veniat, is, etiam ſi quid obrutum erit, poterit eruere, ſemperque eſſe in diſputando ſuus. [2] Quod etſi ingeniis magnis praediti quidam [3] dicendi copiam ſine ratione conſequuntur; ars tamen eſt dux certior, quam natura: aliud eſt enim poetarum more verba fundere, aliud ea, quae dicas, ratione & arte diſtinguere. Similia dici poſſunt de explicatione naturae, qua hi utuntur & veſtri.

[1] *Priorem autem* illi *egregie tradiderunt,* hi *omnino ne attigerunt quidem*] *Illi* ſunt Peripatetici, *hi* vero Stoici. Nec novum eſt ut ad propius *ille* referatur, *hic* ad remotius. Infra cap. XVI. Stoici *quodam modo non ſunt diſſimiles Ariſtonis:* ille *enim occurrentia neſcio quae comminiſcebatur:* hi *autem ponunt* &c. *Latinus Pacatus* Pan. XII. cap. XXIV, 5. *Alta licet vulnera* ——— *proximus nobis Italus & contiguus oſtendat Hiſpanus; ſed in dolore ſummo habet ſuum uterque ſolatium. Tyrannidem ille* (Hiſpanus) *non vidit; hic* (Italus) *tyrannicidium vidit.* Sic, inter alios, paſſim loquitur *Valerius Maximus,* quod obſervavit *Joan. Vorſtius* ad illius ſcriptoris lib. III. cap. VIII, 2. ext. Sed haec ſunt proletaria, neminique fere latent. Vide *J. Fr. Gronovium* Obſerv. III, 16. & *Franc. Sanctium* Minerv. II, 9. *Davies.*

[2] Quod *etſi ingeniis magnis praediti quidam* dicendi copiam *ſine ratione conſequuntur*] Vel *quod* vitioſum putat *P. Manucius,* vel *dicendi copiam,* tanquam gloſſema, delendam pronuntiat. Viro

ſtri. Neque vero ob duas modo cauſſas, quod Epicuro videtur, ut pellatur mortis & religionis metus: [4] ſed etiam modeſtiam quandam cognitio rerum caeleſtium adfert iis, qui videant, quanta ſit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera & facta cernentibus; juſtitiam etiam, cum cognitum habeas, quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, quae voluntas: cujus ad naturam apta ratio, vera illa & ſumma lex a philoſophis dicitur. Ineſt in eadem explicatione naturae inſatiabilis quaedam e cognoſcendis rebus voluptas: in qua una, confectis rebus neceſſariis, [5] vacui negotiis, honeſte ac liberaliter poſſumus vivere. Ergo in hac ratione tota de maxumis fere rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & Deos eſſe, & quattuor ex rebus omnia conſtare dicerent.

Viro doctiſſimo haeſit aqua, ſiquidem *quod* interdum vel τοῦ *ſed* vim obtinere, vel quaſi παρέλκειν non meminerat. *Florus* lib. IV. cap. II, 81. Quod etſi *nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quam virtute reſiſtere.* Supra III, 2. Quod *cum accidiſſet, ut alter alterum nec—opinato videremus, ſurrexit ſtatim.* Sic paſſim. Vide *Gaſp. Scioppium* Veriſ. I, 3. *Th. Munckerum* ad *Hygini* Fab. XVI. & *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* XXVII, 7. XXXVIII, 9. *Idem.*

[3] *Dicendi copiam*] Supervacaneum hoc videtur, cum dixerit *quod.* Aut igitur *quod* mendoſum, aut *dicendi copiam* abundat, additum fortaſſe ut explanaretur *quod.* P. Manucius.

[4] *Sed* etiam *modeſtiam quandam cognitio rerum caeleſtium affert*] Deeſſe videtur particula cauſalis: qua de cauſa *Lambinus* conjecit, *ſed* quod & *modeſtiam*; ego *ſed* & quia *modeſtiam quandam* &c. *Davies.*

[5] *Vacui negotiis*] C.C.C. *vacui* a *negotiis.* Utrumque dicitur. Vide Cl. *Cortium* ad *Salluſtii* Catil. cap. XIV, 4. *Idem.*

[1] *In*

cerent. Cum autem quaereretur res admodum difficilis, num quinta quaedam natura videretur esse, ex qua ratio & intellegentia oriretur, [1] in quo etiam de animis, cujus generis essent, quaereretur; [2] Zeno id dixit esse ignem: nonnulla deinde aliter, sed ea pauca: de maxuma autem re eodem modo, divina mente atque natura mundum universum atque ejus maxumas partes administrari. [3] Materiam vero rerum & copiam apud hos exilem, apud illos uberrimam reperiemus. Quam multa ab his conquisita & conlecta sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, aetatibus? quam multa de rebus iis, quae gignuntur e terra? quam multae, quamque de rebus variis & caussae, cur quidque fiat, & demonstrationes,

[1] *In quo etiam de animis cujus generis essent* quaereretur] Quandoquidem paullo ante dixerat *cum autem* quaereretur *res admodum difficilis*; nisi forsan ipsum *Ciceronem* levis incuriae postules, hic rescripserim *de animis, cujus generis essent,* AGETUR. *Davies.*

[2] *Zeno id dixit esse ignem*] Noster Acad. I, 12. *De naturis autem sic sentiebat* (Zeno) *primum ut quatuor initiis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus & mentem effici rebantur, non adderet: statuebat enim ignem esse ipsam naturam, quae quidque gigneret & mentem atque sensus.* Vide sis lib. II. N. D. cap. 9. & lib. III. cap. 14. Hinc ei φύσις est πῦρ τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν. Vide *Diogenem Laërtium* VII, 156. *Athenagoram* Leg. pro Christ. cap. VI. *Marium Victorinum* in I. Rhetor. Cicer. pag. 143. aliosque plurimos. *Idem.*

[3] Materiam *vero rerum &* copiam apud hos *exilem*] Parisini tres, C. C. C. Med. Eliens. Balliol. & editio *Victoriana* dant *materiam vero rerum & apud eos copiam exilem.* Corrupte quidem, sed ita tamen, ut ad veram lectionem manu quasi ducat

ſtrationes, quemadmodum quaeque fiant? qua ex omni copia plurima & [4]certiſſima argumenta ſumuntur ad cujuſque rei naturam explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intellego, cauſſa non videtur fuiſſe mutandi nominis: non enim, ſi omnia non ſequebatur, idcirco non erat ortus illinc. [5] Equidem etiam Epicurum, in phyſicis quidem, Democritum puto. [6] Pauca mutat, vel plura ſane: at cum de plurimis eadem dicit, tum certe de maxumis. Quod item cum veſtri faciant, [7] non ſatis magnam tribuunt inventoribus gratiam. Sed haec hactenus. Nunc videamus, quaeſo, 6
de ſummo bono, quod continet philoſophiam, ecquid tandem adtulerit, quamobrem ab inventoribus, tamquam a parentibus, diſſentiret. Hoc

ducat ea ſcriptura. Reponas itaque velim, NATURALIUM *vero rerum* eſſe *apud hos copiam exilem, apud illos uberrimam reperiemus*. Idem.

[4] Certiſſima *argumenta*] Elienſ. *neceſſaria argumenta*. Id.

[5] *Equidem etiam Epicurum in phyſicis quidem Democritum puto*] Vel *quendam* pro *quidem* placeret; vel ita diſtinguerem, *Equidem etiam Epicurum, in phyſicis quidem, Democritum puto*. P. Manucius.

Ib. Epicurum, *in phyſicis quidem*, Democritum *puto*] *Victorius* edidit *Democritium*, refragantibus noſtris *Gruteri*que libris. At iidem dant *Epicurorum*, vel *Epicureorum*, vel *Epicureonta*; quod ultimum exhibent Pariſ. pr. tert. Ex his tamen varietatibus nihil extundo, quod vulgatae lectioni praeferendum videatur. Adi nos ad Acad. I, 2. *Davies*.

[6] *Pauca* mutat *vel plura ſane: at cum* de *plurimis eadem dicit, tum certe de maximis*] Vulgo *e plurimis*; quod, *Lambino* praeeunte reque ipſa flagitante, mutavi. Praeterea legerem *pauca* mutet, *vel plura ſane*. Idem.

[7] Non *ſatis magnam*] Pal. pr. *nam ſatis magnam*. Forte *num ſatis magnam* &c. *Idem*.

[1] *Dili-*

Hoc igitur loco quamquam a te, Cato, [1] diligenter eſt explicatum, finis hic bonorum, qui continent philoſophiam, & quis a Stoicis & quemadmodum diceretur; tamen ego quoque exponam, ut perſpiciamus, ſi potuerimus, quidnam a Zenone novi ſit adlatum. Cum enim ſuperiores, e quibus planiſſime Polemo, ſecundum naturam vivere ſummum bonum eſſe dixiſſent; his verbis tria ſignificari Stoici dicunt. Unum ejuſmodi, vivere adhibentem ſcientiam earum rerum, quae natura evenirent. Hunc ipſum Zenonis aiunt finem eſſe, declarantem illud, quod a te dictum eſt, convenienter naturae vivere. [2] Alterum ſignificare idem, ut ſi diceretur, officia omnia media aut pleraque ſervantem vivere. Hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori. [3] Illud enim rectum,

[1] *Diligenter eſt* explicatum, *finis hic bonorum —— & quis a Stoicis & quemadmodum diceretur*] Vulgo *diligenter eſt* explicatus *finis hic bonorum* &c. Nobis Pariſini tres & Med. ſequendi videbantur, iiſque favet loquendi conſuetudo. *Davies.*

[2] *Alterum* ſignificare idem, *ut ſi diceretur*] Ante *Lambinum* deerat vox penultima, quam recte primus addidit, ut e Pal. primo liquet. Mihi mala manus huc aliquid videtur intuliſſe: non tamen tot verba, quot *P. Manucius*, reſecanda cenſeo; nam legerim *alterum* (ſignificari,) *ut ſi diceretur* &c. *Idem.*

Ib. *Significare idem, ut diceretur*] Tolle hoc: patebit ſententia. Tollendum autem puto, cum in illa tria, quae ſignificari Stoici dicebant, intueor. *Unum ejuſmodi, vivere adhibentem ſcientiam earum rerum quae natura evenirent: alterum, officia omnia media aut pleraque ſervantem vivere: tertium, omnibus aut maximis rebus iis quae ſecundum naturam ſint fruentem vivere.* Quod ſi poſt *alterum* addatur *ſignificare idem ut diceretur*; fateor me quod dicatur non aſſequi, & habiturum gratiam

rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit
sapienti soli: hoc autem inchoati cujusdam
officii est, non perfecti; quod cadere in non-
nullos insipientes potest. Tertium autem,
omnibus, aut maxumis rebus iis, quae secun-
dum naturam sint, fruentem vivere. Hoc non
est positum in nostra actione: [4] completur e-
nim & ex eo genere vitae quod virtute frui-
tur, & ex iis rebus quae secundum naturam
sunt, neque sunt in nostra potestate. Sed hoc
summum bonum, quod [5] tertia significatione
intellegitur, eaque vita, quae ex summo bono
degitur, quia conjuncta ei virtus est, in sapi-
entem solum cadit: isque finis bonorum, ut
ab ipsis Stoicis scribtum videmus, a Xeno-
crate atque ab Aristotele constitutus est. Ita- 7
que ab his [6] constitutio illa prima naturae, a
qua

tiam explananti. *P. Manucius.*

[3] *Illud enim rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit sapienti soli*] Vulgo *illud enim rectum* est —— contingitque *sapienti soli*; contra quam loci sensus flagitat, licet *encliticam conjunctionem* repraesentent e nostris Paris. tres, Med. & Balliol. at iidem *verbum substantivum* nesciunt. Nos Eliens. sequendum judicavimus, ac ita *Victorius, Lambinus* & *Aldus* nepos ediderunt. Accedit & C. C. C. nisi quod is, *illud* est *rectum, quod κατόρθωμα dicebas,* contingit *sapienti soli.* Vide nos ad lib. III. cap. 18. *Davies.*

[4] *Completur enim & ex eo genere vitae, quod virtute* fruitur] *Finitur* pro *fruitur* habet vetus liber. *Ursin.*

Ib. *Quod virtute* fruitur] Malim *finitur*, ut exhibent Ursin. Paris. pr. tert. & Med. hoc est, τελειοῦται, perficitur, absolvitur. *Davies.*

[5] Tertia *significatione*] Sic optime *Gruterus* ex Pall. pr. & sext. quibus accedit Eliens. noster. Inepte veteres editi, *certa significatione*; sic tamen Paris. tres, Med. C C.C. & Balliol. *Id.*

[6] *Constitutio illa prima* naturae] Vulgo *natura*, sicut etiam nostri

qua tu quoque ordiebare, his prope verbis exponitur, omnis natura volt esse conservatrix sui, ut & salva sit, & in genere conservetur suo. Ad hanc rem aiunt artes quoque requisitas, quae naturam adjuvarent: in quibus ea numeretur in primis, quae est vivendi ars, ut tueatur quod a natura datum sit; quod desit, adquirat. Iidemque diviserunt naturam hominis in animum & corpus. [1] Cumque eorum utrumque per se expetendum esse dixissent, virtutes quoque utriusque eorum per se expetendas esse dicebant: [2] cum animum quadam infinita laude anteponerent corpori, virtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. Sed cum sapientiam totius hominis custodem & procuratricem esse vellent, quae esset naturae comes & adjutrix; hoc sapientiae munus esse dicebant, ut eum tueretur qui constaret ex animo & corpore, in utroque [3] juvaret eum ac contineret. Atque ita re primo simpliciter conlocata, reliqua subtilius persequen-

nostri Codices exhibent. At Pal. sec. *naturae*, quae dubio procul est vera lectio, nec aliter *Lambinus* ediderat. *Davies.*

1 *Cumque eorum utrumque per se expetendum esse dixissent, virtutes quoque utriusque eorum per se expetendas esse dicebant*] Erat in vulgatis libris, *cumque eorum unumquodque*: in scripto pro *unumquodque*, *utrumque*; quod probavi: cum & de animo & de corpore sermo sit, & sequatur *virtutes quoque utriusque eorum*. P. Manucius.

Ib. *Eorum* utrumque] Vulgo *unumquodque*. Lectiones hasce conjunxit Pal. secundi librarius, & exaravit *eorum utrumque unumquodque*. Liquido sane constat, harum priorem genuinam esse, cum de duabus tantum rebus

ſequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere cenſebant: de animi bonis adcuratius exquirebant; in primiſque reperiebant, in his ineſſe juſtitiae ſemina: primique ex omnibus philoſophis [4] natura tributum eſſe docuerunt, ut ii, qui procreati eſſent, a procreatoribus amarentur, & id quod temporum ordine antiquius eſt, ut conjugia virorum & uxorum natura conjuncta eſſe dicerent: qua ex ſtirpe orirentur amicitiae cognationum. Atque ab his initiis profecti, omnium virtutum & originem & progreſſionem perſecuti ſunt; ex quo magnitudo quoque animi exſiſtebat, qua facile poſſet repugnari obſiſtique fortunae, quod maxumae res eſſent in poteſtate ſapientis: varietates autem injuriaſque fortunae facile veterum philoſophorum praeceptis inſtituta vita ſuperabat. Principiis autem a natura datis, amplitudines quaedam bonorum excitabantur, partim profectae a contemplatione rerum occultiorum, quod erat inſitus menti cogni-

bus agatur, animo videlicet & corpore. Hac de cauſſa rationem, quam ſecutus ſum, priores iniere *P. Manucius* & *D. Lambinus*, eamque diſerte praeſtant Pal. ſext. Pariſ. pr. tert. Elienſ. & Scalig. *Davies.*

[2] *Cum animum quadam infinita laude*] Aliquid manifeſto deeſt orationi connectendae neceſſarium. *Lambinus* hoc vidit; ideoque dedit & *cum animum* &c. Ita quidem legi poſſit; vel *cum autem animum* &c. *Idem.*

[3] *Juvaret eum ac contineret*] Vulgo *atque contineret*. Cum vero mox iterum poſita ſit iſta vocula; lectionem recepi, quam ſuppeditant Pariſ. pr. tert. *Id.*

[4] *Natura tributum*] Vulgo *a natura tributum*. Iſtam vero prae-

cognitionis amor, ex quo etiam [1] rationis explicandae, diſſerendique cupiditas conſequebatur: quodque hoc ſolum animal natum eſt pudoris ac verecundiae particeps, [2] adpetenſque conjunctionem hominum ac ſocietatem, animadvertenſque in omnibus rebus, quas ageret aut diceret, [3] ut nequid ab eo fieret, niſi honeſte & decore; his initiis, ut ante dixi, tamquam ſeminibus, a natura datis, temperantia, modeſtia, juſtitia, & omnis honeſtas perfecte
8 abſoluta eſt. Habes, inquam, Cato, formam eorum, de quibus loquor, philoſophorum: qua expoſita, ſcire cupio, quae cauſſa ſit, cur Zeno ab hac antiqua inſtitutione deſciverit; quidnam horum ab eo non ſit probatum. Quodne omnem naturam [4] conſervatricem ſui dixerit? an quod omne animal ipſum ſibi commendatum, [5] ut ſe & ſalvum in ſuo genere incolumeque vellet? [6] an, cum omnium artium

praepoſitionem neſciunt Pariſ. ſec. C. C. C. Med. Balliol. Elienſ. & editio *Victoriana*. Davies.

[1] *Rationis* explicandae, *diſſerendique cupiditas*] Vulgo *rationis*, explicandi *diſſerendique cupiditas*; quod intellegi non poteſt. Nos igitur editionem *Lambini*, Codiceſque Scalig. & Elienſ. ſequi non dubitavimus. *Idem.*

[2] *Appetenſque* conjunctionem *hominum ac* ſocietatem] Vulgo *appetenſque* conjunctionum *hominum ac* ſocietatum; quod quamvis Latine dicatur, tamen ob concinnitatem orationis illam lectionem malui, quam repraeſentant C. C. C. Med. & Pariſ. ſec. tert. *Idem.*

[3] Ut *nequid ab eo fieret*] Vulgo deeſt prima vocula; ſed eam recepimus fide MSStorum trium Pariſinorum, Med. & Balliol. Vide infra cap. XV. *Idem.*

[4] *Conſervatricem ſui* dixerit] Hoc non de Zenone ſed iis philoſophis a quibus Zeno deſciverat

tium finis is esset, quid natura maxume quaereret, idem statui debere de totius arte vitae? an quod, cum animo constaremus & corpore, & haec ipsa & eorum virtutes per se esse sumendas? an vero displicuit ea quae tributa est animi virtutibus tanta praestantia? an quae de prudentia, de cognitione rerum, de conjunctione generis humani, quaeque ab eisdem de temperantia, de modestia, de magnitudine animi, de omni honestate dicuntur? fatebuntur Stoici, haec omnia dicta esse praeclare, [7] neque eam caussam Zenoni desciscendi fuisse. Alia quaedam dicent: credo, magna antiquorum esse peccata, quae ille veri investigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit. Quid enim perversius, quid intolerabilius, quid stultius, quam bonam valitudinem, quam dolorum omnium vacuitatem, quam integritatem oculorum reliquorumque sensuum,

[1] ponere

verat est accipiendum: quapropter necessario legendum *dixerint*; quod interpretes fugisse mireris. *Idem.*

[5] *Ut se salvum* &c.] Sic legendum, *ut se salvum* &c. non ut vulgo *ut se & salvum* &c. *Lambinus.*

[6] *An, cum omnium artium finis is esset quid natura maxime quaereret*] Locus est corruptus. Elienf. *quem natura*; Parif. pr. tert. *quis natura maxime quaereret.* Lego *an* quod, *cum omnium artium finis is esset* queis *natura maxime* careret quaerere, *idem statui debere de totius arte vitae?* repetito verbo *dixerint* e superioribus. Hic plane videtur esse loci sensus; quod, nisi fallor, abunde constat ex cap. VII. initio. *Davies.*

[7] *Neque eam causam*] Vulgo *neque* enim *eam causam.* Sed παρέλκει secunda vox, ut etiam *Gruterus* animadvertit; lectionemque quam dedimus exhibet C. C. C. Accedunt fere Pall. Parif.

[1] ponere in bonis potius, quam dicere, nihil omnino inter eas res iiſque contrarias intereſſe? ea enim omnia, quae illi bona dicerent, praepoſita eſſe, non bona. Itemque illa, quae in corpore excellerent, ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe expetenda; [2] & ſumenda potius quam expetenda: eademque de omni vita, quae in una virtute conſiſteret, illam vitam, quae etiam ceteris rebus quae eſſent ſecundum naturam abundaret, magis expetendam non eſſe, ſed magis ſumendam: cumque ipſa virtus efficiat ita beatam vitam, ut beatior eſſe non poſſit, tamen quaedam deeſſe ſapientibus, tum, cum ſunt beatiſſimi: itaque eos id agere, ut a ſe dolores, morbos, debilitates
9 repellant. O magnam vim ingenii, cauſſamque juſtam, cur nova exſiſteret diſciplina! Perge porro: ſequentur enim, quae tu ſcientiſſime complexus es, [3] omnem inſipientiam, injuſtitiam, alia vitia, ſimilia eſſe, omniaque peccata eſſe paria; eoſque, qui natura doctrinaque longe ad virtutem proceſſiſſent, niſi eam plene

Pariſ. & Med. qui *namque eam cauſam* repraeſentant. *Davies.*

[1] *Non ponere in bonis potius quam ejicere*] Corruptum eſſe hunc locum apparet, atque haud ſcio an in Venetis reſtitutus ſit. Ibi enim ita, *Reliquorumque ſenſuum ponere in bonis potius quam dicerent nihil omnino* &c. Nam εἰρωνικῶς haec omnia Cicero: ſcilicet ſtultos fuiſſe veteres, qui haec *bona* potius quam *media*, id eſt ἀδιάφορα, appellarent. Ego tamen, ne quid diſſimulem, pro *dicerent dicere* malim: ita enim ſaltem aequabilior eſſet oratio. *Camerar.*

[2] Et *ſumenda potius quam expetenda*] His *Guyetus* annectit *eſſe*. Sed multo meliore, niſi fallor,

plene consecuti essent, summe esse miseros, neque inter eorum vitam & inprobissimorum quicquam omnino interesse: ut Plato, tantus ille vir, si sapiens non fuerit, nihilo melius, quam quivis inprobissimus, nec beatius vixerit. Haec videlicet est conrectio philosophiae veteris & emendatio! quae omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. Quis enim ferre posset ita loquentem eum, qui se auctorem vitae graviter & sapienter agendae profiteretur, [[4] nomina rerum commutantem:] cumque idem sentiret quod omnes, quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina inponentem, verba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronusne caussae in epilogo, pro reo dicens, negaret esse malum exsilium, publicationem bonorum? haec rejicienda esse, non fugienda? nec misericordem judicem esse oportere? In concione autem si loqueretur, si Hannibal ad portas venisset murumque jaculo trajecisset, negaret esse in malis capi, venire, interfici, patriam amit-

fallor, conjectura lego *stulte antiquos dixisse per se esse expetenda: & sumenda potius quam expetenda* ea: denique *omni vita, quae* &c. nam Paris. pr. sec. C. C. C. Med. Eliens. ac editio *Victoriana* dant *eademque omni vita*; neglecta *praepositione*. Dav.

[3] *Omnem insipientiam, injustitiam, alia vitia*] Vulgo & *injustitiam.* Conjunctionem vero copulativam delevi, quod eam non agnoscant Paris. pr. sec. Eliens. & editio *Victoriana*; nec admittat orationis elegantia. *Idem.*

[4] *Nomina rerum commutantem*] Suspicor glossema fuisse ad illud *ita loquentem.* P. Manucius.

amittere? An ſenatus, cum triumphum Africano decerneret, [1] QUOD EJUS VIRTUTE, AUT FELICITATE, poſſet dicere, [2] ſi neque virtus in nullo, niſi in ſapiente, nec felicitas vere dici poteſt? Quae eſt igitur iſta philoſophia, quae communi more in foro loquitur, in libello, ſuo? praeſertim cum, quod illi verbis ſuis ſignificent, [3] in eo nihil novetur, [4] de ipſis rebus nihil mutetur, eaedem res maneant, alio modo. Quid enim intereſt, divitias, opes, valitudinem, bona dicas, anne praepoſita? cum ille, qui iſta bona dicit, nihilo plus his tribuat,

Ib. *Nomina rerum commutantem*] His verbis uncinos circumdedi, quod ea gloſſematis eſſe damnanda ſtatuo. Hoc etiam *P. Manucius* optimo jure ſuſpicatus eſt. *Davies.*

[1] *Quod ejus virtute aut felicitate*] Sic optime *Gruterus* ex Pal. quarto, cum quo faciunt Pariſini tres noſtri. Cum autem veteres editi haberent *quid de ejus virtute aut felicitate*, locum ſic *Lambinus* conſtituit, *In ſenatu, cum triumphum Africano decerneret, quid de ejus virtute aut felicitate poſſet dicere?* Satis ingenioſe quidem: fruſtra vero; cum ad ſolennia decretorum verba Cicero reſpiciat. *Id.*

[2] *Si neque virtus in* nullo *niſi in ſapiente*] Communior loquendi ratio poſtulat ut legatur *ſi neque virtus in* ullo, *niſi in ſapiente*, quemadmodum dant *Lambinus*, *Aldus* nepos, & alii. Conculcanda tamen non eſt MSStorum fides, cum non minus apud Latinos quam Graecos duae negationes interdum negent. *Columella* Praef. pag. 10. *Siquidem artis conſummatae non ſit*, nec *in univerſa rerum natura ſagacitatem Democriti vel Pythagorae* non *fuerit conſecutus. Livius* III, 26. Nihil *tam* nec *inopinatum* nec *inſperatum accidere potuit*, Ubi nonnulla *J. Fr. Gronovius. Varro* apud *Nonium* in *negativas duas* pag. 530. *Quae non modo ignoraſſe me clamat, ſed omnino omnis heroas* negat neſciſſe. Et p. 532. *Qua abſtinentia viri mulieresque Romanae fuerint, quod a rege munera eorum* noluerit nemo *accipere. Arnobius* lib. III. pag. 129. *Quemadmodum potuiſtis vocabula his dare, quos neque videbatis aliquando,* neque *quales aut qui eſſent in* nulla *cognitione noratis?* Plura congeſſerê

buat, quam tu, qui eadem illa praepoſita nominas. Itaque homo in primis ingenuus & gravis, dignus illa familiaritate Scipionis & Laelii, Panaetius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcriberet, quod eſſe caput debebat ſi probari poſſet, [5] numquam poſuit, non eſſe malum dolorem; ſed quid eſſet & quale, quantumque in eo ineſſet alieni, deinde quae ratio eſſet perferendi. Cujus quidem, quoniam Stoicus fuit, ſententia, [6] condemnata mihi videtur eſſe inmanitas iſta verborum. Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam quae a te

ſere cum alii, tum Cl. *Dukerus* de Latin. Vet. Juriſconſultorum pagg. 366. *Idem.*

[3] *In eo nihil* novetur] Sic exhibuit *Lambinus*, ac ita reſtituendum ſtatuit *Petr. Faber* Semeſtr. I, 21. nam cuncti MSSti prae ſe ferunt, *in eo nihil movetur.* Mihi quidem ſuſpicio eſt malam manum ſordes ſuas huc intuliſſe; nam *Ciceronem* reliquiſſe puto, *praeſertim cum, quod illi verbis ſuis ſignificent, in eo nihil mutetur. Quid enim intereſt* &c. Adeo ut voces, *nihil movetur de ipſis rebus, eaedem res maneant alio modo,* gloſſemata ſint, quae diverſi librarii marginibus addiderunt, quo *Tullii* mentem declararent. Non fuit enim cur noſter tam multa verba perderet, cum Zenonem jam ante dixerat, *quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina imponentem, verba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem.* Sin tantas mutationes nolis, id ſaltem demendum quod obelo transfixit *P. Manucius*, ceteraque ſic ſcribenda, *praeſertim cum, quod illi verbis ſuis ſignificent, in eo nihil* innovetur, ſed *eaedem res maneant alio nomine.* Nam quod *Lambinus* edidit, *eaedem res maneant, alio nomine dicantur*; in hoc conjecturam ſuam ſecutus eſt. *Idem.*

[4] *De ipſis rebus nihil mutetur*] Et hoc mihi ſuſpectum eſt, ut antecedentium verborum interpretatio. *P. Manucius.*

[5] Nunquam *poſuit*] Elienſ. *nuſquam poſuit*; quod non improbo. *Davies.*

[6] *Condemnata mihi videtur eſſe* immanitas *illa verborum*] In Urſini Codice, C.C.C. & Elienſ. eſt *inanitas.* Vulgatam tamen lectionem non repudio.

a te dicta ſunt, preſſius agamus, eaque, quae modo dixiſti, cum iis conferamus, quae tuis antepono. Quae ſunt igitur communia vobis cum antiquis, his ſic utamur, quaſi conceſſis: quae in controverſiam veniunt, de iis, ſi placet, diſſeramus. Mihi vero, inquit, placet agi ſubtilius, &, ut ipſe dixiſti, preſſius: quae enim adhuc protuliſti, popularia ſunt; ego autem a te elegantiora deſidero. A mene tu, inquam? ſed tamen enitar, &, [1] ſi minus mihi multa occurrent, non fugiam iſta popularia. Sed primum poſitum ſit, noſmetipſos commendatos eſſe nobis, primamque ex natura hanc habere adpetitionem, ut conſervemus noſmetipſos. Hoc convenit. Sequitur illud, ut animadvertamus, qui ſimus ipſi, ut nos, quales oportet eſſe, ſervemus. Sumus igitur homines: ex animo conſtamus & corpore, quae ſunt [2] cujuſdammodi: noſque oportet, ut prima adpetitio naturalis poſtulat, haec diligere, conſtituereque ex his finem illum ſummi boni atque ultimi: quem, ſi prima vera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt, earum rerum, [3] quae ſint ſecundum naturam, quam plurima & quam maxu-

Sic *acerbitatem ſententiarum* Stoicis exprobrat infra cap. XXVIII. *Davies.*

Ib. Immanitas *illa verborum*] *Inanitas* eſt in antiquo. *Urſin.*

[1] *Si minus mihi* multa *occurrent*] Lego *ſi minus mihi* culta *occurrent*, quod valet ornata, vel elegantia; Catoque modo ſe dixerat *elegantiora deſiderare.* Dav.

[2] *Ejuſdem modi*] Verum eſt, quod & Veneti, *cujuſdam modi*, id eſt ποῖά τινα. Camerar.

[3] *Quae ſint ſecundum naturam*]

maxuma adipisci. Hunc igitur finem illi te-
nuerunt; quodque ego pluribus verbis, illi
brevius, secundum naturam vivere: hoc his
bonorum videtur extremum. Age nunc isti 11
doceant, vel tu potius (quis enim ista melius?)
quonam modo ab iisdem principiis profecti,
efficiatis, ut honeste vivere, (id est enim vel
ex virtute vel naturae congruenter vivere)
summum bonum sit, & quonam modo aut
quo loco corpus subito deserueritis, omniaque
ea, quae, cum secundum naturam sint, absint
a nostra potestate, ipsum denique officium.
Quaero igitur, quo modo hae tantae commen-
dationes a natura profectae subito a sapientia
relictae sint. Quod si non hominis summum
bonum quaereremus, sed cujusdam animantis;
is autem esset nihil, nisi animus: ([4] liceat
enim fingere aliquid ejusmodi, quo verum fa-
cilius reperiamus) tamen illi animo non esset
hic vester finis: desideraret enim valitudinem,
vacuitatem doloris: [5] adpeteret etiam conser-
vationem sui, earumque rerum custodiam:
finemque sibi constitueret, secundum naturam
vivere; quod est, ut dixi, habere ea, quae se-
cundum

ram] Vulgo *sunt*, contra MSStos. *Davies.*

4 Liceat *enim fingere aliquid ejusmodi*] Vulgo *licet:* sed id quod recepimus exhibent Paris. tres, C. C. C. Med. Balliol. Eliens. & editio *Victoriana*. Idem.

5 *Appeteret etiam conservationem sui, earumque rerum custodiam*] Omnes hic libros video consentire; nec tamen abjicio susceptam semel opinionem, fortasse non improbandam. Opinor autem *suarumque rerum*

cundum naturam sint, vel omnia, vel plurima & maxuma. Cujuscumque enim modi animal constitueris; necesse est, etiam si id sine corpore sit, ut fingimus, tamen esse in animo quaedam similia eorum, quae sint in corpore: ut nullo modo, nisi ut exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas valere utraque re: deinde disputat, quod cujusque generis animantis [1] statui debeat extremum: cum autem hominem in eo genere posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam; summum bonum id constituit, [2] non ut excelleret animo, sed ut nihil esse praeter
12 animum videretur. Uno autem modo in virtute sola summum bonum recte poneretur, si quod esset animal, quod totum ex mente constaret; id ipsum tamen sic, ut ea mens nihil haberet in se, quod esset secundum naturam,

rerum custodiam scripsisse *Ciceronem*; cum omnibus animantibus id a natura datum esse constet ut se ac sua tueatur. *P. Manucius.*

[1] *Statui* debeat *extremum*] Vulgo *deceat*. Sed Eliens. & editio Victoriana lectionem quam dedi repraesentant, eaque receptam bonitate superat. Malim praeterea, *quod cujusque generis* animantibus *statui debeat extremum.* Davies.

[2] *Non* ut excelleret *animo*] Vulgo *non excellere animo.* Cum tamen Eliens. unus daret *non ut excellere animus*; alter *non ut excelleret animus*; statim legendum vidi *non ut excelleret animo,* sicut etiam edidi. *Idem.*

[3] *Nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quae minimae sint* voluptates, *eas obscurari saepe & obrui*] Lege *quae minimae sint utilitates. Voluptates* & *utilitates* a libra-

ram, ut valitudo eſt. Sed id ne cogitari quidem poteſt, quale ſit, ut non repugnet ipſum ſibi. Sin dicit obſcurari quaedam nec adparere, quia valde parva ſint; [3] nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quae minimae ſint voluptates, eas obſcurari ſaepe & obrui: ſed non ſunt in eo genere tantae commoditates corporis, tamque productae temporibus, tamque multae. Itaque, in quibus propter earum exiguitatem obſcuratio conſequitur, ſaepe accidit ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa necne ſint: ut in ſole, quod a te dicebatur, lucernam adhibere nihil intereſt, aut [4] teruntium adjicere Croeſi pecuniae. Quibus autem in rebus obſcuratio tanta non ſit, fieri tamen poteſt, ut id ipſum, quod intereſt, non ſit magnum: ut ei, qui jucunde vixerit annos decem, ſi aeque vita jucunda menſtrua addatur, [5] quia momentum aliquod habeat ad jucundum acceſſio, bonum ſit; ſi autem

librariis paſſim confuſas eſſe patet ex iis quae notavimus ad II, 26, 35. De Epicuri ſententia diximus ad lib. I. c. 10. *Id.*

4 *Terunciū* adjicere *Croeſi pecuniae*] Sic Pariſini tres, C.C.C. Med. Elienſ. & editio *Victoriana*; ut neſciam unde *Lambinus Aldus* nepos, aliique recentiores *teruncium addere* ſumpſerint. Nos id repoſuimus quod ſuadebant MSSti. *Idem.*

5 *Quia momentum aliquod habeat ad jucundum acceſſio, ne bonum ſit*] Veneti aliter, ſed ſenſu nondum liquido, *quia momentum aliquam habeat ad jucundum acceſſionem.* Nos aliquando non incommodam lectionem futuram eſſe talem rati ſumus, *ad jucundum, acceſſione bonum ſit.* Sed de hoc quaeramus diligenter. *Camerar.*

Ib. *Quia momentum aliquod habeat ad jucundum acceſſio*] Sic legendus eſt hic locus, quamvis libri

autem id non concedatur, non continuo vita beata tollitur. Bona autem corporis, huic ſunt quod poſterius poſui ſimiliora; habent enim acceſſionem dignam, in qua elaboretur: ut mihi in hoc Stoici jocari videantur interdum, cum ita dicant, ſi ad illam vitam, quae cum virtute degatur, ampulla aut ſtrigilis accedat, ſumpturum ſapientem eam vitam, potius, [1] cui haec adjecta ſint, nec beatiorem tamen ob eam cauſſam fore. Hoc ſimile tandem eſt [2] non riſu potius, quam oratione ejiciendum? Ampulla enim ſit necne ſit, quis non jure optumo inrideatur, ſi laboret? at vero [3] gravitate membrorum & cruciatu dolorum ſi quis quem levet, magnam ineat gratiam. Nec, ſi ille ſapiens ad tortoris eculeum a tyranno ire cogatur, [4] ſimilem habeat voltum,

libri vulgati reclament, & nonnulli manuſcripti: ex quibus alii ſic habent plane, ut edidimus: alii hoc modo; *habeat ad jucundam acceſſio:* quae ſcriptura eos adjuvaret, qui ſic legi vellent, ut olim edidi, quia *momentum aliquod habeat ad vitam jucundam acceſſio.* Lambinus.

Ib. *Quia momentum aliquod habeat ad jucundum acceſſio*] *Victorius* edidit *quia momentum* aliquam *habeat ad jucundum* acceſſionem: nec aliter Balliol. pro varia lectione. Quaſi *momentum* minimam quandam partem temporis hic denotaret. Codices autem fere dant *quia momentum aliquod habeat ad jucundum*, vel *ad jucundam acceſſionem.* Non tamen a *Lambini* ratione, quam Pal. ſext. & Scalig. praeſtant, ipſe receſſerim, niſi quod, immiſſo pronomine, legerem, *quia momentum aliquod habeat* ea *ad jucundum acceſſio.* Vide cap. 17. *Davies.*

[1] Cui *haec adjecta ſint*] Vulgo *quo haec:* Elienſis vero MSti lectionem recipiendam putavi. Vetus ſcriptura fuit *quoi*; nec aliunde, quod vidit etiam *Gruterus*, effluxit vulgata lectio. *Idem.*

[2] *Non riſu potius, quam oratione*

tum, & si ampullam perdidisset: sed, ut magnum & difficile certamen iniens, cum sibi cum capitali adversario, dolore, depugnandum videret, excitaret omnes rationes fortitudinis ac patientiae, quarum praesidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumque proelium. Deinde non quaeremus quid obscuretur aut intereat, quia sit admodum parvum; sed quid tale sit [5] ut expleat summam. Una voluptas e multis obscuratur in illa vita voluptaria; sed tamen ea quamvis parva sit, pars est ejus vitae, quae posita est in voluptate. Nummus in Croesi divitiis obscuratur; pars est tamen divitiarum. Quare obscurentur etiam haec, quae secundum naturam esse dicimus, in vita beata; sint modo partes beatae vitae. Atqui si, ut 13
convenire debet inter nos, [6] est quaedam adpetitio

tione ejiciendum?] Quidam legi volunt *rejiciendum.* Lambin.

3 *Gravitate membrorum*] *Lucretius* III, 477.

Consequitur gravitas membrorum? *praepediuntur*
Crura vacillanti &c.

Hanc vero φράσιν multis confirmavimus ad Tuscul. III, 1. *Davies.*

4 *Similem habeat vultum, & si ampullam perdidisset*] Vulgo *ac si.* Sed eo quo dedimus modo repraesentant Pall. quinque, C. C. C. Med. Elienf. & editio *Victoriana.* De loquendi ratione diximus supra ad lib. II. cap. 7. *Idem.*

5 *Ut expleat summam*] Sic plane scriptum est in libris nostris manuscriptis. Nam vulgati habent, *ut expleant summum*; quod ferri non potest. Antiqua vero scriptura, perspicue recta & sincera est. LAMBIN.

Ibid. Cum *Lambino* faciunt omnes Pall. Elienf. C. C. C. Med. Balliol. & editio Victorii. Et jure quidem merito. *Davies.*

6 *Est quaedam appetitio naturalis, ea quae secundum naturam sunt appetens*] Multum sudat *Lambinus,* ut illud *appetentis* esse reponendum suadeat. Sed, ad me quod attinet, operam perdit: licet enim *appetitio* pro-

petitio naturalis, ea quae ſecundum naturam ſunt adpetens; eorum omnium eſt aliqua ſumma facienda: quo conſtituto, tum licebit otioſe iſta quaerere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque ſit ad beate vivendum, de iſtis ipſis obſcurationibus, quae propter exiguitatem vix, aut ne vix quidem adpareant. [1] Quid, de quo nulla diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur, quod eſt ultimum rerum adpetendarum. Omnis enim eſt natura diligens ſui. Quae eſt enim, quae ſe umquam deſerat, aut

proprie non *appetat*, ſed ille qui rei cujuſdam deſiderio tenetur; tamen iſtiuſmodi locutiones auctoribus ſunt uſitatae. Sic non ambitio gratiae vel odio ſubſcribit, at id faciunt homines ambitione ducti. Nihilominus *Phaedrus* lib. III. Fab. X, 56. dixit.

Ambitio namque diſſidens mortalium
Aut gratiae ſubſcribit aut odio ſuo.

Sic neque *vox cenſet* nec *oratio judicat*; at homines qui vel voce utuntur vel oratione. Hanc tamen loquendi formulam non refugit *Cicero* Tuſc. V, 29. nec illam *Plutarchus* Conſ. ad Apollonium pag. 106. B. Infinita ſunt hujuſmodi. Vide nos ad lib. III. N. D. cap. 2. *Davies.*

Ib. *Appetentis*] Sic & olim, & nunc edidi, libris omnibus invitis, ratione flagitante. Haec enim ſententia eſt, & hic orationis curſus & tenor: ſi eſt quaedam naturalis appetitio hominis, ea, quae ſecundum naturam ſunt, appetentis &c. Nam ſi quis dicat, nihil eſſe ſubintelligendum, ſed ſic haec verba connectenda & explicanda: ſi eſt quaedam appetitio naturalis, ea, quae ſecundum naturam ſunt, appetens, id eſt, quae appetitio appetit ea quae ſunt ſecundum naturam &c. ſiquis, inquam, hoc mihi dicat; reſpondeam non fieri mihi veriſimile, Ciceronem eſſe ita locutum. Praeterea appetitio non appetit, ſed facit ut quis appetat: & appetitio eſt animantis appetentis, non ipſa appetit. Quod ſi appeteret, animal eſſet: quod

aut partem aliquam ſui, aut ejus partis habitum, aut vim, aut ullius earum rerum, quae ſecundum naturam ſint, aut motum, aut ſtatum? quae autem natura ſuae primae inſtitutionis oblita eſt? nulla profecto, quin ſuam vim retineat a primo ad extremum. [2] Quo modo igitur evenit, ut hominis natura ſola eſſet, quae hominem relinqueret, quae obliviſceretur corporis, quae ſummum bonum non in toto homine, ſed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipſi etiam fatentur conſtatque inter omnes, conſervabitur, [3] ut ſimile ſit omnium naturarum illud ultimum,

quod eſt abſurdum dictu. Sed piget me haec refellere, alio properantem. *Lambin.*

[1] *Quid, de quo* nulla *diſſenſio eſt? nemo eſt enim qui aliter dixerit*] Mendoſe in vulgatis libris *multa diſſenſio.* Quo in loco cum haererem, commotus proxime ſequentibus verbis quae *nullam* potius quam *multam* diſſenſionem ſignificabant; inſpexi veterem *Philippi Tertii* librum: vidi ſcriptum planiſſime *nulla diſſenſio*, idque *Caroli* etiam *Sigonii*, eruditiſſimi hominis & de litteris optime meriti, liber confirmat. *P. Manucius.*

Ib. *Quid, de quo* nulla *diſſenſio eſt?*] Sic erat emendatus hic locus in libro *Cl Puteani*; & ita reperi ſcriptum in aliquot libris manuſcriptis: nam libri vulgati mendoſe habent, *de quo* multa *diſſenſio eſt? Lambin.*

Ib. *Quid, de quo* nulla *diſſenſio eſt*] Sic ex MSStis nonnullis dedere *P. Manucius* & *D. Lambinus*, quibus accedit Elienſ. noſter: omnes enim Pall. C C.C. Pariſ. tres, Med. & Balliol. una cum veteribus editis habent, *Quid, de quo* multa *diſſenſio eſt?* licet id verbis ſequentibus omnino repugnet. *Davies.*

[2] *Quomodo igitur* evenit] Magis placet *eveniat*, ut eſt in MSto. *Urſin.*

Ib. *Quo* modo *igitur evenit*] Vulgo *quo igitur evenit*. Nos, ipſa re volente, Pariſ, tert. & editos veteres hic exhibemus. *Davies.*

[3] *Ut ſimile ſit omnium* naturarum *illud ultimum, de quo quaeritur*] Paullo ante dixit; *Nemo eſt qui aliter dixerit quin omnium* natu-

mum, de quo quaeritur? tum enim eſſet ſimile, ſi in ceteris quoque naturis id cuique eſſet ultimum, quod in quaque excelleret: tale enim viſum eſſet ultimum Stoicorum. Quid dubitas igitur mutare principia naturae? quid enim dicis, omne animal, ſimul atque ſit ortum, adplicatum eſſe ad ſe diligendum, eſſeque in ſe conſervando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal adplicatum eſſe ad id quod in eo ſit optumum, & in ejus unius occupatum eſſe cuſtodia, reliquaſque naturas nihil aliud agere, niſi ut id conſervent quod in quaque ſit optumum? quo modo autem optumum, ſi bonum praeterea nullum eſt? ſi autem reliqua adpetenda ſunt, cur, quod eſt ultimum rerum adpetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum, & maxumarum adpetitione concluditur? ut Phidias [1] poteſt a primo inſtituere ſignum, idque perficere; poteſt ab alio inchoatum accipere & abſol-

naturarum *ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur.* Eſt autem praeclara in primis ratio emendandi, cum ſimilia ſimilibus conferuntur; quod nos ſaepe fecimus: & hic *naturarum* pro *naturale* reponere non dubitavimus, accedente ad noſtram conjecturam vetere libro *Caroli Sigonii.* P. Manucius.

Ib. *Ut ſimile ſit omnium naturarum illud ultimum*] Sic reſtitui a ſimili loco, qui eſt ſupra non longe, admonitus. *Nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium* naturarum *ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur* &c. *Lambinus.*

Ib. *Ut ſimile ſit omnium* naturarum *illud ultimum*] Vulgo *naturale illud ultimum*, quo modo Codices etiam noſtri, ſimul ac *Gruteriani*. Sed omnino vera eſt ea lectio quam *P. Manucius* e *Sigonii* libro primus eruit, quamque *D. Lambinus* eſt amplexus,

abſolvere: huic eſt ſapientia ſimilis. Non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit a natura inchoatum: [2] hanc ergo intuens, debet inſtitutum illud, quaſi ſignum, abſolvere. Qualem igitur natura hominem inchoavit? & quod eſt munus, quod opus ſapientiae? quid eſt, quod ab ea abſolvi & perfici debeat? [3] ſi nihil in eo perficiendum eſt praeter motum ingenii quendam, id eſt, rationem; neceſſe eſt huic ultimum eſſe [4] ex virtute vitam fingere; rationis enim perfectio, eſt virtus: [5] ſi nihil niſi corpus; ſumma erunt illa, valitudo, vacuitas doloris, pulcritudo, & cetera. Nunc de hominis ſummo bono quaeritur. Quid ergo 14
dubitamus in tota ejus natura quaerere quid ſit effectum? Cum enim conſtet inter omnes, omne officium munuſque ſapientiae in hominis cultu eſſe occupatum; alii (ne me exiſtumes contra Stoicos ſolum dicere) eas ſententias adferunt, ut ſummum bonum in eo genere

plexus. *Davies.*

[1] *Poteſt* a primo *inſtituere ſignum*] Alii Codices *a principio*. Hanc vero lectionem merito retinent Pariſ. pr. tert. Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Vide ſis ad lib. III. cap. 9. *Idem.*

[2] *Hanc* ergo *intuens*] Vocem mediam, quae vulgo deeſt, ſupplevit C.C.C. eaque quaſi conditur oratio. *Idem.*

[3] *Si nihil in eo* quidem *perficiendum ſit*] Abeſt adverbium *quidem* a vetere libro. *Urſin.*

Ib. *Si nihil in eo perficiendum eſt*] Vulgo *ſi nihil in eo* quidem *perficiendum eſt*. At Codices fere *ſi nihil in eo* quod *perficiendum eſt*. Cum tamen Urſin. & Pal. quint. inutilem illam vocem neſciant, eos ſequor. *Davies.*

[4] *Ex virtute vitam agere*] Ven. eleganter *vitam fingere*. Camerar.

[5] Si *nihil niſi corpus*] Forte *ſin nihil.* Davies.

genere ponant, quod ſit extra noſtram poteſtatem; tamquam de animali aliquo loquantur: alii contra, quaſi nullum corpus ſit hominis, ita, praeter animum, nihil curant: [1] cum praeſertim ipſe quoque animus non inane neſcio quid ſit (neque enim id poſſum intellegere) ſed in quodam genere corporis; ut ne is quidem virtute una contentus ſit, ſed adpetat vacuitatem doloris. Quamobrem utrique idem faciunt, ut ſi laevam partem neglegerent, dexteram tuerentur: aut ipſius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent. Eorum enim omnium, multa praetermittentium dum eligant aliquid quod ſe-

[1] *Cum praeſertim ipſe quoque animus non inane neſcio quid ſit (neque enim id poſſum intellegere) ſed in quodam genere corporis*] Alibi rectius Cicero. Vide Tuſc. I, 27. Nihil tamen, quod omnino ſit ἀσώματον, intelligere potuerunt e philoſophis quam plurimi. *Pſellus* de Oper. Daemon pag. 46. Καὶ τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς θύραζε καὶ τοῖς ἀπωτέρω καὶ θύραθεν εἰωθός ἐστιν τὰ παχύτερα τῶν σωμάτων σωματώδη λέγειν· ὃ δὲ λεπτομερές ἐστι καὶ τὴν ὄψιν διαφυγγάνον, καὶ τὴν ἁφὴν ἀσώματον οὐ μόνον οἱ καθ' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐκτὸς ἀξιοῦσι λέγειν Hinc factum, ut Daemonas etiam bonos, aliaſque gradus inferioris naturas rationales corporibus pro ratione conditionis aut craſſioribus aut tenuioribus inſtructas eſſe cenſuerint. Eadem fuit *Origenis* aliorumque Patrum ſententia. Vide *P. D. Huetium* Origen. lib. II. Quaeſt. V. §. 3. & Quaeſt. VI. §. 13. Immo *Tertullianus* adv. Praxeam cap. VII. ait, *Quis negavit Deum corpus eſſe, etſi Deus ſpiritus eſt.* Plura *D. Petavius* Dogm. Theol. lib. II. cap. 1. Quin & de tota re ſat multis egit etiam vir eruditus *Tobias Pfannerus* Theol. Gent. cap. II. §. 19. & cap. VI. §. 3. *Davies.*

[2] *Aciem animorum noſtrorum virtutis ſplendore praeſtinguitis*] Sic legendum, non, ut vulgo, *perſtringitis*; quod eſt nuper introductum: nam omnes libri manuſcripti habent vel *praeſtringitis*, vel *preſtringentis*, vel paullo aliter. Omnino in prima ſyllaba ſemper habent *pre* vel *prae*.

ſequantur, quaſi curta ſententia: at vero illa perfecta atque plena eorum qui, cum de hominis ſummo bono quaererent, nullam in eo neque animi neque corporis partem vacuam tutela reliquerunt. Vos autem, Cato, quia virtus, ut omnes fatemur, altiſſimum locum in homine & maxume excellentem tenet, & quod eos, qui ſapientes ſunt, abſolutos & perfectos putamus, [2] aciem animorum noſtrorum virtutis ſplendore praeſtringitis. In omni enim animante eſt ſummum aliquid atque optumum, ut in equis, in canibus; quibus tamen [3] & dolore vacare opus eſt & valere: ſic igitur in homine perfectio iſta in eo potiſſimum

prae. Jam vero quin *praeſtinguo* ſit verbum compoſitum ex *prae* & *ſtinguo*, ut *reſtinguo*, *exſtinguo*, *diſtinguo*, ex *re*, *ex*, *di*, & eodem ſimplici *ſtinguo*, nemo, niſi linguae Latinae ignarus, dubitat. Sed de hoc verbo plura in commentariis Lucretianis, & ſupra in his notis Ciceronianis, non ſemel. *Lambin.*

2 Ib. *Aciem animorum noſtrorum virtutis ſplendore* praeſtringitis] *Lambino* placet *praeſtinguitis.* Et ad *Horatii* lib. II. Epiſt. I, 14. ait *Ubicunque legitur* perſtringere *ſeu* praeſtringere oculos *ſeu* aciem oculorum, legendum *praeſtinguere.* Hoc autem fuſius agit ad *Lucretii* III, 1057. Grammatici tamen veteres receptam lectionem tuentur; nec apud me *Lambini*, viri licet erudítiſſimi, tanta eſt auctoritas, ut ſexcentis auctorum locis, ipſo jubente, manus afferrem. Vide *Nonium*, qui verba de quibus agimus laudat in *praeſtringere*; cui comes detur *Aſconius* Divin. in Caecil. c. XIV. ne *Ciceronem* cum alibi ſaepe, tum de Divin. I, 29. *Minucium Felicem* c. 23. *Lactantium* Div. Inſt. II, 6. reliquoſque plures memorem. *Davies.*

3 *Et dolore vacare opus eſt & valere*] Pal. quart. *& olere nare prae eſt & valere.* Quam lectionem non dubitat *Gruterus* auctoris eſſe germanam; ſiquidem canes ſagacitate cenſeantur, quemadmodum equi robore. Reliqua, quae viro gravi prorſus indigna ſunt, pudet exſcribere: nihil tamen inconſideratius a *Grutero* ſcriptum, quam ea

mum quod est optumum, id est, [1] in virtute laudatur. Itaque mihi non satis videmini considerare, [2] quod iter sit naturae, quaeque progressio. [3] Non enim, quod facit in frugibus, ut, cum ad spicam perduxerit ab herba, relinquat & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. Semper enim ita adsumit aliquid, ut ea, quae prima dederit, ne deserat. Itaque sensibus rationem adjunxit, [4] &, ratione effecta, sensus non reliquit. Ut si cultura vitium, cujus hoc munus est, ut efficiat ut vitis cum partibus suis omnibus quam optume se habeat; ([5] sed sic intellegamus: licet enim, ut vos quoque soletis, fingere aliquid docendi caussa)

ea quae jam retuli. Nam primo *valere* Latinis idem non denotat ac robore praestare; praeterquam quod equi plerique cursu plus possint quam robore. Dein non soli canes *olent nare*, sed hoc reliquis contingit animantibus. Quod si concedas, iis verbis eximiam odorandi facultatem denotari; nec in ea vi cunctorum canum ponitur optimum: canes enim venatici pedum celeritate cum primis laudantur, naso parum valent. Denique non contendit *Cicero* quid in canibus aut equis summum sit, sed quibus rebus careant, ut illo summo perfecte queant uti: tales autem sunt & iis & ceteris animalibus doloris vacuitas & bona valetudo. *Davies.*

[1] *In virtute* laudatur] Ita quidem Codices; vox tamen ultima loco non videtur convenire. Legerim *in virtute locatur*; ut paullo post *in tanto dominatu locari* dixit. Vide pro Murena cap. XIV. & ad Attic. VI, 1. *Idem.*

[2] *Quod* iter sit *naturae*] Sic optime *Gruterus* ex Pal quart. & Scalig. quibuscum faciunt Paris. tres & Eliens. nam plerique Codices, & in iis C. C. C. Med. & Balliol. repraesentant *quod intersit naturae.* Sic & editi veteres, quamvis sensum nullum fundat ea lectio. *Idem.*

[3] *Non enim, quod facit in frugibus,* ut, cum *ad spicam perduxerit*

caussa) si igitur illa cultura vitium in vite insit, ipsa cetera, credo, velit, quae ad colendam vitem adtinebunt, sicut antea; se autem omnibus vitis partibus praeferat, statuatque nihil esse melius in vite, quam se: similiter sensus, cum accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam tuetur se; cum autem adsumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturae, hujus tutelae subjiciantur. Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus praeposita vitam omnem debet gubernare: ut mirari satis eorum inconstantiam non possimus. Naturalem enim adpetitionem, quam vocant ὁρμὴν, itemque officium, ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt earum rerum, quae secundum naturam sunt:

duxerit ab herba &c.] Vulgo *non enim* hoc, *quod facit*. At si locum daremus ejusmodi voculae, reponi placeret *haec*; ut ad *naturam* referretur. Illam tamen fide Parisinorum prorsus omisimus. Quin & *Nonius* eandem non agnoscit: sic enim hunc ipsum locum laudat in *spicae*, *Non enim, quod facit in frugibus, victum ad spicam perduxerit*. Ex *Tullio* legas oportet, *ut cum ad spicam* &c. *Idem*.

4 *Et, ratione effecta, sensus non reliquit; quod sic intelligamus. Licet enim, ut vos quoque soletis, fingere aliquid docendi causa. Ut si cultura vitium* &c.] In hoc loco verborum ordo erat perturbatus, & permixtus. Ego sensum & mentem *Ciceronis* odoratus, quod erat inordinatum, in suum ordinem restitui, ac redegi, nihil praeterea. *Lambin*.

Ib. *Ratione* effecta] Paris. sec. tert. *ratione affecta*. Forsan *ratione adjecta* quod ab *adfecta* parum differt. Sane confundi solent istae literae. Sic cap. 15. recte nunc editur, *quae leget quaeque* rejiciet; at ibi *reficiet* exhibent Paris. tres, C. C. C. Med. & Balliol. *Davis*.

5 Sed *sic intelligamus*] Hujusce periodi verba nimis quam licenter transposuit *Lambinus*. Si vero, duarum literarum sedibus mutatis, legas *des sic intelligamus*; ulteriore mutatione non est opus. *Idem*.

ſunt: cum autem ad ſummum bonum volunt pervenire, tranſiliunt omnia & duo nobis opera pro uno relinquunt ut alia ſumamus, alia adpetamus, [1] potius quam uno fine utrumque concludant. [2]At enim jam dicitis virtutem non poſſe conſtitui, ſi ea, quae extra virtutem ſint, ad beate vivendum pertineant. Quod totum contra eſt: introduci enim virtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quae leget, quaeque rejiciet, unam referantur ad ſummam. [3] Nam ſi omnino nos neglegimus,

[1] *Quam uno fine* utrumque *concludant*] Quae antecedunt, hoc plane probant; eo magis quod antiquus liber habet *utrumque*, non, ut vulgati, *omnia*. P. Manuc.

Ib. *Potius quam uno fine* omnia concludant] Sic Pall. noſtrique Codices praeter Elienſ. qui dat *potius quam uno fine utrumque concluderent*. Hic a *Manucii* Codice parum diſcrepat. Lego *potius quam uno fine* utrumque concludunt. *Davies.*

[2] *At enim* veram *dicitis virtutem non poſſe conſtitui*] Addidi *veram*, ne diſcederem a libris antiquis *Sigonii* & *Tertii*; quanquam non eſſe verbum neceſſarium duxi: ſimplex enim *virtutis* nomen ſaepe hic a *Cicerone* uſurpatur: & paullo poſt, ubi confutat argumentum Stoicorum, *Contra*, inquit, *eſt ac dicitis: nam conſtitui virtus nullo modo poteſt, niſi ea quae ſunt prima naturae, ut ad ſummam pertinentia, tenebit*. Cur igitur *veram* non rejeci? Quia vereor antiquitatem, & quia ſaepe ad inveniendam veritatem quaſi lumen aliquod praefert: quod hic fortaſſe contigit. Nam, ne quid occultem, puto *Ciceronem* ſcriptum reliquiſſe *at enimvero:* ut enim ab *at* & *verum*, quae idem valent, factum eſt *at enim* & *verum enim*; cur non item ab iiſdem *at enim vero* & *verum enim vero* deducantur? cum praeſertim *verum enim vero* uſitatum eſſe videamus. Hoc porro placet eo magis quia libri ſcripti nonnulli habent pro *veram, non*; quod a *vero*, ſi contracte ſcribatur, longe non diſtat. *P. Manucius.*

Ib. *At eniu dicitis virtutem* &c.] Noſtri omnes libri veteres, uno excepto, habent partim, *At nam dicitis virtutem* &c. partim, *At enim uam dicitis* &c. *Manucius* teſtatur in *Maffaei* libro ſcriptum eſſe, *At enim* veram

mus, in Ariſtonea vitia & peccata incidemus, obliviſcemurque quae virtuti ipſi principia dederimus: ſin ea non neglegimus, neque tamen
4 ad finem ſummi boni referemus, non multum ab Herilli levitate aberrabimus. Duarum enim vitarum nobis erunt inſtituta capienda: facit enim ille duo ſejuncta ultima bonorum; quae, ut eſſent vera, conjungi debuerunt: nunc iſta ſeparantur ut disjuncta ſint, quo nihil poteſt eſſe perverſius. Itaque contra eſt, ac dicitis; nam conſtitui virtus nullo modo poteſt,

ram *dicitis virtutem* &c. quam ſcripturam non improbo, & eam confirmant noſtri libri, quamvis depravati. Credibile enim eſt, *nam* factum ex *veram*, cum eſſet ita ſcriptum *u'am:* deinde ex *u'am* factum *nam:* poſtremo ex *nam* nonnulli facere conati ſunt *non*. Contra videtur vox *veram* eſſe inanis; nam virtutis nomen, ſatis per ſe plenum, atque integrum eſt: quanquam Horatius dixit, in Epiſt. I. lib. I.

Virtutis verae cuſtos, rigiduſque ſatelles.

Et in Oda V. lib. III.

Nec vera virtus cum ſemel excidit &c.

Et *M. Tullius* infra libro V. *veram virtutem* appellat, virtutem moralem & voluntariam, differentem a non voluntaria, quam διανοητικὴν appellat *Ariſtoteles*. Praeterea *nam* potuit eſſe natum ex particula *enim* quae antecedit. Sed hac de re judicet lector eruditus. Sed codex Memmianus tollit omnem dubitationem, in quo ſcriptum eſt, *At enim* natura *dicitis virtutem* &c. Natum erratum ex eo quod *natura* ſcripſerunt librarii illi hoc modo *na*. Hinc ceterae ſcripturae fluxere. *Lambin.*

Ib. *At enim* jam *dicitis*] In hoc loco conſtituendo ſudarunt viri doctiſſimi: Nos haud repetitis eorum ſententiis, varias Codicum noſtrorum lectiones exſcribemus; dein quid nobis videatur declarabimus. Elienſ. *at enim* nam veram *dicitis*. Aſcenſ. *at enim veram dicitis*. Pariſ. tres *at* nam *dicitis*. Pall. Med. & Balliol. *at enim* nam *dicitis*. C. C. C. & Memm. *at enim* natura *dicitis*. ac ita reſcribendum puto, quod & *Lambinus* videtur ſtatuiſſe. *Davies.*

3 *Nam ſi omnino nos negligimus*] Forte *nam ſi omnino* haec *negligimus*. Idem.

4 *Ad finem ſummi boni* referemus]

poteſt, niſi ea, [1] quae ſint prima naturae, ut ad ſummam pertinentia, tenebit. Quaeſita enim virtus eſt, non quae relinqueret naturam, ſed quae tueretur. At illa, ut vobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deſerit. Atque ipſa inſtitutio hominis ſi loqueretur, haec diceret, primos ſuos quaſi coeptus adpetendi fuiſſe, ut ſe conſervaret in ea natura, in qua ortus eſſet. Nondum autem explanatum ſatis erat, [2] quid maxume natura vellet. Explanetur igitur. Quid ergo aliud intellegetur, niſi [3] ut nequa pars naturae neglegatur? in qua ſi nihil eſt praeter rationem, ſit in una virtute finis bonorum: ſin eſt etiam corpus, iſta explanatio naturae nempe hoc effecerit, ut ea, [4] quae ante explanationem tenebamus, relinquamus. Ergo id eſt convenienter naturae vivere, a natura diſcedere. Ut quidam philoſophi, cum a ſenſibus profecti majora quaedam ac diviniora vidiſſent, ſenſus reliquerunt:

remus] Vulgo *referimus*. At Pariſ. pr. tert. C.C.C. Med. Elienſ. Balliol. & editio Victoriana ſic habent ut nos edidimus. *Dav.*

[1] *Quae* ſint *prima naturae*] Vulgo *ſunt*, refragantibus Pariſinis tribus, Elienſ. Med. & editionibus *Aſcenſii* ac *Victorii* Id.

[2] Quid *maxime natura vellet*] Sic recte Aſcenſius, Victorius & Lambinus edidere, non *quod*, ut vulgo legitur. *Idem.*

[3] *Ut* aeque *pars naturae negligatur*] Mendum ſubeſſe manifeſtum eſt. Quod ſi haec cum ſuperioribus conferantur, ſenſus oſtendet ita legendum eſſe, *ut* ne qua *pars naturae negligatur*. Ita etiam in Maffaei libro ſcriptum eſt. *P. Manucius.*

[4] *Quae ante* explanationem *tenebamus*] Sic Elienſ. & Med. quod elegantius, quam ſi legamus *explicationem*, quemadmodum vulgo dant. *Davies.*

[5] *Quae* propter *virtutem ipſam viderant*] Sic omnes noſtri Codices. Legendum tamen *quae* praeter *virtutem ipſam viderant*, ut

querunt: ſic iſti, cum ex adpetitione rerum virtutis pulcritudinem adſpexiſſent, omnia [5] quae praeter virtutem ipſam viderant abjecerunt, obliti, naturam omnem adpetendarum rerum ita late patere, [6] ut a principiis permanaret ad fines, [7] neque intellegunt ſe rerum illarum pulcrarum atque admirabilium fundamenta ſubducere. Itaque mihi videntur 16
omnes quidem illi erraſſe, qui finem bonorum eſſe dixerunt, honeſte vivere; ſed alius alio magis: Pyrrho ſcilicet maxume, qui, virtute conſtituta, nihil omnino, quod adpetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui nihil relinquere non eſt auſus: introduxit autem, quibus conmotus [8] ſapiens adpeteret aliquid, quodcumque in mentem incideret & quodcumque tamquam occurreret. Is hoc melior quam Pyrrho, quod vel aliquod genus adpetendi dedit; deterior quam ceteri, quod penitus a natura receſſit. Stoici autem, quod finem

ut *Aſcenſius* edidit: ac ita ſcripſiſſe *Ciceronem* doctiſſimus vir *Joan. Clericus* obſervavit. *Idem.*

6 *Ut a principiis permanaret ad fines*] Sic legendum, non ut habent plerique libri vulgati, & nonnulli manuſcripti, *permaneret ad fineis*. Lambin.

7 *Neque* intelligunt *ſe*] Forſan *neque* intelligentes *ſe* &c. *Dav.*

8 *Sapiens appeteret aliquid,* quod cuique *in mentem incideret, & quodcumque tanquam occurreret*] Locus locum aperit, ſi diligenter legas. Ego hic, vel contra veteres libros, unius tantum literae mutatione legendum exiſtimo, *quodcumque in mentem incideret.* Melior omnino ſententia: & idem paullo poſt memoratur his verbis, *Hoc igitur quaeritis omnes, & ii, qui quodcumque in mentem veniat, aut quodcumque occurrat, ſe ſequi dicent.* Sic poſtea comperi in antiquo *Latini Latinii* libro. *P. Manucius.*

Ib. Quodcunque *in mentem incide-*

finem bonorum in una virtute ponunt, similes sunt illorum: quod autem principium officii quaerunt, melius quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem: quod autem ea, quae ad naturam adcommodata & per se adsumenda esse dicunt, non adjungunt ad finem bonorum, desciscunt a natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. Ille enim occurrentia nescio quae comminiscebatur: [1] hi autem ponunt illi quidem prima naturae, sed ea sejungunt a finibus & a summa bonorum. [2] Quae cum proponunt ut sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi; cum autem negant ea quicquam ad beatam vitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur caussa Zenoni non fuisset quamobrem a superiorum auctoritate discederet. Nunc reliqua videamus; nisi aut ad haec, Cato, dicere aliquid vis, aut nos jam longiores sumus. Neutrum vero, inquit ille: nam & a te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Optume, in-

incideret] Vulgo *quod cuique:* Sed olim locum restituerat *P. Manucius* ex *Latinii* MSto, cum quo facit Eliens. noster. Pari modo loquitur cap. XVII. Vide sis & cap. XXV. *Davies.*

[1] *Hi autem ponunt* illi *quidem prima naturae*] Lego *hi autem ponunt* illa *quidem prima naturae.* Idem.

[2] *Quae cum* proponunt] Forte *quae cum* ponunt. *Idem.*

[3] *Cum Catone omnium virtutum* auctore] Noster Acad. II, 2. *Nec literarum Graecarum nec philosophiae jam ullum* auctorem *requiro.* Ubi non erat cur *fautorem* reponerent. *Sulpicius Severus* vit. Martini cap. VI, 4. *Ibi quoque eum Auxentius,* auctor *& princeps Arianorum*

inquam: quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quam [3] cum Catone omnium virtutum auctore de virtutibus diſputare? Sed primum illud vide, graviſſimam illam veſtram ſententiam, quae familiam ducit, honeſtum quod ſit, id eſſe ſolum bonum, honeſteque vivere, bonorum finem, communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute conſtituunt finem bonorum: quodque dicitis, informari non poſſe virtutem, [4] ſi quicquam, niſi quod honeſtum ſit, numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominavi. Mihi autem aequius videbatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem (a quo quae eſſent principia naturae acceperat) a communibus initiis progredientem videre ubi primum inſiſteret, & unde cauſſa controverſiae naſceretur; non ſtantem cum iis, qui ne dicerent quidem ſua ſumma bona eſſe a natura profecta, [5] uti iiſdem argumentis, quibus illi uterentur, iiſdemque ſententiis. Minime vero illud probo, quod, cum 17
docuiſtis, ut vobis videmini, ſolum bonum eſſe, quod

rum, graviſſime inſectatus eſt. Velleius Paterculus lib. I. cap. XIII, 3. *Scipio tam elegans liberalium ſtudiorum omniſque doctrinae &* AUCTOR *& admirator fuit.* Ibi vide *Nic. Heinſium.* Pariter *virtutis & honoris auctores* dixit *Cyprianus* Epiſt. LI. *Idem.*

[4] *Si* quicquam, *niſi quod honeſtum ſit,* numeretur] Ita Codices, non *quidpiam* ut vulgo. *Lambinus* autem duabus voculis adjectis, reſcribit *numeretur in bonis.* Certe deeſt ſimile quiddam, niſi forſan id *Cicero* ſubaudiendum reliquerit. Vide cap. XV. *Idem.*

[5] Uti *iiſdem argumentis*] Sic, *Lambino & Aldo* nepote praeeuntibus, edidi, & ſic pro varia lectione

quod honeſtum ſit, tum rurſum dicitis, initia proponi neceſſe eſſe apta & adcommodata naturae, quorum [1] ex ſelectione virtus poſſit exſiſtere. Non enim in ſelectione virtus ponenda erat, ut id ipſum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid adquireret: nam omnia, quae ſumenda quaeque legenda aut optanda ſunt, ineſſe debent in ſumma bonorum, ut is, qui eam adeptus ſit, nihil praeterea deſideret. Videſne, ut, quibus ſumma eſt in voluptate, perſpicuum ſit, quid iis faciendum ſit aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quo ſpectare, quid ſequi, quid fugere debeant? Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc a me defenditur: adparet ſtatim, quae ſint officia, quae actiones. Vobis autem, quibus nihil eſt aliud propoſitum niſi rectum atque honeſtum, unde officii, unde agendi principium naſcatur, non

lectione dat Elienſ. nam Codices *ut iiſdem argumentis*, ac ita nullo ſenſu vulgo legitur. *Dav.*

[1] *Ex ſelectione*] Sic aliqui Codices, & *Aldi* nepotis editio. Recte; quod ex verbis ſequentibus abunde patet. Vulgo tamen *ex electione*. Idem.

[2] *Hoc igitur quaeritis omnes, & ii, qui* &c.] Legendum *ut ii, qui* &c. *Urſin.*

[3] *Et vos ad naturam revertemini*] Liber Tertii *ſed vos ad naturam revertimini*, quod placet: ſequitur enim paullo poſt, *Quid autem minus conſentaneum eſt, quam, quod aiunt, cognito ſummo bono reverti ſe ad naturam ut ab ea petant agendi principium id eſt officii?* P. Manucius.

Ib. *Et vos ad naturam revertimini*] Pall. Med. C.C.C. aliique Codices *revertemini. Lambinus* autem dedit, *&* *vos* qui *ad naturam* revertimini. Legendum tamen *&* *vos* qui *ad naturam* revertemini: nam certe deeſt illud pronomen, ut nexus orationis liquido demonſtrat. *Et ii qui dicent, & vos qui revertemini.* Quod e *Tertii* libro *P. Manucius* eruit, id vero non

non reperietis. [2] Hoc igitur quaeritis omnes, & ii, qui, quodcumque in mentem veniat, aut quodcumque occurrat, ſe ſequi dicent, [3] & vos ad naturam revertimini. Quibus natura jure reſponderit, non eſſe verum, aliunde finem beate vivendi, a ſe principia rei gerendae peti: eſſe enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum & ultima bonorum continerentur: atque ut Ariſtonis eſſet exploſa ſententia, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas, praeter virtutes & vitia, inter quas quicquam omnino intereſſet, ſic errare Zenonem, [4] qui nulla in re, niſi in virtute [aut vitio,] propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum eſſe diceret: [5] &, cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet, ad adpetitionem autem rerum, eſſe in his momenta

non eſt nauci. Ita tamen *Aſcenſius* prior ediderat. *Davies.*

4 *Qui nulla in re, niſi in virtute* aut vitio, *propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum eſſe diceret*] An igitur Zeno qui *vitium* non modo ſummum ſed etiam ſolum malum putavit, an is *in vitio propenſionem ad ſummum bonum adipiſcendum eſſe diceret?* Haec, niſi fallor, ſibi vehementiſſime repugnant. Vix igitur dubito quin legendum ſit, *qui nulla in re, niſi in* virtute, *propenſionem ne minimi quidem* &c. excluſis vocibus *aut vitio,* quas homines inepti videntur addidiſſe. Quin & *Guyetus* iis adſcripſit *an gloſſema?* Idem.

5 *Et cum ad beatam vitam nullum momentum* ea res haberet, *ad appetitionem* autem *rerum, eſſe in his momenta diceret*] Cum praeceſſerit *ea res*, nullus *his* eſt locus, niſi priora illa male ſe habere ſtatueris. Itaque reſcripſerim, *& cum ad beatam vitam nullum momentum* ceterae *res* haberent, *ad appetitionem* tamen *rerum, eſſe in his momenta diceret.* Mutationes quas feci neceſſarias eſſe, ſententia,

menta diceret. Quaſi vero haec adpetitio non ad ſummi boni adeptionem pertineret! Quid autem minus conſentaneum eſt, quam quod aiunt, cognito ſummo bono, reverti ſe ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id eſt, officii? Non enim actionis aut officii ratio inpellit ad ea, quae ſecundum naturam ſunt, adpetenda: ſed ab his & adpetitio & actio conmovetur.
18 Nunc venio ad illa tua brevia, quae conſectaria eſſe dicebas: & primum illud, quo nihil poteſt eſſe brevius, Bonum omne, laudabile: laudabile autem omne honeſtum: igitur omne bonum, honeſtum. O plumbeum pugionem! Quis enim tibi illud primum conceſſerit; quo quidem conceſſo, nihil opus eſt ſecundo: [1] ſi enim omne bonum laudabile eſt, omne honeſtum eſt. Quis tibi ergo iſtud dabit, praeter Pyrrhonem, Ariſtonem, eorumve ſimiles? quos tu non probas. Ariſtoteles, Xenocrates, tota illa familia, non

tia, niſi fallor, ipſa ſatis docet. Adi capp. 18, 19. Ultimam vero vocem, licet παρέλκειν videatur, haud expunxi, quod alibi *Ciceronem* ſimiliter locutum eſſe deprehendi. Vide nos Acad. I, 13. *Davies.*

[1] *Si enim omne bonum laudabile eſt, omne honeſtum eſt*] *Lambinus* edidit *omne* bonum *honeſtum eſt*. Sed ex ipſa re conſtat reponendum eſſe *ſi enim omne bonum laudabile eſt; omne* laudabile *honeſtum eſt*. Ac ita dant *Aſcenſii*, *Aldi* avi aliorumque nonnullorum libri typis impreſſi; nam cuncti, quod ſciam, MSSti vocem illam neſciunt. *Idem.*

[2] *Bona eſſe* dicunt] Vulgo *dicant*. Nos Elienſ. C. C. C. & editionem *Victorii* ſequimur. *Idem.*

[3] *Quo* modo *poterunt*] Vulgo *quo poterunt*. Sed, ipſa re poſtulante, Pariſ. tert. C. C. C. & veteres editos ſequimur. *Idem.*

4 *Quo*

non dabit; quippe qui valitudinem, vires, divitias, gloriam, multa alia, [2] bona esse dicunt, laudabilia non dicant. Et hi quidem ita non sola virtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus virtutem anteponant. Quid censes eos esse facturos, qui omnino virtutem a bonorum fine segregaverunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, si qui Carneadeum finem tueri volunt? Jam aut Callipho aut Diodorus [3] quo modo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adjungant, quod ex eodem genere non sit? Placet igitur tibi, Cato, cum res sumpseris non concessas, ex illis efficere quod velis? Jam ille sorites, [4] quo nihil putatis esse melius, Quod bonum sit, id esse optabile: quod optabile, id esse expetendum: quod expetendum, laudabile: deinde reliqui gradus; sed ego in hoc resisto: eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum sit, id esse laudabile. [5] Illud vero minime

4 *Quo nihil putatis esse* melius] Vulgo *quo nihil putatis esse vitiosius.* Et soriten quidem *vitiosum interrogandi genus* esse dicit noster Acad. II, 16, 28. Sed sua sibi vineta caederent Stoici, si soriten illum, quo quod expetendum sit id esse laudabile probant, esse vitiosum concederent. Nihil igitur haesitans, lectionem recepi, quam totidem litteris Med. exhibet. Sin alteram vocem tenendam putes, saltem legas oportet, *quo* genere *nihil putatis esse vitiosius*, ut non ad singularem hunc soriten respiciat *Cicero*, sed de toto genere sententiam Stoicorum declaret. Vide *Laertium* VII, 82. Haec autem verba, tanquam spuria, deleri jubet *Ob. Gifanius* Tom. II. Syllog. Epist. Burmannianae pag. 308. *Idem.*

5 *Illud vero minime consectarium, sed in primis hebes illorum, gloriatione*] Sic restituit hunc locum *Muretus*, duabus his vocibus *scilicet nominum*, quae ex aliqua

minime consectarium, sed in primis hebes illorum, gloriatione dignam esse beatam vitam, quod non possit sine honestate contingere, [1] ut jure quisquam glorietur. Dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magister ejus, & tota illa gens, & reliqui, qui virtutem omnibus rebus multo anteponentes, adjungunt ei tamen aliquid summo in bono finiendo. Si enim virtus, digna est gloriatione, ut est, tantumque praestat ceteris rebus, ut dici vix possit; & beatus esse poterit virtute una praeditus, carens ceteris. Nec tamen illud tibi concedet, praeter virtutem, nihil in bonis esse ducendum. Illi autem, quibus summum bonum sine virtute est, non dabunt fortasse, vitam beatam

aliqua annotatione natae erant, deletis, & distinctione mutata. Profert autem hunc locum *Nonius* in voce *consectarium*; quod ille interpretatur *efficax*, *perfectum:* ubi tamen impressum est, *conjectarium*, non *consectarium*. Lambinus.

Ib. *Illud vero minime* consectarium, *sed in primis hebes illorum*] Laudat *Nonius* in *conjecturarium*; sic enim perperam legit. Nostri vero Codices cum reliquis omnibus, praeter unum *Car. Sigonii*, dant *sed inprimis hebes* vel *habes*, *illorum* scilicet nominum *gloriatione dignam* &c. Illas vero duas voces ex glossa natas esse recte monuerunt *P. Manucius* & *D. Lambinus*, facem praeferente *M. A. Mureto* Var. Lect. IV, 13. *Davies.*

[1] *Ut jure quisquam glorietur*] Sic omnino in duobus antiquis libris; opinor tamen, ut suppositicium, inducendum esse: additum enim videtur ad interpretationem antecedentium verborum. Quod eo magis existimo, quia responderi constat ad id quod lib. III. [cap. 8.] dictum est his verbis, *Ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam esse beatam vitam; quod non possit quidem, nisi honestae vitae, jure contingere. Ita fit, ut honesta vita beata sit.* Is autem locus correctionem doctissimi viri confirmat *M. Antonii Mureti*, qui legendum putat ex *Nonio*,

beatam habere in quo jure poſſit gloriari: etſi illi quidem etiam voluptates faciunt interdum glorioſas. Vides igitur, te aut ea ſumere quae non concedantur, aut ea quae etiam conceſſa te nihil juvent. Equidem in omni- 19
bus iſtis concluſionibus hoc putarem philoſophia nobiſque dignum, & maxume cum ſummum bonum quaereremus, vitam noſtram, conſilia, voluntates, non verba conrigi. Quis enim poteſt iſtis, quae te, ut ais, delectant, brevibus & acutis auditis, de ſententia decedere? Nam [2] cum ea ſpectant & avent audire, cur dolor malum non ſit; dicunt illi, [3] aſperum eſſe dolere, moleſtum, odioſum, contra naturam, difficile toleratu: ſed, quia nulla

Nonio, Illud vero minime conſectarium, ſed in primis hebes illorum, gloriatione dignam eſſe beatam vitam: quod non poſſit &c. Id quod *Sigonii* quoque liber comprobat. *P. Manuc.*

Ib. *Ut jure quiſquam glorietur*] Sic omnes omnino Codices, & ſuſpicionibus ſuis plus quam par erat indulſit *P. Manucius*, qui haec in ſpuriis & ſuppoſiticiis numeravit. Supra tamen legerim *cum non poſſit ſine honeſtate* &c. *Davies.*

[2] *Cum ea ſpectant & avent audire*] Nonnulli, reor, ex conjectura, *cum* exſpectant *& avent audire*; quod frigidum. Noſtri certe libri receptam lectionem retinent; ea tamen videtur ineptiſſima. Quid igitur? Lego *cum* eos *ſpectant & avent audire*. Loquendi ratio ducitur ex eo quod quotidie fit; homines enim eos, a quibus nova quaedam miraque geſtimus audire, fixis oculis intuemur. *Conſtantinus* Porphyrogenneta de Themat. lib. I. pag. 3. Πᾶς ὁ λαὸς ἕνα καὶ μόνον τὸν βασιλέα ἑώρων, ſcilicet ut ad ejus nutum ſe componeret. Sic de Pelopidis ait idem lib. II. pag. 92. Ἡ Πελοπόννησος εἰς αὐτοὺς ἀφεώρα, Peloponneſum ab eis pendere ſignificans. Ita Chabriam *magis milites, quam qui praeerant,* ASPEXISSE tradit *Corn. Nepos* in ejus vita cap. IV, 1. *Id.*

[3] *Aſperum eſſe dolere — difficile toleratu*] Sic Pal. quart. Pariſ.

nulla ſit in dolore nec fraus, nec inprobitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. Haec qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quam venerat. Tu autem negas fortem eſſe quemquam poſſe, qui dolorem malum putet. Cur fortior ſit, ſi illud, quod tute concedis, aſperum & vix ferendum putabit? Ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis naſcitur. Et ais, ſi una littera conmota ſit, fore tota ut labet diſciplina. Utrum igitur tibi litteram videor an totas paginas conmovere? ut enim ſit apud illos, id quod eſt a te laudatum, ordo rerum conſervatus, & omnia inter ſe apta & connexa, (ſic enim aiebas) tamen perſequi non debemus, ſi a falſis principiis profecta [1] congruunt ipſa ſibi, & a propoſito non aberrant. In prima igitur conſtitutione Zeno tuus a natura receſſit: cumque ſummum bonum poſuiſſet in ingenii praeſtantia, quam virtutem vocamus, nec quicquam aliud bonum eſſe dixiſſet niſi quod

riſ. pr. tert. At reliqui dant *aſperum eſſe dolorem* —— *difficilem toleratu*; quod eodem redit. *Davies.*

[1] Congruunt *ipſa ſibi*] Sic edidi, *Aſcenſium* & *Lambinum* ſecutus. Vulgo *congruent*, quod cum ſequente verbo parum recte conjungeretur. *Idem.*

[2] *His* propoſitis] Legerim *his*, *poſitis*. Idem.

[3] Sic, *conſequentibus* &c.] Totam hanc orationem ſic ordinandam puto: *Si, conſequentibus veſtris ſublatis, prima tollantur; quae ſequuntur igitur, omnes* —— *paria*, quamquam *magnifice primo dici videantur*, *conſiderata minus probantur*. *Lambinus* hoc modo legit, *ſic conſe-*

quod esset honestum, nec virtutem posse constare, si in ceteris rebus esset quicquam, quod aliud alio melius esset aut pejus; [2] his propositis, tenuit prorsus consequentia. Recte dicis: negare enim non possum: sed ita falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, e quibus haec nata sunt, vera esse non possint. Docent enim nos (ut scis) dialectici, si ea, quae rem aliquam sequantur, falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum vera, sed ita perspicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere, Si illud, hoc: non autem hoc: igitur ne illud quidem. [3] Sic consequentibus vestris sublatis, prima tollantur; quae sequuntur igitur, omnes, qui non sunt sapientes, aeque miseros esse, sapientes omnes summe beatos esse, recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria, quae cum magnifice primo dici viderentur, considerata minus probantur: [4] sensus enim cujusque & natura rerum atque ipsa veritas clamat quodam modo, non posse adduci,

consequentibus vestris sublatis, prima tolluntur: *quae sequuntur igitur, omnes—paria, quae magnifice primo dici* videntur *&c.* Uter rectius, aliorum sit judicium. *Idem.*

[4] *Sensus enim cujusque, & natura rerum, atque ipsa veritas* &c.] Sic *Horatius* Sat. III. lib. primo.

Queis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est, sensus, moresque repugnant,
Atque ipsa utilitas, justi prope mater, & aequi. Lambin.

Ib. *Ipsa veritas* clamat] Vulgo *clamabat.* Ascensius *clamabit,* quod melius. Nos Paris. sec. tert. hic exhibemus, ac ita dant

ex

adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil intereſſet. [1] Poſtea tuus ille Poenulus, (ſcis enim Citiaeos, clientes tuos, a Phoenicia profectos) homo igitur acutus cauſſam non obtinens, repugnante natura, verba verſare coepit. Et primum rebus iis, [2] quas nos bonas ducimus, conceſſit, [3] ut haberentur aptae, habiles, & ad naturam adcommodatae; faterique coepit, ſapienti, hoc eſt, ſumme beato,

ex editis nonnulli. *Davies.*

[1] *Poſtea tuus ille Zenulus, ſcis enim ſcitius quam hunc a philoſophia clientes tuos a Poetica profectos*] Semper hunc locum mendoſum eſſe ſuſpicati ſumus. Veneti pro *Zenulus Poenulus*, & alia paullo aliter. Ac poteſt quidem a *Zenone* quoque *Zenulus*, ut a *lenone lenulus* apud *Plautum.* Sed mihi talis lectio, vel huic non diſſimilis certe quaedam, vera videtur eſſe, *Poſtea tuus ille Poenulus: ſcis enim Citieas clientes tuos a Phoenicia eſſe profectos.* Conſtat enim certe Zenonem fuiſſe Citiea; & quamvis Citium fuerit in Cypro Graecum oppidum, tamen Phoenicas incolas admiſit. Itaque *Laërtius* ſic de Zenone orditur [VII, 1.] Ζήνων Μνασέου ἢ Δημέου, Κιτ]ιεὺς ἀπὸ Κύπρου πολίσματος Ἑλληνικοῦ Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος. Clientes autem hos Catonis fuiſſe quis dubitet? cum in hujus clientela tota Cyprus eſſet; quippe qui, publicato nefaria rogatione Clodii, ut *Cicero* vult, regno Cypri, ad illud occupandum & regiam pecuniam deportandam miſſus fuerit. Itaque jam prope, quod non facile ſoleo facere, hanc noſtram lectionem eſſe veram auſim affirmare. *Camerar.*

Ib. *Scis enim Citiaeos, clientes tuos, e Phoenicia profectos*] *Laërtius* in Zenone auctor eſt [VII, 1.] Citiaeos a Phoenicibus originem duxiſſe; quem ego ſecutus emendavi *e Phoenicia* ſive *a Phoenicia*, cum antea legeretur *a poetica*, foedo errore & manifeſto. Appellat autem *Poenulum* Zenonem, quaſi callidum & aſtutum, ut ſunt Poeni fere omnes, qui a Phoenicibus nomen acceperunt: qua ratione *Poenulum* Zenonem dixit *Cicero*, quod a Phoenicibus eſſe oriundus. P. Manucius. *Ibid.* Non Poenulum vocat noſter Zenonem, quod callidus eſſet; ſed appellatione diminutiva propter contemtum utitur. Alioqui cognomine *Poenus* ſive Φοίνιξ appellebatur, ut tradit *Suidas.* Vide ſis & *Laërtium* VII, 3. Davies.

Ib. *E Phoenicia profectos*] *E Poeni-*

beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat, quae bona non audet adpellare; [[4]natura ipsa adcommodata esse concedit:] negatque, Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in caussa, qua tyrannum Dionysium: huic mori optumum esse, propter desperationem sapientiae; illi, propter spem, vivere: peccata autem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quod alia peccata plures, alia pauci-

Poenicia puto legendum, ut servetur antiqua scribendi ratio qua *bellum Poenicium* in aenea tabella incisum est. In veteribus etiam libris hujus scripturae vestigium apparet, qui habent *poëtica*, corrupte scilicet pro *Poenicia*. Ursin.

[2] *Quas nos bonas* ducimus] MS. C. C. C. Eliens. & veteres editi *dicimus*. Pall. vero reliquique nostri *ducimus*; quod ob sequens *haberentur* retineo. *Dav.*

[3] *Ut haberentur* aptae, habiles, *& ad naturam accommodatae*] Pro duobus verbis *aptae, habiles*, unum *optabiles* habet MStus. *Ursin.*

Ib. *Ut haberentur* aptae, habiles, *& ad naturam accommodatae*] *Ursini* MStus, *ut haberentur* optabiles *& ad naturam accommodatae.* Sic etiam Med. noster. Huic vero lectioni repugnat sermo Stoicus. Infra. c. 23. *Hoc vero te ferre non potuisse, quod antiqui illi —— crediderint, ejus qui honeste viveret, si idem & bene valeret, bene audiret, copiosus esset,* optabiliorem *fore vitam melioremque & magis expetendam quam illius* &c. *Illi igitur antiqui non tam acute* optabiliorem *illam vitam putant, praestantiorem, beatiorem: Stoici autem tantummodo praeponendam in seligendo, non quo beatior haec vita sit, sed quod ad naturam accommodatior.* Et cap. 26. *Illa* (praeposita) *non dico me expetere, sed legere; nec* optare, *sed sumere.* Nihil igitur hoc in loco moveatur. *Davies.*

[4] *Natura ipsa accommodata esse concedit*] *Lambinus* & *Aldus* nepos edidere, *naturae ipsi accommodata*; contra quam volunt MSSti, qui tamen fere non *accommodata*, sed *commoda*, prae se ferunt. De lectionis varietate non multum laboro; haec enim omnia mihi librariorum videntur emblema. Cum enim jam dixisset, *rebus iis, quas nos bonas ducimus, concessit, ut haberentur aptae, habiles &* ad naturam accommodatae; *faterique coepit sapienti ——* commodius *tamen esse, si ea quoque habeat quae bona non audet appellare,* sine

pauciores quasi numeros officii praeterirent: jam insipientes alios ita esse, ut nullo modo ad sapientiam possent pervenire; alios, qui possent, [1] si id egissent, sapientiam consequi. Hic loquebatur aliter atque omnes: sentiebat idem quod ceteri: nec vero minoris aestimanda ducebat ea, quae ipse bona negaret esse, quam illi, qui ea bona esse dicebant. Quid igitur voluit sibi, qui illa mutaverit? Saltem aliquid de pondere detraxisset & paullo minoris aestimavisset ea quam Peripatetici, ut sentire quoque aliud, non solum dicere videretur. Quid? de ipsa beata vita, ad quam omnia referuntur, quae dicitis? Negatis eam esse, quae expleta sit omnibus iis rebus quas natura desideret, totamque eam in una virtute ponitis. Cumque omnis controversia aut de re soleat aut de nomine esse; utraque earum nascitur, si aut res ignoratur aut erratur in nomine: quorum si neutrum est, opera danda est, ut verbis utamur quam usitatissimis & quam

sine fatua insulsaque tautologia verba, de quibus agitur, addi non posse puto. Quapropter uncinis ea clausimus. *Davies.*

[1] *Si id* gessissent.] Suspicor de mendo. *Tertii* liber *gessissent.* Usitatius erat *egissent.* Idem postea scriptum vidimus in *Latinii* libro. *P. Manucius.*

Ib. *Si id egissent*] *Lambinus* edidit *si processissent.* Vulgo *si id gessissent*, a quo stant nostri Codices. Loquendi tamen usus fecit, ut id quod *P. Manucius* in *Latinii* MSto, *Gruterus* in Pal. sec. invenit, receperim. *Davies.*

[2] *Verbis illi commodius utantur*] Legendum videtur *commodioribus.* Commodioribus autem, id est, aptioribus, & accommodatioribus. *Lambin.*

Ib. *Verbis illi commodius utuntur*] Lego *verbis illi commodis*

quam maxume aptis, id est, rem declarantibus. Num igitur dubium est, quin, si in re ipsa nihil peccatur a superioribus, [2] verbis illi commodius utuntur? Videamus igitur sententias 21
eorum: tum ad verba redeamus. Dicunt adpetitionem animi moveri, cum aliquid ei secundum naturam esse videatur: omniaque, quae secundum naturam sunt, aestimatione aliqua digna: eaque pro eo, quantum in quoque sit ponderis, esse aestimanda: [3] quaeque secundum naturam sint, [4] partim nihil habere in sese ejus adpetitionis, de qua saepe jam diximus, quae nec honesta, nec laudabilia dicantur: partim * * quae voluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam. Ex his quae sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia; illa autem superiora, naturalia nominantur; quae conjuncta cum honestis vitam beatam perficiunt & absolvunt. Omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona esse dicunt,

dis utantur: nam Latinitas, nisi fallor, haud sinit, ut *indicandi* modum *Tullius* adhibeat. *Dav.*

3 *Quae secundum naturam sint*] Vulgo *sunt*. Sed alterum repraesentant Paris. sec. tert. C. C. C. Med. & ita *Victorius* edidit. *Idem.*

4 *Partim nihil habere in sese ejus appetitionis de qua saepe jam diximus, quae nec honesta nec laudabilia dicantur; partim quae voluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam*] Silent interpretes, nihilque juvant Codices. *Lambinus* quidem edidit *partim habere, quae voluptatem habeant* &c. Mihi locus non videtur integer. At licet eum mendosum esse video; quae tamen ineunda sit emendandi via, non intelligo. Defectus tamen apposui notam, quod librarii nonnullæ

cunt, quam Zeno, qui negat, longe praeſtantiſſimum eſſe, quod honeſtum eſſet atque laudabile: ſed, ſi duo honeſta propoſita ſint, alterum cum valitudine, alterum cum morbo, non eſſe dubium ad utrum eorum natura nos ipſa deductura ſit: ſed tamen tantam vim honeſtatis eſſe, tantumque eam rebus omnibus praeſtare & excellere, ut nullis nec ſuppliciis nec praemiis demoveri poſſit ex eo quod rectum eſſe decreverit: omniaque, quae dura, difficilia, adverſa videantur, [1] ea virtutibus iis, quibus a natura eſſemus ornati, obteri [2] poſſe, non faciles illas quidem, nec contemnendas (quid enim eſſet in virtute tantum?) ſed ut hoc judicaremus, non eſſe in his [3] partem maxumam poſitam beate aut ſecus vivendi.

nulla praetermiſiſſe videbantur. *Davies.*

[1] *Ea virtutibus his, quibus a natura eſſemus ornati,* aptari *poſſe*] Fortaſſe fuit in veteribus exemplis ſcriptum *opteri*. Venetum quidem exemplum *obteri* habet. Sed quomodo cohaerent quae ſequuntur, *non faciles illas quidem nec contemnendas?* De hoc igitur quaerendum. Ac *res* quidem ſi adderetur, quaſi complanatus jam locus eſſet, ut fieret, *non faciles illas quidem* res, *nec* &c. Sed quaeramus amplius. *Camerar.*

[2] *Poſſe*: valetudinem autem, pulchritudinem, celeritatem, vires corporis, divitias & ceteras res hujus generis *non faciles illas quidem* &c.] Poſt *obteri poſſe* & ante *facileis illas quidem*, erat lacuna in uno libro manuſcripto, longe omnium antiquiſſimo: quae ſic in ora libri aliena manu, ut videtur, expleta eſt, ut jam olim edidimus. *Lambinus.*

Ib. *Non faciles illas quidem nec contemnendas*] Hoc fortaſſe vident alii quo referatur: mihi, homini non acuto, tenebras eſſe confiteor. Quod ſi legatur cum *Sigonii* libro *non facilia illa quidem nec contemnenda*; nemo erit tam hebes qui haec non cernat ab iis pendere *quae dura, difficilia, adverſa videantur*. P. Manu-

di. Ad ſummam, ea quae Zeno aeſtimanda
& ſumenda & apta naturae eſſe dixit, eadem
illi bona adpellant: vitam autem beatam illi
eam, quae conſtaret ex iis rebus, quas dixi,
aut plurimis aut graviſſimis. Zeno autem,
quod ſuam, quod propriam ſpeciem habeat,
cur adpetendum ſit, id ſolum bonum adpel-
lat: [4] beatam autem vitam eam ſolam, quae
cum virtute degatur. Si de re diſceptari o- 22
portet; nulla mihi tecum, Cato, poteſt eſſe
diſſenſio: nihil eſt enim, de quo aliter tu
ſentias atque ego, modo commutatis verbis
ipſas res conferamus: nec hoc ille non vidit,
ſed verborum magnificentia eſt & gloria de-
lectatus. [5] Qui ſi ea quae dicit, ita ſentiret
ut verba ſignificant; [6] quid inter eum & vel
Pyrrho-

Manucius.

Ib. *Non faciles illas quidem nec contemnendas*] Niſi forſan hic quaedam deſint, quod equidem vehementer ſuſpicor; ductu libri *Sigoniani*, qui dabat *non facilia illa quaedam nec contemnenda*, reſcripſerim, *non* ut futilia *illa quidem & contemnenda* —— *ſed ut hoc judicaremus* &c. *Davies.*

3 *Partem maximam poſitam beate aut ſecus vivendi*] Vulgo *aut beate aut ſecus.* Primam vero voculam delevi fide MSStorum Med. Pariſ. pr. ſec. & Elienſ. nec eam *Aſcenſius* aut *Victorius* agnoſcunt. *Idem.*

4 *Beatam autem vitam eam ſolam, quae cum virtute degatur*] An igitur Academici vel Peripatetici vitam beatam ſine virtute poſſe fieri concedebant? Nullo modo. Pro Zenonis itaque ſententia legas oportet, *beatam autem vitam eam quae* SOLA *cum virtute degatur.* Idem.

5 *Qui ſi ea* quae *dicit, ita ſentiret ut verba ſignificant*] Lego *quod ſi ea* qui *dicit, ita ſentiret ut verba ſignificant.* Hoc niſi fiat, mihi profecto *Tullius* non eloqui, ſed balbutire videatur. *Idem.*

6 *Quid inter eum & vel Pyrrhonem vel Ariſtonem intereſſet*] Vulgo *inter eum vel Pyrrhonem.* Nos

Pyrrhonem vel Aristonem interesset? sin autem eos non probat, quid adtinuit cum iis, [1] quibuscum re concinebat, verbis discrepare? Quid si reviviscant [2] Platonici illi & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cum te, M. Cato, studiosissimum philosophiae, justissimum virum, optumum judicem, religiosissimum testem audiremus; [3] admirati sumus, quid esset cur nobis Stoicos anteferres, qui de rebus bonis & malis sentirent ea, quae ab hoc Polemone Zeno cognoverat: nominibus uterentur iis, quae prima specie, admirationem; re explicata, risum moverent. Tu autem, si tibi illa probabantur, cur non propriis verbis illa tenebas? sin te auctoritas conmovebat, nobisne omnibus & Platoni ipsi nescio quem illum anteponebas? praesertim cum in republica princeps esse velles, ad eamque tuendam cum summa tua dignitate maxume a nobis ornari atque instrui posses? nobis enim ista quaesita, a nobis

Nos autem voculam sensui necessariam MSStis C.C.C. Eliens. Med. & editionibus *Ascensianae* ac *Victorianae* debemus. *Dav.*

[1] *Quibuscum re concinebat*] Sic hunc locum restitui ex *Nonio*. Lambinus.

Ib. *Quibuscum re* concinebat] Sic restituit *Lambinus*, ut ait, ex *Nonio*. *Nonius* tamen in editione *Jos. Merceri* repraesentat *cum quibus re concinebatur*. Nec aliter illius Grammatici MS. C. C. C. Vide sis eum in *concinnare*. Verum tamen a scopo non aberrabat *Lambinus*; sic enim, ut edidit, habent Pal. quart. & Paris. pr. tert. In reliquis *conveniebat*, quod, ut reor, est glossema. *Davies.*

[2] *Platonici illi & deinceps qui eorum auditores fuerunt*] *Platonici*, nisi fallor, non solos *Platonis* auditores, sed eos omnes, qui

nobis deſcripta, notata, praecepta ſunt; om-
niumque [4] rerumpublicarum rectiones, genera,
ſtatus, mutationes, leges etiam & inſtituta ac
mores civitatum perſcripſimus: eloquentiae
vero, quae & principibus [5] maxumo orna-
mento eſt & qua te audivimus valere pluri-
mum, quantum tibi ex monumentis noſtris
addidiſſes! Ea cum dixiſſent, quid tandem ta-
libus viris reſponderes? Rogarem te, inquit,
ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem
dictaviſſes, vel potius paullulum loci mihi, ut
his reſponderem, dares, niſi & te audire nunc
mallem, & iſtis tamen alio tempore reſpon-
ſurus eſſem, tum ſcilicet, cum tibi. Atqui, 23
ſi verum reſpondere velles, Cato, haec erant
dicenda, Non eos tibi non probatos, tantis
ingeniis homines tantaque auctoritate, ſed te
animadvertiſſe, quas res illi propter antiquita-
tem parum vidiſſent, eas a Stoicis eſſe per-
ſpectas, eiſdemque de rebus hos tum acutius
diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe gravius & fortius; quip-
pe

qui Platonis dogmata ſequuntur, licet ab ejus aetate fuerint remotiſſimi, complectuntur. *J. Fr. Gronovii* MStus exhibebat *Platonis illi*. Legendum ſuſpicor *Platonis* alumni *&* *deinceps qui eorum auditores fuerunt*. Nam *auditores* ex verbis ſequentibus mutuari, durum videtur. Ut repoſuimus, loquitur infra cap. 26. *Idem.*

[3] *Admirati ſumus*] Malim legi *demirati ſumus*. Lambin.

[4] *Rerumpub.* rationes] Ven. *rectiones*; ſed & alii ſimiliter: & mox in quinto [cap. IV.] eodem verbo utitur, & ſimile certe eſt *ſcriptio*, *dictio*, *lectio* &c. *Camerar.*

[5] Maximo *ornamento eſt*] Vulgo *maxime*. Sed nos elegantiam, quam ſuppeditabat Elienſ. aſpernari non potuimus. *Davies.*

1 *Ne-*

pe qui primum valitudinem bonam expetendam negent eſſe, eligendam dicant: non quia ſit bonum valere, ſed quia ſit non nihilo aeſtimandum; [1] neque tamen pluris, quam illis videatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc vero te ferre non potuiſſe, quod [2] antiqui illi, quaſi barbati, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, ejus, qui honeſte viveret, ſi idem & bene valeret, bene audiret, copioſus eſſet, optabiliorem fore vitam melioremque & magis expetendam, quam illius, qui aeque vir bonus, multis modis eſſet, ut Ennii Alcmaeo,

—*Circumventus morbo, exſilio, atque inopia.*

Illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam vitam putant, praeſtantiorem, beatiorem. Stoici autem tantummodo praeponendam in ſeligen-

[1] *Neque tamen* pluris, *quam illis* videatur] Corrupte Pall. quint. ſext. Pariſ. tres, C.C.C. & Balliol. *neque tamen plures quam illi videntur.* At multo melius Med. habet *neque tamen pluris quam illis* videtur. Hic autem vel *Tullii* calamus, vel librarii deerrarunt; nam ſenſus omnino flagitat, *neque tamen* minoris *quam illis* videtur, *qui illud non dubitant bonum dicere.* Scilicet Stoici, quod illis philoſophis paſſim exprobrat *Cicero*, non *minoris* ea, quae *praepoſita* vocabant, fecere, quam Peripatetici, qui eadem *bona* dicebant. *Davies.*

[2] *Antiqui illi quaſi* barbati] Elienſ. & Med. *barbari.* Sic & *Aſcenſii*, *P. Manucii* ac *Aldi* nepotis editiones, nec aliter ex conjectura reponebat vir eruditus. Ego ſecus ſentio. Nam mihi veteres illos, *barbatos* videtur appellare; quod antiquiſſimi Romani barbam non tondebant. *Cicero* pro Sextio cap. VIII. *Unum aliquem te ex* barbatis *illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reip. diceres intueri.* Et pro

ſeligendo; non quo beatior haec vita ſit, ſed quod ad naturam adcommodatior: & qui ſapientes non ſunt, omnes aeque miſeros eſſe. [3] Stoici hoc videlicet viderunt: illos autem id fugerat ſuperiores; qui arbitrabantur, homines ſceleribus & parricidiis inquinatos, [4] nihilo miſeriores eſſe, quam eos, qui cum caſte & integre viverent, nondum perfectam illam ſapientiam eſſent conſecuti. Atque hoc loco ſimilitudines eas, quibus illi uti ſolent, diſſimillimas proferebas. Quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad reſpirandum qui ad ſummam jam aquam adpropinquant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quam eos qui ſunt in profundo? Nihil igitur adjuvat procedere & progredi in virtute, quo minus miſerrimus ſit, antequam ad eam pervenerit, [5] quoniam in aqua nihil

pro Murena cap. XII. *Haec jam tum apud illos* barbatos *ridicula, credo, videbantur.* Ibi vide *P. Manucium*, & *Oct. Ferrarium* Elect. II, 12. *Juvenalis* Sat. IV, 103.

——— *Facile eſt* barbato *imponere regi.*

Adi ſis & XVI, 30. *Idem.*

3 *Stoici* hoc *videlicet viderunt*] Vulgo *haec*. Pariſ. ſec. tert. *hos*. At *hoc* recte dant Elienſ. C. C. C. & Med. ac ita *Victorius* edidit. Sequens *id* rem liquido probat. *Idem.*

4 Nihilo *miſeriores*] Non Stoicorum ſed Academicorum ſententiam refert *Tullius*: at hi cunctos, qui ſapientes non ſunt, haud aeque miſeros dicebant. Igitur eorum menti plane repugnat quod hic ponitur. Hac de cauſa *Guyetus* legendum putat *non nihilo*. Cum vero nimis diluta videatur ea loquendi ratio, ſcripſerim *nimio miſeriores*. *Plautus* Bacchid. Act. II. Sc. III, 80. Nimio *hic privatim ſervaretur* rectius. Vide ſis & Moſtell. Act. I. Sc. I, 69. *Idem.*

5 *Quoniam in aqua nihil adjuvat*] Et hoc quiddam olet gloſſe-

nihil adjuvat; & quoniam catuli, [1] qui jam dispecturi sunt, [2] caeci aeque & ii qui modo nati, Platonem quoque necesse est, quoniam nondum videbat sapientiam, aeque caecum
24 animo ac Phalarim fuisse. Ista similia non sunt, Cato, in quibus quamvis multum processeris, tamen illud in eadem caussa est, a quo abesse velis, donec evaseris: nec enim ille respirat ante quam emersit, & catuli aeque caeci [3] priusquam dispexerunt, ac si ita futuri semper essent. Illa sunt similia, hebes acies est cuipiam oculorum: corpore alius languescit: hi curatione adhibita levantur in dies; alter valet plus cotidie, alter videt. [4] Hi similes sunt omnibus qui virtuti student: levantur

glossematis persimile; quo genere bonos libros olim imperiti homines referserunt. *P. Manuc.*

[1] *Qui jam* dispecturi *sunt*] Vulgo *despecturi*. Sic etiam c. 24. *Catuli aeque caeci priusquam* despexerunt. Legendum *dispecturi* & *dispexerunt*, quod etiam *Lambinus* recte monuit. Horum certe verborum diversae sunt potestates, nec idem *despicere*, quod *dispicere*, sonat. *Davies.*

[2] *Caeci aeque & ii*] Sic omnes Pall. nostrique Codices; nec est cur legamus *caeci aeque* ut *ii*. Vide nos ad lib. II. c. 7. *Idem.*

[3] *Prius quam* despexerunt] Legendum censeo, *dispexerunt*: & supra non longe, *qui jam* dispecturi *sunt*. Lambin.

[4] Hi *similes sunt* omnibus] Ex Eliens. legendum, *his similes sunt omnes*; & sic *Aldi* nepotis editio. *Davies.*

[5] *Nisi forte* censes *Tib. Gracchum*] Vulgo *censeres*. Sed commodior est ea lectio, quam praestant Med. & Balliol. quamque *Ascensius, Manucius, Lambinus, Brutus* & *Aldus* nepos in suis editionibus exhibent. *Idem.*

[6] *Quis enim? aut quando?*] Vulgo *quis enim* hoc? *aut quando?* Cum vero C.C. C. *hoc* non agnosceret, illam voculam censuimus expungendam. De Stoicorum sapiente videas *Lipsium* Manud.

vantur vitiis, levantur erroribus: [5] nisi forte censes Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuisse quam filium, cum alter stabilire rempublicam studuerit, alter evertere. Nec tamen ille erat sapiens: [6] quis enim? aut quando? aut ubi? aut unde? sed quia studebat laudi & dignitati, multum in virtute processerat. [7] Conferam autem avum tuum Drusum cum C. Graccho ejus fere aequali. Quae hic reipublicae vulnera inponebat, eadem ille sanabat. [8] Si nihil est quod tam miseros faciat quam inpietas & scelus; ut jam omnes insipientes sint miseri, quod profecto sunt, non est tamen aeque miser qui patriae consulit, & is qui illam exstinctam cupit. Levatio igitur vitiorum

Manud. ad Philos. Stoic. lib. II. Diss. 8. *Idem.*

[7] *Conferam autem avum tuum Drusum*] Si *Plutarchum* audias, corrigendum erit, *conferam avunculum tuum Drusum:* nam avunculum fuisse Catonis Drusum *Plutarchus* in Gracchis, & in Catone Uticensi auctor est. *P. Manuc.*

Ib. Avum *tuum Drusum*] *P. Manucius* reposuit *avunculum tuum Drusum*: eumque ducem secuti sunt *Lambinus* & *Brutus.* Omnes vero Codices (nisi quod C. C. C. *avum* praetermittat) vulgatam lectionem repraesentant, nec est cur deseratur. Nam, quod notavit *Aldus* nepos, de illo Druso loquitur, qui Drusum Liviamque Catonis matrem genuit. Vide sis interpretes ad *Suetonii* Tiberium cap. 3. *Davies.*

[8] Si *nihil est, quod tam miseros faciat quam impietas & scelus; ut jam omnes insipientes sint miseri, quod profecto sunt; non est tamen aequo miser qui* &c.] Integritati suae locum restituimus, opem ferentibus Par. pr. tert. & Pal. quarto, qui sic dant, ut exhibemus. Vulgo *Sed nihil est, quod tam miseros faciat quam impietas & scelus. Ut jam omnes* &c. Quo modo non solum connexio sententiarum, sed & sensus ipse vitiatur. *Idem.*

Ib.

tiorum magna fit iis, qui habent ad virtutem [1] progreſſionis aliquantum. Veſtri autem progreſſionem ad virtutem fieri aiunt, levationem vitiorum fieri negant. [2] At, quo nitantur homines acuti argumento ad probandum, operae pretium eſt conſiderare. [3] Quarum, inquit, artium ſumma creſcere poteſt, [4] earum etiam contrariarum ſumma poterit augeri: ad virtutis autem ſummam accedere nihil poteſt: ne vitia quidem igitur creſcere poterunt, quae ſunt virtutum contraria. Utrum igitur tandem perſpicuiſne dubia aperiuntur, an dubiis perſpicua tolluntur? Atqui hoc perſpicuum eſt, vitia alia in aliis eſſe majora: illud dubium, ad id, quod ſummum bonum dicitis, ecquaenam fieri poſſit acceſſio. Vos autem cum perſpicuis dubia debeatis inluſtrare, dubiis perſpicua conamini tollere. [5] Itaque uſque eadem

Ib. *Quod profecto ſunt*] Fuit cum legendum crederem *qui profecto ſunt*. Poſtea *quod* eodem modo uſurpatum a *Cicerone* comperi; ut Epiſt. 40. ad Ancharium lib. XIII. *Si ulla mea apud te commendatio valuit*; quod *ſcio multas plurimum valuiſſe*; *haec ut valeat rogo*. Eodem modo locutus eſt ad Atticum epiſtola ultima libri IX. & apud eundem Ep. IV. lib. IX. *Caeſar* etiam lib. I. Comm. de bello civ. [de B. G. I, 18.] *Reperiebat*, inquit, *inquirendo*, *quod initium fugae proelii equeſtris adverſi a Dumnorige factum eſſet*. P. Manucius.

[1] *Progreſſionis* aliquantum] Vulgo *aliquantulum*. Sed cum vox diminutiva menti Ciceronis derogare videretur, (nec enim *aliquantula* progreſſione fieri poteſt *magna* vitiorum levatio) lectionem dedi, quam ſuppeditarunt Pariſ. pr. tert. C. C. C. Elienſ. Med. & editio *Victoriana*. Davies.

[2] *At quo* nitantur] Vulgo *utuntur*. Pall. tert. ſext. Med. & Balliol. *nituntur*. At linguae Latinae ratio *modum ſubjunctivum*

eadem ratione, qua ſum paullo ante uſus, hae-
rebitis : ſi enim propterea vitia alia aliis ma-
jora non ſunt, quia ne ad finem quidem bono-
rum eum, quem vos facitis, quicquam poteſt
accedere ; quoniam perſpicuum eſt, vitia non
eſſe omnium paria, finis bonorum vobis mu-
tandus eſt. Teneamus enim illud neceſſe eſt,
cum conſequens aliquod falſum ſit, illud, cu-
jus id conſequens ſit, non poſſe eſſe verum.
Quae eſt igitur cauſſa iſtarum anguſtiarum? 25
Glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bo-
no. Cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum
bonum eſſe confirmatur, tollitur cura valitu-
dinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio rei-
publicae, ordo gerendorum negotiorum, officia
vitae ; ipſum denique illud honeſtum, in quo
uno voltis eſſe omnia, deſerendum eſt : quae
diligentiſſime contra Ariſtonem dicuntur a
Chry-

vum poſtulat ; quapropter edidimus *at quo nitantur*, idque fide MSti C. C. C. *Idem.*

[3] *Quarum*, inquit, *artium*] Vulgo *inquiunt*. At merito recepi lectionem, quam repraeſentant Pariſ. pr. ſec. C. C. C. & Med. Vide quae diximus ad lib. II. cap. 24. *Idem.*

[4] *Earum etiam contrariorum*] Vel ſic legendum, vel, ſi vulgatam lectionem retineamus *contrariarum*, deſideratur aliquid poſt vocem *contrariarum* ; fortaſſe *inertiarum*. Ego *contrariorum* probo : ſic enim ſtatim loquitur, ibi, *virtutum contraria*. Lambinus.

Ib. *Earum etiam* contrariarum *ſumma poterit augeri*] *Manucius*, *Lambino* probante, *contrariorum*. *Victorius* edidit *contrarium*, & ſic Pariſ. Lego *earum etiam* contraria *ſumma poterit augeri*. Quod elegantius eſt illa, quam dixi, conjectura, nec tamen non eodem redit. *Davies.*

[5] *Itaque* uſque *eadem ratione*] Vulgo *itaque uſi*. Pall. C. C. C. Med. & Balliol. *itaque uſus*. At Pariſ. ſec. tert. *itaque uſque* ; quod recepimus. *Terentius*

Chrysippo. Ex ea difficultate [1] illae fallaciloquentiae (ut ait Accius) malitiae natae sunt. [2] Quod enim sapientia ubi pedem poneret, non habebat, sublatis officiis omnibus; officia autem tollebantur, delectu omni & discrimine remoto; (quae enim esse poterant, rebus omnibus sic exaequatis ut inter eas nihil interesset?) ex his angustiis ista evaserunt deteriora quam Aristonis. Illa tamen simplicia: vestra versuta. Roges enim Aristonem, bonane ei videantur haec, vacuitas doloris, divitiae, valitudo?

tius Hecyr. Act. III. Sc. IV, 9.
Ita usque *advorsa tempestate usi sumus.*
Cicero Fam. XII, 19. *Mihi quidem* usque *curae erit quid agas, dum quid egeris sciero.* Vide *Servium* ad *Virgilii* Ecl. IX, 64. *Davies.*

[1] *Illae fallaciloquae, ut ait Statius*] Sic olim restitui ex codice Memmiano, *illae fallaciloquae, ut ait Statius, malitiae* &c. cum libri vulgati habeant, *illae fallaciloquentiae, ut ait Accius,* &c. Ego nunc *fallaciloquae* retineo; *Statius* non item: *Accius,* vel *Attius,* malo. *Nonius* autem non me movet, qui legit *fallaciloquentiae,* ut vulgo. *Lambin.*

Ib. *Illae fallaciloquentiae*] Alii *fallacis loquelae,* falso. Verum puto *fallaci loquelae.* Camerarius.

Ib. *Illae* fallaciloquentiae, *ut ait Accius,* malitiae *natae sunt*] Pall. Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *illae fallacis loquelae.* Paris. sec. *illae fallaciloquae,* prout etiam *Manucius, Lambinus* & *Aldus* nepos ediderunt. Et *versutiloquas* quidem *malitias* ex vetere Poëta laudat noster de Orat. III, 38. At cum *Nonius* in *fallaciloquentiae* stet ab ea voce; veteris istius scriptoris exemplaria sic prae se tulisse constat. Igitur alibi mendum quaererem; legeremque *illae fallaciloquentiae, ut ait Accius,* novitiae *natae sunt.* Davies.

[2] *Quid enim? sapientia,* &c.] Neque in verbis vitium est, neque in sententia: quiddam tamen ornatius elucebit, si totum continues, & ita legas, *Quod enim sapientia, ubi pedem poneret, non habebat, sublatis officiis omnibus; officia autem omnia tollebantur, delectu omni & discrimine remoto: (quae enim esse poterant,*

litudo? neget. Quid? quae contraria ſunt his, malane? nihilo magis. Zenonem roges: reſpondeat totidem verbis. Admirantes quaeramus ab utroque, quonam modo vitam agere poſſimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus, [3]valeamus aegrine ſimus: vacemus, an cruciemur dolore: frigus, famem propulſare poſſimus, necne poſſimus. Vives, inquit Ariſto, magnifice atque praeclare: [4]quod erit cumque viſum agens, numquam angere, numquam cupies, numquam timebis. Quid Zeno? portenta

rant, rebus omnibus ſic exaequatis, ut inter eas nihil intereſſet?) *ex his anguſtiis* &c. Antiquus Maffaei liber nobiſcum facit, niſi quod conjunctionem illam *enim* a nobis additam, non habet. *P. Manucius.*

Ib. *Quod enim ſapientia*] Lectionem diſtinctionemque, quam ex Maffaei Codice, cum quo facit Pal. quart. primus notavit *P. Manucius*, recepere *Lambinus* & *Gruterus*. Nihil tamen incommodi video, ſi legatur, *Quid enim? ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat, ſublatis officiis omnibus: officia autem omnia tollebantur, delectu omni & diſcrimine remoto.* Qui ea *eſſe poterant, rebus omnibus ſic exaequatis ut inter eas nihil intereſſet? ex his anguſtiis* &c. Sic certe dant editi veteres noſtrique MSSti, niſi quod *omnia* nos ex Elienſ. addidimus, & *qui ea eſſe poterant* ex conjectura reſcripſimus, cum *quae eſſe poterant* in libris reperiatur. *Dav.*

[3] *Valeamus aegrine ſimus*] *Lambinus* reponendum cenſuit, *valeamuſne an aegri ſimus.* Nihil opus. *Corn. Nepos* in Datame c. IX, 2. *Experiri voluit*, verum falſumne *eſſet relatum. Seneca* de vit. beata c. XXIV. *Servi liberine ſint —— quid refert?* Supra lib. II. cap. 12. *Si perſpexerit*, rerum *inter eas* verborumne *ſit controverſia. Naſo* Metam. I, 578.

Neſcia gratentur conſolenturne *parentem.*

Idem V, 167.

Sic dubius Perſeus, dextra laevane *feratur.*

Vide ſis & VI, 329. VIII, 44, 635. IX, 147. X, 563. *Idem.*

[4] *Quod erit cumque viſum, ages*] Melius *agens*, ut eſt in antiquo. Paullo poſt pro *iſtud quaeſo* eſt *iſta, inquam*; ſed non ita placet. *Urſin.*

tenta haec eſſe dicit, nec ea ratione ullo modo poſſe vivi; ſed [1] differre inter honeſtum & turpe nimium quantum, neſcio quid inmenſum: inter ceteras res nihil omnino intereſſe. Idem adhuc (audi reliqua, & riſum contine, ſi potes) Media illa, inquit, inter quae nihil intereſt, tamen ejuſmodi ſunt, ut eorum alia eligenda ſint, alia rejicienda, alia omnino neglegenda, hoc eſt, ut eorum alia velis, alia nolis, alia non cures. At modo dixeras, [2] nihil in iſtis rebus eſſe quod intereſſet. Et nunc idem dico, inquies, ſed ad virtutes & ad vitia
26 nihil intereſſe. Quis iſtud, quaeſo, neſciebat? Verum audiamus. Iſta, inquit, quae dixiſti, valere, locupletem eſſe, non dolere, bona non dico, ſed, dicam Graece, προηγμένα, Latine autem

Ib. *Quod erit cumque viſum agens, nunquam angere*] Vulgo *ages*; at *Urſini* Codex, eo probante, dabat *agens*, ac ita Med. noſter. Recte quidem: hoc enim illud erat, quod Ariſto ſe ſequi profitebatur. Vide ſupra capp. 16, 17. *Davies.*

[1] *Differre inter honeſtum & turpe nimium quantum, neſcio quid immenſum, inter ceteras res nihil omnino intereſſe*] *Nimium quantum* dixit pro ſummum quiddam, quod expreſſit magis, cum intulit *neſcio quid immenſum.* Similiter locutus eſt *Salluſtius* Hiſt. lib. II. *Immane quantum animi exarſere.* Et *Terentius* Phorm. Act. IV. Sc. 3.

—Ch. *Cedo, quid poſtulat?*
Ge. *Quid? nimium quantum libuit.*

Sic enim emendandum ex *Chariſio* lib. II. [pag. 185.] cum ante legeretur *Quid? nimium: quantum libuit.* Et *Plinius* lib. XVI. cap. 36. *Immenſum quantum praelatis* pro quam maxime praelatis. Et lib. XVIII. cap. 28. *Infinitum quantum illo tempore candentes pruinas congelat.* Et *Agellius* lib. XVI. cap. 6. *Nimium quantum,* inquit, *audacter.* Et lib. XVIII. cap. 3. *Lingua atque facundia nimium quanto praeſtabilis. Amm.* quoque *Marcellinus* lib. XXII. [cap. XVI.] *Inſula Pharos Rhodiorum*

tem producta; sed praeposita aut praecipua malo: sic tolerabilius & mollius. Illa autem, morbum, egestatem, dolorem, [3] non adpello mala, sed, si libet, rejectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere, nec optare, sed sumere: contraria autem non fugere, sed quasi secernere. Quid ait Aristoteles reliquique Platonis alumni? Se omnia, quae secundum naturam sint, bona adpellare; quae autem contra, mala. Videsne igitur, Zenonem tuum cum Aristone verbis consistere, re dissidere: [4] cum Aristotele & illis re consentire, verbis discrepare? Cur igitur, cum de re conveniat, non malimus usitate loqui? Aut doceat, paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam in rebus praepositis, quam si in bonis duxero;

diorum erat obnoxia vectigali; *quod cum inde quidam* nimium quantum *petituri venissent*, *femina callida* &c. *Quinctilianus* lib. IV. cap 21. *Pecunia, quae* nimium quam *in animis hominum potest*. In vulgatis autem libris haec quatuor verba *nimium, quantum, nescio quid, immensum* imperite distincta sententiam obscurabant. *P. Manucius.*

Ib. *Nescio quid immensum*] Si modo vetus Codex haec tria verba non agnoscat, quod testatur *Lud. Carrio* Antiq. Lect. II, 12. equidem ea cum viro illo docto *Tullii* non esse lubens judicarem. Pall. tamen nostrique MSSti huic sententiae refragantur. *Davies.*

[2] *Nihil in istis rebus esse*] Vulgo *in* his *rebus esse*. Cum nobis vero faciunt Paris. sec. tert. C. C. C. & Med. *Idem.*

[3] *Non appello mala, sed, si libet*, rejectanea] *Rejecta* habet liber vetus. *Ursin.*

[4] *Cum Aristotele & illis re consentire*] Codex Memmianus habet *consistere*: unde suspicor legendum *concinere*, ut supra [cap. XXII.] *Quibuscum re concinebat, verbis discrepabat.* LAMBIN. *Ibid.* Pall. Paris. tres, Eliens. Med. Balliol. & editio *Victoriana* supra dant *verbis consistere*, sed in hoc loco *re consentire*

duxero; fortioremque in patiendo dolore, si eum asperum & difficilem perpessu & contra naturam esse, quam si malum dixero. Facete M. Piso, familiaris noster, & alia multa, & hoc loco Stoicos inridebat. [1] Quid enim aiebat? bonum negas esse divitias, praepositum esse dicis: quid adjuvas? avaritiamne minuis? quod si verbum sequimur, primum longius verbum, praepositum, quam bonum. Nihil ad rem. Ne sit sane: at certe gravius: nam bonum ex quo adpellatum sit nescio; praepositum ex eo credo, quod praeponatur aliis: id mihi magnum videtur. Itaque dicebat plus tribui divitiis a Zenone, qui eas in praepositis poneret, quam ab Aristotele, qui bonum esse divitias fateretur, sed neque magnum bonum & prae rectis honestisque contemnendum ac despiciendum nec magno opere expetendum: omninoque de omnibus istis [2] verbis a Zenone mutatis ita disputabat, [3] & quae bona negarentur

tire retinent. Nec a lectionibus, quas praestant, recesserim. *Davies.*

[1] Quid *enim aiebat? bonum negas esse divitias, praepositum esse dicis: quid adjuvas?*] Nisi fallor, hoc modo locus est legendus & distinguendus: *Quod enim, aiebat, bonum negas esse divitias, praepositum esse dicis, quid adjuvas?* Idem.

[2] *Verbis a Zenone* mutatis] Auctor est *Gruterus, Jos. Scaligerum* reposuisse *mutuatis.* Si res ita se habeat, hoc temere prorsus effutiit vir ille maximus. Nihil enim Zenoni crebrius objicit Cicero, quam quod *haec non tam rebus quam vocabulis commutaverat,* ut loquitur Acad. lib. I. cap. XI. Vide Fin. III, 2. IV, 1. & Tusc. lib. V. cap. XI. *Idem.*

[3] Et *quae bona negarentur esse ab eo*] Ut *quae bona* &c. vetus liber, & ita plane legendum

rentur esse ab eo & quae mala, illa laetioribus nominibus ab eo adpellari quam a nobis, haec tristioribus. Piso igitur hoc modo, 27
vir optumus tuique, ut scis, amantissimus. Nos paucis ad haec additis finem faciamus aliquando. Longum est enim ad omnia respondere, quae a te dicta sunt: nam ex iisdem verborum praestigiis & regna nata vobis sunt & imperia & divitiae, & tantae quidem, ut omnia, quae ubique sint, sapientis esse dicatis; solum praeterea formosum, solum liberum, solum civem: [4] stultorum omnia contraria, quos etiam insanos esse voltis. Haec παράδοξα illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habent admirationis, cum prope accesseris? conferam tecum, quam cuique verbo rem subjicias; nulla erit controversia. Omnia peccata paria dicitis. [5] Non ego tecum jam ita loquar, ut iisdem his de rebus, cum L. Murenam, te adcusante, defenderem: apud inperitos tum illa

dum videtur. URSIN. *Ibid.* Cum *Ursini* Codice facit editio *Ascensiana*. Sed illam lectionem renuit ipsa syntaxis. *Davies.*

[4] *Stultorum*] Hanc vocem, quae antea desiderabatur, interjeci, acceptam e libro *Maffaei* manuscripto, sententia comprobante. *P. Manucius.*

Ib. Stultorum *omnia contraria*] Sic ex Maffaei Codice *P. Manucius*, quem secuti sunt recentiores; nam libri fere primam vocem nesciunt. At Eliens. & editio *Ascensiana* exhibent *omnia contraria stultis:* quod magis placet; ut illis respondeat, *regna nata* VOBIS *sunt & imperia*. Davies.

[5] *Non ego tecum jam ita loquar* &c.] Quidam legi volunt, *non ego tecum jam ita jocabor:* & paullo post, ubi est *contenta numeris*, liber unus manuscriptus habet *contenta nervis:* ego malim deleri *numeris*. Nam videtur

illa dicta ſunt; aliquid etiam coronae datum. Nunc agendum eſt ſubtilius. Peccata paria quonam modo? Quia nec honeſto quicquam honeſtius, nec turpi turpius. Perge porro; nam de iſto magna diſſenſio eſt: illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata ſint paria. Ut, inquit, in fidibus plurimis, [1] ſi nulla earum ita contenta numeris ſit ut concentum ſervare poſſit, omnes aeque incontentae ſint; ſic peccata, quia diſcrepant, aeque diſcrepant: paria ſunt igitur. Hic ambiguo ludimur: aeque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentae ſint: illud non continuo, ut aeque incontentae. Conlatio igitur iſta te nihil juvat: nec enim omnes avaritias, ſi aeque avaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiam ut aequas eſſe dicamus. Ecce aliud ſimile diſſimile. Ut

tur & *nervis* & *numeris* eſſe ſupervacaneum. *Lambin.*

[1] *Si nulla earum ita contenta* numeris *ſit*] Quid loci poſſit eſſe *numeris*, equidem nullus intelligo. Pariſ. pr. tert. & Elienſ. *contenta* nervis *ſit*. Lego *ſi nulla earum ita* contentis nervis *ſit*. Hoc certe melius videtur, quam ſi cum *Lambino* vocem penultimam funditus expunxeris. *Davies.*

[2] *Haec* non *videre, cujus generis onus*] Particula *non* abeſt a MSto, nec ſane ſententia requirit. *Urſin.*

Ib. *Cujus generis onus navis vehat*] Lectionem hanc receptam probo, tametſi *cujuſcujus* habeat unus liber manuſcriptus. *Cujuſcujus* autem, id eſt, cujuſcumque, a recto *quiſquis*. Uſus eſt eodem caſu *Lucretius*, ut eſt in noſtris editionibus. Haec autem verba, *Haec non videre*, ſi mendo carent, ſic ſunt explicanda & intelligenda, Eſtne hoc ferendum, vel, an non eſt hoc turpe & pudendum, haec non videre, ad gubernatoris artem nihil pertinere, cujus generis onus navis *vehat?* Sic fere *Lucretius* loquitur libro ſecundo vſ. 16.

— Non-

Ut enim, inquit, gubernator aeque peccat, si palearum navem evertit & si auri; item aeque peccat qui parentem & qui servum injuria verberat. [2] Haec non videre, cujus generis onus navis [3] vehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere? itaque, [4] aurum paleamne portet, ad bene aut ad male gubernandum nihil interesse. At quid inter parentem & servolum intersit, intellegi & potest & debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur: & si in ipsa gubernatione neglegentia est navis eversa, majus est peccatum in auro quam in palea. Omnibus enim artibus volumus adtributam esse eam, quae communis adpellatur prudentia; quam omnes, qui cuique artificio praesunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidem

——— *Nonne videre,*
Nil aliud sibi naturam latrare, nisi, ut cum
Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
Jucundo sensu, cura semota metuque?

Omnino tamen malim legi, *Nemo non videt, cujus generis* &c. *pertinere:* vel, *Hic nemo non videt, cujus generis onus navis vehat ad gubernatoris artem nihil pertinere.* Lambin.

Ib. Haec *non videre, cujus*] *Lambinus* ex conjectura legit *hic nemo non videt cujus* &c. Hoc autem nimis ab ea lectione recedit, quam tuentur omnes MSSti. Legerim *Hunc non videre, cujus generis onus navis vehat, id ad gubernatoris artem nihil pertinere!* In admirationibus enim infinitivos solemus adhibere. Vide Cl. *Graevium* ad *Justini* II, 14. *Davies.*

[3] *Vehat, ad gubernatoris artem*] Paris. tres, C.C.C. Eliens. & editio Victoriana, *vehat & ad gubernatoris artem*. Med. *vehat, & id ad gubernatoris artem.* Legendum *vehat,* id *ad gubernatoris artem nihil pertinere.* Idem.

[4] *Aurum* paleamne *portet*] Vulgo

28 dem peccata ſunt. Urgent tamen & nihil remittunt. Quoniam, inquiunt, omne peccatum inbecillitatis & inconſtantiae eſt; haec autem vitia in omnibus ſtultis aeque magna ſunt; neceſſe eſt paria eſſe peccata. Quaſi vero aut concedatur in omnibus ſtultis aeque magna eſſe vitia, & eadem inbecillitate & inconſtantia [1] L. Tubulum fuiſſe, qua illum, cujus is condemnatus eſt rogatione, P. Scaevolam: [2] & quaſi nihil inter res quoque ipſas, in quibus peccatur, interſit; ut, quo hae majores minoreſve ſint, eo, quae peccentur in his rebus, aut majora ſint aut minora. Itaque (jam enim con-

Vulgo *paleamve*. Sed C. C. C. Med. & editio *Victoriana* lectionem, quam repraeſentamus, exhibent, eamque loci mens flagitat. *Davies*.

[1] *L. Tubulum*] Non eſt ignotum, poſteriores in multis nominibus duplicaſſe conſonantes, ut *Catulus, Catullus*; *Tubulus Tubullus*; *Caecina, Caecinna* fieret. Sed & mutatio *u* in *i* nota, ut *optumus, monumentum*. Hujus igitur Tubuli & ſupra libro II. [cap. 16.] meminit *Cicero*, ſed ibi *Tibullus* ſcribitur. *An tu me de* L. Tibullo *putas dicere, qui cum praetor quaeſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem judicandam, ut anno proximo P. Scaevola Trib. pl. ferret ad populum*, vellentne de ea re quaeri. *Quo plebis ſcito decreta a ſenatu eſt conſuli quaeſtio Cn.* Scipioni. *Profectus in exſilium* Tibullus *ſtatim, nec reſpondere auſus: erat enim res aperta*. Citatur & locus ab Aſconio; *Si mehercule, Judices, pro* L. Tibullo *dicerem, quem unum ex omni memoria ſceleratiſſimum fuiſſe accepimus*. Sed in vulgatis libris, ut cum pleraque alia, tum maxime nomina propria, & hoc nomen corruptius reperitur. Camerar. *Ibid.* Locus eſt ex oratione pro M. Scauro. De Tubulo (nam *Tibullus* nonnullis locis perperam legitur) vide *Fr. Douzam* in *Lucilii* Reliq. pag. 110. *Davies*.

[2] Et *quaſi nihil*] Siquidem praeceſſit *quaſi vero* aut *concedatur*; hic omnino legendum *aut quaſi nihil*, ut vir eruditus *Th. Bentleius* recte monuit. *Idem*.

[3] *Hoc uno* vitio *maxime mihi premi*] Vocem *vitio*, quae huc irrepſit, ut alienam, delendam puto.

concludatur oratio) [3] hoc uno vitio maxume mihi premi videntur tui Stoici, quod se posse putant duas contrarias sententias obtinere. Quid enim est tam repugnans, quam eundem dicere, quod honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat adpetitionem rerum ad vivendum adcommodatarum a natura profectam? Ita cum ea volunt retinere quae superiori sententiae conveniunt, in Aristonem incidunt; cum id fugiunt, [4] re eadem defendunt quae Peripatetici; verba tenent mordicus: quae rursus dum sibi [5] evelli ex ore nolunt, horridiores evadunt, asperiores, duriores & oratione

puto. LAMBIN. *Ibid.* Nihil, invitis Codicibus, expunxerim. *Vitium* culpam denotat, ut apud bonos auctores passim. Vide Acad. II, 16. & *Terentium* Andr. Prol. vs. 8. *Davies.*

4 *Re eadem defendunt quae Peripatetici verba tamen mordicus*] Quomodo possunt Stoici Peripateticorum verba mordicus tenere, si nova verba finxerunt, & quae illi bona appellant, hi proegmena seu producta; quae illi mala, hi apoproegmena sive rejecta nominarunt? Omnino hic locus mendo non vacat: quod sic fortasse purgari possit, *re eadem defendunt, quae Peripatetici & tenent mordicus: verbo non item: quae rursus* &c. vel, *re eadem defendunt, quae Peripatetici & tenent mordicus: verbo deserunt, quae* &c. Conjecturam probabiliorem faciat lector ingeniosus: mihi satis est, mendum quasi digito indicasse. *Lambinus.*

Ibid. *Verba tenent mordicus*] Paris. *verba* sibi *tenent mordicus.* Et revera deest simile vocabulum. Cum vero mox recurrat idem illud, forsan in eo tantum vitiosi sunt pleriqueMSSti, quod *sibi* suam non assignent sedem. Totum igitur locum sic lego: *verba* sibi *tenent mordicus*; *quae rursus dum evelli* ex ore *nolunt*, *horridiores evadunt* &c. Licet enim vulgo dent *ex ordine*, nec aliter fere Codices; vera tamen est illa lectio, quam Elienf. multique veteres editi repraesentant. *Davies.*

5 *Evelli ex* ore *nolunt*] Libri veteres omnes, quos vidi, habent, *evelli ex ordine volunt* &c. Ego eos depravatos esse arbitror, & vulgatos sequor. *Lambin.*

one & moribus. Quam illorum triſtitiam atque aſperitatem fugiens Panaetius, nec acerbitatem ſententiarum nec diſſerendi ſpinas probavit, fuitque in altero genere mitior, in altero inluſtrior, ſemperque habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratem, Theophraſtum, Dicaearchum, ut ipſius ſcribta declarant: quos quidem tibi ſtudioſe & diligenter tractandos magno opere cenſeo. Sed quoniam adveſperaſcit & mihi ad villam revertendum eſt, nunc quidem hactenus: verum hoc idem ſaepe faciamus. Nos vero, inquit ille: nam quid poſſumus facere melius? & hanc quidem primam exigam a te operam, ut audias me quae a te dicta ſunt refellentem. Sed memento, te, quae nos ſentiamus, omnia probare, [1] niſi quod verbis aliter utamur; mihi autem veſtrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti: ſed videbimus. Quae cum eſſent dicta, diſceſſimus.

[1] Niſi *quod verbis*] Sic *Manutius, Lambinus, Brutus* & *Aldus* nepos ediderunt. Vulgo *ni quod verbis:* at perperam. *Davies.*

M. Tullii.

M. TULLII CICERONIS DE FINIBUS BONORUM & MALORUM AD BRUTUM

LIBER QUINTUS.

CUM audiſſem Antiochum, Brute, ut ſolebat, [1] cum M. Piſone in eo gymnaſio, quod Ptolemaeium vocatur, unaque nobiſcum Q. frater & T. Pomponius & L. Cicero, frater noſter cognatione patruelis, amore germanus; conſtituimus inter nos, ut ambulationem poſtmeridianam conficeremus in Academia, maxume quod is locus ab omni turba id temporis vacuus eſſet. Itaque ad tempus ad Piſonem omnes: inde vario ſermone ſex illa a Dipylo ſtadia confecimus. Cum autem veniſſemus [2] in Academiae non ſine cauſſa nobilitata ſpatia, ſoli- 1

[1] *Cum M. Piſone diſputantem in eo gymnaſio*] In libris veteribus non comparet vox *diſputantem*. Lambinus.

[2] *In* Academiae *non ſine cauſſa nobilitata ſpatia*] Vulgo *in Academiam*. Pal. quart. & Pariſ. pr. *in Academia*. Legendum vero, prout

ſolitudo erat ea, quam volueramus. Tum Piſo, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum eſſe verſatos, magis moveamur, quam ſiquando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcribtum aliquod legamus? velut ego nunc moveor: venit enim mihi Platonis in mentem, quem accepimus primum hic diſputare ſolitum; cujus etiam illi hortuli propinqui non memoriam ſolum adferunt, ſed [1] ipſum videntur in conſpectu meo ponere. Hic Speuſippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo, [2] cujus illa ſeſſio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam noſtram, Hoſtiliam dico, non hanc novam, quae mihi minor eſſe videtur poſteaquam eſt major, ſolebam intuens, Scipionem, Catonem, Laelium, noſtrum vero in primis avum cogitare. Tanta vis admonitionis ineſt in locis, ut non ſine cauſſa ex his

prout nos, *Victorio Lambino*que praeeuntibus, edendum curavimus. *Davies.*

[1] *Ipſum videntur in conſpectu meo ponere*] Vulgo *in conſpectu meo* hic *ponere*. Sed vocem penultimam, cum plane ſupervacanea ſit, expungendam cenſuimus, eamque neſciunt Pariſ. pr. ſec. C. C. C. Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Idem.

[2] *Cujus illa ſeſſio fuit*] Vulgo *cujus* ipſa *illa*. Med. *cujus illa* ipſa *ſeſſio fuit*. *Ipſa* nobis delenda videbatur idque fide MSStorum Pariſ. pr. ſec. *Idem.*

[3] *Me ad altiorem memoriam Oedipodis* —— *ſpecies quaedam commovit*] Fruſtra *Lambinus* mutanda quaedam putavit. Scriptor ad Herennium IV, 40. *Duae res ſunt, quae poſſunt* homines ad *turpe* compendium commovere, *inopia atque avaritia*. Pari modo, ſenſu tamen diverſo, *Caeſar* B. C. II, 17. Se quo-

his memoriae ducta sit disciplina. Tum Quintus, Est plane, Piso, ut dicis, inquit: nam me ipsum huc modo venientem convertebat ad sese Coloneus ille locus, cujus incola Sophocles ob oculos versabatur: quem scis quam admirer quamque eo delecter. [3] Me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc venientis, & illo mollissimo carmine, quaenam essent ipsa haec loca, requirentis, species quaedam conmovit, inanis scilicet, sed conmovit tamen. Tum Pomponius, At ego, quem vos ut deditum Epicuro insectari soletis, sum multum equidem cum Phaedro, quem unice diligo ut scitis, in Epicuri hortis, quos modo praeteribamus; sed veteris proverbii admonitu, [4] *vivorum memini*: [5] nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam; cujus imaginem non modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in
poculis & in anulis habent. Hic ego, Pom- 2
ponius quidem, inquam, noster jocari videtur
&

quoque ad motum *fortunae* movere *coepit*. Porro locus ad quem respicit *Tullius* exstat in *Sophoclis* Oedip. Colon. vs. 1. seqq. *Id.*

Ib. *Species quaedam commovit* &c.] Vel legendum *commonuit*, si supra recte legitur *me quidem ad altiorem memoriam* &c. vel supra legendum, *mihi quidem altiorem memoriam Oedipodis* &c. si *commovit* retinere voluimus. *Lambin.*

[4] *Vivorum memini*] Vide *Petronium* Satir. capp. XLIII. p. 194. & LXXV. pag. 376. ac *Erasmum* Adag. Chil. I. Cent. II, 52. *Davies.*

[5] *Nec tamen* Epicuri *licet oblivisci* —— *in* anulis habent] Profert haec *Nonius* in *anellus* legitque, *nec tamen* Epicurum *licet oblivisci* —— *in* anellis habebant. Illud ultimum male; reliqua duo non incommode. *Tulliani* tamen Codices haud addicunt. *Idem.*

[1] *Ita*

& fortasse suo jure: [1] ita enim se Athenis conlocavit, ut sit paene unus ex Atticis, [2] ut id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Piso, adsentior, usu hoc evenire, ut acrius aliquanto & adtentius de claris viris locorum admonitu cogitemus: scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospitem ante divertisse, quam [3] Pythagorae ipsum illum locum, ubi vitam ediderat, sedemque viderim: hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum, tamen ego illa moveor exedra. Modo enim fuit Carneades, quem videre videor (est enim nota imago) a sedeque ipsa [4] tanti ingenii magnitudine orbata desiderari illam vocem puto. Tum Piso, [5] Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? an eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes & Aeschines inter

[1] *Ita enim Athenis se collocavit, ut sit paene unus ex Atticis, ut* id etiam cognomine *videatur habiturus*] Lego, confirmante libro MSto, *ut inde etiam cognomen videatur* &c. *Ursin.*

Ib. *Ut sit paene unus ex Atticis,* ut *id etiam* cognomine *videatur habiturus*] Non abeunt nostri libri, nisi quod C.C.C. det *ut id etiam* cognomen paene *videatur habiturus.* Lego *& id etiam cognomen videatur* &c. *Dav.*

[2] *Ut id etiam cognomen*] Sic habent libri veteres: vulgati autem mendose *cognomine.* Velim praeterea legi, *qui id etiam* pro *ut id etiam.* Lambin.

[3] *Pythagorae ipsum illum locum, ubi vitam ediderat*] Finierat. Vide *J. Fr. Gronovium* ad Agellii III, 15. De re ipsa sic *Justinus* XX, 4. *Pythagoras autem, cum annos XX Crotonae egisset, Metapontum migravit, ibique decessit.* Tam vero de loco, quam de modo, quo mortem Pythagoras obiit, varia tradunt auctores: noster autem Dicaear-

inter se decertare soliti sunt? suo enim quisque studio maxume ducitur. Et ille, cum erubuisset, Noli, inquit, ex me quaerere, qui in Phalericum etiam descenderim; quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum adsuesceret voce vincere: modo etiam paullum ad dextram de via declinavi, ut ad Periclis sepulchrum accederem: quamquam id quidem infinitum est in hac urbe; quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. Tum Piso, Atqui, Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt; sin tantummodo [6] ad indicia veteris memoriae cognoscenda, curiosorum. Te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut spero, ut eos, quos novisse vis, etiam imitari velis. Hic ego, Etsi facit hic quidem, inquam, Piso (ut vides) ea quae praecipis, tamen mihi grata est

Dicaearchum sequi videtur. *Diogenes Laërtius* VIII, 40. φησὶ δὲ Δικαίαρχος τόν Πυθαγόραν ἀποθανεῖν καταφυγόντα εἰς τὸ ἐν Μεταποντίῳ ἱερὸν τῶν Μουσῶν, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀσιτήσαντα. Ibi plura veterum testimonia congessit *Aeg. Menagius*; quibus addatur *Iamblichus* vit. Pyth. cap. XXXV. §. 249. *Davies.*

[4] Tanti *ingenii magnitudine*] Vulgo *tanta*. Concinnior autem, prout equidem reor, est ea lectio, quam praestant Paris. Med. & Eliens. *Idem.*

[5] *Quoniam igitur aliquid omnes*] Non inepte *Scaliger*, inquit *Gruterus*, literis transpositis, finxerat ad libri sui oram *mones*. Si tamen revera *Scaliger* ita reposuit, proculdubio dormitavit; cum sensus inde non oriatur commodus, & ellipticae locutiones in sermone familiari sint proletariae. *Idem.*

[6] *Ad indicia veteris memoriae* cognoscenda] Vulgo *cognoscendae*, quod nullo sensu diceretur. Nos

eſt hortatio tua. Tum ille amiciſſime, ut ſolebat, Nos vero, inquit, omnes omnia ad hujus adoleſcentiam conferamus, in primiſque ut aliquid ſuorum ſtudiorum philoſophiae quoque inpertiat, vel ut te imitetur quem amat, vel ut illud ipſum, quod ſtudet, facere poſſit ornatius. Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua ſponte propenſus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, ſatis belle videris attendere. Tum ille timide, vel potius verecunde, Facio, inquit, equidem. Sed audiſtine modo de Carneade? rapior illuc: revocat autem Antiochus, nec eſt praeterea,
3 quem audiamus. Tum Piſo, [1] Etſi hoc, inquit, fortaſſe non poterit ſic abire, cum hic adſit, (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia nova ad veterem illam vocare; in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ii ſoli numerantur, qui Academici vocantur, Speuſippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceterique, ſed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Ariſtoteles, quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum. Ad eos igitur converte te, quaeſo: ex eorum enim ſcribtis & inſtitutis cum

Nos igitur Pariſ ſec. tert. C. C. C. Med. & Balliol ſecuti ſumus; ac ita *Aſcenſius*, *Victorius*, *Brutus* & *Aldus* nepos ediderunt. *Dav.*

[1] *Etſi* hinc, *inquit, fortaſſe non* poteris *ſic abire*] Ven. *Etſi* hoc, *inquit, fortaſſe non* poterit *ſic abire.* Quemadmodum illud [*Terentii* Andr. Act I. Sc. II, 4.]

Mirabar, hoc ſi ſic abiret.

Camerar.

[2] *Ad quae ego*] Med. *atque ego;*

cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poteſt, tum varietas eſt tanta artium, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem inluſtriorem ſatis ornatus poſſit accedere. Ab his oratores, ab his imperatores ac rerumpublicarum principes exſtiterunt. Ut ad minora veniam, mathematici, poetae, muſici, medici denique, ex hac, tamquam ex omnium artium officina, profecti ſunt. [2] Ad quae ego, Scis me, inquam, iſtud idem ſentire, Piſo, [3] ſed a te opportune facta mentio eſt: ſtudet enim meus audire Cicero, quaenam ſit iſtius veteris, quam commemoras, Academiae de finibus bonorum, Peripateticorumque ſententia. Cenſemus autem te facillime id explanare poſſe, quod & Staſeam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complures jam menſes Athenis haec ipſa te ex Antiocho videmus exquirere. Et ille ridens, Age, age, inquit, (ſatis enim ſcite me noſtri ſermonis principium eſſe voluiſti) exponamus adoleſcenti, ſi qua forte poſſumus; dat enim id nobis ſolitudo: quod ſi quis Deus diceret, numquam putarem, me in Academia, tamquam philoſophum, diſputaturum. [1] Sed

ego; quod rectum videtur: non enim adverſus ea, quae dixit Piſo, diſputat. Ea tamen fere eſt in hujuſmodi formulis *praepoſitionis* illius poteſtas. Vide nos ad Epitomes *Lactantianae* cap. XXIX. *Davies*.

[3] *Sed a te opportune* facta mentio *eſt — ſententia*] Vulgo *mentio facta*; contra quam volunt Codices, & *Nonius*, qui locum profert in *commemorare*. Id.

 [1] *Sed*

[1] Sed ne, dum huic obſequor, vobis moleſtus ſim. Mihi, inquam, qui te id ipſum rogavi? Tum Quintus & Pomponius cum idem ſe velle dixiſſent, Piſo exorſus eſt: cujus oratio, adtende quaeſo, Brute, ſatiſne videatur Antiochi complexa eſſe ſententiam, quam tibi, qui [2] fratrem ejus Ariſtum frequenter audieris,
4 maxume probatam exiſtumo. Sic eſt igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum diſciplina ſit, ſatis eſt a me, ut breviſſime potui, paullo ante dictum. Sed eſt forma ejus diſciplinae, ſicut fere ceterarum, triplex: [3] una pars eſt naturae: diſſerendi, altera: vivendi, tertia. Natura ſic ab iis inveſtigata eſt, ut nulla pars [4] caelo, mari, terra, (ut poetice loquar) praetermiſſa ſit. Quinetiam cum de rerum initiis omnique mundo locuti eſſent, ut multa non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione concluderent; maxumam materiam ex rebus per ſe inveſtigatis ad rerum occultarum cognitionem adtulerunt. Perſecutus eſt Ariſtoteles animantium omnium ortus, victus, figuras. Theophraſtus

[1] *Sed, ne, dum huic obſequor*] Vel ſubintelligendum *vide* ſeu *verendum*, ſeu aliquid tale, vel adſcribendum, ut a librario praetermiſſum. Sic autem Graeci ſaepe loqui ſolent, ut apud Platonem lib. I. de Rep. [p. 413. E.] Εἰπὲ τί φὴς εἶναι τὸ δίκαιον· καὶ ὅπως μοι μὴ ἐρεῖς ὅτι τὸ δέον ἐςίν. Id eſt, *Dic, quid aſſeveres eſſe jus: & ut ne mihi dicas eſſe id quod oportet.* Eſt enim ἔλλειψις Attica, & ſubintelligendum σκόπει, vel ὅρα, vel aliquid aliud tale. *Lambin.*

[2] *Fratrem ejus Ariſtum*] De hocce

phraſtus autem ſtirpium naturas, omniumque fere rerum, quae e terra gignerentur, cauſſas atque rationes: qua ex cognitione facilior facta eſt inveſtigatio rerum occultiſſimarum. Diſſerendique ab iiſdem non dialectice ſolum ſed etiam oratorie praecepta ſunt tradita: ab Ariſtoteleque principe de ſingulis rebus in utramque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta, ut non contra omnia ſemper, ſicut Arceſilas, diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici poſſet, expromeret. Cum autem tertia pars bene vivendi praecepta quaereret, ea quoque eſt ab iiſdem non ſolum ad privatae vitae rationem, ſed etiam ad rerumpublicarum rectionem relata. Omnium fere civitatum non Graeciae ſolum, ſed etiam Barbariae, ab Ariſtotele, mores, inſtituta, diſciplinas; a Theophraſto leges etiam cognovimus: cumque uterque eorum docuiſſet, qualem in republica principem eſſe conveniret; pluribus praeterea cum ſcribſiſſet, qui eſſet optumus reipublicae ſtatus; hoc amplius Theophraſtus, quae eſſent in republica inclinationes rerum & momenta temporum, quibus eſſet

hocce viro diximus ad Tuſcul. V, 8. *Davies.*

3 *Una pars* naturae] Vulgo *natura.* Sed res ipſa poſtulat lectionem, quam ſuppeditavit C.C.C. eamque *Lambinus* prior expreſſit. *Idem.*

4 *Caelo, mari, terra, ut poetice loquar*] *Terentius* Adelph. Act. V. Sc. III, 4.

O caelum, o terra, o maria Neptuni.

Ubi *Donatus* in haec tria, rerum naturam dividi notat. *Prudentius* Cathem. IX, 14. *Terra, caelum, foſſa ponti, trina rerum machina.* *Noſter* Tuſc. V, 36. *In hoc ipſo mundo* caelum, terras, maria

esset moderandum utcumque res postularet. Vitae autem degendae ratio maxume quidem illis placuit quieta, in contemplatione & cognitione posita rerum : quae quia Deorum erat vitae simillima, sapiente visa est dignissima. Atque his de rebus & splendida est eorum & inlustris oratio.
5 De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scribtum, [1] quod ἐξωτερικὸν adpellabant, alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, non semper idem dicere videntur : nec in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, apud hos quidem quos nominavi, aut inter ipsos dissensio. Sed cum beata vita quaeratur, idque sit unum quod philosophia spectare & sequi debeat; sitne ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut labefactari aut eripi rebus adversis, in eo nonnumquam variari inter eos & dubitari videtur: quod maxume efficit Theophrasti *de beata vita* liber, [2] in quo mul-

maria *cognoscimus*. *Seneca* de Ira II, 35. *Si aliter nocere non possit*, terras, maria, caelum *ruere cupientem*. Sic passim *Virgilius*. Adi sis Eclog. IV, 51. Georg. IV, 222. Aen. I, 62. *Davies.*

[1] *Quod* ἐξωτερικὸν *appellabant ; alterum limatius*] De commentariis, quos ἐξωτερικοὺς & ἀκροαματικοὺς nominabant, videantur *Salmasius* in *Simplicium* pagg. 228, seqq. ac *Menagius* ad *Laërtii* V, 27. Eos tamen fugit insignis *Themistii* locus Orat. XXIV. pag. 319. ut & *Origenis* contra Celsum lib. I. pagg. 7, 8. *Idem.*

[2] *In quo multum admodum fortunae datur*] Pall. quart. sext. & Paris. tres, *in quo multum admodum* fortior est. Inepte quidem. Vide Tuscul. V, 9. *Idem.*

[3] *Cujus accurate scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis ; sed non video cur* non

multum admodum fortunae datur. Quod si ita se habeat, non possit beatam vitam praestare sapientia. Haec mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque postulat. Quare teneamus Aristotelem & ejus filium Nicomachum; [3] cujus adcurate scribti *de moribus* libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis: sed non video cur non potuerit patri similis esse filius. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis & roboris. Simus igitur contenti his: namque horum posteri, meliores illi quidem, mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum; sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse videantur. Primum Theophrasti Strato, physicum se voluit: in quo etsi est magnus, tamen nova pleraque & perpauca de moribus. [4] Hujus Lyco est oratione locuples, rebus ipsis jejunior. Concinnus deinde & elegans

non potuerit patri similis esse filius] *Diogenes Laërtius* in Eudoxi Cnidii vita videtur ejus opinionis & judicii fuisse, ut scripti *de moribus* libri Nicomacho tribuendi essent. Φησὶ δὲ αὐτὸν, inquit, Νικόμαχος ὁ Ἀριστοτέλους τὴν ἡδονὴν λέγειν τὸ ἀγαθόν. URSIN. *Ibid.* Et Eudoxum quidem in ea fuisse sententia, ut voluptatem bonum putaret, legimus Ethic. Nicom. lib. X. cap. 2. Cum tamen, ut testatur *Suidas*, Nicomachus ἔγραψεν Ἠθικῶν βιβλία ἕξ, non dubito quin ἠθικὰ Νικομάχεια, quae decem libris terminantur, sint Aristoteli tribuenda: fierique potest ut quod ex Nicomacho laudat *Diogenes*, in ejus Ethicis revera scriptum fuerit. Qui vero contigerit, ut *Tullius* aliam foverit opinionem, docebit *Menagius* ad *Laërtii* VIII, 88. *Dav.*

4 *Hujus Lyco, oratione locuples* &c.] Sic legendum, non ut vulgo,

gans hujus Aristo: sed ea, quae desideratur a magno philosopho, gravitas in eo non fuit. Scribta sane & multa & polita; sed nescio quo pacto auctoritatem oratio non habet. Praetereo multos, in his doctum hominem & suavem Hieronymum, quem jam cur Peripateticum adpellem nescio: summum enim bonum exposuit vacuitatem doloris: qui autem de summo bono dissentit, de tota philosophiae ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos voluit, & quidem est gravitate proxumus & redundat oratio: attamen is quidem in patriis institutis manet. Diodorus, ejus auditor, adjungit ad honestatem vacuitatem doloris. Hic quoque suus est, de summoque bono dissentiens, dici vere Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissime; quam eandem

vulgo, *Hujus Lysias oratione locuples* &c. Hujus autem emendationis dux mihi fuit & quasi signifer *Franciscus Fabricius* Marcoduranus, qui cum ad me scripsisset, cognoscere licere ex Laërtio, *Lyconem*, non *Lysiam*, Stratonis discipulum, & auditorem fuisse; ego continuo iterum consului hoc loco veteres Codices. In eis reperi partim *Hujus Lyoratione*, partim, *Hujus Lycoratione*: ex quibus scripturis, quamvis depravatis, apparet, vulgatam scripturam *Lysias* esse rejiciendam, *Lyconis* nomen autem esse reponendum. *Diogenis* autem verba, si quis forte requiret, haec sunt, in Stratone [V, 58.] *Διεδέξατο αὐτοῦ τὴν σχολὴν Στράτων &c.* id est, *Excepit autem ejus* (Theophrasti) *scholam Strato* &c. Deinde in Lycone [V, 65.] *Τοῦτον διεδέξατο Λύκων Ἀστυάνακτος, Τρωαδεύς, φρασικὸς ἀνὴρ, &c.* id est, *Hunc autem* (Stratonem) *suscepit*, seu *excepit*, *Lyco*, *Astyanactis filius*, *Troadensis*, *vir eloquens* &c. Sequitur duabus paginis post

eandem Ariſtotelis fuiſſe & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noſter prudenter, qui audire de ſummo bono potiſſimum velit: hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. Nam ceteris in rebus ſive praetermiſſum, ſive [1] ignoratum ſit quippiam, non plus incommodi eſt, quam quanti quaeque earum rerum eſt, in quibus neglectum eſt aliquid: ſummum autem bonum ſi ignoretur, vivendi rationem ignorari neceſſe eſt; ex quo tantus error conſequitur, ut, quem in portum ſe recipiant, ſcire non poſſint: cognitis autem rerum finibus, cum intellegitur quid ſit & bonorum extremum & malorum, inventa vitae via eſt conformatioque omnium officiorum. Eſt igitur, quo quidque referatur; ex quo, id quod omnes expetunt, beate vivendi ratio inveniri & comparari poteſt. Quod quoniam in

6 (margin, beside "Facit igitur Lucius noſter prudenter, qui au-")

poſt [V, 70.] Τὸν δὲ περίπατον καταλείπω τῶν γνωρίμων τοῖς βουλομένοις, Βούλωνι, Καλλίνῳ, Ἀρίστωνι, Αμφίονι, Λύκωνι, Πύθωνι, &c. id eſt, *Peripatum autem relinquo ex iis, qui nobiles & clari ſunt, ſi qui volent*, [Vertere debuit *ex diſcipulis qui volent*] *Buloni, Callino, Ariſtoni, Amphioni, Lyconi, Pythoni*, &c. *Lambin.*

Ib. *Lyſias & oratione locuples*] Liber Tertii, *ex oratione*. Malim ſine copula hoc modo, *Lyſias oratione locuples, rebus ipſis jejunior*. P. Manucius.

Ib. *Hujus* Lyco eſt *oratione locuples*] Vulgo *hujus* Lyſias & *oratione locuples*. Tertii liber & C. C. C. *Hujus Lyſias* ex *oratione locuples*. A *Lambino* tamen haud receſſi, niſi quod *verbum ſubſtantivum*, libris eo ducentibus, interpoſui: nam certe *Lyco*, non *Lyſias*, Stratonis erat ſucceſſor. De eo vide doctiſſimum virum *J. A. Fabricium* Bibl. Graec. lib. III. cap. XI. pagg. 304, 305. *Davies.*

[1] *Ignoratum* ſit *quippiam*] Vulgo *ignoratum* eſt *quippiam*: melior autem videbatur ea ſcriptura;

in quo ſit, magna diſſenſio eſt; [1] Carneadea nobis adhibenda diviſio eſt, qua noſter Antiochus libenter uti ſolet. Ille igitur vidit, non modo quot fuiſſent adhuc philoſophorum de ſummo bono, ſed quot omnino eſſe poſſent ſententiae. Negabat igitur ullam eſſe artem, quae ipſa a ſe proficiſceretur: etenim ſemper illud extra eſt, quod arte conprehenditur. Nihil opus eſt exemplis hoc facere longius: eſt enim perſpicuum, [2] nullam artem ipſam in ſe verſari, ſed eſſe aliud artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. [3] Quoniam igitur, ut medicina valitudinis, navigationis gubernatio, ſic vivendi ars eſt prudentia; neceſſe eſt eam quoque ab alia re eſſe conſtitutam & profectam. Conſtitit autem fere inter omnes, id, in quo prudentia verſaretur & quod

tura, quam praeſtat Elienſ. *Dav.*

[1] Carneadea *nobis adhibenda diviſio eſt, qua noſter Antiochus libenter uti ſolet.* Ille *igitur vidit*] *Ille,* ſcilicet Carneades; quod nomen ex voce *Carneadea* ſubauditur. Ac ita loqui ſolent auctores. *Minucius Felix* cap. XXIV. *Sic nata* Romana *ſuperſtitio,* quorum *ritus ſi percenſeas, ridenda quam multa.* Ubi *Franc. Calventio* male placet *Romanorum ſuperſtitio*; pariterque *Suetonium* Calig. cap. 51. infeliciter tentat vir ille doctus, fruſtra ſuffragante *Petr. Fabro* Semeſtr. lib. III. cap. XXIII. pag. 371. *Lucretius* II, 174.

Ne genus occidat humanum, quorum *omnia cauſſa*
Conſtituiſſe Deos fingunt ——
Livius, II, 53. VEIENS *bellum exortum,* quibus *Sabini arma conjunxerant. Euſebius* H. E. lib. I. Prooem. Ὅσα τε καὶ πηλίκα πραγματευθῆναι κατὰ τὴν ἘΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚῊΝ ἱστορίαν λέγεται καὶ ὅσοι ΤΑΎΤΗΣ (quaſi praeceſſerant verba τῆς Ἐκκλησίας) διαπρεπῶς ἡγήσαντο. *Clemens* Alexandrinus Protrept. pag. 7. Τὸ γὰρ πονηρὸν καὶ ἑρπυστικὸν θηρίον, γοητεῦον καταδουλοῦται καὶ αἰκίζεται ἔτι νῦν τοὺς ἀνθρώπους· ἐμοὶ δοκεῖν, ΒΑΡΒΑΡΙΚῶΣ τιμωρούμενον, ΟἹ νεκροῖς τοὺς αἰχμαλ-

quod adſequi vellet, aptum & adcommodatum naturae eſſe oportere, & tale ut ipſum per ſe invitaret & adliceret adpetitum animi, quem ὁρμὴν Graeci vocant. Quid autem ſit, quod ita moveat, itaque a natura in primo ortu adpetatur, non conſtat; deque eo eſt inter philoſophos, cum ſummum bonum exquiritur, omnis diſſenſio. Totius enim quaeſtionis ejus, quae habetur de finibus bonorum & malorum, [[4] cum quaeritur, in his quid ſit extremum & ultimum] fons reperiendus eſt, in quo ſint prima invitamenta naturae: quo invento, omnis ab eo quaſi capite de ſummo bono & malo diſputatio ducitur. Voluptatis alii pri- 7
mum adpetitum putant & primam depulſionem doloris. [5] Alii cenſent primum adſcitum, doloris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem.

μαλώτυς συνδεῖν λέγονται σώμασιν. Vide ſis etiam *Theodoretum* Therap. III. pag. 54. A. *Origenem* περὶ εὐχῆς §. XXX. p. 56. ed. Londin. & *Philoſtratum* vit. Apoll. VII, 39. *Idem.*

[2] *Nullam artem* ipſam *in ſe verſari*] Vulgo praetermittunt *ipſam.* Nos eam vocem, jubentibus Pariſinis tribus, Elienſ. C. C. C. & Med. recipiendam putavimus. *Idem.*

[3] *Quoniam ut medicina valetudinis*] Locus ſumtus ex lib. I. Ethic. ad Nicomachum [cap. I.] Ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον. Urſin.

Ib. *Quoniam* igitur *ut*] Vulgo deeſt vox media, quam *Ciceroni* vindicat Elienſ. & ita quidem *Lambinus* ex conjectura repoſuit. *Davies.*

[4] *Cum quaeritur, in his quid ſit extremum & ultimum*] Haec verba pro gloſſemate mihi videntur habenda: nam *in quaeſtione quae habetur de finibus bonorum & malorum,* nihil aliud quaeritur quam *quid ſit in bonis aut malis extremum & ultimum:* quippe *fines bonorum & malorum,* ſunt eorum ultima vel extrema. *Idem.*

[5] *Alii cenſent primum aſcitum, doloris vacuitatem*] *Doloris vacuitatem* in ſuo libro quidam induxerunt; & aſteriſci notam,

lorem. Ab his alii, quae prima ſecundum naturam nominant, proficiſcuntur; in quibus numerant incolumitatem conſervationemque omnium partium, valitudinem, ſenſus integros, doloris vacuitatem, vires, pulcritudinem, ceteraque generis ejuſdem, quorum ſimilia ſunt prima in animis, quaſi virtutum igniculi & ſemina. Ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo primum natura moveatur vel ad adpetendum vel ad repellendum, nec quicquam omnino praeter haec tria poſſit eſſe; neceſſe eſt omnino officium aut fugiendi aut ſequendi ad eorum aliquod referri, ut illa prudentia, quam artem vitae eſſe diximus, in earum trium rerum aliqua verſetur, a qua totius vitae ducat exordium. Ex eo autem, quod ſtatuerit eſſe quo primum natura moveatur, exſiſtet etiam recti ratio atque honeſti, quae cum uno aliquo ex tribus illis congruere poſſit: [1] ut aut id honeſtum ſit, facere omnia aut voluptatis cauſſa, etiam ſi eam non conſequare; aut non dolendi, etiam ſi id adſequi nequeas; aut

notam, quae corruptum locum ſignificaret, e regione appoſuerunt. Nos ea verba conſervamus; quod & ſententiam ſane bonam efficiunt; neque in antiquis *Maffaei*, *Sigonii*, *Tertii* libris deſiderantur: ut omittam, quod libros ſuperioris noſtrae editionis tamen credendum eſt ad propoſitum aliquod manuſcriptum exemplar fuiſſe impreſſos. *P. Manucius.*

Ib. *Alii cenſent primum aſcitum doloris vacuitatem*] *Non dolere* pro *doloris vacuitatem* habet antiquus liber. *Urſin.*

[1] *Ut* aut id *honeſtum ſit*] Sententia non recipit *aut*. P. Manucius.

Ib. *Ut* aut *id honeſtum ſit*] *Manu-*

aut eorum, quae ſecundum naturam, adipiſcendi. Ita fit, ut, quanta differentia eſt in principiis naturalibus, tanta ſit in finibus bonorum malorumque diſſimilitudo. Alii rurſus iiſdem a principiis omne officium referunt aut ad voluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda. Expoſitis jam igitur ſex de ſummo bono ſententiis, trium proxumarum hi principes; voluptatis, Ariſtippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, Carneades: non ille quidem auctor, ſed defenſor, differendi cauſſa, fuit. Superiores tres erant, quae eſſe poſſent; quarum eſt una ſola defenſa, eaque vehementer. Nam voluptatis cauſſa [2]facere omnia, cum, etiam ſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum & honeſtum & ſolum bonum ſit, nemo dicit. Ne vitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putavit, [3] ne ſi etiam evenire poſſet. At vero facere omnia ut

Manucius & *Lambinus* voculam *aut*, tanquam ſupervacaneam, delent, & revera παρέλκει. Forſan tamen minore mutatione legendum, *ita* ut *id honeſtum ſit*. Davies.

[2] *Facere omnia*, cum, *etiamſi*] Locum ſic lege, *Nam voluptatis cauſa facere omnia*, ut, *etiamſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum & honeſtum & ſolum bonum ſit, nemo dicit*. Hanc mutationem mens *Tullii* videtur flagitare. *Idem*.

[3] Ne ſi *etiam evitare poſſet*] *Niſi etiam* &c. eſt in MSto. *Urſin*.

Ib. *Ne ſi etiam* evenire *poſſet*] Vulgo, *ne ſi etiam* evitare *poſſet*. *Urſini*

ut adipiſcamur quae ſecundum naturam ſint, [1] etſi ea non adſequamur, id eſſe & honeſtum & ſolum per ſe expetendum & ſolum bonum
8 Stoici dicunt. Sex igitur hae ſunt ſimplices [2] de ſummo bonorum malorumque ſententiae; duae ſine patrono, quattuor defenſae: junctae autem & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt. Nec vero plures, ſi penitus rerum naturam videas, eſſe potuerunt: nam aut voluptas adjungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni Dinomachoque placuit; aut doloris vacuitas, ut Diodoro; aut prima naturae, ut antiquis, quos eoſdem Academicos & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non poſſunt omnia ſimul dici, haec in praeſentia nota eſſe debebunt, voluptatem ſemovendam eſſe, quando ad majora quaedam, ut jam adparebit, nati ſumus. De vacuitate doloris eadem fere dici ſolent, quae de voluptate. [3] Quando igitur & de voluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum; primum

Urſini MStus, *niſi etiam evitare poſſet*. Abſurde. *Lambinus*, libris refragantibus, edidit, *etiamſi eum vitare poſſet*. Sed doctiſſimus ille vir, pro ſua perſpicacia, rectam judicaſſet lectionem, quam nos ex Elienſ. recepimus; ſi modo Codices, quibus uſus eſt, eam repraeſentaſſent. *Dav.*

[1] Etſi *ea non aſſequamur*] Vulgo *etiamſi*. Renitantur autem Pariſ. tres, C. C. C. Med. Elienſ. Balliol. & editio *Victoriana*. Idem.

[2] *De ſummo*] Pariſ. pr. ſec & Elienſ. *de ſumma*. Nec id male. Vide Acad. II, 42. *Idem*.

[3] Quando *igitur & de voluptate*] Vulgo *quoniam igitur*. Hic tamen, licet in re minuta, Codices & editionem *Victorianam*

primum quae contra voluptatem dicta ſunt, [4] eadem fere cadunt contra vacuitatem doloris. Nec vero alia ſunt quaerenda contra Carneadeam illam ſententiam: quocumque enim modo ſummum bonum ſic exponitur ut id vacet honeſtate, nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitiae conſtare poſſunt. Conjunctio autem cum honeſtate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipſum honeſtum, quod amplecti volt, efficit turpe: ad eas enim res referre quae agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo eum bono dicat eſſe, altera verſetur in leviſſima parte naturae, obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. Reſtant Stoici, qui cum a Peripateticis & Academicis omnia tranſtuliſſent, nominibus aliis eaſdem res ſecuti ſunt. Hos contra ſingulos dici eſt melius: ſed nunc quod agimus, de illis cum volemus. Democriti autem ſecuritas, quae eſt animi tamquam tranquillitas, [5] quam adpellant εὐθυμίαν, eo ſeparanda fuit ab hac diſputatione, quia

nam me ſecutum moneo. Vide *Turſellinum* de Part. L. L. cap. CXLIV. *Idem.*

[4] *Eadem fere* cadunt *contra vacuitatem doloris*] Lambinus edidit *quadrant*; aliis placet *valent*. Ipſe lego, *eadem fere* ſtabunt *contra vacuitatem doloris.* Scriptor ad Herennium IV, 5 *Si concederem aliena oportere aſſumere exempla, vincerem unius oportere: primum quod contra hoc nulla* ſtaret *eorum ratio. Stare* nonnumquam *valere* denotat, ut *Nonius* obſervavit. *Id.*

[5] *Quam* appellant εὐθυμίαν] Lego *quam* appellat εὐθυμίαν; ſic enim Democritus. Infra c. XXIX. *Id enim ille* (Democritus) *ſummum bonum* εὐθυμίαν *&* *ſaepe* ἀθαμβίαν *appellat. Stobae-*

us

quia [1] ista animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita: quaerimus autem, non quae sit, sed unde sit. Jam explosae ejectaeque sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscribsimus, incidere non possunt, adhibendae omnino non fuerunt: nam cum omnis haec quaestio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum, ab eo proficiscatur quod dicimus naturae esse aptum & adcommodatum, quodque ipsum per se primum adpetatur; hoc totum & ii tollunt, qui in rebus iis, [2] in quibus nihil quod aut honestum aut turpe sit, negant esse ullam caussam cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quicquam omnino putant interesse; & Herillus, si ita sensit nihil esse bonum prae-

us Eclog. Ethic lib. II. p. 164. Δημόκριτος τὴν εὐδαιμονίαν ΕΥΘΥΜΙ'ΑΝ, καὶ εὐεστὼ καὶ ἁρμονίαν καὶ συμμετρίαν καὶ ἀταραξίαν καλεῖ. *Laërtius* IX. 45. Δοκεῖ Δημοκρίτῳ τέλος εἶναι τὴν ΕΥΘΥΜΙ'ΑΝ, οὐ τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἡδονῇ — ἀλλὰ καθ' ἣν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου ἢ δεισιδαιμονίας ἢ ἄλλου τινὸς πάθους. Ibi plura *Menagius*. Adeatur etiam Cl. *Gatakerus* ad *Antonini* IV, 24. *Davies*.

1 *Ista animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita*] Puto, *re ipsa est beata vita*. Idem.

2 *In quibus nihil aut honestum*] Si codices manuscripti hanc lectionem non confirmarent, tanta tamen vis veritatis est, ut ea probari deberet. Nunc cum eam codices duo adjuvent, atque adeo prae se ferant, nihil est, quod de hujus lectionis veritate dubitemus, & lectionem vulgatam, *in quibus nihil*, quod non *aut honestum* &c. non rejiciamus. *Lambin.*

Ib. *Nihil, quod aut honestum aut turpe sit.*] Vulgo *nihil, quod* non *aut honestum aut turpe sit.* Omnino contra rem ipsam. Vide modo Fin. III, 3, 4. & *Laertium* VII, 160. cujus verba repetit *Suidas* in τέλος. Nos igitur, auctore Paris. sec. negantem particulam sustulimus; nam plura cum *Lambino* mutare nihil opus est. *Dav.*

3 *Et*

praeter ſcientiam, omnem conſilii capiendi
cauſſam inventionemque officii ſuſtulit. Sic,
excluſis ſententiis reliquorum, cum praeterea
nulla eſſe poſſit, haec antiquorum valeat neceſſe
eſt. Ego inſtituto veterum, quo etiam Stoici 9
utuntur, hinc capiamus exordium. Omne ani-
mal ſe ipſum diligit, [3] &, ſimul ac ortum eſt,
[4] id agit, ſe ut conſervet, [quod hic ei primus
ad omnem vitam tuendam adpetitus a natura
datur, ſe ut conſervet,] atque ita ſit adfectum, ut
optume ſecundum naturam adfectum eſſe poſ-
ſit. Hanc initio conſtitutionem confuſam habet
& incertam, ut tantummodo ſe tueatur, quale-
cumque ſit: ſed nec quid ſit, nec quid poſſit,
nec quid ipſius natura ſit, intellegit. Cum au-
tem proceſſit paullum, [5] & quatenus quicquid
ſe

[3] *Et ſimul ac ortum eſt*] Ita C. C. C. & editi veteres: nam Pall. Pariſ. tres, Elienſ. Med. & Balliol. cum editione *Victoriana* dant, *ac ſimul & ortum eſt*; unde *Lambinus* & recentiores fecerunt, *ac ſimul ut ortum eſt.* Equidem haud video cur recta non habeatur Codicum ſcriptura, curque lingua Latina non tam recipiat *ſimul &* quam *ſimul ac* vel *atque.* De ſimilibus loquendi modis diximus ad lib. II. cap. 7. Paullo ante legas, *ſiquidem ſenſit*; hanc enim Herilli fuiſſe ſententiam conſentiunt auctores. *Idem.*

[4] *Id agit, ſe ut conſervet*] Locum ſic legendum cenſeo, *Id agit, ſe ut conſervet atque ita ſit affectum, ut optime ſecundum naturam affectum eſſe poſſit.* Nam illa verba *(quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus a natura datur, ſe ut conſervet)* mihi videntur abundare: quippe, ſi *omne animal, ſimul ac ortum eſt, id agit ut ſe conſervet*, proculdubio *primus hic appetitus ei datur a natura ut ſe conſervet.* Deinde non intelligo quid hoc in loco ſibi velit *omnis vita.* Quapropter vix dubito quin haec in oris Codicum primo reperta, *Ciceronianis* temere poſtea mixta fuerint, adeoque gloſſematis ſint damnanda. *Idem.*

[5] *Et quatenus quidquid ſe attingat*]

ſe adtingat ad ſeque pertineat perſpicere coepit, tum ſenſim incipit progredi, ſeſeque agnoſcere, & intellegere [1] quam ob cauſſam habeat eum, quem diximus, animi adpetitum; coeptatque & ea, quae naturae ſentit apta, adpetere & propulſare contraria. Ergo omni animali illud, quod adpetit, poſitum eſt in eo quod naturae eſt adcommodatum: ita finis bonorum exſiſtit, SECUNDUM NATURAM VIVERE, SIC ADFECTUM, UT OPTUME ADFICI POSSIT AD NATURAMQUE ADCOMMODATISSIME. Quoniam autem ſua cujuſque animantis natura eſt, neceſſe eſt quoque finem omnium hunc eſſe, ut natura expleatur: nihil enim prohibet quaedam eſſe & inter ſe animalibus reliquis & cum beſtiis homini communia, quoniam omnium eſt natura communis; ſed extrema illa & ſumma quae quaerimus, inter animalium genera, diſtincta & diſpertita ſunt & ſua cuique propria & ad id apta, quod cujuſque natura deſiderat. Quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe

tingat] Vel *quidquid* poſitum pro *quidque*; quod non eſt inuſitatum bonis ſcriptoribus: vel legendum *quidque*. Lambin.

[1] *Quam ob cauſam* habeat *eum*] Vulgo *habet*; quod reſpuit Latinitas. Itaque *Lambini* conjecturam amplexus ſum. Sed & ante *Lambinum* ſic *Aſcenſius* ediderat. *Davies.*

[2] *Ut in aliqua ſcientia* verſentur] Vulgo *verſetur*, quod ſoloecum. Nos igitur *Aldi* nepotis editionem ſecuti ſumus. *Idem.*

[3] Quae *ad vivendum creſcendumque valeant & ſuo genere perveniant ad extremum*] Omnino legendum *quo ad vivendum creſcendumque valeant:* nam quod *Lambinus* nihil hic mutet, at paullo poſt reſcribat, & *ſuo* quae-

esse, secundum naturam vivere; non ita accipiendum est, quasi dicamus unum esse omnium extremum: sed ut omnium artium recte dici potest commune esse [2] ut in aliqua scientia versentur, scientiam autem suam cujusque artis esse; sic commune animalium omnium secundum naturam vivere, sed naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur: in quibus videmus ea, quae gignuntur e terra, multa quodammodo efficere ipsa sibi per se, [3] quae ad vivendum crescendumque valeant, & suo genere perveniant ad extremum. Ut jam liceat una comprehensione omnia complecti, [4] non dubitantemque dicere, [5] omnem naturam esse servatricem sui, idque habere propositum quasi finem & extremum, se ut custodiat quam in optumo sui generis statu: ut necesse sit, omnium rerum, quae natura

quaeque in *genere perveniant ad extremum*, id vero nimis a Codicibus abit, nec tamen auctoris menti satis congruit. *Idem.*

4 *Non* dubitantemque *dicere*] Vulgo *non* dubitemque *dicere*. Paris. sec. tert. *non* dubitaremque *dicere*; quod alludit ad veram lectionem quam nos ex editione *Victoriana* recepimus. *Id.*

5 *Omnem naturam esse* servatricem *sui*] Vulgo *conservatricem*. Non autem fuit cur ea rejiceretur lectio quam praestant Paris. pr. sec. Eliens. C. C. C. Med. aliique MSSti. Terentius Hecyr. Act. V. Sc. IV, 16.

O Bacchis, o mea Bacchis, servatrix *mea*.

Sic & *Ovidius* Metam. VII, 50. *Idem.*

1 *Nunc*

natura vigeant, ſimilem eſſe finem, non eundem. Ex quo intelligi debet, homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam vivere: quod ita interpretemur, vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente. Haec igitur nobis explicanda ſunt; ſed ſi enodatius, vos ignoſcetis: hujus enim aetati & huic [1] nunc haec primum fortaſſe audienti ſervire debemus. Ita prorſus, inquam: etſi ea quidem, quae adhuc dixiſti, quamvis ad aetatem recte iſto modo dicerentur. Expoſita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur iſta ſe res ita habeat ut dixi, deinceps demonſtrandum eſt. Quamobrem ordiamur ab eo quod primum poſui, [2] quod idem reapſe primum eſt, ut intellegamus omne animal ſe ipſum diligere. Quod quamquam dubitationem non habet (eſt enim infixum in ipſa natura, comprehenditur ſuis cujuſque ſenſibus, ſic ut contra ſi quis dicere velit, non audiatur) tamen, ne quid praetermittamus, rationis quoque, cur hoc ita ſit, adferendas puto. Etſi qui poteſt in-

[1] *Nunc* haec *primum fortaſſe audienti*] Vulgo *nunc* hoc *primum.* Cum vero conjecturam noſtram, quae rebus ipſis nititur, *Aldi* nepotis editio firmaret, eam recipere non ſum veritus. *Davies.*

[2] *Quod idem reapſe primum* &c.] Ex manifeſtis antiquae ſcripturae veſtigiis, ſic vulgatam emendavi, *quod idem reipſa.* Sic autem habent libri manuſcripti *quod idem reapſe. Reapſe* autem valet *reipſa*; quod ſciunt & pueri; eoque ſaepe utitur *Plautus*, *Lucretius*, ipſe *M. Tullius*, ceteri. *Lambin.*

[3] *Res enim* concurrerent *contrariae*] Sic recte C.C.C. Vulgo *concurrent.* Davies.

4 Aut

intelligi aut cogitari esse aliquod animal quod se oderit? [3] res enim concurrerent contrariae: nam cum adpetitus ille animi aliquid ad se trahere coeperit consulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus; cum id sua caussa faciet & oderit se & simul diliget; quod fieri non potest. Necesse est quidem, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quae bona sunt, mala putare, bona contra quae mala; & quae adpetenda, fugere, & quae fugienda, adpetere. Quae sine dubio vitae sunt eversio: neque enim, si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos aut alia exitia quaerant, [[4] aut,] ut ille apud Terentium, qui *decrevit tantisper se minus injuriae suo gnato facere*, (ut ait ipse) *dum fiat miser*, [5] inimicus ipse sibi putandus est. Sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur, & cum in mala scientes inruunt, tamen se optume sibi consulere arbitrantur. Itaque dicunt, nec dubitant,

[6] *Mihi sic usus est: tibi ut opus est facto, face.*

Velut qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies

[4] Aut *ut ille apud Terentium*] Deleta prima vocula legerim *ut ille apud Terentium*. Locus autem extat in Heautontimorumeno Act. I. Sc. I, 95. *Idem.*

[5] *Inimicus ipse sibi putandus est*] Lego *inimici ipsi sibi putandi sunt*. Constructionem turbarunt librarii, quod proxime praecessit nomen singulare; cum tamen hae voces ad illa pluralia, quae prius posita sunt, referantur. Sic enim procedit oratio: *Neque enim, si nonnulli reperiuntur qui aut laqueos aut alia exitia quaerant, ut ille apud Terentium, qui decrevit* &c. idcirco hi, *inimici ipsi sibi putandi sunt*. Res mihi parum dubia videtur. *Idem.*

[6] *Mihi sic usus est: tibi ut* opus

dies noctes, torqueri vellent; nec vero ſeſe ipſi adcuſarent ob eam cauſſam, quod ſe male ſuis rebus conſuluiſſe dicerent: eorum enim haec eſt querela, qui ſibi cari ſunt ſeſeque diligunt. Quare, quotieſcumque dicetur male de ſe quis mereri ſibique eſſe inimicus atque hoſtis, vitam denique fugere, intellegatur aliquam ſubeſſe ejuſmodi cauſſam, ut ex eo ipſo intellegi poſſit ſibi quemque eſſe carum. Nec vero ſatis eſt id, neminem eſſe qui ipſe ſe oderit; ſed illud quoque intellegendum eſt, neminem eſſe, qui, quo modo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe: tolletur enim adpetitus animi, ſi, ut in iis rebus, inter quas nihil intereſt, neutram in partem [1] propenſiores ſumus, item in nobiſmetipſis, quemadmodum adfecti ſimus,
11 nihil noſtra arbitrabimur intereſſe. Atque etiam illud ſi quis dicere velit, perabſurdum ſit, ita diligi a ſeſe quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipſum, qui ſeſe diligat. Hoc cum in amicitiis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocumque dicitur, intellegi tamen quid dicatur poteſt; [2] in nobis autem ipſis ne intel-

opus eſt facto face] *Terentius* Heaut. Act. I. Sc. I. 28. Apud eum tamen obtinet alius ordo verborum; hunc autem ſervant *Ciceronis* exemplaria. *Davies.*

[1] *Propenſiores* ſumus] Sic etiam *Lambinus*. Vulgo *ſimus*. Idem.

[2] *In nobis autem ipſis ne intelligi quidem, ut propter aliam*] Lis huic lectioni non eſt movenda, ſi modo ſit a MSStis. Pall. certe ſec. tert. quint. ſext. Med. & Aſcenſ. *in nobis autem ipſis intelligi quidem propter aliam.* Sic etiam C. C. C. & Balliol.

intellegi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem, nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus. Quamquam quid est quod magis perspicuum sit, non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? quis est enim, aut [3] quotus quisque, cui, mors cum adpropinquet,

Non refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu?

Etsi hoc quidem est in vitio, dissolutionem naturae tam valde perhorrescere; quod item est reprehendendum in dolore: sed quia fere sic adficiuntur omnes, satis argumenti est, ab interitu naturam abhorrere. Idque quo magis quidam ita faciunt ut jure etiam reprehendantur, hoc magis intellegendum est haec ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quaedam essent modica natura. Nec vero dico eorum metum mortis, qui quia privari se vitae bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines extimescant, aut si metuant ne cum dolore moriantur, idcirco mortem fugiant: [4] in parvis enim saepe, qui nihil eorum

liol. nisi quod ii dent *ut propter aliam.* Nec abeunt Paris. pr. sec. excepto quod hi repraesentent *in nobismet aut* (Victorius & Eliens. *autem*) *ipsis intelligi quidem propter aliam. Lambinus* edidit, *in nobismet autem ipsis intelligi* quî potest, *ut propter aliam.* Ipse potius rescripserim *in nobismet autem ipsis intelligi* nequit, *ut propter aliam* &c. *Idem.*

3 *Quotusquisque* —— *exalbescat metu*] Haec habet *Nonius* in *sanguis.* Idem.

4 In parvis *enim saepe* — *extimescunt*]

rum cogitant, si quando his ludentes minamur praecipitaturos alicunde, extimescunt: quinetiam ferae, inquit Pacuvius,

Quibus abest ad praecavendum intellegendi astutia,

sibi injecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existumat, quin, etiam cum decreverit esse moriendum, tamen discessu a suis atque ipsa relinquenda luce moveatur? Maxume autem in hoc quidem genere vis est perspicua naturae, cum & mendicitatem multi perpetiantur ut vivant, & angantur adpropinquatione mortis confecti homines senectute, & ea perferant quae Philoctetam videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, [1] propagabat tamen vitam aucupio sagittarum.

[2] *Configebat tardus celeres, stans volantes,*

ut apud Accium est,

Pinnarumque contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominum genere, aut omnino de animalium

timescunt] Constructionem non video nisi legas, *parvi enim saepe*, vel *infantes enim saepe — extimescunt*. Davies.

[1] *Propagabat tamen vitam aucupio* sagittarum] Mihi quidem latet, quid sibi velit *aucupium sagittarum*. Lego *propagabat tamen vitam aucupio: sagitta enim configebat* Tardus celeres, stans volantes, — *ut apud Attium est, pinnarumque* &c. Vide sis *Ovidium* Metam. XIII, 52. ac *Quintum* Smyrnaeum lib. IX, 358. *Attio* sua verba reddere conatus est *Jos. Scaliger* Conj. in *Varronis* lib. VI. de L. L. p. 102. Mihi sola illa quattuor ex Attio poeta videtur laudasse Tullius. Adi scriptorem incertum ad calcem *Censorini* cap. XIV. *Idem.*

[2] *Configebat tardus celereis stans volatileis* &c.] Sic apud *Attium*

lium loquor? cum arborum & ſtirpium eadem paene natura ſit. [3] Sive enim, ut doctiſſimis viris viſum eſt, major aliqua cauſſa atque divinior hanc vim ingenuit, ſive hoc ita ſit fortuito; videamus ea, quae terra gignit, corticibus & radicibus valida ſervari: quod contingit animalibus ſenſuum diſtributione & quadam conpactione membrorum. Qua quidem de re quamquam adſentior iis, qui haec omnia regi natura putant; quae ſi natura neglegat, ipſa eſſe non poſſint: tamen concedo, ut qui de hoc diſſentiunt exiſtument quod velint, ac vel hoc intellegant, [4] ſi quando naturam hominis dicam, hominem dicere me: nihil enim hoc differt: nam prius a ſe poterit quiſque diſcedere, quam adpetitum earum rerum, quae ſibi conducant, amittere. Jure igitur graviſſimi philoſophi initium ſummi boni a natura petiverunt, & illum adpetitum rerum ad naturam adcommodatarum ingeneratum putaverunt omnibus, [5] qui continentur ea commendatione

Attium Philoctеta: *Configo tardus celereis, ſtans volatileis, Pro veſte pinnis membra textis contegens*. Haec ex *Joſepho Scaligero*, juvene doctiſſimo, & plane patris ſimillimo. *Lambinus*.

[3] *Sive* enim, *ut doctiſſimis*] Vulgo deeſt vox ſecunda, quam ex Elienſi nos adjecimus. Hoc etiam *Guyetus* ex *Morelii* libro factum voluit, & locum, prout nos edidimus, cenſuit diſtinguendum. Nam reliquas editiones deformat interpunctio vitioſa. *Davies*.

[4] *Si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me*] Sic paſſim loquuntur auctores. Vide *Giſanium* Collectaneis in *Lucretium* verbo *natura*, & nos ad lib. I. N. D. cap. 17. *Idem*.

[5] *Qui continentur*] Forte *quia continentur*. Idem.

[1] *Atqui*

12 tione naturae, qua ſe ipſi diligunt. Deinceps videndum eſt, quoniam ſatis apertum eſt ſibi quemque natura eſt carum, quae ſit hominis natura; id eſt enim de quo quaerimus. [1]Atqui perſpicuum eſt hominem e corpore animoque conſtare, cum primae ſint animi partes, ſecundae corporis. Deinde id quoque videmus, [2] & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita conſtitutum, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat praeſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat; in qua ſit mirabilis quaedam vis rationis, & cognitionis, & ſcientiae, virtutumque omnium. Nam quae corporis ſunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam & cognitionem habent faciliorem: itaque ab his ordiamur. Corporis igitur noſtri partes, totaque figura, & forma, & ſtatura quam apta ad naturam ſit, adparet; neque eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquae partes, quales propriae ſunt hominis, intellegatur: ſed certe opus eſt ea valere, [3] & vigere,

[1] *Atqui perſpicuum eſt hominem e corpore animoque conſtare*] Reſpexit ad locum Ariſtotelis in I. Politic. [cap. 5.] Τὸ δὲ ζῶον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον. Urſin.

[2] Et *ita figuratum corpus*] *Lambinus* copulationem delet. Mihi potius ſcribendum videtur, *eſſe ita figuratum corpus.* Davies.

[3] *Et vigere, & naturales motus uſuſque habere*] Vulgo deeſt tertia vox, quam Med. C. C. C. aliique Codices exhibent. Eam quoque repraeſentant editiones *Aſcenſiana* & *Victoriana*. Idem.

[4] *Eſt* etiam *actio quaedam corporis*] *Etiam* repoſuimus, rejecto *enim*, ſecuti veterem librum & ordinem a *Cicerone* inſtitutum, ea quae corporis ſunt perſequente & a ſingularum partium

vigere, & naturales motus uſuſque habere, ut nec abſit quid eorum, nec aegrum debilitatumve ſit: id enim natura deſiderat. [4] Eſt etiam actio quaedam corporis, quae motus & ſtatus naturae congruentes tenet: in quibus ſi peccetur diſtortione & depravatione quadam, aut motu ſtatuve deformi, ut ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante ſed retro, fugere plane ſe ipſe, & hominem ex homine exuens naturam odiſſe videatur. Quamobrem etiam ſeſſiones quaedam, & flexi fractique motus, quales protervorum hominum aut mollium eſſe ſolent, contra naturam ſunt: ut, etiam ſi animi vitio id eveniat, tamen in corpore inmutari hominis natura videatur. Itaque e contrario moderati aequabileſque habitus, [5] adfectiones, uſuſque corporis, [6] apti eſſe ad naturam videntur. Jam vero animus non eſſe ſolum, ſed etiam cujuſdammodi debet eſſe, [7] ut & omnes partes ſuas habeat incolumes & de virtutibus nulla deſit. Atqui in ſenſibus eſt ſua cujuſ-

tium valetudine ad actionis dignitatem tranſeunte. P. MANUC. *Ibid.* Recte *Manucius:* & ejus emendationem firmant Pal. ſec, quint. Elienſ. & Med. *Davies.*

[5] Effectiones *uſuſque corporis*] Malim *actiones:* cur malim, ſatis conſtat. Sic & in *Latinii* libro poſtea ſcriptum vidi. P. MANUC. *Ibid.* At Pall. Pariſ. tres, C. C. C. Med. & Balliol. *affectiones;* idque verum; nec aliter *Aſcenſius* ediderat. *Idem.*

[6] Apti *eſſe ad naturam videntur*] Sic Elienſ. melius quam *apta,* prout vulgo legitur. *Idem.*

[7] *Ut & omnes partes* ſuas *habeat incolumes*] Vulgo *ſuas* non agnoſcunt nec ſane reperitur ea vox in Pal. quart. Pariſ. pr. aut editione Victoriana. Cum tamen haud incommoda ſit, & in Pall. quatuor, Pariſ. duobus, C.C.C. Med. Balliol. & Aſcenſ. com-

cujuſque virtus, ut nequid inpediat quo minus ſuo ſenſus quiſque munere fungatur in his rebus celeriter expediteque percipiendis, quae
13 ſubjectae ſunt ſenſibus. Animi autem & ejus animi partis quae princeps eſt, quaeque mens nominatur, plures ſunt virtutes, ſed duo prima genera; unum earum, quae ingenerantur ſuapte natura, adpellanturque non voluntariae; [1] alterum autem earum, quae in voluntate poſitae [2] magis proprio nomine adpellari ſolent; quarum eſt excellens in animorum laude praeſtantia. Prioris generis eſt docilitas, memoria; [3] quae fere omnia adpellantur uno ingenii nomine, eaſque virtutes qui habent, ingenioſi vocantur: alterum autem genus eſt magnarum verarumque virtutum; quas adpellamus voluntarias, [4] ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, juſtitiam, & reliquas ejuſdem generis. Et ſummatim quidem haec erant de corpore animoque dicenda; quibus quaſi informatum eſt, quod hominis natura poſtu-

compareat, habendam cenſuimus ejus rationem *Davies.*

[1] *Alterum* autem *earum*] Vulgo deeſt vox media, quam ſuppeditarunt Pariſ. pr. & Elienſ. *Idem.*

[2] *Magis* proprio *nomine*] Lego *magis* proprie eo *nomine*. Idem.

[3] Quae *fere omnia*] Malim *qualia fere omnia*. Idem.

[4] *Ut prudentiam, temperantiam* &c.] Atqui *prudentia*, quam Graeci φρόνησιν appellant, numeratur in virtutibus non voluntariis, quas illi διανοητικὰς nominant, & ad prius genus pertinet. *Lambin.*

Ib. *Ut prudentiam*] *Ciceroni* dicam *Lambinus* impingit, quod prudentia numeratur in virtutibus non voluntariis, adeoque ad prius genus pertinet. Sane ſi φρόνησις eodem ſenſu capiatur, quo δεινό-

poſtulet. Ex quo perſpicuum eſt, quoniam ipſi a nobis diligamur, omniaque & in animo & in corpore perfecta velimus eſſe, ea nobis ipſa cara eſſe propter ſe, & in iis eſſe ad bene vivendum momenta maxuma. Nam cui propoſita ſit conſervatio ſui, neceſſe eſt huic partes quoque ſui caras eſſe, carioreſque, quo perfectiores ſint & magis in ſuo genere, laudabiles. Ea enim vita expetitur, quae ſit animi corporiſque expleta virtutibus; in eoque ſummum bonum poni neceſſe eſt, quandoquidem id tale eſſe debet ut rerum expetendarum ſit extremum. Quo cognito, dubitari non poteſt, quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe & ſua ſponte cari, partes quoque & corporis & animi & earum rerum, quae ſunt in utriuſque motu & ſtatu, ſua caritate colantur & per ſe ipſae adpetantur. Quibus expoſitis, facilis eſt conjectura, ea maxume eſſe expetenda ex noſtris, quae plurimum habent dignitatis: ut optumae cujuſque partis, quae per ſe expe-

δεινότης, ἀγχίνοια vel εὐστοχία virtus eſt non voluntaria purumque putum naturae donum. At vero *prudentia, quam Graeci φρόνησιν, eſt rerum expetendarum fugiendarumque ſcientia*, prout eam *Cicero* definivit Offic. I, 43. primumque tenet in virtutibus ἠθικαῖς locum. Certe ſi *virtutes voluntariae multum excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur*; inter virtutes voluntarias ut ſit φρόνησις neceſſe eſt, ſiquidem illa τῶ λογικῶ μέρει τᾶς ψυχᾶς ἀρετά ἐντι, quemadmodum loquitur *Theages* apud *Stobaeum* Serm. I. pag. 10. eſtque ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακὰ, quae verba ſunt *Ariſtotelis* Ethic. Nicom. VI, 5. Vide ſis eundem apud *Stobaeum* Serm. III. pag. 40. & noſtrum infra cap. 23. *Davies.*

[1] *Ita*

expetatur, virtus ſit expetenda maxume. [1] Ita fiet, ut animi virtus corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariae: quae quidem proprie virtutes adpellantur, multumque excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil eſt in homine divinius. Etenim omnium rerum, quas & creat natura & tuetur, quae aut ſine animo ſint aut non multo ſecus, earum ſummum bonum in corpore eſt: ut non inſcite illud dictum videatur in ſue, [2] animum illi pecudi datum pro ſale, ne putreſceret.
14 Sunt autem beſtiae quaedam, in quibus ineſt ali-

[1] *Ita* fiet, *ut animi virtus*] Malim *ita ſit*, ut habet C.C.C. *Davies.*

[2] *Animam illi pecudi datam pro ſale, ne putreſceret*] Dictum Chryſippi, ut ait *Cicero* lib. II. N. D. [cap. 64.] Sed *Nonius Marcellus* a *putido putiſceret* deductum legit. *Camerar.*

Ib. *Animum illi pecudi datum pro ſale ne putreſceret*] Varro lib. II. de R. R. [cap. 4.] *Suillum pecus donatum a natura dicunt ad epulandum. Itaque his animam datam pro ſale, quae ſervaret carnem. Plinius* lib. VIII. cap. 51. *Hoc maxime brutum, animamque ei pro ſale datam non illepide exiſtimabatur.* Urſin.

Ib. *Datam pro ſale ne putiſceret*] Sic legendum cenſeo *ne putiſceret:* ut legit *Nonius Marcellus* in voce *putidum.* Nam libri omnes & vulgati, & manuſcripti habent *putreſceret.* Mendoſe. Sic & lib. II. de nat. deorum [cap. 64.] *Sus vero quid habet praeter eſcam? cui quidem, ne putiſceret, animam ipſam pro ſale datam dicit eſſe Chryſippus.* Praeterea *animam* edendum curavi, rejecta vulgata lectione *animum.* Sic enim eſt in ſecundo libro de nat. deorum. Adde quod *Varro* lib. II. de re ruſt. [cap. 4.] *animam* dixit, non *animum*, de eadem re loquens. Sic enim ille. *Itaque iis animam datam eſſe proinde ac ſalem, quae ſervaret carnem.* Lambinus.

Ibid. Animum *illi pecudi* datum *pro ſale ne* putreſceret] Vulgo *animam illi pecudi datam pro ſale ne putiſceret.* Et ultimam quidem vocem ſic exhibet

aliquid simile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, [3] ut in equis: in quibus non corporum solum, ut in suibus, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem summa omnis animi est; & in animo, rationis; ex qua virtus est: quae rationis absolutio definitur. [4] Quae etiam atque etiam explicanda putant. Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quaedam & perfectio est, non dissimilis animantium: itaque & vivere vitem & mori dicimus; arboremque & novellam & vetulam & vigere & senescere. Ex quo non est alienum, ut animantibus, [1] sic

bet *Nonius* in *putidum*; at *animam datam*, refragante *Nonio* cunctisque *Tullii* MSStis, primus intulit *Lambinus*: cum quo facit etiam *Gifanius* in Indice *Lucretiano*, nisi quod is *putesceret*. Neutrum videtur necessarium. Nam me sane fugit, cur tanta *Nonii* sit auctoritas, ut consensui praeferatur Ciceronianorum codicum, in quibus est *ne putresceret*. Vide quae diximus ad lib. II. N.D. cap. 64. Deinde, licet *animus* pro *mente* passim sumatur, & grammatici testentur *animum* & *animam* hoc distare, *Animus est quo sapimus, Anima qua vivimus*; tamen interdum *corpori* simpliciter *animus* opponitur, eaque de causa bestiis, quae vivunt, sensibusque sunt instructae, tribui potest. Sic Tusc. I, 33. *Jam similitudo magis apparet in* BESTIIS, *quarum* ANIMI *sunt rationis expertes*. Ac infra cap. XX. *Sunt autem clariora, vel plane perspicua, nec dubitanda indicia naturae, maxime scilicet in homine, sed in omni* ANIMALI, *ut appetat* ANIMUS *aliquid agere semper*. Vide sis & hujusce libri capp. 12, 14. *Davies*.

[3] Ut *in equis*] Prima vox in MSStis & editione *Victoriana* non comparet. Itaque legerim *ut in leonibus, in canibus, in equis*; ac ita Med. a prima manu. *Idem*.

[4] Quae *etiam atque etiam* explicanda *putant*] Sic optime Paris. pr. tert. ut ad illa omnia respiciat, quae de homine dixerat. Vulgo *quam etiam atque etiam explicandam putant*; quod non tam late patet. *Idem*.

[1] *Sic*

[1] ſic illis & apta quaedam ad naturam aptare & aliena; earumque augendarum & alendarum quandam cultricem eſſe, quae ſit ſcientia atque ars agricolarum, quae circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, [2] quo natura ferat, eo poſſit ire: ut ipſae vites, [3] ſi loqui poſſent, ita ſe tractandas tuendaſque eſſe fateantur. Et nunc quidem quod eam tuetur, ut de vite potiſſimum loquar, eſt id extrinſecus: in ipſa enim parum magna vis eſt ut quam optume ſe habere poſſit, ſi nulla cultura adhibeatur. At vero ſi ad vitem ſenſus acceſſerit, ut adpetitum quendam habeat & per ſe ipſa moveatur; quid facturam putas? an ea, quae per vinitorem antea conſequebatur,

[1] *Sic illis & apta quaedam ad naturam* putare, *& aliena.*] Sic reſtitui, libros manuſcriptos duces atque auctores ſecutus: in quibus verbum *amputare*, quod eſt in vulgatis poſt vocem *aliena*, non comparet: *aptare* quod in vulgatis deinceps legitur poſt *ad naturam*, partim varie ſcriptum eſt, ut *optare*, *patare*, partim plane pro eo eſt *putare*: quod rectum eſt. Hunc autem locum apparet a ſciolis eſſe corruptum, aut a doctis quidem illis, ſed partim plus nimio ſibi tribuentibus, partim non attendentibus, nondum hoc loco agi de putando, aut amputando: ſed infra non longe, ibi, *Quae circumcidat, amputet* &c. Quin ea ipſa verba, quae debuerant eos admonere, nihil hic eſſe mutandum, illos homines minime malos induxerunt, ut hunc locum depravarent, ut & innumerabiles alios depravarunt. *Lambinus.*

Ib. *Illis & apta quaedam* ad naturam aptare *& aliena*] Sic edidit *Victorius* ac ita dant Pal. quart. & Pariſ. pr. Reliqui fere Codices habent *illis & apta quaedam ad naturam* amputareque *aliena. Lambinus* reſtituit *illis & apta quaedam* ad naturam putare *& aliena.* Nec aliter prae ſe fert Elienſ. Si tamen attendas animum, forſan haec incommode dici videbis: nam nec *aliena ad naturam* pati-

tur, [4] per se ipsam curabit? sed videsne accessuram ei curam, ut sensus quoque suos eorumque omnium adpetitum & si qua sint ei membra adjuncta tueatur? Sic ad illa quae semper habuit, junget ea quae postea accesserint; nec eundem finem habebit quem cultor ejus habebat, sed volet secundum eam naturam, quae postea ei adjuncta sit, vivere. [5] Ita & similis erit finis boni atque antea fuerat, neque idem tamen: non enim jam stirpis bonum quaeret, sed animalis. Quod si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis; [6] nonne necesse est & illa pristina manere, ut tuenda? [7] & inter haec multo esse cariora quae accesserint? animique optumam

patitur, ut opinor, Latinae linguae ratio, nec *illis apta ad naturam*; cum potius *ad illarum naturam apta* postulat loquendi consuetudo. In Med. est *apta quaedam a natura*. Lego quam minima mutatione, *illis & apta quaedam* natura *putare & aliena*. Sic omnia fiunt plana. *Davies*.

[2] *Quo natura ferat, eo* possit *ire*] Legerim *eo* possint *ire*, scilicet arbores vitesque de quibus agitur. *Idem*.

[3] *Si loqui* possent] Vulgo *possint*: adversantibus C. C. C. Paris. Eliens. Med. aliisque Codicibus simul ac editionibus *Ascensii & Victorii*. Idem.

[4] *Per se ipsam curabit*] Vulgo *& per se ipsam curabit*. Sed copulationem nesciunt Paris. pr. sec. & Ascens. ac eorum fide illam delevi. *Idem*.

[5] *Ita & similis erit finis boni*] Vulgo *ita similis erit & finis boni*; quo modo prorsus abundat particula copulans, nisi forte legas *ita similis erit* ei *finis boni*: unde fit ut eam in suis editionibus negligant *Lambinus & Aldus* nepos. Nos in ordine verborum MStum C. C. C. & Ascens. sequimur, ac tum demum recte procedit oratio. *Idem*.

[6] Non *necesse est & illa pristina manere* ut *tuenda*] Legendum ex MSto, *nonne necesse est & illa pristina manere tuenda* &c. & paullo post, *sic extremum omnium appetendum* &c. *Ursin*.

[7] *Et* inter *haec multo esse cariora*

tumam quamque partem cariſſimam? in eaque expletione naturae ſummi boni finem conſiſtere, cum longe multumque praeſtet mens atque ratio? [1] Sic & extremum omnium adpetendorum, atque ductum a prima communitate naturae, multis gradibus adſcendit ut ad ſummum perveniret, quod cumulatur ex integritate corporis & ex mentis ratione perfecta. Cum igitur ea ſit, quam expoſui, forma naturae; ſi, ut initio dixi, ſimul atque ortus eſſet, ſe quiſque cognoſceret, judicareque poſſet quae vis & totius eſſet naturae & partium ſingularum, continuo videret quid eſſet hoc quod quaerimus, omnium rerum, quas expetimus, ſummum & ultimum, nec ulla in re peccare poſſet. Nunc vero a primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici nec cognoſci poteſt: progredientibus autem aetatibus, ſenſim tardeve potius quaſi noſmetipſos cognoſcimus. Ita-

riora] Si quaeras, *inter quae?* nemo reſponderit. Forſan & inſuper *haec* &c. vel & *nupera haec*; prius enim *illa priſtina* dixerat. *Davies.*

[1] *Sic & extremum omnium appetendorum ductum a prima commendatione naturae*] Sic legendum cenſeo vel omnibus libris reclamantibus, in quibus eſt *a prima* communione *naturae.* Sic enim loquitur infra, non longe admodum, *Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis a prima* commendatione *naturae.* Lambinus.

Ib. *Extremum omnium appetendorum,* atque *ductum a prima* communitate *naturae*] Elienſ. *commutatione naturae.* Legendum *commendatione naturae,* prout etiam *Lambinus* animadvertit. Vide Fin. lib. II. cap. 12. & hujuſce libri capp. 11, 15, 17. Reſtat tamen aliud vitium; turbat

Itaque illa prima commendatio, quae a natura noſtri facta eſt, nobis incerta & obſcura eſt: primuſque adpetitus ille animi tantum agit ut ſalvi atque integri eſſe poſſimus. Cum autem diſpicere coeperimus & ſentire [2] quid ſimus & quid animantibus ceteris differamus, tum ea ſequi incipimus, ad quae nati ſumus. Quam ſimilitudinem videmus in beſtiis, quae primo, in quo loco natae ſunt, ex eo ſe non conmovent: deinde [3] ſuo quaeque adpetitu moventur: ſerpere anguiculos, nare anaticulas, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, [4] nepas aculeis, ſuam denique cuique naturam eſſe ad vivendum ducem. Quae ſimilitudo in genere etiam humano adparet. Parvi enim primo ortu ſic jacent, tamquam omnino ſine animo ſint: cum autem paullum firmitatis acceſſerit, & animo utuntur & ſenſibus, connituntur que ut ſeſe erigant & manibus utantur, & eos agnoſcunt a quibus educantur:

turbat enim vox *atque*, & cum eodem viro doctiſſimo prorſus eſt delenda, niſi forte reperiatur lenior medicina. Fieri poteſt ut ſcripſerit Tullius, *extremum omnium appetendorum*, idque *ductum a prima* commendatione *naturae*. Davies.

[2] *Quid ſimus & quid animantibus ceteris differamus*] Forte *quid ſimus, & quî animantibus* &c. *Idem*.

[3] *Suo quaeque appetitu moventur*] Ita Pariſ. ſec. tert. Vulgo *movetur*. Idem.

[4] *Nepas aculeis*] Sic nunc edidi, & *Nonii* auctoritatem, & duorum codicum manuſcriptorum fidem ſecutus. Conſulendus autem *Nonius* in voce *nepam*; ubi docet *nepam* eſſe ſcorpium potius quam cancrum. *Cicero* in Arato, *Atque oculos urget pedibus, pectuſque nepaï*. LAMBIN. *Ibid.* Olim videlicet edebant *veſpas aculeis*, & ſic plures

 MSSti

cantur: deinde aequalibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum, [1] fabellarumque auditione ducuntur: deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt, animadvertuntque ea, quae domi fiunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid & discere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: [2] quibusque rebus cum aequalibus decertant, si vincunt, efferunt se laetitia; victi debilitantur animosque demittunt. Quorum sine caussa fieri nihil putandum est. [3] Est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque caussam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur: sunt enim prima elementa naturae, [4] quibus auctis, virtutis quasi carmen efficitur. Nam cum ita nati facti-

MSSti. *Nepas* tamen ante *Lambinum Victorius* expresserat, nec aliter C. C. C. ut & Pal. quart. pro varia lectione. *Davies.*

[1] *Fabellarumque auditione ducuntur*] Profert hunc locum *Nonius* in voce *fabellae*, & in *auditus & auditio.* Lambin. *Ibid.* Praeterea laudat in verbo *duci.* Davies.

[2] *Quibusque rebus cum aequalibus decertant*] Cum *Lambino* scripserim, *quibusque* de *rebus cum aequalibus decertant:* nam si dicamur rebus aliquibus decertare, significantur instrumenta vel modi, quibus inter decertandum utimur. Sic *armis, ferro, proeliis, jure decertare* passim. Vide *Caesarem* B. C. III. 19. ac *Ciceronem* pro Plancio capp. 35, 36. & de Prov. Cons. cap. XIII. *Idem.*

[3] *Est enim natura sic generata vis hominis*] Deleta voce penultima legerim, *Est enim natura sic generata hominis.* Ita certe loquitur infra cap. XXIII. *Nam cum sic,* inquit, *hominis natura generata sit.* Vel etiam scrip-

factique ſimus, ut & agendi aliquid & diligendi aliquos, & liberalitatis & referendae gratiae principia in nobis contineremus, atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, a contrariiſque rebus alienos; non ſine cauſſa eas, quas dixi, in pueris virtutum quaſi ſcintillulas videmus, e quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi Deum, ducem ſubſequens ad naturae perveniat extremum. Nam, ut ſaepe jam dixi, in infirma aetate inbecillaque mente vis naturae per caliginem cernitur: cum autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit quidem ille naturae vim, ſed ita, ut progredi poſſit longius, per ſe ſit tamen inchoata. In- 16
trandum eſt igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, pervidendum: aliter enim NOSMET IPSOS NOSSE non poſſumus: quod

ſcripſerim, *eſt enim natura ſic generata* omnis *hominis*; ut ex compendiaria ſcriptura natum ſit mendum. *Idem.*

4 *Quibus auctis, virtutis quaſi* carmen *efficitur*] *J. Fr. Gronovius* reponit, *virtutis quaſi* germen *efficitur*. Lubens equidem fateor mihi vulgatam lectionem ſatis non facere: non enim *elementa* de litteris intelligi poſſunt, ſiquidem ex iis, non *auctis*, ſed conjunctis & ordine certo diſpoſitis, efficitur carmen. Forſan, *quibus auctis, virtutis quaſi* cacumen *efficitur*. *Lucretius* V, 1455.

Namque alid ex alio clareſcere corde videmus
Artibus, ad ſummum donec venere cacumen.

Boëtius Conſ. Philoſ. lib. IV. Proſ. 2. *Omniaque expetenda referri ad bonum, velut ad quoddam naturae ſuae* CACUMEN *oſtendimus*. Et lib. V. Proſ. 5. *In illius ſummae intelligentiae* CACUMEN, *ſi poſſumus, erigamur*. Ea vox metaphorice *perfectionem* denotat, ut ἄκρον Graecis. *Idem.*

 1 *Quam*

quod praeceptum, quia majus erat [1] quam ut ab homine videretur, idcirco adſignatum eſt Deo. Jubet igitur nos Pythius Apollo, noſcere noſmetipſos: cognitio autem haec eſt una, ut vim noſtri corporis animique norimus, ſequamurque eam vitam, [2] quae rebus ipſis perfruatur. Quoniam autem is animi adpetitus a principio fuit, ut ea, quae dixi, quam perfectiſſima a natura haberemus; confitendum eſt, cum id adepti ſimus, quod adpetitum ſit, in eo quaſi ultimo conſiſtere naturam, atque id eſſe ſummum bonum: quod certe univerſum ſua ſponte ipſum expeti & propter ſe neceſſe eſt, quoniam ante demonſtratum eſt, etiam ſingulas ejus partes eſſe per ſe expetendas. In enumerandis autem corporis commodis ſiquis praetermiſſam a nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quaeſtio differatur.

[1] *Quam ut ab homine videretur*] V. C. *Th. Bentleius* non abſurde repoſuit *quam ut ab homine* ederetur. *Cyprianus* de Orat. Domin. pag. 213. *Omni ſexui atque aetati* praecepta *ſalutis* ediderit. Malim tamen *quam ut ab homine traderetur*. Noſter de Orat. I, 18. *Qui rhetores nominarentur & qui dicendi* praecepta traderent. Et in Orat. cap. XLI. *Sed ſi profitear (quod utinam poſſem) me ſtudioſis dicendi* praecepta *& quaſi vias, quae ad eloquentiam ferrent*, traditurum. Sic etiam hujuſce libri cap. IV. Adi ſis & *J. Fr. Gronovium* ad *Senecae* Epiſt. XL. Poſſis etiam ſcribere, *quam ut ab homine diceretur* vel *inveniretur*. *Minucius Felix* cap. XIX. *Altior & ſublimior aquae & ſpiritus ratio, quam ut ab homine potuerit* INVENIRI: *a Deo* TRADITUM. De re ipſa vide nos ad Tuſc. I, 22. *Davies.*

[2] *Quae rebus ipſis* perfruatur] Docti quidam legi volunt *perficiatur*. Lambin. Ibid. *Perficiatur* antiquus liber. *P. Manuc.*

Ib. *Quae rebus ipſis* perfruatur] Vetus *Manucii* liber, Pall. ſec. tert. quint. Elienſ. C. C. C &

ratur. Utrum enim ſit voluptas in iis rebus, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, necne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt. Si enim (ut mihi quidem videtur) non explet bona naturae voluptas, jure praetermiſſa eſt; [3] ſin eſt in ea, quod quidam volunt, nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni: quae enim conſtituta ſunt prima naturae, ad ea ſi voluptas acceſſerit, unum aliquod acceſſerit commodum corporis, neque eam conſtitutionem ſummi boni, quae eſt propoſita, mutaverit. Et adhuc quidem ita nobis 17
progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae: nunc autem aliud jam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum quia nos diligamus, ſed quia cujuſque partis naturae & in corpore & in animo ſua quaeque vis ſit, idcirco [4] in his rebus ſumma

& Balliol. *perficiatur*; quod mihi prae vulgata lectione placet: alluſit enim, niſi fallor, ad *Ariſtotelis* ſententiam, qui τέλος putavit χρῆσιν ἀρετῆς ἐν βίῳ ΤΕΛΕΙ'Ωι. Adi ſis ipſum Ethic. Nicom. lib. I. c. 7. *Diogenem Laërtium* V,30. & *Stobaeum* Ecl. Ethic. lib. II. p. 164. *Rebus ipſis* animi bona, corporis, & fortunae denotari cenſeo. Vide Fin. II, 6. Acad. II, 42. & *Lactantium* Div. Inſt. III, 7. *Davies.*

[3] *Sin eſt in ea*] Forſan *ſin eſt in eis*, ſcilicet bonis naturae. *Id.*

[4] *In his rebus* ſumma *noſtra ſponte moveamur*] *Lambino* vox *ſumma* videtur inanis. *Brutus* autem reponit, *ſumme noſtra ſponte moveamur*. *Aldus* nepos edidit, *ſumma noſtra ſponte moveatur*; ut *ſumma* ſit primi caſus. Qui vero huic loco quadret iſte loquendi modus, equidem non video. *Grutero* tamen arriſit, & ita dant pro varia lectione Pariſ. pr. tert. *Guyetus* cenſuit Tullium *ſumma ſponte* ſic uſum, ut alibi *ſummam voluntatem* dixit. Sed illius locutionis exemplum deſidero. Fortean *in his rebus* conſummandis *noſtra ſponte moveamur*. Vide

ma noſtra ſponte moveamur. Atque ut a corpore ordiar; videſne [1] ut, ſi qua in membris prava, aut debilitata, aut inminuta ſint, occultent homines? ut etiam contendant & elaborent, ſi efficere poſſint, ut aut non adpareat corporis vitium, aut quam minimum adpareat? multoſque etiam dolores curationis cauſſa perferant, ut, ſi ipſe uſus membrorum non modo non major, verum etiam minor futurus ſit, eorum tamen ſpecies ad naturam revertatur? Etenim cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos; neceſſe eſt ejus etiam partes propter ſe expeti, quod univerſum propter ſe expetatur. [[2] Quid? in motu & in ſtatu corporis nihilne eſt, quod animadvertendum eſſe ipſa natura judicet?] Quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui voltus in quoque ſit; nihilne eſt in his rebus, quod dignum libero aut indignum eſſe ducamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut ſtatu videntur naturae legem & modum contempſiſſe? Et, quo-

Senecam Epiſt. XLI. & *Cyprianum* Epp. VI. ac LV. *Davies.*

[1] *Ut ſi* qua *in membris prava*] Pal. quart. *ut* qua *ſi* quae *in membris.* ſec. tert. quint. ſext. C. C. C & Med. *ut ſi* qua quae *in membris.* Miratur autem *Gruterus* in ſententia tam clara diverſitatem. Sed patet unde nata ſit haec varietas: nam cum quidam Codices, ut Pariſ. pr. tert. exhiberent *ſi quae*, alii vero *ſi qua in membris*; diligentes librarii nec hanc nec illam lectionem negligendam cenſuerunt. *Idem.*

[2] *Quod in motu & in ſtatu corporis*] Legendum ſine dubio vide-

quoniam haec deducuntur de corpore, quid eſt, cur non recte pulcritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi pravitatem inminutionemque corporis propter ſe fugiendam putamus; cur non etiam ac fortaſſe magis propter ſe formae dignitatem ſequamur? & [3] ſi turpitudinem fugiamus in ſtatu & motu corporis; quid eſt, cur pulcritudinem non ſequamur? atque etiam valitudinem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetemus. Quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus volt, hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxume e natura: quae tota perturbatur, ſi aut aegrum corpus eſt, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi par- 18
tes; quarum eſt adſpectus inluſtrior: quae quo ſunt excelſiores, eo dant clariora indicia naturae. Tantus eſt igitur innatus in nobis cognitionis amor & ſcientiae, ut nemo dubitare poſſit quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videmuſne ut pueri ne verberibus quidem a contemplandis

videtur, *Quid? in motu & in ſtatu* &c. *Camerar.*

Ib. Quid? *in motu & in ſtatu corporis nihil* ne eſt *quod animadvertendum eſſe ipſa natura judicet?*] Sic vulgo quidem editur. At Codices habent *Quod in motu & in ſtatu corporis nihil ineſt* (Pariſ. pr. tert. Med. *non eſt*) *quod* (Elienſ. *quod non*) *animadvertendum eſſe ipſa natura judicet*. Nullus equidem dubito quin haec omnia gloſſae marginali debeantur. Ob hanc cauſſam uncinos circumpoſui. *Davies.*

[3] *Si turpitudinem* fugiamus] Placeret *fugimus*, cum dixerit jam *fugiendam putamus*. Verum hoc leve eſt. *P. Manuc.*

1 *Hujuſ-*

dis rebus perquirendiſque deterreantur? ut pulſi requirant & aliquid ſcire ſe gaudeant? ut aliis narrare geſtiant? ut pompa, ludis, atque ejuſmodi ſpectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & ſitim perferant? Quid vero? qui ingenuis ſtudiis atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valitudinis nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipſa cognitione & ſcientia captos? & cum maxumis curis & laboribus compenſare eam, quam ex diſcendo capiant, voluptatem? Mihi quidem Homerus [1]hujuſmodi quiddam vidiſſe videtur in iis, quae de Sirenum cantibus finxerit. Neque enim vocum ſuavitate videntur aut novitate quadam & varietate cantandi revocare eos ſolitae, qui praetervehebantur, ſed quia multa ſe ſcire profitebantur; ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhaereſcerent. Ita enim invitant Ulixem (nam verti, ut quaedam Homeri, ſic iſtum ipſum locum)

O decus

[1] *Hujuſmodi quiddam* vidiſſe *videtur in iis*] Niſi fallor, ſententiae magis conveniret *indicaſſe* vel *prodidiſſe*, vel aliud ejuſdem poteſtatis vocabulum. Vide *Arnobium* lib. III. pag. 137. IV, 180, 181. *Davies.*

[2] *Quin puppim flectis,* Ulixes] Ita Codices, & paullo ante *Ulixem*, cum vulgo ſit *Ulyſſes* & *Ulyſſem*. Hic vero malim *Ulixe*; nam ſic in emendatis exemplaribus efferri ſolet *caſus vocativus.* Locus autem *Homericus* exſtat Odyſſ. M, 184. Ut oſtendat ὅτι φύσει φιλοπευθής ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ πολὺς αὐτῷ κατὰ στέρνων τῆς ἀληθείας ἵμερος ἐντέτηκεν, eoſdem verſus adducit *Sextus* Empiricus advſ. Mathem. lib. I. §. 42. *Idem.*

[3] *Ut noſtros poſſis* agnoſcere *cantus*] *Cognoſcere* habet MStus, & ita magis placet ut legatur. Ursin. *Ibid.* Retinenda vulgata lectio, quam *Gruteriani* noſtrique

O decus Argolicum, [2] *quin puppim flectis, Ulixes,*
Auribus [3] *ut nostros possis agnoscere cantus.*
Nam nemo haec umquam est transvectus caerula cursu,
Quin prius adstiterit vocum dulcedine captus:
Post variis avido satiatus pectore musis,
Doctior ad patrias lapsus pervenerit oras.
Nos grave certamen belli, [4] *clademque tenemus,*
Graecia quam Trojae divino numine vexit;
[5] *Omniaque e latis rerum vestigia terris.*

Vidit Homerus probari fabulam non posse, si cantiunculis tantus vir inretitus teneretur: scientiam pollicentur, quam non erat mirum sapientiae cupido [6]patria cariorem. Atque omnia quidem scire [7] cujuscumque modi sint cupere, curiosorum: duci vero majorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiae, summorum virorum est putandum. Quem 19
enim

strique Codices exhibent. *Dav.*

[4] *Clademque* canemus] Ita quidem MSSti. Cum tamen *Homerus* Odyss. M. 189. habeat
ἼΔΜΕΝ γάρ τοι πάνθ', ὅσ' ἐνὶ Τροίῃ εὐρείῃ
Ἀργεῖοι Τρῶές τε θεῶν ἰότητι μόγησαν,
omnino legendum *clademque tenemus.* ut *Victorius, Lambinus* & *Aldus* nepos ediderunt. Nam *tenere* passim denotat *scire.* Vide modo Tusc. I, 13. ac *Arnobium* lib. II. pagg. 99, 102. & lib. III. pag. 158. *Idem.*

[5] *Omniaque e latis* rerum *vestigia terris*] Vulgo *regum,* nec aliter nostri Codices. *Rerum* tamen ex antiquioribus editis reposui: sic enim Poëta vs. 191.
Ἴδμεν δ', ὅσσα γένηται ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ.
Idem.

[6] *Patria cariorem*] C. C. C. *patria* esse *cariorem,* quod probo. *Idem.*

[7] *Cujuscumque modi* sint] Sic recte

enim ardorem ſtudii cenſetis fuiſſe [1] in Archimede, qui, dum in pulvere quaedam deſcribit adtentius, ne patriam quidem captam eſſe ſenſerit? quantum Ariſtoxeni ingenium conſumptum videmus in muſicis? quo ſtudio [2] Ariſtophanem putamus aetatem in litteris duxiſſe? quid de Pythagora, quid de Platone aut Democrito loquar? a quibus propter diſcendi cupiditatem videmus ultimas terras eſſe pera-

recte C.C.C. Med. Aſcenſ. & editio *Victoriana*. Vulgo *ſunt*. D.

[1] *In Archimede, qui dum in pulvere quaedam deſcribit* attentius] Pariſ. ſec. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *attentus*, idque non ſpernendum videtur. Hiſtoriam vero referunt *Livius* XXV, 31. & alii. Vide ſis *Gatakerum* ad *Antonini* V, 1. *Idem.*

[2] *Ariſtophanem putamus aetatem in litteris* duxiſſe] Ariſtophanem, non Poetam Comicum, ſed Grammaticum Byzantinum vult, de quo *Suidas* & alii. Vide Cl. *Fabricium* Bibl. Græc. Tom. VII. pag. 53. Quod autem *Lambinus* reponit *aetatem in litteris traduxiſſe*, nulla neceſſitate ductus hoc facit. *Phaedrus* lib. I. Fab. XXXI, 7. *Quare ſollicitum potius* aevum ducitis. Sic *ducere vitam* dixit *Virgilius* Aen. II, 641. IV, 340. Cum tamen *aetatem* neſciat Pariſ ſec. forte ſcripſit Tullius, *quo ſtudio Ariſtophanem putamus in litteris vixiſſe*; quae quidem elegantiſſima eſt locutio. Vide Fam. IX, 26. *Idem.*

[3] *Quae qui non* vident, *nihil unquam* magna *cognitione dignum amaverunt*] Quid ſit *magna cognitio*, quidve huc faciat *vident*, haud intelligo. Forſan a Tullii manu fuit, *quae qui non* laudent, vel *quae qui non* mirentur, *nihil unquam* magnum aut *cognitione dignum amaverunt*. Codices autem nihil adjuvant. *Idem.*

[4] *Nulla utilitate* objecta] Ultimam vocem praetermittunt Pal. quart & Pariſ. pr. eaque *Grutero* videtur παρέγγραφος. A reliquis equidem ſto codicibus; cum vix ſit ut ſimili voce careat oratio, loquendique modus reprehendi non queat. Vide noſtrum Offic. II, 10. & *Terentium* Heaut. Act. I. Sc. II, 12. *Id.*

[5] *Etiam ſi* incommodatura *ſit*] Sic legendum cenſeo, rejecta vulgata lectione, *etiam ſi incommoda datura ſit* &c. Nam primum hoc loquendi genus *incommodum*

peragratas? [3] quae qui non vident, nihil umquam magna cognitione dignum amaverunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates coli dicunt ea ſtudia quae dixi, non intellegunt idcirco eſſe ea propter ſe expetenda, quod, [4] nulla utilitate objecta, delectentur animi, atque ipſa ſcientia, [5] etiam ſi incommodatura ſit, gaudeant. Sed quid adtinet de rebus tam apertis plura requirere? ipſi enim quae-

commodum dare eſt inſolens. Neque eſt quod quiſquam mihi dicat, *incommodum dare* aeque eſſe tolerabile ut *malum dare:* nam reſpondeo, hoc eſſe uſitatum; illud non eſſe. Deinde veteres codices omnes, quos vidi, hoc loco vel lituram habent, vel ita plane, ut edidi: alii enim habent *incommoda datura* cum foeda litura in participio *datura,* ut facile appareat initio ſcriptum fuiſſe *incommodatura:* deinde poſtea ex duabus ultimis ſyllabis *tura,* factum eſſe hoc modo *data* pro *datura,* & ita ex *incommodatura* factum eſſe *incommoda datura.* Codices *Cujatii* vero, & *N. Clerici,* & *Memmii* luculente, & eadem manu, *incommodatura:* quam ſcripturam plane rectam, & germanam Ciceronis arbitror. Utitur eodem verbo & in Quinctiana, ibi [cap. XVI.] *Ut, cum ipſi nihil alteri ſcientes* incommodarint, *nihil ipſis jure incommodi cadere poſſit.* Et *Terentius* Andr. [Act. I. Sc. I, 135.]

Magis id adeo mihi ut incommodet,
Quam ut obſequatur gnato.

Lambinus.

Ibid. *Etiamſi* incommodatura *ſit*] Vulgo *etiamſi* incommoda datura *ſit*; ac ita Pall. Pariſ. tres, C. C. C. Med. & Balliol. nec ἀποτόμως eam locutionem rejicerem, cum *dare* de rebus parum gratis uſurpetur. *Terentius* Andr. Act. I. Sc. I, 116.

Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum.

Vide ſis & *Agellium* XIII, 4. Cum vero *Lambiniani* tres & Elienſ. habeant *incommodatura,* ſic edidi *Lambinum* ſecutus. *Arnobius* lib. I. pag. 8. *Nihil rebus* incommodatur *humanis.* Et lib. II. pag. 83. *Ne nobis frigora ſoleſque* incommodent *rapidi.* Iterum lib. III. pag. 137. *Ne frigus* incommodet. Sic *incommodari & noceri* dixit *Agellius* VII, 17. Apud eundem I, 25. vulgo legitur, *Ut in diem certum*

quaeramus a nobis, ſtellarum motus contemplationeſque rerum caeleſtium, eorumque omnium, quae naturae obſcuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moveant, & quid hiſtoria delectet quam ſolemus perſequi uſque ad extremum: praetermiſſa repetimus, inchoata perſequimur. Nec vero ſum inſcius, eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, e quibus [1] utilitas nulla duci poteſt, cum voluptate legimus? quid, cum volumus nomina eorum, qui quid geſſerint, nota nobis eſſe, parentes, patriam, multa praeterea minime neceſſaria? quid, quod homines infima fortuna, nulla ſpe rerum gerendarum, opifices denique, delectentur hiſtoria? maxumeque eos videre poſſumus, res geſtas audire & legere velle, qui a ſpe gerendi abſunt, confecti ſenectute. Quocirca intellegi neceſſe eſt, in ipſis rebus, quae diſcuntur & cognoſcuntur, invitamenta ineſſe, quibus ad diſcendum cognoſcendumque moveamur. Ac veteres quidem philoſophi in beatorum inſulis fingunt [2] qualis natura ſit vita ſapientium; quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium vitae cultum aut paratum requi-

certum non pugnetur nihilque incommodi detur. At MSSti dant, *nihilque incommodetur*, nec aliter reponendum puto. *Dav.*

[1] *Utilitas nulla* duci *poteſt*] Non male Pal. unus *elici poteſt.* Hinc certe natum videtur *dici*, quod exhibent C.C.C. Med. aliique plures MSSti. *Idem.*

[2] *Qualis* natura *ſit vita ſapientium*] Omnino legendum *qualis* futura *ſit vita ſapientium*, quod

requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus [3] in quaerendo ac diſcendo, in naturae cognitione conſumant. Nos autem non ſolum beatae vitae iſtam oblectationem videmus, ſed etiam levamentum miſeriarum. Itaque multi cum in poteſtate eſſent hoſtium aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exſilio, dolorem ſuum doctrinae ſtudiis levaverunt. Princeps hujus civitatis Phalereus Demetrius cum patria pulſus eſſet injuria, ad Ptolemaeum ſe regem Alexandriam contulit: qui cum in hac ipſa philoſophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophraſtique eſſet auditor; multa praeclara in illo calamitoſo otio ſcribſit, non ad uſum aliquem ſuum quo erat orbatus, ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. Equidem e Cn. Aufidio praetorio, erudito homine oculis capto, ſaepe audiebam, cum ſe lucis magis quam utilitatis deſiderio moveri diceret. Somnum denique nobis, niſi requietem corporibus & medicinam quandam laboris adferret, contra naturam putaremus datum: aufert enim ſenſus actionemque tollit omnem. Itaque, ſi aut requietem natura non quae-

quod recte monuit eruditiſſimus *Clericus* ad *Aeſchinis* Axioch. §. XVII. *Idem.*

[3] *In quaerendo ac* diſcendo, in *naturae* cognitione *conſumant*] Qui libris mordicus adhaerent & horrida quaeque patiuntur, haec teneant oportet. At ii, quibus placet orationis lenitas, mecum, niſi fallor, legent *in quaerendo ac* apiſcendo, vel *adipiſcendo*, *naturae* cognitionem

quaereret, aut eam poſſet alia quadam ratione conſequi, [1] facile pateremur; qui etiam nunc agendi aliquid diſcendique cauſſa prope contra naturam vigilias ſuſcipere ſoleamus. Sunt autem clariora, vel plane perſpicua nec dubitanda indicia naturae, maxume ſcilicet in homine, ſed in omni animali, ut adpetat animus aliquid agere ſemper, neque ulla conditione quietem ſempiternam poſſit pati. [2] Facile eſt hoc cernere in primis puerorum aetatulis. Quamquam enim vereor, ne nimius in hoc genere videar; tamen omnes veteres philoſophi, maxume noſtri, ad incunabula accedunt,

nem *conſumant*. Ita quidem, ut opinor, *Cicero* ſcriptum reliquit. *Davies.*

[1] *Facile* nos ea carere *pateremur*] Sic legendum eſſe conjecimus partim ex antiqua ſcriptura, partim ex ipſa ſententia: nam vulgata lectio *facile pateremur* perſpicue mutila eſt. *Lamb.*

Ib. *Facile pateremur*] Acquieſceremus, eſſemus contenti: nam additamenta *Lambini*, ſiquidem renitantur Codices, cum *Grutero* parum neceſſaria reor. *Davies.*

[2] *Facile eſt* hoc *cernere*] Vulgo *haec*. Sed adverſantur Pariſ. pr. tert. Med. & editio *Victoriana*. Idem.

[3] *Naturae* voluntatem] Vulgo *voluptatem*, nec aliter noſtri Codices. Attamen *Lambinum* ſecutus edidi *voluntatem*, cum ipſa res eam poſtulet lectionem. Certe *voluntas* & *voluptas* a librariis paſſim confunduntur. Sic apud *Arnobium* lib. IV. p. 186. in MSto legitur, *Sed Poetarum, inquiunt, figmenta ſunt haec omnia, & ad* voluntatem *compoſitae luſiones.* At *Salmaſius* recte *voluptatem* dedit. Vide nos ad lib. I. N. D. cap. 14. *Idem.*

[4] *Ut conquieſcere ne infantes quidem poſſint*] *Ariſtoteles* lib. VIII. Polit. [cap. 6.] Οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν Urſin.

[5] *Cum vero paullum proceſſerint*] Quidam addunt *aetate*, ut ſit *paullum* aetate *proceſſerint*; quibus aſſentior. *Lambin.*

Ib. *Cum vero paullum proceſſerint*] *Lambinus* reſcribendum conjecit *cum vero paullum* aetate *proceſſerint*; ac ita ſane loqui ſolet *Tullius*. Sic in Orat. cap. 13.

dunt, quod in pueritia facillime ſe arbitrentur [3] naturae voluntatem poſſe cognoſcere. Videmus igitur, [4] ut conquieſcere ne infantes quidem poſſint: [5] cum vero paullum proceſſerint, luſionibus vel laborioſis delectantur, ut ne verberibus quidem deterreri poſſint: [6] eaque cupiditas agendi aliquid adoleſcit una cum aetatibus. Itaque, ne ſi jucundiſſimis quidem nos ſomniis uſuros putemus, [7] Endymionis ſomnum nobis velimus dari; idque ſi accidat, mortis inſtar putemus. Quin etiam inertiſſimos homines, [8] neſcio qua ſingulari nequitia praeditos, videmus tamen & animo & corpore

13. *Ut minime mirum ſit, ſi cum* aetate proceſſerit, *aut in hoc orationum genere, cui nunc ſtudet* &c. Iterum cap. 52. *Quinetiam ſe ipſe tantum, quantum* aetate procedebat —— *relaxarat a nimia neceſſitate numerorum.* Vide ſis & librum de Senect. cap. XIV. Cum tamen ea voce careant MSSti, commode ſubaudiri queat, ut *Gruterus* etiam cenſuit. Supra cap IX. *Cum autem* proceſſit *paullum.* *Seneca* Conſ. ad Marciam cap. XX. *Nimis tamen cito periit & immaturus. Primum puta illum ſuperfuiſſe: comprehende quantum plurimum* procedere *homini licet: quantulum eſt.* Graeci προβεβηκέναι ſimiliter dicunt. Vide *Suidam* in προβεβηκόσι. & *Joſephus* Antiq. IV, 8. §. 48. *Davies.*

6 *Eaque cupiditas agendi aliquid adoleſcit una cum* aetatula] Ita eſt in MSto pro *aetatibus:* & paullo infra *ſegnitie* pro *nequitia,* quam lectionem notavit etiam *Morelius.* Urſin.

7 *Endymionis ſomnum nobis velimus dari*] Libri vulgati fere omnes habent *nolimus dari:* ſed codices veteres Memmiani, & Huraltinus, & Clericanus, & ceteri *velimus dari.* Utrocumque modo tamen legamus, eadem ſententia manet. Hoc tantum intereſt, quod ſi *nolimus* legemus, tum geminata negatio magis negabit, hoc modo, *nolimus nobis Endymionis ſomnum dari, ne ſi jucundiſſimis quidem* &c. *Lambin.*

8 *Neſcio qua ſingulari* nequitia *praeditos*] Urſini liber & C. C. C. *ſegnitie praeditos.* Ut videtur

pore moveri ſemper, &c, cum re nulla inpediantur neceſſaria, aut alveolum poſcere, aut quaerere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere; cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, [1] circulos aliquos & ſeſſiunculas conſectari. Ne beſtiae quidem, quas delectationis cauſſa concludimus, cum copioſius alantur quam ſi eſſent liberae, facile patiuntur ſeſe contineri, motuſque ſolutos & vagos a natura ſibi tributos requirunt. Itaque, ut quiſque optume natus inſtitutuſque eſt, eſſe omnino nolit in vita, ſi gerendis negotiis orbatus, [2] poſſit paratiſſimis veſci voluptatibus. Nam aut privatim aliquid gerere malunt: aut, qui altiore animo ſunt, capeſſunt rempublicam honoribus imperiiſque adipiſcendis, aut totos ſe ad ſtudia doctrinae conferunt. Qua in vita, [3] tantum abeſt ut voluptates conſectentur, etiam curas, ſollicitudines, vigilias perferunt; optumaque parte hominis, quae in nobis divina ducenda eſt, inge-

detur, ex gloſſemate. *Cicero* Catil. I, 2. *Cupio in tantis Reip. periculis non diſſolutum videri: ſed jam me ipſum inertiae* nequitiaeque *condemno.* Et cap. XI. *Num eſt vehementius ſeveritatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae ac* nequitiae *pertimeſcenda?* Vide Tuſc. III, 8. *Davies.*

[1] *Circulos aliquos &* ſeſſiunculas *conſectari*] Sic MSS. Scalig. & Elienſ. quod *Grutero* recte perplacebat. Vulgo *ſemicirculos.* Haec autem vox in tali ſenſu, qualem locus poſtulat, non uſurpatur. *Idem.*

[2] *Poſſit paratiſſimis veſci voluptatibus*] Hunc locum profert *Nonius* in verbo *veſci*, idque hic interpretatur *uti.* Lambin.

[3] *Tantum abeſt ut voluptates conſectentur: etiam curas, ſollicitudines, vigilias perferunt*] Sic locutus

ingenii & mentis acie fruuntur, nec voluptatem requirentes, nec fugientes laborem. Nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum quae ſunt ab antiquis repertae, aut inveſtigationem novarum: quo ſtudio cum ſatiari non poſſunt, omnium ceterarum rerum obliti, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque eſt vis talibus in ſtudiis, ut eos etiam, qui ſibi alios propoſuerunt fines bonorum quos utilitate aut voluptate dirigunt, tamen [4] in rebus quaerendis explicandiſque naturis aetates conterere videamus. Ergo hoc qui- 21
dem adparet, nos ad agendum eſſe natos. Actionum autem genera plura, ut obſcurentur etiam minora majoribus. Maxumae autem ſunt primum, ut mihi quidem videtur & iis quorum nunc in ratione verſamur, conſideratio cognitioque rerum caeleſtium, & earum, quas a natura occultatas & latentes indagare ratio poteſt: deinde [5] rerumpublicarum adminiſtratio, aut adminiſtrandi ſcientia, tum pru-

locutus lib. II. [cap. 17.] *Tantum abeſt ut ſe indicet: perficiet etiam, ut dolere alterius improbe facto videatur.* Et in Bruto [c. 80.] *Tantum aberat*, M. Calidi, *ut animos noſtros inflammares: ſomnum iſto loco vix tenebamus.* Hoc exemplis confirmandum putavi, ne quis legendum exiſtimaret *ut etiam perferant*, quod omnino videtur uſitatius: verum nec hoc excludendum eſt loquendi genus. *P. Manucius.*

4 *In* rebus *quaerendis explicandiſque naturis*] Omnino reponendum videtur, *in* rerum *quaerendis explicandiſque naturis.* Lucretius I, 711.

—— *Et in* rerum naturas
vertier omnes.

Sic & *Arnobius* lib. IV. pag. 252. *Davies.*

5 *Rerump. adminiſtratio, aut admi-*

prudens, temperata, fortis & justa ratio, reliquaeque virtutes & actiones virtutibus congruentes; quae uno verbo complexi omnia, honesta dicimus. Ad quorum etiam cognitionem & usum jam conroborati, natura ipsa praeeunte, deducimur. Omnium enim rerum principia parva sunt, sed suis progressionibus usa augentur; nec sine caussa: in primo enim ortu inest [1] teneritas & mollities quaedam, ut nec res videre optumas nec agere possint: virtutis enim beataeque vitae (quae duo maxume expetenda sunt) serius lumen adparet, multo etiam serius ut plane, qualia sint, intellegantur: praeclare enim Plato, [2] BEATUM, CUI ETIAM IN SENECTUTE CONTIGERIT, UT SAPIENTIAM VERASQUE OPINIONES ADSEQUI POSSIT. Quare, quoniam de primis naturae commodis satis dictum est, nunc de majoribus consequentibusque videamus. Natura

administrandi sciendique prudens] Etsi nihil mutavi, tamen, nisi prorsus nihil in litteris video, rectius est *administrandi scientia, tum prudens* &c. Sic in vetere libro. *P. Manuc.*

Ib. *Rerump. administratio aut administrandi* scientia, tum *prudens, temperata, fortis, & justa ratio*] Vulgo *aut administrandi* sciendique *prudens* &c. Quod cum recte se non haberet, secutus eam sum rationem quam suppeditarunt Pal. sext. & Eliens. quamque *Paullus Manucius* in vetere libro repertam probavit. *Davies.*

[1] Teneritas *& mollicies quaedam*] In Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Balliol. frustra legitur *temeritas.* Locum profert *Nonius* in *teneritas.* Idem.

[2] *Beatum, cui etiam in senectute contigerit*] *Platonis* verba sunt, Φρόνησιν δὲ καὶ ἀληθεῖς δόξας βεβαίως, εὐτυχὲς ὅτῳ καὶ πρὸς τὸ γῆρας παρεγένετο. Extant lib. II. de Legg. pag. 575. F. *Idem.*

3 *Quae*

tura igitur corpus quidem hominis ſic & genuit & formavit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente aetate fingeret; neque ſane multum adjumentis externis & adventiciis uteretur. Animum autem reliquis rebus ita perfecit ut corpus: ſenſibus enim ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil aut non multum adjumento ullo ad ſuam conformationem indigeret. Quod autem in homine praeſtantiſſimum atque optumum eſt, id deſeruit; etſi dedit talem mentem [3] quae omnem virtutem jam accipere poſſet, ingenuitque ſine doctrina notitias parvas rerum maxumarum, & quaſi inſtituit docere, & induxit in ea, quae inerant, tamquam elementa virtutis: ſed [4] virtutem ipſam inchoavit: nihil amplius. Itaque noſtrum eſt (quod noſtrum dico, artis eſt) ad ea principia, quae accepimus, conſequentia exquirere, quoad ſit id, quod volumus,

[3] *Quae omnem virtutem* jam *accipere poſſet*] Lego *quae omnem virtutem accipere poſſet*, antepenultima voce deleta; nam ſupervacua prorſus eſt, eamque neſcit Pariſ. pr. *Idem.*

[4] *Virtutem ipſam inchoavit: nihil amplius*] Genus loquendi, quo Cicero etiam alibi uſus eſt: ut Academ. lib. II. [cap. 23.] *Excepit unum tantum ſcire ſe, nihil amplius.* Et lib. III. in Verrem [lib. V. cap. 49.] *Seſe ipſum abs te repetit, nihil amplius.* Et in eundem lib. IV. [c. 25.] *Hactenus reprehendat, ſiquis volet; nihil amplius.* Et pro Caecina [cap. 27.] *In poſſeſſionem in praeſentia non reſtituetur, nihil amplius.* Et pro Flacco [cap. 10.] *Qua diſputatione orationem refellam ejus, qui dicit* DEDIMUS: *nihil amplius.* Et ad Caſſium Epiſt. I. lib. XII. *Adhuc ulta reſp. ſuas injurias per vos interitu tyranni: nihil amplius. Ornamenta vero ſua quae recuperavit?* Quibus adductus exem-

mus, effectum. Quod quidem pluris ſit haud paullo, magiſque ipſum propter ſe expetendum, quam aut ſenſus aut corporis ea, quae diximus: quibus tantum praeſtat mentis excellens perfectio, ut vix cogitari poſſit quod interſit. Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne ſtudium, ad virtutem & ad eas actiones, quae virtuti ſunt conſentaneae, refertur: eaque omnia, quae aut ita in animis ſunt aut ita geruntur, uno nomine honeſta dicuntur. Quorum omnium quaeque ſint notitiae, [1] quaeque ſignificentur rerum vocabulis, quaeque cujuſque vis & natura ſit, mox vide-
22 bimus. Hoc autem loco tantum explicemus: haec, honeſta quae dico, praeterquam quod noſmetipſos diligamus, praeterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda indicant pueri, in quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. Quanta ſtudia decertantium ſunt? quanta ipſa certamina? ut illi efferuntur laetitia cum vicerint?

exemplis locum emendavi. Et *Terentius* Heaut. Act. IV. Sc. 3. Antea legebatur, *Virtutem ipſam inchoavit: nihil itaque amplius noſtrum eſt,* obſcurata praepoſtero verborum ordine ſententia. *P. Manuc.*

[1] Quaeque *ſignificentur rerum vocabulis*] Si mentem *Ciceronis* intelligo, legendum videtur *queiſque ſignificentur rerum vocabulis.* Davies.

[2] *Quis Pullum Numitorem*] *Pullum* de *Publio* factum volunt, & verum eſſe *P. Numitorem.* Camerar. *Ibid.* Opinor legendum *Pullum Numitorium,* de quo in lib. II. de Inventione [c. 34.] *Nam & in Senatu & in conſilio de Syphace diu deliberatum eſt; & de* Q. Numitorio Pullo *apud L. Opimium & ejus conſilium diu ductum eſt. Livius* Epitome LX. *L. Opimius Pr. Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit. Aſconius* in Orat.

rint? ut pudet victos? ut ſe accuſari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non perferunt, ut aequalium principes ſint? quae memoria eſt in his bene merentium? quae referendae gratiae cupiditas? Atque ea in optuma quaque indole maxume adparent, in qua haec honeſta, quae intellegimus, a natura tamquam adumbrantur. Sed haec in pueris expreſſa. In iis vero aetatibus quae jam confirmatae ſunt, quis eſt tam diſſimilis homini, qui non moveatur & offenſione turpitudinis & comprobatione honeſtatis? quis eſt, qui non oderit libidinoſam, protervam aduleſcentiam? quis contra in illa aetate pudorem, conſtantiam, etiamſi ſua nihil interſit, non tamen diligat? [2] quis Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quamquam reipublicae noſtrae profuit, non odit? quis urbis conſervatorem Codrum, quis [3] Erechthei filias non maxume laudat? cui Tubuli nomen odio

Orat. in L. Piſonem [c. XXXIX.] *Notum eſt*, inquit, *Opimium in Praetura Fregellas cepiſſe; quo facto viſus eſt ceteros quoque nominis Latini ſocios male animatos repreſſiſſe*. Urſin.

Ib. *Pullum* Numitorem, Fregellanum *proditorem*] Pariſ. pr. & Med. *Numitorum*. C. C. C. *Fregellatium proditorem*. Primo legerim *Numitorium*, quod & *Urſino* notatum. Deinde *Fregellarum proditorem*. De Fregellis vide ſcriptorem ad Herenn. IV, 15. *Plutarchum* in Gracchis pag. 836. & *Strabonem* lib. V. pag. 363. *Davies*.

[3] Erechthei *filias*] Vulgo *Erichthei*, nec aliter *Victorius* & *Lambinus*. At regis hujus Athenienſis nomen erat Ἐρεχθεύς. Quapropter ſic, ut edidimus, abſque dubio ſcribendum. De Erechthei filiabus, quae, prout ait noſter Tuſc. I, 48. *cupide mortem expetiverunt pro vita civium*,

odio non eſt? quis Ariſtidem non mortuum diligit? an obliviſcimur, quanto opere in audiendo in legendoque moveamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoſcimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem & ad decus nati, ſuſcepti, inſtituti ſumus? qui clamores volgi atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego ſum Oreſtes ——

contraque ab altero,

—— *Immo enimvero ego ſum, inquam, Oreſtes.*

[1] Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi, [2] ambo ergo una vivere precamur. [3] Quoties hoc agitur, quandove, niſi admirationibus maxumis? Nemo eſt igitur qui non hanc adfectionem animi probet atque laudet; qua non modo utilitas nulla quaeritur, ſed contra utilitatem etiam con-

vium, vide *Hieronymum Columnam* ad *Ennii* Fragm. pag. 254. & *Joan. Meurſium* de Reg. Athen. II, 9. *Davies*.

[1] *Cum autem etiam exitus* ab utroque *datur conturbato* errantique regi] Locus parum ſanus. *Joſ. Scaliger* emendabat, *cum autem etiam exitus utrique datur a conturbato erranteque rege*; quod *Fr. Guyeto* placet. [illegible] legendum videtur, *cum au-* [illegible] alterutri *da-* [illegible] haerenteque *rege*. Dubius ſcilicet erat Thoas, uter Oreſtes eſſet; quapropter non utrique, ſed vel huic vel illi, vitam concedebat. *Idem*.

[2] *Ambo ergo una vivere precamur*] Hoc omnino corruptum; falſique redarguunt exemplaria manu ſcripta. Pro varia lectione Pal. quart. habet *ambo ergo ſibi unam necem imprecantur*. *J. Fr. Gronovii* Codex, *ambo ergo ſunanegamum precamur*. Forſan *ambo ergo una necemur, precantur*. Ut vox ultima ſit

conſervatur fides. Talibus exemplis non fictae ſolum fabulae, verum etiam hiſtoriae refertae ſunt, & quidem maxume noſtrae. Nos enim ad ſacra Idaea accipienda optumum virum delegimus: [4] nos tutores miſimus regibus: noſtri imperatores pro ſalute patriae ſua capita voverunt: noſtri conſules regem inimiciſſimum, moenibus jam adpropinquantem, monuerunt, a veneno ut caveret: noſtra in republica & quae per vim oblatum ſtuprum voluntaria morte lueret inventa eſt; & qui interficeret filiam, ne ſtupraretur. Quae quidem omnia & innumerabilia praeterea, quis eſt qui non intellegat, & eos qui fecerunt, dignitatis ſplendore ductos, inmemores fuiſſe utilitatum ſuarum, noſque, cum ea laudemus,
nulla alia re niſi honeſtate duci? Quibus re- 23
bus breviter expoſitis (nec enim ſum copiam quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, per-

ſit *Tullii*, reliqua vero *Pacuvii*. Videas licet hiſtoriam ſupra lib. II. cap. 24. Adi ſis & de Amic. cap. VII. *Euripidem* Iphig. in Tauris vſ. 674, ſeqq. *Ovidium* Triſt. lib. IV. Eleg. IV, 71. ex Ponto lib. III. Ep. II, 68. & *Ambroſium* Offic. lib. I. cap. XLI. n. 216. *Idem.*

[3] *Quoties hoc agitur*, quandove, *niſi admirationibus maximis*] Pariſ. pr. tert. C.C.C. ac Victor. *& quandove. J. Fr. Gronovii* MStus, *& quando ne.* Lege *quoties hoc agitur; ecquandone* (ſcilicet *agitur*) *niſi admirationibus maximis? Velleius Paterculus* II, 14. Ecquandone (ſic editio princeps) *ſimilem mei civem habebit reſp.* Sic & *Apuleius* Apol. pag. 446. *Idem.*

[4] *Nos tutores miſimus regibus*] Pertinent haec ad argenteum denarium M. Lepidi, in cujus una parte turrita imago Aegypti ſignata eſt cum litteris ALEXANDREA; in altera inſcriptio M. LEPIDUS. PONT. MAX. TUTOR.

perſecutus) ſed his rebus concluditur profecto & virtutes omnes & honeſtum illud, [1] quod ex his virtutibus exoritur & in his haeret, per ſe eſſe expetendum. In omni autem honeſto, de quo loquimur, nihil eſt tam inluſtre, nec quod latius pateat, quam conjunctio inter homines hominum, & quaſi quaedam ſocietas & communicatio utilitatum, & ipſa caritas generis humani: quae nata a primo ſatu, quo a procreatoribus nati diliguntur & tota domus conjugio & ſtirpe conjungitur, ſerpit ſenſim foras; cognationibus primum, tum adfinitatibus, deinde amicitiis, poſt [2] vicinitatibus, tum civibus, & iis qui publice ſocii atque amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanae. Quae animi adfectio ſuum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, ſocietatem conjunctionis humanae munifice & aeque tuens, juſtitia dicitur: cui ſunt adjunctae pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque ſunt generis ejuſdem. Atque

TUTOR. REG. EX. S. C. *Urſin.*

[1] *Quod* ex *his* virtutibus *exoritur*] Pariſ. pr. *quod his exoritur,* ut *ex virtutibus* ſcholiaſtae cujuſdam ſint, adeoque pro gloſſemate deleantur. *Davies.*

[2] *Vicinitatibus cum civibus*] Conſentiunt in hoc antiqui libri: mihi tamen non eſt dubium, quin ita emendandum & diſtinguendum ſit, *Vicinitatibus, tum civibus:* hoc enim quaſi progreſſu ſerpit caritas generis humani. Primi ſunt parentes & nati: ſequuntur cognati, tum affines, deinde amici, poſt vicini, tum cives, & qui publice ſocii atque amici ſunt, poſtremo humanae gentis univerſae, & hominum inter homines conjunctio. P. Manuc. *Ibid.* Recte *Manucius,* ejuſque conjecturam firmant Pall. quart. ſext. & C. C. C. *Davies.*

[3] *Cum*

que haec ita juſtitiae propria ſunt, ut ſint virtutum reliquarum communia. Nam cum ſic hominis natura generata ſit ut habeat quiddam innatum quaſi civile atque populare, quod Graeci πολιτικὸν vocant; quicquid aget quaeque virtus, id a communitate & ea quam expoſui caritate atque ſocietate humana non abhorrebit. Viciſſimque juſtitia ut ipſa ſe fundet uſu in ceteras virtutes, ſic illas expetet: ſervari enim juſtitia, niſi a forti viro, niſi a ſapiente non poteſt. Qualis eſt igitur omnis haec, quam dico, conſpiratio conſenſuſque virtutum, tale eſt illud ipſum honeſtum: quandoquidem honeſtum, aut ipſa virtus eſt, aut res geſta virtute. Quibus in rebus vita conſentiens, virtutibuſque reſpondens, recta & honeſta & conſtans & naturae congruens exiſtumari poteſt. Atque haec conjunctio confuſioque virtutum, tamen a philoſophis ratione quadam diſtinguitur. Nam [3] cum ita copulatae connexaeque ſint, ut omnes omnium participes

[3] *Cum* ita *copulatae connexaeque ſint* ut omnes omnium participes ſint, *nec alia ab alia poſſit ſeparari*] Licet *inter philoſophos conſtet qui unam haberet, omnes habere virtutes*, ut loquitur noſter Offic. II, 10. tamen nullis, opinor, philoſophis *omnes omnium participes* videbantur: hac enim ratione nemo prorſus eſſet vitiis & flagitiis obrutus, nec ullos Tubulos Numitorioſve ferret rerum natura. Pariſ. omiſſis reliquis, exhibet, *cum* ita *copulatae connexaeque ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari*. Legerim, parva mutatione, *cum* illae *copulatae connexaeque ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari*. Vide quae collegimus ad Tuſcul. II. 13. Adeantur & *Baudius Plinii* Paneg. c. LIX. ac *Wowerius* Polym. c. XXIII. pag. 272. *Idem.*

[4] Ut

ticipes ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari; tamen proprium ſuum cujuſque munus eſt: [1] ut fortitudo in laboribus periculiſque cernatur, temperantia in praetermittendis voluptatibus, prudentia in delectu bonorum & malorum, juſtitia in ſuo cuique tribuendo. Quando igitur ineſt in omni virtute cura quaedam quaſi foras ſpectans alioſque adpetens atque complectens, exſiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut adfines, ut cives, ut omnes denique (quando unam ſocietatem hominum eſſe volumus) propter ſe expetendi ſint. Atque eorum nihil eſt ejus generis, ut ſit in fine atque extremo bonorum. Ita fit ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum, [2] quod eſt in iis, in quibus completur illud extremum; quae ſunt aut animi aut corporis: haec autem, quae ſunt extrinſecus, id eſt, [3] quae neque in animo inſunt neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipſa patria, ſunt illa quidem ſua ſponte cara, ſed eodem in genere, quo illa, non

[1] *Ut* —— cernatur] Lego *cernitur*. Davies.

[2] *Quod eſt in iis*, in *quibus completur illud extremum*] Lego *quod eſt in iis, e quibus completur illud extremum. Lambinus* praepoſitionem hanc prorſus delet. *Idem.*

[3] *Quae neque in animo* inſunt] Vulgo *ſunt*. Eam nos lectionem reddidimus, quam *Tullio* vindicant Pariſ. pr. tert. C. C. C. Med. & editio *Victoriana*. Idem.

[4] *Et amici* cultus *&* *parentis*] Doctiſſimo *Clerico* placet *cultor*. Idem.

[5] *Excitantur ſpe gloriae* &c.] Noſtri libri veteres habent *ſpe gloria:* unde conjicio legendum eſſe, *excitantur ſaepe gloria*

non ſunt. Nec vero quiſquam ſummum bo-
num adſequi umquam poſſet, ſi omnia illa
quae ſunt extra, quamquam expetenda, ſum-
mo bono continerentur. Quo modo igitur, 24
inquies, verum eſſe poterit, omnia referri ad
ſummum bonum, ſi amicitiae, ſi propinqui-
tates, ſi reliqua externa ſummo bono non
continentur? Hac videlicet ratione, quod ea,
quae externa ſunt, his tuemur officiis, quae
oriuntur a ſuo cujuſque genere virtutis: nam
[4] & amici cultus & parentis & qui officio fun-
gitur, in eo ipſo prodeſt, quod ita fungi offi-
cio, in recte factis eſt, quae ſunt orta virtuti-
bus. Quae quidem ſapientes ſequuntur, uten-
tes tamquam duce natura: non perfecti au-
tem homines & tamen ingeniis excellentibus
praediti, [5] excitantur ſaepe gloria, quae habet
formam honeſtatis & ſimilitudinem. Quod ſi
ipſam honeſtatem undique perfectam & abſo-
lutam, rem unam praeclariſſimam omnium
maxumeque laudandam, penitus viderent;
[6] quonam gaudio complerentur, cum tanto
opere

ria &c. idque magis probo. Quamquam enim vulgatam lectionem *ſpe gloriae* non damno: tamen alteram, veram puto. Sic enim loqui ſolet M. Tullius, *gloria duci, provocari, incendi, excitari*: non *gloriae ſpe duci, provocari*, &c. LAMBIN. *Ibid.* Pall. quart. & Pariſ. pr. tert. *ſpe gloria*: quam lectionem *Lambinus* in ſuis quoque Codicibus reperit, ac inde fecit *ſaepe gloria*. Recte quidem & vere; ratamque faciunt ejus conjecturam MSS. Scalig. Pal. ſext. & Elienſ. *Davies.*

[6] *Quonam gaudio complerentur*] *Plato* in Phaedro pag. 346. Ἡ Φρόνησις δεινοὺς ἂν παρεῖχεν ἔρωτας, εἴ τι τοιοῦτον ἑαυτῆς ἐναργὲς εἴδωλον

opere ejus adumbrata opinione laetentur? Quem enim deditum voluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiundis, quae acerrime concupivisset, tanta laetitia perfundi arbi-

εἴδωλον παρείχετο εἰς ὄψιν ἴον. Vide ſis ad lib. II. cap. 16. *Davies.*

[1] *Quem Tiberina decurſio feſto illo die tanto gaudio affecit*] Meliores Codices *diſſenſio*, non *decurſio*, habent. Sed quid prodeſt hoc animadvertiſſe, cum locus ſit adhuc corruptiſſimus? Quare recte fuit in Aſulana editione, ut depravatus & mancus, notula ſignatus. Agitur autem de re, ut opinor, obſcura, & parum ab antiquis auctoribus, quod ſciam, pertractata. Quid enim juxta Tiberim, quod tantopere delectaret & gaudio afficeret, gereretur, non mihi valde compertum eſt. Declaratur autem verbis *Ciceronis*, magnas omnino corporis voluptates eo loco capi ſolitas, & eas quidem certo quodam die, quem feſtum ob eam rem agebant. Exiſtimo ſane poſſe fieri, ut aliquis, qui majore ſtudio diligentiaque ritus & mores antiquorum obſervarit, aliquid, quod hunc locum illuſtret, invenerit; & haec cauſa fuit, cur adnotarem: propoſita enim hac quaeſtione, aut qui hoc deprehenderit, alios docere animum inducet, aut aliquorum ingenia ad id inveſtigandum excitabuntur. Epigramma quoddam (ut quod ego hactenus indagavi in medium proferam) ſatis argutum & elegans, ſed parum integrum & purgatum *Virgilii* nomine legitur; in quo ſignificatur turpes quaſdam & obſcoenas voluptates prope Tiberim exerceri ſolitas eſſe, ut de eadem fortaſſe re hic intelligi debeat, quod tamen non affirmo: nihil enim mihi de hoc compertum eſt. Verſus ejus Epigrammatis, in quibus de obſcoeno hoc luſu mentio fit, hi ſunt:

Non me vocabis pulchra per Cotyttia
Ad feriatos faſcinos:
Nec dein movere lumbos in rotulam
Prenſis videbo altaribus
Flavum prope Tiberim, & olentis nauticum
Vocare: ubi adpulſae rates
Stant in vadis, coeno retentae ſordido,
Macraque luctantes aqua.

Cotyttia autem ſacrificia fuiſſe a Dea Cotye, quam Thraces praecipue colebant, a *Politiano* quondam declaratum eſt, cui nocturnis pervigilationibus operabantur. Fuerunt autem ea ab Athenienſibus recepta: neſcio tamen an Romae quoque coli celebrarique ſint ſolita. Paulum autem Aemilium, ab expeditione

arbitramur, quanta aut ſuperiorem Africanum Hannibale victo, aut poſteriorem Karthagine everſa? [1] quem Tiberina deſcenſio, feſto illo die, tanto gaudio adfecit, quanto L. Paullum, cum

ne contra Perſen Macedonum regem redeuntem, Romam Tiberi intraſſe cum omni pompa tanquam ſi triumphum ageret, diligenter docet *Plutarchus* in extrema parte ejus vitae; quamvis locus ille mutilus fractuſque ſit. *Victorius.*

Ib. *Quem Tiberina* decurſio *feſto illo die*] Ven. *diſſenſio*, falſo. Dies hic feſtus celebratus fuit VIII.Kal.Sext.ut *Ovidius* docuit Faſt. VI. [vſ. 773.] his verſibus:

Quam cito venerunt Fortunae Fortis honores,
Poſt ſeptem luces Junius actus erit,
Ite, Deam laeti Fortem celebrate Quirites:
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum.
Ferte coronatae juvenum convivia lintres,
Multaque per medias vina bibantur aquas.
Plebs colit hanc; quia qui poſuit de plebe fuiſſe
Fertur, & ex humili ſceptra tuliſſe loco.
Convenit & ſervis; ſerva quia Tullius ortus
Conſtituit dubiae templa propinqua Deae.

Hanc aedem marmore Cappadocico exſtruxiſſe ait *Plinius* Neronem, ſacratam a Servio Rege aurea domo complexum. Lib. XXXVI. cap. 22. *Camerar.*

Ib. *Tiberina* decurſio] Vide num huic loco conveniant Piſcatorii ludi, de quibus *Feſtus* meminit in voce *Piſcatorii*, aut ludi Μαίευμα, de quibus mentio eſt apud *Suidam*. Urſin.

Ib. *Quem Tiberina decurſio*] Sic *Manucius* emendavit ex antiquo Codice: quo modo nos quoque ſcriptum in quatuor reperimus. *Lambin.*

Ib. *Tiberina* diſſenſio *feſto illo die*] *Ovidii* verſibus adductus ſum, ut pro *diſſenſio* legendum putarem *decurſio*: hoc facilius, quod Maffaei & Tertii veteres libri comprobant. Erat autem feſtus ille dies, quem Romani in honorem Fortunae celebrabant. Unde *Ovidius* libro VI. Faſt.

Ite, deam laeti Fortem celebrate Quirites:
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum. P. Manuc.

Ib. *Tiberina deſcenſio*] Vulgo *diſſenſio*, quod nihil eſt. Aut *deſcenſio*

cum regem Perſen captum adduceret, eodem flumine [1] invectum? Age nunc, Luci noſter, exſtrue animo altitudinem excellentiamque virtutum: jam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo erectoque viventes, ſemper ſint beati; qui omnes motus fortunae, mutationeſque rerum & temporum, leves & inbecilles fore intellegant, [2] ſi in virtutis certamen venerint. Illa enim, quae ſunt a nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſſimam vitam, ſed ita, ut ſine illis poſſit beata vita exſiſtere. Ita enim parvae & exiguae ſunt iſtae acceſſiones bonorum, ut, quemadmodum ſtellae in radio ſolis, ſic iſtae in virtutum ſplendore ne cernantur qui-

deſcenſio, quod voluerunt *Giſanius* ac *Gruterus* & exhibet Elienſ. a *Tullii* manu fuit; aut *decurſio*, quod ex MSStis reſtituit *Paullus Manucius*; ac ita dant Lambiniani quatuor, & e noſtris Pariſ. pr. tert. *Davies.*

[1] *Invectum*] Legendum, niſi fallor, *invectio*. *Idem.*

[2] *Si* in virtutis *certamen venerint*] Ita quidem Codices, niſi quod C. C. C. *in virtutis* certamine *venerint*. Niſi multum fallor, *Cicero* ſcriptum reliquit, *ſi* cum virtutibus in *certamen venerint*. Vide modo noſtrum in Bruto cap. XCII. *Idem.*

[3] *Atque* haec, *ut vere dicitur, parva eſſe ad beate vivendum momenta* iſta *corporis commodorum*] Cum dixerit *haec*, cur infert *iſta?* Equidem poſtrema quatuor verba ſuſpicor non eſſe *Ciceronis*, ſed hominis leviter eruditi, qui verbum *haec* putaret explicandum. *Tertii* liber habet *commoda* pro *commodorum*. P. Manucius.

Ib. *Atque hoc ut vere dicitur, parva eſſe ad beate vivendum momenta iſta corporis commodorum*] Haec ne Latina quidem ſunt; nam linguae Romanae ratio flagitaret, *parva eſſe ad beate vivendum momenta in iſtis corporis commodis*; ut ſupra cap. 13. habet *in iis eſſe ad beate vivendum momenta maxima*. Locus eſt corruptus. Med. & Balliol. exhibent *iſta corporis commoda*;

quidem. [3] Atque hoc ut vere dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commodorum: sic nimis violentum est, nulla esse dicere. Qui enim sic disputant, obliti mihi videntur [4] quae ipsi egerint principia naturae. Tribuendum igitur est his aliquid, dummodo, quantum tribuendum sit, intellegas. [5] Est tamen philosophi, non tam gloriosa quam vera quaerentis, nec pro nihilo putare ea quae secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque, ut ita dicam, auctoritatem honestatis, ut reliqua non illa quidem nulla, sed ita parva sint ut nulla esse videantur. [6] Haec est nec omnia spernentis praeter virtutem

moda; proque horum ductu legi queat *atque hoc ut vere dicitur*, parvi esse *ad beate vivendum* momenti *ista corporis commoda*, *sic nimis violentum est* nullius esse *dicere*. Cum tamen Pal. sec. repraesentet *atque* haec *ut vere dicitur parva esse ad beate vivendum momenta*; *sic* &c. vocibus *ista corporis commodorum* praetermissis; eas ipse glossematis damnandas omnino statuerem, scriberemque *atque* haec (ita cuncti fere MSSti) *ut vere dicitur* parvi *esse ad beate vivendum* momenti, *sic nimis violentum est* nullius *esse dicere*. Davies.

[4] *Quae ipsi* egerint *principia naturae*] Bene *Lambinus* reposuit, *fecerint principia*; nec male *Gruterus* voluit, *elegerint principia*. Forsan a primo fuerit, *dederint principia*. *Ob.* autem *Gifanius* in Epist. ad *Jos. Scaligerum* Tom. II. Syllog. *Burmannianae* pag. 308. *jecerint* legendum putat. *Idem.*

[5] *Est* tamen *philosophi*] Lego *est* enim *philosophi*; quod postulare videtur oratio. *Idem.*

[6] *Haec est non omnia spernentis praeter virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio: denique*] Si quis nostrum librum hoc in loco cum aliis libris conferet; videbit, unius literae mutatio, & punctum loco motum quanto sententiam effecerit aptiorem. *P. Manucius.*

tem, & virtutem ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio, denique haec eſt undique completa & perfecta explicatio ſummi boni. Hinc ceteri particulas adripere conati, ſuam quiſque videri voluit adferre ſententiam. Saepe ab Ariſtotele, a Theophraſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia. Hoc uno captus Herillus ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam. Multa ſunt dicta ab antiquis de contemnendis, ac deſpiciendis rebus humanis. Hoc unum Ariſto tenuit: praeter vitia atque virtutes negavit rem eſſe ullam aut fugiendam aut expetendam. Poſitum eſt a noſtris in iis rebus quae ſecundum naturam eſſent, non dolere. Hoc Hieronymus ſummum bonum eſſe dixit. At vero Callipho & poſt eum Diodorus, cum alter voluptatem adamaviſſet, alter vacuitatem doloris, neuter honeſtate carere potuit, quae eſt a noſtris laudata maxume.

Ib. *Haec eſt nec omnia ſpernentis* &c.] Sic edidimus, noſtros libros veteres ſecuti: nam *Manutiana* editio hic a noſtra in hoc diſcrepat quod habet, *Haec eſt non omnia* &c. Sic autem ſaepe Cicero ſolet has duas copulationes *nec* ſeu *neque*, *&* hoc ordine collocare, ut antecedat *nec* ſeu *neque*, deinde ſequatur *&*. Lambin.

[1] *Deverticula* quaerant, & *virtutes habeant in ore totos dies, voluptatemque primo duntaxat expeti* dicant] Balliol. *quaerunt*. Forſan legendum *deverticula* quaerunt ut *virtutes habeant* — *expeti* dicunt. *Davies.*

[2] *Conſuetudine quaſi alteram quandam naturam effici*] Correxi locum ex libris *Sigonii & Tertii*. Antea *conſuetudinem*. P. Manucius. Ibid. *Conſuetudine* Med. C. C. C. Balliol. idque rectum; nam *conſuetudo* tandem *in naturam vertitur*, ut loqui-

me. Quinetiam ipſi voluptarii [1] deverticula quaerant, & virtutes habeant in ore totos dies, voluptatemque primo duntaxat expeti dicant, deinde [2] conſuetudine quaſi alteram naturam effici, qua inpulſi multa faciunt [3] nullam quaerentes voluptatem. Stoici reſtant. Hi quidem [4] non unam aliquam aut alteram a nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt: atque ut reliqui fures earum rerum, [5] quas ceperunt, ſigna commutant; ſic illi ut ſententiis noſtris pro ſuis uterentur, nomina, tamquam rerum notas, mutaverunt. Ita relinquitur ſola haec diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regibus. Quae cum dixiſſet, paullumque inſtitiſſet, Quid eſt, inquit? ſatiſne vobis videor pro meo jure [6] in veſtris auribus commentatus? Et ego, Tu vero, inquam, Piſo, ut ſaepe alias, ſic hodie ita iſta noſſe viſus es, ut, ſi tui copia

loquitur *Arnobius* lib. II. p. 73. *Davies*.

[3] *Nullam quaerentes voluptatem. Stoici reſtant*] Haec profert *Nonius* in *reſtare*. Idem.

[4] *Non unam aliquam aut alteram*] Poſt haſce voces *ſententiam* Lambinus ſupplet. Sane vel id vel *rem* vel aliud ejuſdem poteſtatis vocabulum manifeſto deeſt; niſi forſan reponas *non unum aliquod aut alterum*, ut etiam Cl. *Th. Bentleius* vidit. *Idem.*

[5] *Quas* ceperunt] Cum *Mureto* Var. Lect. IX, 19. legerim *clepſerunt*, aut, quod vulgatae lectioni propius accedit, *cleperunt*. Vide nos ad lib. II. de Legg. cap. 9. Nec nimis obſoletum videatur hoc verbum; nam *Varro* & *Tullius* eo ſunt uſi. Vide *Nonium* in *clepere*. Id.

[6] *In veſtris auribus* commentatus?] Quidem legi volunt *commoratus?* Ego nihil muto, neque ullam cauſam video, cur quid mutetur. *Lambin.*

[1] *Nihil*

copia nobis ſemper fieret, non multum Grae-
cis ſupplicandum putarem. Quod quidem eo
probavi magis, quia memini Staſeam Neapo-
litanum, doctorem illum tuum, nobilem ſane
Peripateticum, aliquanto iſta ſecus dicere ſo-
litum, adſentientem iis, qui multum in for-
tuna ſecunda aut adverſa, multum in bonis
aut malis corporis ponerent. Eſt ut dicis, in-
quit; ſed haec ab Antiocho, noſtro familiari,
dicuntur multo melius & fortius, quam a Sta-
ſea dicebantur: quamquam ego non quaero,
quid tibi a me probatum ſit, ſed huic Cice-
roni noſtro, quem diſcipulum cupio a te ab-
26 ducere. Tum Lucius, Mihi vero iſta valde
probata ſunt, quod item fratri puto. Tum
mihi Piſo, Quid ergo, inquit, daſne aduleſ-
centi veniam? an eum diſcere ea mavis, quae
cum praeclare didicerit, [1] nihil ſciat? Ego
vero iſti, inquam, permitto. Sed nonne me-
miniſti mihi licere probare iſta, quae ſunt a
te dicta? quis enim poteſt ea, quae probabilia
videantur ei, non probare? An vero, inquit,
quiſquam poteſt probare quod perceptum,
quod comprehenſum, quod cognitum non
habet? Non eſt iſta, inquam, Piſo, magna
diſſenſio: nihil eſt enim aliud quamobrem ni-
hil percipi mihi poſſe videatur, niſi quod per-
cipiendi

[1] *Nihil ſciat*] Hoc in Academicos paſſim dicitur. Vide nos ad lib I. N. D. cap. 7. *Dav.*

[2] *Tale verum, quale falſum eſſe non poſſit*] Egit hac de re *Tullius* Acad. II, 6, 24. *Idem.*

3 *Quod*

cipiendi vis ita definitur a Stoicis, ut negent quicquam poſſe percipi, niſi [2] tale verum, quale falſum eſſe non poſſit. Itaque haec cum illis eſt diſſenſio, cum Peripateticis nulla ſane. Sed haec omittamus, habent enim & bene longam & ſatis litigioſam diſputationem. Illud mihi a te nimium feſtinanter dictum videtur, ſapientes omnes eſſe ſemper beatos. Neſcio quo modo praetervolavit oratio. [3] Quod niſi ita efficitur, quae Theophraſtus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus conjungi beatam vitam nullo modo poſſe putavit, vereor ne vera ſint. Nam illud vehementer repugnat, eundem beatum eſſe & multis malis oppreſſum. Haec quo modo conveniant non ſane intellego. Utrum igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim eſſe, ut ad beate vivendum ſe ipſa contenta ſit? an, ſi id probas, ita fieri poſſe negas, ut ii qui virtutis compotes ſint, etiam malis quibuſdam adfecti, beati ſint? Ego vero volo in virtute vim eſſe quam maxumam: ſed, quanta ſit, alias: nunc tantum, poſſitne eſſe tanta, ſi quicquam extra virtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, ſi Stoicis concedis ut virtus ſola, ſi adſit, vitam efficiat beatam, [4] concedis & Peripateticis: quae enim mala illi

[3] *Quod niſi* ita *efficitur*] Forte *quod niſi* id *efficitur*. Idem.

[4] *Concedis* etiam *Peripateticis*] C. C. C. Med. & editio *Victoriana* dant, & *concedis etiam Peripateticis*. Nimirum duplex

illi non audent adpellare, aſpera autem & incommoda & rejicienda & aliena naturae eſſe concedunt, ea nos mala dicimus, ſed exigua & porro minima. Quare ſi poteſt eſſe beatus is, qui eſt in aſperis rejiciendiſque rebus, poteſt is quoque eſſe, qui eſt in parvis malis. Et ego, Piſo, inquam, ſi eſt quiſquam qui acute in cauſſis videre ſoleat [1] quae res agatur, is es profecto tu. Quare adtende, quaeſo: nam adhuc, meo fortaſſe vitio, quid ego quaeram
27 non perſpicis. Iſtic ſum, inquit, exſpectoque quid ad id, quod quaeram, reſpondeas. Reſpondebo me non quaerere, inquam, hoc tempore, quid virtus poſſit efficere, ſed quid conſtanter dicatur, quid ipſum a ſe diſſentiat. Quo igitur, inquit, modo? [2] Quia cum a Zenone, inquam, hoc magnifice, tamquam ex oraculo, editur: virtus ad beate vivendum ſe ipſa contenta eſt. Quare, inquit? Reſpondet: quia

plex exprimitur lectio; nam legendum *concedis & Peripateticis*, ut ex Pariſ. pr. tert. edidimus. *Davies.*

[1] *Qua de re agatur*] Sic legendum vel libris omnibus invitis: idque poſſum ſexcentis aliis locis oſtendere. *Lambin.*

Ib. *Quae res agatur*] *Lambinus*, libris omnibus invitis, reponit *qua de re agatur.* Sed nihil opus eſt. *Terentius* Heaut. Act. II. Sc. III, 113.

Quaſi iſtic minor mea res agatur, *quam tua.*

Ovidius Metam. V, 372.

——*Agitur pars tertia mundi.*

Seneca Epiſt. IX. *Non agitur, inquis, nunc* hoc, *an amicitia propter ſe an propter aliud ſit expetenda.* Vide quae dicta ſunt ad II, 1. *Davies.*

[2] *Quia* cum *a Zenone*] Putat excellens ingenio *Sigonius*, cujus acquieſco ſententiae, abundare *cum.* P. Manuc.

Ib. *Quia* cum *a Zenone* &c.] Secundam vocem cum *Sigonio*, *Manucio*que non ſuſtulerim; potius

quia, nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. Non quaero jam, verumne sit illud: dico ea quae dicat praeclare inter se cohaerere. [3] Dixerit hoc Epicurus, semper beatum esse sapientem; quod quidem, solet ebullire nonnumquam: [4] quem quidem cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum, *quam suave est! quam nihil curo!* Non pugnem cum homine cur tantum habeat in natura boni: illud urgeam, non intellegere eum quid sibi dicendum sit, cum dolorem summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea adversum te oratio est: dicis eadem omnia & bona & mala, quae quidem dicunt qui numquam philosophum pictum, ut dicitur, viderunt; valitudinem, vires, staturam, formam, [5] integritatem unguiculorum omnium: deformitatem, morbum, debilitatem, mala. [6] Jam illa externa parce tu quidem: sed haec cum cor-

tius vero totum locum sic refinxerim, *Quia, cum a Zenone, inquam, tanquam ex oraculo editur,* virtus ad beate vivendum se ipsa contenta est. *Quare?* inquirenti, *respondet,* Quia nisi quod honestum est *&c.* Davies.

[3] *Dixerit hoc* idem *Epicurus*] Sic *Gruterus* ex Pall. quart. & sext. At prius edebatur *dixerit hoc* quidem *Epicurus*. Rectius, ut opinor, Paris. pr. qui dat *dixerit hoc Epicurus*, & hac & illa vocula praetermissa. De re ipsa vide Tusc. V, 38. *Idem.*

[4] *Quem quidem* ——— *ait dicturum,* quam suave est!] Forsan *eumque idem, cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum,* quam suave est! quam nihil curo! Vide Tuscul. II, 7. V, 10, 26. *Idem.*

[5] *Integritatem unguiculorum omnium*] Post hasce voces bene *Lambinus* addidit *bona*, prout Cl. *Clerico* videtur; quod & mihi persuasissimum est. *Idem.*

[6] *Jam externa parce tu quidem,*

corporis bona ſint, eorum conficientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes. [1] Contra haec adtende me nihil dicere : ſi iſta mala ſunt, in quae poteſt incidere ſapiens, ſapientem eſſe, non eſſe ad beate vivendum ſatis. Immo vero, inquit, ad beatiſſime vivendum parum eſt ; ad beate vero, ſatis. Animadverti, inquam, te iſto modo paullo ante ponere ; & ſcio ab Antiocho noſtro dici ſic ſolere. Sed quid minus probandum, quam eſſe aliquem beatum, nec ſatis beatum ? [2] Quod autem ſatis eſt, eo quicquid acceſſerit, nimium eſt : & nemo nimium beatus eſt : & nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres

dem, ſed cum haec corporis, bona ſint] Hunc locum duabus vocibus in ordinem reſtitutis emendavi : quo facto jam ſententia planiſſima eſt. Jam illa externa (inquit) parce tu quidem dicis bona, ſed tamen cum haec corporis, id eſt, quae ad corpus pertinent, bona appelles, eorum profecto conficientia, nempe externa, quae ſunt fortunae, in bonis numerabis. Licet etiam haec poſteriora ſic legere, *ſed haec corporis, cum bona ſint, eorum conficientia.* Nam ſcriptura vulgata, a qua non diſcrepat antiqua, *ſed haec cum corporis bona ſint*, vix tolerabilis eſt. *Lambinus.*

[1] *Contra haec attende me nihil dicere*] Nihil hic diſcrepant libri veteres a vulgatis. Locus tamen mihi ſuſpectus eſt : non enim exprimitur ea, quae poſtulatur, ſententia. Nam hoc videtur dici debere, *Contra haec attende, an nihil videar dicere : ſi iſta* &c. id eſt, contra haec Peripatetica, attende utrum hoc argumentum, quod ſequitur & quod jam afferam, infirmum ſit atque imbecillum, necne : *ſi iſta mala ſunt* &c. Quare ſic legendum cenſeo, *Contra haec attende, videarne nihil dicere.* Idem.

Ib. *Contra haec attende me nihil dicere : ſi iſta mala ſunt* &c.] Hoc in loco multum ſudavit *Lambinus*, at, niſi fallor, operam perdidit. Lego minima muta-

tres filios consules vidit, e quibus unum etiam & Censorem & triumphantem, quartum autem Praetorem, eosque salvos reliquit, & tres filias nuptas, [3] cum ipse Consul, Censor etiam Augurque fuisset & triumphasset, ut sapiens fuerit, nonne beatior, quam, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium vigiliis & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, 28
inquam? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos responsuros putas? Nihilo beatiorem esse Metellum quam Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est. Tamen [4] a proposito, inquam, aberramus: non enim, inquam, quaero quid verum, sed quid cuique dicendum sit. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem!

mutatione, *Contra haec attende me nihil dicere: sin ista mala sunt in quae potest incidere sapiens, sapientem esse* &c. Sensus est, Non impedio quo minus valetudinem, vires reliquaque corporis, ut & eorum conscientia, dicas bona: sed si ista mala sunt in quae potest incidere sapiens, dico satis ad beate vivendum non esse, ut aliquis, sapiens sit. *Davies.*

[2] *Quod* autem *satis est*, eo *quicquid accesserit, nimium* est; *& nemo nimium beatus est: &* *nemo beato beatior*] Forsan, *quod* enim *satis est*, ei *quicquid accesserit, nimium est: & nemo nimium beatus est:* ita *nemo beato beatior*. Idem.

[3] *Cum ipse Consul, Censor* etiam, Augurque *fuisset & triumphasset*] *Victorius* edidit, *cum ipse Consul, Censor* esset *Augur fuisset, triumphasset*. Ac ita Paris. pr. nec recedit Med. nisi quod ille *censor* etiam *esset*. Scripsit, ut opinor, Cicero, *cum ipse Consul, Censor, & Augur fuisset & triumphasset*. Quin & *augur fuisset*, non *augurque fuisset*, dat C. C. C. De Metelli felicitate noster Tusc. I, 35. aliique plures. Vide *Gerh. Vossium* ad *Velleii Paterculi* lib. I. cap. XI. & *Joan. Harduinum* ac *Plinii* VII, 45. *Idem.*

[4] *A proposito, inquam,* aberramus] Sic Parif. pr. tert Paullo post: *Tamen* aberramus *a proposito*. Vulgo *aberravimus*. Idem.

[1] *Vi-*

tiorem! jam ruinas videres: in virtute enim ſola & in ipſo honeſto cum ſit bonum poſitum, cumque nec virtus, ut placet illis, nec honeſtum creſcat, idque bonum ſolum ſit, quo qui potiatur neceſſe eſt beatus ſit; cum id augeri non poſſit in quo uno poſitum eſt beatum eſſe, qui poteſt eſſe quiſquam alius alio beatior? videſne ut haec concinant? et hercule (fatendum eſt enim quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum: reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus: quid ſequatur, quid repugnet, [1] vident. In geometria prima ſi dederis, danda ſunt omnia. Concede nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit; concedendum eſt, in virtute ſola poſitam eſſe beatam vitam. Vide rurſus retro. Dato hoc, dandum erit illud. Quod veſtri non item. Tria genera bonorum. [2] Proclivi currit oratio: [3] venit ad extremum; haeret in ſalebra: cupit enim dicere, nihil poſſe ad beatam vitam deeſſe ſapienti. Honeſta

[1] *Vident. In Geometria prima*] Legerim *vident:* ut *in Geometria, prima ſi* &c. nec aliter multo *Lambinus* edidit. *Davies.*

[2] Proclivi *currit oratio*] Vulgo *proclivius.* At *Lambinus* edidit *in proclivi.* Nihil opus praepoſitione. Noſter Tuſc. IV. 18. *Incitataque ſemel* proclivi *labuntur.* Vide ſis *Agellium* X, 24. & *Macrobium* Saturn I, 4. Nos igitur eam dedimus lectionem, quam repraeſentant omnes Pall. Pariſ. pr. tert. C.C.C. Med. & Balliol. *Idem.*

[3] *Venit ad extremum* —— *dicere*] Haec profert *Nonius* in *ſalebrae.* Idem.

[4] *Non* poteſt, *niſi* retexueris *illa*] Vel cum *Lambino* legas *non poteſt, niſi* retexuerit *illa,* vel mecum, *non* potes, *niſi retexueris illa.* Idem.

[5] *In crucem qui agitur*] Melius duxi, quam *in cruce qui angitur.*

nesta oratio; Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, inquit. [4] Non potest, nisi retexueris illa, paupertas si malum est, mendicus beatus esse nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno eum non beatum modo, sed etiam divitem dicere ausus est. Dolere, malum: [5] in crucem qui agitur, beatus esse non potest. Bonum liberi, misera orbitas: bonum patria, miserum exsilium: bonum valitudo, miserum morbus: bonum integritas corporis, [6] misera debilitas: bonum incolumis acies, misera caecitas. Quae si potest singula consolando levare, universa quo modo sustinebit? sit enim idem caecus, debilis, morbo gravissimo adfectus, exsul, orbus, egens, torqueatur eculeo; quem hunc adpellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatissimum? Quippe, inquiet, cum tam docuerim gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit etiam ipsum beatum. [7] Tibi hoc incredibile, quia beatissimum. Quid tuum? credibile? si enim ad

gitur. P. Manucius.

Ib. *In crucem qui agitur*] Codex Huraltinus habet, *in cruce qui agitur:* unde legendum censeo *in crucem qui agitur*, rejecta lectione vulgata, *in cruce qui angitur* &c. *Lambin.*

Ib. *In* crucem *qui agitur*] Sic ante *Manucium Lambinum*ve dederat *Victorius*. Et optime quidem. Accedunt fere Paris. pr. tert. *in cruce quia agatur* exhibentes. Sic *in crucem actus* dicitur infra cap. 30. Sic etiam in Verrem l. V. cap. 63, 64. *Dav.*

[6] Misera *debilitas*] Recte Paris. *miserum debilitas*. Igitur locum sic refingas velim, *Bonum liberi*; miserum *orbitas: bonum patria*; *miserum exilium: bonum valitudo*; *miserum morbus: bonum integritas corporis*; miserum *debilitas: bonum incolumis acies*; miserum *caecitas*. Idem.

[7] *Tibi hoc incredibile*, quia *beatissimum*]

ad populum me vocas, eum qui ita ſit adfectus beatum numquam probabis: ſi ad prudentes, alterum fortaſſe dubitabunt ſitne tantum in virtute ut ea praediti vel in Phalaridis tauro beati ſint; alterum non dubitabunt, quin & Stoici convenientia ſibi dicant & vos repugnantia. Theophraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus a propoſito: &c, ne longius; Prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta mala ſunt, placet. Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quaeres, inquam, in quo, [1] utrum reſpondebo, verſes te huc atque illuc neceſſe eſt? Quo tandem modo, inquit? Quia ſi mala ſunt, is, Qui erit in iis, beatus non erit: ſi mala non ſunt, jacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, Video, inquit, quid agas: ne diſcipulum abducam times. Tu vero, inquam, ducas licet ſi ſequatur: erit enim mecum, ſi tecum erit.

atiſſimum] Ita quidem Codices, ſed otioſa prorſus eſt vox penultima. Quapropter, ea deleta, legerim, *Tibi hoc incredibile, Beatiſſimum.* Davies.

[1] *Utrum* reſpondebo] Melius, ut opinor, *utrum reſpondero*; ſive hoc ſive illud dixero. *Idem.*

[2] *Tecum enim, ut ait Theophraſtus, mihi inſtituenda* &c.] Quis non videt, verborum ordinem hic eſſe perturbatum? Quo modo enim potuit Theophraſtus, qui multis annis, atque adeo ſaeculis, ante Lucium Ciceronem natus eſt, de eo cogitare, aut loqui? Sic igitur videtur legendum, *Tecum enim, Luci, mihi inſtituenda oratio eſt. Omnis auctoritas philoſophiae, ut ait Theophraſtus, conſiſtit in beata vita comparanda* &c. *Lambin.*

Ib. *Ut ait Theophraſtus*] Pariſ. *ait Theophraſtus.* Sed illae voces hoc in loco prorſus ridiculae ſunt, eaſque librariorum, puto, ſtupor huc invexit. Illas igitur

erit. Audi igitur, inquit, Luci: [2] tecum enim [ut ait Theophraſtus] mihi inſtituenda oratio eſt. Omnis auctoritas philoſophiae conſiſtit in beata vita comparanda: beate enim vivendi cupiditate incenſi omnes ſumus. Hoc mihi cum tuo fratre convenit: quare hoc videndum eſt, poſſitne nobis hoc ratio philoſophorum dare. Pollicetur certe: niſi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragravit ut a ſacerdotibus barbaris numeros & caeleſtia acciperet? cur poſt Tarentum ad Archytam? cur [3] ad reliquos Pythagoreos, Echecratem, Timaeum, [4] Acrionem Locros, ut, cum Socratem expreſſiſſet, adjungeret Pythagoreorum diſciplinam, eaque, quae Socrates repudiabat, addiſceret? Cur ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtravit & Perſarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria tranſmiſit? Cur haec eadem Democritus? 29

igitur funditus expungo, nec iis aliam ſedem quaero. *Davies.*

[3] *Ad* reliquos *Pythagoreos*] Vulgo *ad ceteros.* Alterum vero ſuadent Pariſ. pr. tert. Med. Balliol. & editio *Victoriana.* Id.

[4] *Acrionem Locros*] Quidam *Eurytum* reponunt, ſed male: fuit enim Eurytus Tarentinus, ut ex *Diogene* intelligitur, apud quem ſcriptum eſt [lib. VIII. §. 46.] Τελευταῖοι γὰρ ἐγένοντο τῶν Πυθαγορείων, οὓς καὶ Ἀριστόξενος εἶδε, Ξενόφιλός τε ὁ Χαλκιδεὺς ἀπὸ Θράκης, καὶ Φάντων ὁ Φλιάσιος, καὶ Ἐχεκράτης, καὶ Διοκλῆς, καὶ Πολύμναστος Φλιάσιοι· καὶ αὐτοὶ ἦσαν δὲ ἀκροαταὶ Φιλολάου καὶ Εὐρύτου τῶν Ταραντίνων. Urſin.

Ib. *Acrionem Locros*] Ita Codices. *Valerius Maximus* lib. VIII. cap. VII, 3. Ext. *Quo minus miror eum* (Platonem) *in Italiam trangreſſum, ut ab Archyta Tarenti, a Timaeo & Arione & Echecrate Locris, Pythagorae praecepta & inſtituta acciperet.* Legendum *Acrione*, prout

tus? [1] qui (vere falſone quaereremus) dicitur oculis ſe privaſſe. Certe ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deſeruit incultos, quid quaerens aliud niſi beatam vitam? Quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inveſtigatione naturae conſequi volebat ut eſſet bono animo: [2] id enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν & ſaepe ἀθαμβίαν adpellat, [3] id eſt, animum terrore liberum. Sed haec

ut jamdudum animadvertimus. *Davies.*

[1] *Qui vere falſove quaereremus*] Verbum *quaereremus*, quod in omnibus libris reperitur, alienum & ſupervacaneum puto. Hoc primum. Deinde *falſove* legendum arbitror, ut ſit haec ſententia, qui ſive vere, ſive falſo dicitur oculis ſe privaſſe &c. Quidam autem ſic legunt: *qui vere falſove quereremur.* Paullo poſt legendum *quam minimum*, ubi libri omnes vulgati habent *quam minime.* Lambinus.

Ib. *Vere falſone, quaereremus*] *Lambinus*, abjecta voce poſtrema, legit *vere falſove.* Sic etiam conjecit *Victorius* Var. Lect. XV, 9. At vero reſcripſerim *vere falſone non quaeremus.* Vide nos ad Tuſcul. V, 39. *Dav.*

[2] Id *enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν & ſaepe ἀθαμβίαν appellat*] Lego *etenim ille ſummum bonum εὐθυμίαν & ſaepe ἀθαμβίαν appellat.* Editi quidem veteres habent *ἀκακίαν appellat*; ſed receptam lectionem merito repoſuit *Jac. Gronovius* eique diſerte favent Pal. ſext. & Elienſ. Vide *Clementem* Alexandrinum Strom. II. p. 498. Adi ſis & *Lambinum* ac *Torrentium* ad *Horatii* lib. I. Epiſt. VI, 1. *Idem.*

[3] *Id eſt, animum terrore liberum*] Gloſſema puto. *P. Manucius.*

[4] *Etſi praeclare, nondum tamen &* perpolita] Fortaſſis *perpolite*, ſicut antea *praeclare*; poſt *enucleate. Lambinus* autem dedit, *etſi* praeclara, *nondum tamen & perpolita.* Davies.

[5] *Nec* dubitatum, *quin*] Veteres libri *nec dubitant quin.* Fortaſſe *nec dubitanter, quin.* Vereor enim ne minus notum, uſitatum tamen, loquendi genus indoctis hominibus depravandi occaſionem attulerit. Ego *Ciceronem* video ita locutum in Epiſt.

haec [4] etsi praeclare, nondum tamen & perpolita: pauca enim, neque ea ipsa enucleate ab hoc de virtute quidem dicta: post enim haec in hac urbe primum a Socrate quaeri coepta, deinde in hunc locum delata sunt, [5] nec dubitatum, quin in virtute omnis ut bene, sic etiam beate vivendi spes poneretur. Quae cum Zeno didicisset a nostris, [6] ut in actionibus [7] praescribi solet, de re eadem fecit alio modo. Hoc tu nunc in illo probas. Scilicet voca-

Epist. 3. lib. XII. Fam. *Ea dixit*, inquit, *de proditoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus: de me quidem* non dubitanter, quin *omnia de meo consilio & vos fecissetis, & Canutius faceret.* P. Manuc.

Ibid. *Nec* dubitatum] Multi Codices *nec dubitant:* unde *Manucius* legendum censet *nec dubitanter*; *Lambinus* autem *nec dubitavit*. Equidem receptam lectionem non moveo, quam tenent Pal. sext. & Eliens. *Dav.*

[6] *Ut in actionibus praescribi solet* &c.] Videtur sic potius esse legendum: *ut in actionibus fieri solet, de re eadem scripsit alio modo.* Jam vulgata lectio, *ut in actionibus perscribi solet, de re eadem fecit alio modo* non videtur mihi ferri posse. *Lambin.*

Ibid. *In actionibus praescribi*] Sic ex antiquo libro & ex consuetudine JCtorum, apud quos *praescribere* est excipere, hoc modo: si paret eum centum debere, nisi cum eo pactus erit, judex eum condemnat: praescribitur enim judici ne condemnet, illa interpositione, Nisi cum eo pactus erit. Quod autem sequitur, *De eadem re fecit alio modo*, puto verbum *fecit* abundare; intelligitur enim non *fecit*, sed *egit*: cum aliquis agere dicatur in judicio de eadem re alio modo, qui furto suo recuperato, verbi gratia, aestimatione, repetit idem furtum ab eodem alio actionis genere: tunc enim dicitur de eadem re alio modo agere, quod vetant JCtorum formulae. Unde illud Epist. 27. lib. XIII. Fam. *Ut vos in vestris formulis, sic ego in epistolis, de eadem re alio modo.* P. Manucius.

[7] Praescribi *solet, de re eadem* fecit *alio modo*] *Praescribi*, non *perscribi*, prior edidit *Victorius*; ac ita dant Paris. pr. tert. Med. aliique MSSti. At *fecit*, quod omnes libri repraesentant, potius

vocabulis rerum mutatis, inconſtantiae crimen ille effugit; nos effugere non poſſumus? Ille Metelli vitam negat beatiorem quam Reguli, praeponendam tamen: nec magis expetendam, ſed magis ſumendam: &, ſi optio eſſet, elegendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego, quam ille praeponendam & magis elegendam, beatiorem hanc adpello: nec ullo minimo momento plus ei vitae tribuo, quam Stoici. Quid intereſt, niſi quod ego res notas notis verbis adpello; illi nomina nova quaerunt quibus idem dicant? Ita quemadmodum in ſenatu ſemper eſt aliquis, qui interpretem poſtulet: ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. Bonum adpello, quicquid ſecundum naturam eſt; quod contra, malum: nec ego ſolus, [1] ſed tu etiam Chryſippe, in foro, domi: [2] in ſchola deſinis. Quid ergo? aliter homines

potius in *egit* mutarim, quam cum *Manucio* delerim *fecit* & *egit* ſubaudierim. *Agere* ſcilicet & *facere* librarii paſſim confuderunt. *Seneca* de Clement. I, 19. *Eſt enim illi* (naturae) *mos, exerere ſe in parvis, & ingentium rerum documenta minima* agere. Ubi *minima facere* lubens reſcripſerim. Vide ſis quae contra *Lambinum* diſputat *Petr. Faber* Semeſtr. lib. I. cap. XXI. pag. 142. *Davies.*

[1] *Sed tu etiam, Chryſippe, in foro, domi: in ſchola deſinis*] Sic edendum curavi, & libros veteres, & rationem ſecutus. Haec enim ſententia eſt, Non ego ſolus bonum appello, quod ſecundum naturam eſt, quod contra, malum; ſed etiam tu, Chryſippe, in foro cum civibus aliquid rei contrahens, domi loquens cum domeſticis, & familiaribus: in ſchola vero de Zenonis decretis & de ſummo bono diſputans, deſinis ita loqui. Vulgata lectio, *in foro, domi, in ſchola definis*, ferri non poteſt, & clamat ſe eſſe corruptam. *Lambin.*

[2] *In ſchola* deſinis] Vulgo *definis*. Sed omnino legendum *deſinis*

homines, aliter philoſophos loqui putes oportere [[3] quanti quidque ſit?] aliter doctos & indoctos? ſed cum conſtiterit inter doctos quanti res quaeque ſit; [ſi homines eſſent, uſitate loquerentur] dum res maneant, verba fingant arbitratu ſuo. Sed venio ad incon- 30
ſtantiae crimen, ne ſaepius dicas me aberrare: quam tu ponis in verbis; ego poſitam in re putabam. Si ſatis erit hoc perceptum, in quo Stoicos adjutores optumos habemus, tantam vim eſſe virtutis, ut omnia, ſi ex altera parte ponantur, ne adpareant quidem; cum omnia, quae illi commoda certe dicunt eſſe, & ſumenda, & elegenda, & praepoſita, quae ita definiunt ut ſatis magno aeſtimanda ſint; haec igitur cum ego tot nominibus a Stoicis adpellata, partim novis & commenticiis ut iſta [4] producta & reducta, partim idem ſignificantibus

ſinis, ut ex ſuis Codicibus olim monuit *Lambinus*. Et ita dant e noſtris Pariſ. pr. tert. *Davies*.

[3] *Quanti quidque ſit, aliter docti & indocti*] Sic emendavi, codices manuſcriptos, in his Cujatianum & Huraltinum, ſecutus: cujus ſcripturae facilis & aperta ſententia eſt. Quanti, inquit, quidque ſit aliter docti & indocti definiunt, ſeu aeſtimant. Sed &c. Lambin.

Ib. *Quanti quidque ſit? aliter doctos & indoctos*] A *Lambini* ratione ſtat Pal. ſextus. At noſtri repraeſentant *quanti* (Pariſ. *quam*) *quicquid ſit aliter doctos & indoctos*. Quaedam vero, niſi fallor, huc intulere librarii, quibus *Ciceronis* nitor obſcuratur. Ablutis igitur eorum ſordibus, totum locum ſic emendo, *Quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putes oportere? aliter doctos & indoctos? Sed, cum conſtiterit inter doctos quanti res quaeque ſit, dum res maneant, verba fingant arbitratu ſuo.* Sic, ut opinor, clara fit *Tullii* mens, & ut nihil orationi deeſt, ita nihil redundat. *Davies*.

[4] *Producta & reducta*] Προ-

ficantibus (quid enim intereſt, expetas an elegas? mihi quidem etiam lautius videtur, quod elegitur & ad quod delectus adhibetur) ſed cum ego iſta bona omnia dixero, [1] tantum refert quam magna dicam, [2] cum expetenda, quam valde: ſin autem nec expetenda ego magis, quam tu elegenda, nec illa pluris aeſtimanda ego, qui bona, quam tu, qui producta adpellas; omnia iſta neceſſe eſt obſcurari, nec adparere, & [3] in virtutes tamquam in ſolis radios incurrere. At enim, qua in vita eſt aliquid mali, ea eſſe beata non poteſt. Ne ſeges

ηγμένα paſſim *producta* reddidit *Cicero*; nuſquam, ſi bene memini, *reducta*, quod ἀποπροηγμένοις potius convenire videatur. Forſan igitur legendum *producta & praecipua*. Vide ſupra IV, 26. & Tuſcul. V, 16. *Davies*.

[1] *Tantum refert, quam magna dicam: cum expetenda, quam valde*] Hic quoque locus, ſine ulla conjectura, ex plana & liquida antiquorum librorum ſcriptura praeclare a me reſtitutus eſt. Sententia autem & concinna, & plana eſt. Cum ego iſta omnia, quae tu producta & praepoſita nominas, bona dixero, hoc tantum refert, quam magna bona dicam: cum expetenda appellaro, quae tu eligenda; hoc tantum intereſt inter te & me, quam valde expetenda dicam, quam valde tu eligenda. *Lamb.*

Cum *expetenda, quam valde*] Plurimi codices editique veteres *quam expetenda, quam valde*. *Lambinus* e ſuis libris veram lectionem primus eruit, eamque retinent Pall. quart. ſext. Pariſ. pr. tert. *Davies*.

[3] *In* virtutes] Puto *in virtutis* — *radios*. Idem.

[4] *Si avenam* uſpiam *videris*] Vulgo *avenam* ipſam *videris*. Nullo ſenſu. Nos igitur eam recepimus lectionem quam praeſtant Med. & Balliol. quamque *Victorius*, *Lambinus* & *Aldus* nepos in ſuis editionibus expreſſerant. *Idem*.

[5] *An hoc uſquequaque, aliter in vita? & non* &c.] Sic habent omnes libri & manuſcripti & typis impreſſi; niſi quod interpunctio vitioſa eſt, & interrogationis nota deſideratur poſt *aliter in vita?* neque nunc video, quare hic quidquam mutatum ſit, quamvis olim aliter ſen-

ges quidem igitur ſpicis uberibus & crebris, [4] ſi avenam uſpiam videris; nec mercatura quaeſtuoſa, ſi in maxumis lucris parum aliquid damni contraxerit. [5] An hoc uſquequaque, aliter in vita? & non ex maxuma parte de tota judicabis? an dubium eſt, quin virtus ita maxumam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? [6] audebo igitur quae ſecundum naturam ſint bona adpellare, nec fraudare ſuo veteri nomine, [7] potius quam aliquid novum exquirere; virtutis autem amplitudinem quaſi in altera librae lance ponere.

[1] Ter-

ſenſerim. Haec enim ſententia eſt, An hoc uſquequaque, id eſt, in omni re, judicabis, nempe unumquidque eſſe appellandum ex majore parte. Verbi gratia, bonum id dicimus, quod plus habet boni, quam mali: & id dulce dicimus, quod plus in ſe continet dulcedinis, quam amaroris, & ita de ceteris. Aliter autem in vita ſe habere exiſtimabis, & non de tota vita ex majore parte vitae judicabis? id eſt, non judicabis eam vitam beatam eſſe, in qua plus ſit boni, quam mali? *Lambin.*

[6] *Audebo igitur, quae ſecundum naturam* ſint] Vulgo *audebo igitur* cetera, *quae ſecundum naturam* ſunt. *Cetera* vero praetermiſi fide MSStorum C. C. C. Med. & Balliol. nec id agnoſcunt *Lambinus* & *Aldus* nepos. *Sint* vero legitur in Pariſ. pr. tret. reliquiſque Codicibus & in editione *Victoriana.* Davies.

[7] *Potius quam aliquid*] Vulgo *quam aliquid potius*, & ita MSSti. Cum tamen perverſus ſit is ordo verborum, *Lambini* ſum ſecutus editionem. Ut verum tamen fatear, legere geſtitanimus, *audebo igitur quae ſecundum naturam ſint bona appellare nec fraudare ſuo veteri nomine, quam aliquid* prorſus *novum exquirere.* Nam *potius* in hujuſmodi locutionibus paſſim ſubauditur. *Arnobius* lib. V. pag. 195. *Ita enim ſunt omnia & excogitata & comparata deriſui, ut ſit vobis connitendum, falſa ut credantur haec eſſe etiamſi ſunt vera, quam obtinere velle pro veris* &c. Sic iterum lib. VI. pag. 244. *Sulpicius Severus* Epiſt. III. pag. 366. *Seque adhuc tuos quam meos eſſe meminerunt.* Obvia ſunt hujuſmodi multa, quorum nonnulla collegimus ad *Minucii*

Fe-

[1] Terram, mihi crede, ea lanx & maria deprimet. Semper enim ex eo, quod maxumas partes continet latiſſimeque funditur, tota res adpellatur. Dicimus aliquem hilare vivere: igitur, ſi ſemel triſtior effectus eſt, hilara vita amiſſa eſt? At hoc in eo M. Craſſo, [2] quem ſemel ait in vita riſiſſe Lucilius, non contigit ut ea re minus ἀγέλαστος, ut ait idem, vocaretur. Polycratem Samium felicem adpellant: nihil acciderat ei quod nollet, niſi quod anulum, quo delectabatur, in mare abjecerat. Ergo infelix una moleſtia? felix rurſus, cum is ipſe anulus in praecordiis piſcis inventus eſt? Ille vero ſi inſipiens, (quod certe, quoniam tyrannus) numquam beatus; ſi ſapiens, ne tum

Felicis cap. 5. *Davies:*

[1] *Terram, mihi crede, ea lanx & maria* deprimet] Lanx, quae gravior eſt, leviorem non deprimit, ſed elevat. Sic tamen locutus eſt noſter Tuſc. V, 17. Pariter *Gratius* Cyneg. verſ. 198.

Illius e manibus vires ſit cura futuras
Perpenſare: leves DEDUCET *pondere fratres.*

At quod praeponderat leviora non *deducit* ſed attollit. *Julianus* autem Orat. III. pag. 119. A. de re ponderoſiore καθέλκειν τὸν ζυγὸν merito dixit. Vide *J. Fr. Gronovium* Obſerv. lib. II. cap. XIII. p. 319. *Idem.*

[2] *Quem ſemel ait in vita riſiſſe Lucilius*] Auctorum ſuffragia collegit *Fr. Douza* ad *Lucilii* Fragm. pag. 20. Hunc Craſſum alii nunquam riſiſſe confirmant. Vide *Plinium* H. N. VII, 19. & *Solinum* cap. 1. *Idem.*

[3] *Ab* Oroete *praetore Darei*] Codices *Oronte.* Mendum dudum ſuſtulit *Victorius* Var. Lect. II, 4. quam in rem teſtes ab eo citati ſunt *Herodotus* & *Athenaeus.* Addi poſſit *Lucianus* in Dial. Antiſthen. & Cratet. Tom. I. pagg. 315, 317. ac in Contempl. pag. 352. Idem tamen vitium ſcriptores alios etiam nunc foedat, ut *Maximum Tyrium* Diſſ. XXXV. & *Dionem Chryſoſtomum* Orat. XVII. pag. 251. A. *Idem.*

[4] *Stoici ſcilicet*] Sic olim reſtitui, conjectura ductus. Mendum

tum quidem miſer, cum [3] ab Oroete Praetore Darei in crucem actus eſt. At multis malis adfectus. Quis negat? ſed ea mala virtutis magnitudine obruebantur. An ne hoc quidem 31
Peripateticis concedis, ut dicant, omnium virorum bonorum, id eſt ſapientum, omnibuſque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere ſemper boni quam mali? Quis hoc dicit? [4] Stoicis licet. Minime: ſed iſti ipſi, qui voluptate & dolore omnia metiuntur, nonne clamant ſapienti plus ſemper adeſſe quod velit, quam quod nolit? Cum tantum igitur in virtute ponant ii, qui ſe fatentur virtutis cauſſa, [5] niſi ea voluptatem acciret, ne manum quidem verſuros fuiſſe; quid facere

dum videlicet a librariis ſcriptoribus commiſſum: qui pro *Stoici ſcilicet* fecerunt *Stoiciſci licet*, deinde ex hac vitioſa ſcriptura natum eſt *Stoicis licet*, non minus vitioſum. Verum tamen, niſi nimis longe abeſſet ab antiqua ſcriptura, mallem legi, *Stoici ſoli? Minime:* &c. Quin haec fortaſſe recta ſcriptura eſt, & non ita longe abeſt ab antiqua ſcriptura: nam ex *Stoici ſoli* factum *Stoiciſili:* hinc *Stoici ſcilicet*, aut *Stoicis licet*. Lambinus.

Ib. *Stoicis licet*] Amplector emendationem *Lambini*, reponentis *Stoici ſcilicet*; nec opus erat ut ad aliam recurreret conjecturam. *Davies.*

[5] *Niſi ea voluptatem* acciret] Pal. quart. Pariſ. pr. tert. & C. C. C. *niſi ea voluptatem maceret*. Pal. ſext. *voluptate maceret*; unde *Gruterus* fieri poſſe cenſuit, *voluptate maderet*; *Guyetus* autem fidens repoſuit, *voluptate marceret*. Sic *marcere Campana luxuria* dixit *Livius* XXIII, 45. *deliciis marcere* Arnobius lib. II. pag. 81. *emarceſcere voluptate* Boetius Conſ. Philoſ. lib. IV. Proſ. 7. Verum tamen hoc Epicuri mentem non exhibet, ac receptam lectionem praeſtant Med. & Balliol. eaque ſatis commoda videtur. Si quid autem eſſet immutandum, potius aliorum Codicum ductu legerem, *niſi ea voluptatem faceret*. Vide nos ad lib. I. cap. 13. *Idem.*

facere nos oportet, qui quamvis minimam animi praestantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquantur? Quis enim est [1] qui hoc cadere in sapientem dicere audeat, ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abjiciat ut dolore omni liberetur? quis nostrum dixerit, quos non pudet ea, quae Stoici aspera dicunt, mala dicere, melius esse, turpiter aliquid facere cum voluptate, quam honeste cum dolore? Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiose descivisse videtur a Stoicis [2] propter oculorum dolorem. [3] Quis vero hoc didicisset a Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non esse, quia turpe non esset, [4] & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permansisset, credo, in sen-

[1] *Qui* hoc *cadere*] Sic recte Paris. Vulgo *qui* haec *cadere*. Davies.

[2] *Propter* oculorum *dolorem*] Aut *oculorum* depravatum est aut *Cicero* sibi non constat: nam Tusculana II. [cap. 24.] *renum* dolore Dionysium hunc laborantem memorat. P. MANUC. *Ibid.* In Tusculanis *Ciceronem* memoria lapsum putarim; cum Dionysium hunc propter ὀφθαλμίαν a Stoicis descivisse tradat etiam *Laertius* lib. VII. §. 37, 166. *Davies.*

[3] Quasi *vero hoc didicisset*] Sic habent libri duo manuscripti, ubi vulgati habent, *Quis vero hoc didicisset* &c. *Lambin.*

Ib. Quis *vero hoc didicisset*] *Lambinus* ex duobus MSStis, *quasi vero.* Cuncti nostri vulgatam retinent, quae tamen videtur parum sincera. Lego *qui vero hoc* &c. *Davies.*

[4] Esset *ferendum viro*] Sententia postulat *esse*; ut hoc dicatur, quod turpe non sit, malum illud non esse, & esse ferendum viro. *P. Manucius.*

Ib. *Et* esset *ferendum viro*] *Paullus Manucius* reponit *&* esse *ferendum viro*. Rectius videtur, *ut esset ferendum viro.* Davies.

[5] Carneades *Epicuri perfamiliaris*] Adversantur rationes chronologicae: nam Epicurus mortuus

ſententia, quoniam dolorem dicunt malum
eſſe; de aſperitate autem ejus fortiter ferenda
praecipiunt eadem quae Stoici. Et quidem
Arceſilas tuus, etſi fuit in diſſerendo pertina-
cior, tamen noſter fuit: erat enim Polemo-
nis. Is cum arderet podagrae doloribus, viſi-
taſſetque hominem [5] Carneades Epicuri per-
familiaris, & triſtis exiret, Mane, quaeſo, in-
quit, Carneade noſter; nihil illinc huc perve-
nit: oſtendit pedes & pectus. Attamen hic
mallet non dolere. Haec igitur eſt noſtra ra- 32
tio, quae tibi videtur inconſtans; cum pro-
pter virtutis caeleſtem quandam & divinam
tantamque praeſtantiam, ut, ubi virtus ſit [6] reſ-
que magnae, ſumendae, laudabileſque virtute
geſtae, ibi eſſe miſeria & aerumna non poſſit,
tamen labor poſſit & moleſtia, non dubitem
dicere,

tuus eſt anno ſecundo Olymp. CXXVII. Carneades autem quarto Olymp. CLXII. ut inter eorum fata CXLII. interceſſerint anni. Quaerendus igitur eſt alius qui revera fuit Epicuro familiaris: Carneades enim Academicus philoſophus intelligi non poteſt. Forſan autem latet *Corniades*, de quo *Plutarchus* Tom. II. pag. 1089. C. ut legendum ſit, *viſitaſſetque hominem* Corniades *Epicuri perfamiliaris & triſtis exiret, Mane, quaeſo, inquit,* Corniade *noſter* &c. *Idem.*

[6] *Reſque magnae, ſumendae, laudabileſque virtute geſtae*] *Ciceronem* aliter ſcripſiſſe vel ſacramento, veterum more, contenderem. Scripſit autem hoc fortaſſe, *reſque magnae, ſummeque laudabiles virtute geſtae.* P. Manucius.

Ib. *Reſque* magnae, ſumendae, *laudabileſque*] Operam ludit *Gruterus*, qui Codicum ſcripturam eo tuetur, quod *ſumendum* apud Stoicos erat artis vocabulum. Mihi quidem ſtat locum vitio laborare, ſed quomodo ſit emendandus non aeque patet. *Manucius* conjecit, *reſque magnae ſummeque laudabiles virtute geſtae.* Mihi propius ad MSStorum veſtigia *reſque* magni aeſtimandae *laudabileſque virtute geſtae.* Si quid rectius excogitatur, herbam porrigo. *Davies.*

dicere, omnes ſapientes ſemper beatos eſſe, ſed tamen fieri poſſe ut ſit alius alio beatior. Atqui iſte locus eſt, Piſo, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam: quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem, ſed etiam me ipſum abducas licebit. Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, ſatis hoc confirmatum videtur: [1] laetor quidem philoſophiam, cujus antea ſupellectilem pluris aeſtimabam quam poſſeſſiones reliquorum, (ita mihi dives videbatur, ut ab ea petere poſſem quicquid in ſtudiis noſtris concupiſſem) hanc igitur laetor etiam acutiorem repertam, quam ceteras: quod quidam ei deeſſe dicebant. [2] Non quam noſtram quidem, inquit Pomponius jocans. Sed mehercule pergrata mihi oratio tua: quae enim dici Latine poſſe non arbitrabar, ea dicta ſunt a te, nec minus plane quam dicuntur a Graecis, verbis aptis. Sed tempus eſt, ſi videtur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixiſſet & ſatis diſputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

[1] *Laetor* quidem *philoſophiam*] Niſi me fallunt omnia, *Cicero* ſcripſit *laetor*que eam *philoſophiam* &c. *Davies.*

[2] *Non, quam noſtram quidem*] Commoda quidem lectio, ſi modo Codices annuerent. MSSti tamen, Ven. 1471. & editio *Victoriana* dant *nunquam noſtram quidem.* Aſcenſ. *nunquam noſtra.* Forſan *nunquam* noſtrae *quidem,* ſcilicet acumen deeſſe dicebant. Tum demum ſatis apparet, quo modo jocetur Atticus: nam *Epicurum hebetem & rudem dicere ſolent Stoici,* quod ait noſter de Divin. II, 50. praeterquam quod hac ratione verba proxime praecedentia reſpiciet. Vide Fin. I, 6, 7. *Idem.*

FINIS.

INDEX.

Elo-

Ingenii

Pha-

Sy-

AUCTORES qui in NOTIS emendantur.

Errata graviora ſic corrigantur.

In TEXTU

Pag. 258. lin. 21. *leg.* illa
— 372. — 21. — rationes
— 428. — 14. — qui

In NOTIS

Pag. 5. c. 1. l. 9. *leg.* *exſcriptorem*
— 228. — 1. — 5. ſecundam
— 286. — 2. — 11. *tertium*
— 324. — 2. — 27. appellabatur,
— 335. — 2. — 10. *aeque*
— 411. — 2. — 10. ad *Plinii*
— 425. — 2. — 16. ad

BOOKS Printed for, and Sold by CORNELIUS and JOHN CROWNFIELD, at CAMBRIDGE.

M. TULLII Ciceronis de Divinatione & de Fato. Recenſuit, & ſuis Animadverſionibus Illuſtravit ac Emendavit *Joannes Daviſius.* Accedunt Integrae Notae Paulli Manucii, Petri Victorii, Joach. Camerarii, Dion. Lambini, & Fulv. Urſini, una cum Hadriani Turnebi Commentario in Librum de Fato. Editio Secunda melior & emendatior. *Octavo* 1730.

—— de Natura Deorum libri Tres. Cum Notis integris Paulli Manucii, Petri Victorii, Joachimi Camerarii, Dionyſ. Lambini, Fulv. Urſini, & Joanni Walkeri. Recenſuit. ſuiſque Animadverſionibus Illuſtravit ac Emaculavit, *Joannes Daviſius.* Editio Tertia, *Octavo.* 1733.

—— Academica, Recenſuit, Variorum Notis ſuas immiſcuit, & Hadr. Turnebi Petrique Fabri Commentarios adjunxit *Joannes Daviſius,* Coll. Regin. Cantab. Praeſes, Editio Secunda. *Octavo* 1736.

—— Tuſcularum Diſputationum Libri V. cum Commentario *Joannes Daviſii.* Editio quarta. Huic editioni accedunt *Richardi Bentleii* emendationes. *Octavo* 1738.

—— ad Q. Fratrem Dialogi Tres de Oratore. Ex MSS. emendavit, Notiſque illuſtravit *Zacharias Pearce,* S. T. P. Editio Secunda. *Octavo,* 1733.

